

**Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»**

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
УНІВЕРСИТЕТУ «КРОК»**

Фахове видання

Випуск №4 (56)

Київ – 2019

ISSN (Print) 2307-6968
ISSN (Online) 2663-2209
DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56

ББК 65я5
В-90

*Збірник наукових праць «Вчені записки Університету «КРОК» внесено
до списку друкованих (електронних) періодичних видань, що включаються
до Переліку наукових фахових видань України
(Додаток 11 до наказу Міністерства освіти і науки України
від 07.10.2015 № 1021)*

Міжнародні бази та каталоги, які індексують видання:

- Index Copernicus;
- Google Scholar;
- SIS (Scientific Indexing Services);
- ISI (International Scientific Indexing);
- Academic Resource Index ResearchBib;
- Ulrichsweb Global Serials Directory;
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

**Вчені записки Університету «КРОК» : зб. наук. праць. Київ :
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2019. Вип. №4 (56). 219 с.**

У п'ятдесят шостому випуску зібрані статті науковців ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», інших закладів вищої освіти, науково-дослідних установ України, підготовлені за результатами їх наукової роботи. Розраховано на викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у сфері економічної теорії, фінансів, обліку і аудиту, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту і маркетингу, економічної безпеки.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
(протокол №2 від 16 грудня 2019 року)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17174-5944ПР від 18.11.2010 р.*

Головний редактор:

Мігус І.П.

доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри управління фінансово-економічної
безпеки, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
Київ, Україна

Відповідальний секретар:

Коваль Я.С.

кандидат наук з державного управління, доцент
кафедри управління фінансово-економічної
безпеки, ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», Київ, Україна

Редакційна колегія:

Лантєв С.М.

кандидат економічних наук, професор,
ректор, Університет «КРОК», Київ, Україна

Алькема В.Г.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управлінських технологій, ВНЗ
«Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Акімов О.О.

кандидат наук з державного управління, доцент, заслужений
економіст України, начальник відділу правового
забезпечення, Національна служба посередництва і
примирення, Київ, Україна

Акімова Л.М.

доктор наук з державного управління, доцент, доцент
кафедри фінансів та природокористування, Національного
університету водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

Андрієнко В.М.

доктор економічних наук, професор, директор Державного
підприємства зовнішньоекономічної діяльності
"УКРІНТЕРЕНЕРГО", Київ, Україна

Брадул О.М.

доктор економічних наук, професор, декан факультету
економіки та управління бізнесом, професор кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
«Криворізький національний університет», Кривий Ріг,
Україна

Грушко В.І.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ,
Україна

Денисенко М.П.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
бізнес-економіки та туризму, Київський національний
університет технологій та дизайну, Київ, Україна

Едгар Сіка

доктор економічних наук, професор кафедри економіки,
декан економічного факультету,
Університет Фоджа, Італія

Захаров О.І.

кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри
управління фінансово-економічною безпекою, ВНЗ
«Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Кавун С.В.

доктор економічних наук, професор,
ректор, Харківський технологічний університет «ШАГ»,
Харків, Україна

Копитко М.І.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
менеджменту, Львівський державний університет
внутрішніх справ, Львів, Україна

Ляшенко О.М.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та
права «КРОК», Київ, Україна

Мельничук Д.П.

доктор економічних наук, професор кафедри економічної
безпеки, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»,
Житомир, Україна

Паращенко Л.І.

доктор наук з державного управління, кандидат
педагогічних наук, доцент, Відмінник освіти України,
професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ,
Україна

Петрова І.Л.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ,
Україна

Радіонова І.Ф.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
теоретичної та прикладної економіки, ВНЗ «Університет
економіки та права «КРОК», Київ, Україна

Рокоча В.В.

доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних
економічних відносин, ВНЗ «Університет економіки та
права «КРОК», Київ, Україна

Терехов В.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ,
Україна

Токар В.В.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
міжнародних фінансів, Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна

Чирва О.Г.

доктор економічних наук, професор, директор Інституту
економіки та бізнес-освіти, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини,
Умань, Україна

Шепелюк В.А.

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
Київ, Україна

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

<i>Анделкович М., Радосавлієв Д., Лілік В.</i> Необхідність перетворення політичного в економічний стан	8
<i>Нікішин Е.В.</i> Закони регуляції економічних систем	14
<i>Нестеренко О.П.</i> Австрійська традиція економічного аналізу: філософсько-методологічні імперативи	25

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

<i>Гіжєвський В.К., Бабенко В.В.</i> Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: історія і сучасність	34
<i>Денисенко М.П., Ольшанська О.В., Григорчук Д.В.</i> Розвиток міжнародного туризму в контексті прогнозів всесвітньої туристичної організації	41
<i>Підлісна О.А., Коновалова Н.С.</i> Систематизація факторів сучасної міграції промислових підприємств	48

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

<i>Дешко А.Л.</i> Узгодженість фіскальної та монетарної політики для забезпечення фінансової стабільності в Україні	55
<i>Кришталь Г.О.</i> Принципи роботи банківського сектора в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни	60
<i>Румик І.І.</i> Стратегія фінансової підтримки продовольчого виробництва	64

РОЗДІЛ 4. ОБЛІК, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

<i>Ельгувірі Х.</i> Вимірювання та облік витрат на якість продукції як складова забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства	74
--	----

РОЗДІЛ 5. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Сисоліна Н.П., Савеленко Г.В., Нісфоян С.С.</i> Управління ресурсним потенціалом підприємства з використанням методу побудови дерева прийняття рішень	83
<i>Панченко В.А.</i> Теоретичні засади оцінювання кадрової безпеки підприємства як складова антикризового управління персоналом	89

РОЗДІЛ 6. МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ

<i>Бойко І.В., Літвін Н.М.</i> Розробка та впровадження показників маркетингової безпеки для зменшення ризиків при просуванні інноваційного продукту	98
--	----

Заблюцька А.В. Глобалізаційні виклики для української освіти як однієї з цілей сталого розвитку	108
Мельохін С.П., Терехов В.І. Роль соціальних ЗМІ у підвищенні ефективності реклами	117

РОЗДІЛ 7. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Віткін Л.М., Сингаївська О.О. Моделі інтеграції ризик-орієнтованого мислення у діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості	123
Маринович В.В. Зміни в рамкових умовах використання конкурентного бенчмаркінгу	135
Шацька З.Я. Класифікація інтеграційних форм підприємницьких структур в глобалізованому просторі	143

РОЗДІЛ 8. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Герасименко О.М., Пасєка С.Р. Концептуальні основи ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення системи економічної безпеки підприємств різних галузей народного господарства	148
Дмитренко В.І. Система економічної безпеки підприємств будівельної галузі	156
Єгорова-Гудкова Т.І., Кригін А.С., Кригін Д.С., Звірков О.Є. Економічна безпека держави: вплив фундаментальних факторів та пріоритети розвитку	165
Лойко В.В., Лойко Д.М. Динаміка розвитку промисловості України як чинника забезпечення економічної безпеки національної економіки	176

РОЗДІЛ 9. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Кириченко О.С. Удосконалення інвестиційно-інноваційного забезпечення модернізації промисловості України в умовах переходу до технологій четвертої промислової революції	185
Медведовський Д.Г. Складнощі впровадженні інноваційних фінансових інструментів на макроекономічному рівні	193
Моргачов І.В. Специфіка оцінювання регіональних інноваційних процесів	198
Орджі Л.Ч. Інноваційно-інвестиційні складові забезпечення привабливості та конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва	204
Тіпанов В.В., Ткаленко С.І. Ключові чинники формування національних інноваційних систем	213

CONTENT

CHAPTER 1. ECONOMIC THEORY AND HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT

<i>Andelković M., Radosavljević D., Lilić V.</i> Necessity of transformation political into the economic state	8
<i>Nikishin E.</i> The laws of the regulation of economic systems	14
<i>Nesterenko O.</i> Austrian tradition of economic analysis: philosophical and methodological imperatives	25

CHAPTER 2. INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

<i>Hizhevskyy V., Babenko V.</i> Customs regulation of foreign economic activities in Ukraine: history and modernity	34
<i>Denisenco M., Olshanska O., Hryhorchuk D.</i> Development of international tourism in the context of forecasts of the world tourism organization	41
<i>Pidlisna O., Konovalova N.</i> Modern migration of industrial enterprises: systematization of the factors	48

CHAPTER 3. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

<i>Deshko A.</i> Consistency of fiscal and monetary policy to ensure financial stability in Ukraine	55
<i>Kryshtal H.</i> Principles of work of the banking sector in providing socio-economic development of the country	60
<i>Rumyk I.</i> A strategy for financial support for food production	64

CHAPTER 4. ACCOUNTING, AUDIT AND TAXATION

<i>Elguviri H.</i> Measurement and accounting of product quality costs as a component of ensuring the international competitiveness of the enterprise	74
---	----

CHAPTER 5. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

<i>Sysolina N., Savelenko H., Nisfoyan S.</i> Enterprise resource management with application of the method of constructing a decision tree	83
<i>Panchenko V.</i> Theoretical principles of assessment of entrepreneurship security as a component of anti-crisis management of personnel	89

CHAPTER 6. MANAGEMENT AND MARKETING

<i>Boyko I., Litvin N.</i> Developing and implementing marketing security metrics to reduce risk while promoting an innovative product	98
<i>Zablotska A.</i> The globalization challenges for ukrainian education as one of the sustainable development goals	108

Melokhin S., Terekhov V. The role of social media in an increase of the effectiveness of advertising 117

CHAPTER 7. ENTREPRENEUSHIP, TRADE AND STOCK EXCHANGES

Vitkin L., Sinhaivska O. Models of integration of risk-oriented thinking in the activity of the test industry laboratory 123

Marynovych V. Changes in the framework of competitive benchmarking 135

Shatska Z. Classification of integrating forms of business structures 143

CHAPTER 8. ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AND ECONOMIC ENTITIES

Herasymenko O., Pasieka S. Conceptual basis of risk-oriented approach to management in the process of providing economic security of enterprises of different branches of the national economy 148

Dmytrenko V. System of economic security of construction enterprises 156

Yegorova-Gudkova T., Krygin A., Krygin D., Zvrikov O. Economic security of the state: influence of fundamental factors and priorities of development 165

Loiko V., Loiko D. Dynamics of Ukraine industry development as an integrated provision of economic security of national economy 176

CHAPTER 9. INNOVATIVE ACTIVITIES

Kirichenko O. Improvement of investment and innovation provision of modernization of Ukrainian industry under transition to technology of the fourth industrial revolution 185

Medvedovskyi D. Difficulties in implementing innovative financial instruments at the macroeconomic level 193

Morhachov I. Specificity of evaluation of regional innovation processes 198

Orgy L. Innovation-investment components of ensuring the attractiveness and competitiveness of agricultural production 204

Tipanov V., Tkalenko S. Key factors for the formation of national innovation systems 213

Розділ 1. Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 330.354

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-8-13

НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО В ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН

Анделкович М.¹, Радосавлієв Д.², Лілік В.³

¹ кандидат наук, доцент факультету інформатики та техніки, УНІОН – Університет імені М. Тесли, Белград, Сербія, тел.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0002-8802-2604

² кандидат наук, доцент факультету інформатики та техніки, УНІОН – Університет імені М. Тесли, Белград, Сербія, тел.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0003-1222-3220

³ магістрант, викладач факультету бізнес-досліджень та права, УНІОН – Університет імені М. Тесли, Белград, Сербія, тел.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0002-6341-5508

NECESSITY OF TRANSFORMATION POLITICAL INTO THE ECONOMIC STATE

Anđelković M.¹, Radosavljević D.², Lilić V.³

¹ PhD, full professor, faculty of informatin technology and engineering, Union – Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia, tel.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0002-8802-2604

² PhD, full professor, faculty of informatin technology and engineering, Union – Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia, tel.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0003-1222-3220

³ MA, lecturer, faculty of business studies and law, Union – Nikola Tesla University, Belgrade, Serbia, tel.: (111)-21-80-271, e-mail.: rektor@unionnikolatesla.edu.rs, ORCID: 0000-0002-6341-5508

Анотація. Від виникнення держави як інституту до наших днів цілі та концепції функціонування залишилися більш-менш однаковими і зводилися до організації влади та населення для оборони проти інших племен, пізніших націй, але також і до утримання послух своїх підданих, тобто тих, хто дав своїм правителям мандат керувати від їх імені єдністю, що називається державою. Держави в сучасних умовах досі функціонують на основі минулого, тобто минулих століть. Замість того, щоб вирішувати, сучасна держава створює проблеми і не в змозі відповісти на нові виклики та зміни, що відбуваються як у природному, так і в суспільному порядку. Докази цього очевидні - від екологічних, політичних та соціальних проблем до міграції, криз, які стають все більш руйнівними, військових конфліктів, страйків та загального невдоволення на національному чи глобальному рівнях. У цьому контексті держава створює механізми для підтримки статусного кво та розширення повноважень обраних. Демократія, захист прав людини, численні глобальні чи регіональні декларації стали предметом тлумачення, а також їх неповаги та навіть зловживань. Тенденція до збільшення розриву між бідними та багатими зростає, конфлікти війни тривають у певних країнах протягом багатьох років, багато людей спустошені, наповнені величезною кількістю отрути, яка руйнує ресурс води, землі та повітря. Замість таких великих політиків і лідерів, як Рузвельт, Де Голль, Черчілль, політичні лідери та чиновники партії, яким важко покинути владу і котрі намагаються тривалий час залишатися при владі та правлячи. Одним словом, сучасна держава не в змозі відповісти на численні виклики, тому що вона зберегла ті самі механізми та концепції управління, як і минулого століття, а у багатьох країнах ще з часів феодальної епохи. Створення силових організацій, що приймають закони, податкові та парафіскальні тягарі для підтримання партійної бюрократії, ворожнечі та збагачення, з одного боку, і бідності та бідності з іншого, є видимими на більшій частині світу, що свідчить про проблеми у функціонуванні держави і уряд. Зазначена умова може бути покращена шляхом перетворення традиційної політичної держави в економічну державу, пріоритетною метою якої було б забезпечити задовільну якість життя та сталий розвиток. Таким чином, держава орієнтувалася б на народ, тобто населення, а не на ідеологічну політичну платформу партії при владі. У роботі вказуються актуальні питання функціонування сучасної держави та проблеми, які продукує сучасна держава.

Ключові слова: держава, політична держава, економічний стан, держава - підприємство.

Формул.: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 5

Annotation. From the emergence of the state as an institute to the present day, its goals and concepts of functioning have remained more or less the same and have been reduced to organizing authority and population for defense against other tribes, later nations, but also to hold in obedience their subjects, i.e. those who are gave their rulers the mandate to govern on their behalf a unity called the state. States in modern conditions still function on the basis of the past, i.e., the past centuries. Instead of solving, the modern state produces problems and is unable to respond to new challenges and changes that occur both in the natural and social order. Evidence for this is obvious, ranging from environmental, political and social problems to migration, crises that are becoming more and more devastating, war conflicts, strikes and general discontent at national or global levels. In this context, the state creates mechanisms to maintain the status quo and extend the powers of the elected. Democracy, human rights protection, numerous global or regional declarations have become the subject of interpretation, as well as their disrespect, and even abuse. The trend of widening the gap between the poor and the rich is increasing, war conflicts have been waged in certain countries for years, many have been devastated, filled with huge amounts of poison that destroys the resource of water, land and air. Instead of great politicians and leaders like Roosevelt, De Gaulle, Churchill, political leaders and party officials who are hard to leave power and who are struggling to stay in power and rule for a long time, are on the scene. In a word, the modern state is unable to respond to a numerous challenges, because it has retained the same mechanisms and concepts of governance as in the last century, and in many countries even from the time of the feudal age. Establishing force-based organizations, enacting laws, tax and parafiscal burdens to sustain party bureaucracy, feuds and enrichment on the one hand, and poverty and misery on the other, are visible in much of the world, indicating problems in the functioning of the state and government. Indicated condition can be improved by transforming a traditional political state into an economic state, whose priority goal would be to ensure a satisfactory quality of life and sustainable development. Thus, the state would focus on the people i.e. population, rather than the ideological political platform of the party in power. The paper indicates current issues of the functioning of the modern state and problems that are produced by the modern state.

Key words: state, political state, economic state, state is the same as enterprise.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 5

Stating the problem. The classics of Marxism, which are mostly forgotten, were written about the state as an institution and organization, but their sayings and teachings were marginalized to such an extent that in the knowledge society, the state retained all the prerogatives of a feudal and, in some elements, slave state. The much-forgotten Marx, Engels, and Lenin were eliminated from the social sciences, leaving no knowledge of the brilliant analysis and argumentation of what a state really is, its place, importance, and role in organizing and managing a shared life and work.

Analysis of previous research. This issue is being explored by various scholars. The problems of economic transformation have begun to investigate only in the late 1990s: "Economic Transformations" II Lukinova (1997),—Transformation of the Ukrainian Economy Model (Ideology, Contradictions, Prospects)" ed. V. M. Heitz (1999).

Controversy problems reforms in different years investigated A. S. Galchinsky, E. I. Golovakha, S. A. Erokhin, S. B. Crimean, A. F. Kolot, P. M. Leonenko, E. M. Libanova, D. G. Lukyanenko, V. O. Mandibura, E. K. Marchuk, O. S. Onishchenko, Yu. M. Pakhomov,

Yu. V. Pavlenko, V. M. Steshenko, A. S. Filipenko, M. O. Shevchuk.

Unsolved part of the problem. The purpose of the article is to investigate the necessity of transforming the political into the economic state.

Main research material. The epilogue of the above is visible, namely, that the state has risen above society, that it has become a force unto itself, and that it is in the function of the ruling class, i.e. the party in power. It is not disputed, and on that pointed the classics of Marxism, that "the state is the product of the irreconcilability of class opposites, it arise there, then and when class opposites cannot objectively be reconciled. And vice versa: the existence of the state proves that class opposites are irreconcilable. (Lenin:1918, p.12).

Although the state is an organ of class rule, opponents of Marxism and defenders of the state say that it is an organ of reconciliation, or reconciliation of class, forgetting the realization of Marxism that "the state could neither emerge nor sustain itself if class reconciliation were possible." Thus, according to Marx, the state is "an organ of class rule, an organ of oppression of one class by another; it is the creation of an order that legitimizes and reinforces that oppression, alleviating class

conflicts." In other words, the state is a class creation that cannot be "reconciled with its antipode, or the class opposite to it."

The state is also treated as an institution that should ensure the welfare of the nation by creating the political, legal, institutional, economic and other conditions for this to happen. Well-known theorist Norman Barry points out that "the state must not lead us to think that it is an entity with a will that is superior to the will of its citizens." It boils down that the purpose of its existence for the sake of pursuing the interests and satisfaction of citizens and its will should not distinguish it from the will of the citizens. (Barry: 2007, p. 88).

More than a hundred years have passed since the stated statements. Societies and states have experienced and are constantly experiencing changes in all spheres of social and economic life. Fundamental and radical social, political, economic, technological, cultural and other changes have taken place, but the basic pattern of behavior and functioning of the state has survived. The following can be derived from above: something is probably valuable if it lasts for more than a century. To this should be added another alpha plus, namely that the influence of the state as an institution on global level has expanded to such an extent that it is alienating itself from society and becoming a goal and purpose in itself, and that the rulers elected by the will of the people seek to longer retain power and achieve their personal goals and interests. Thus, the state and the government primarily work for the personal, and neglect the general national interests.

The end of the political and necessity for the emergence of an economic state.

The state is necessary political institution for every society. Together with church organizations, it represents the first organized modalities of people's life and work, as it has been shown that living and working together is impossible without directing individuals toward common goals. Initially, it was important for the state as an institution to ensure the protection and survival of population, so that today its function is to ensure the quality of life of the population,

which is expressed through economic freedoms, as condition for creation of political and other freedoms.

It is shown that the modern state in many elements is not in function of citizenship and achievement of political, i.e. economic goals of the population. It is becoming increasingly alienated and an institution that stands above the people as the sole sovereign, to abuse certain institutions and direct them against the people, to create and strengthen ministries of forces and coercion, which oppose the people in the case of dissatisfaction and reaction to an inefficient state and its institutions. It is paradoxical, but true, for the state to do so today, when human rights are highlighted and numerous declarations are made to promote the rule of law, or to protect the population from the state. Of course, at the global as well as at the national level, there are organizations that should protect the population from the state and limit its power, promote human rights and freedoms, and intercede and participate in their realization.

Controversy over the state has also been based on the practice of some European states in which no government was formed for many years, and the state functioned as it would under normal political conditions. The practice of some international companies has shown that by eliminating management from company systems productivity is significantly improved, absences and delays in employees are reduced, interpersonal relationships have also been improved, which is a symptom that management structures are a problem, especially if they "rise" above employees. Therefore, no organization, even the state, can survive if it is not successfully managed, but mismanagement can jeopardize the survival of any organization, regardless of its natural and social potential.

This indicates that the state has become alienated and increasingly is alienated and does not serve the purpose for which it has existed for centuries. The classics of Marxism saw a way out of this, in the revolution and in organizing the rebellion of the masses. The problem is that the change of government does not eliminate the oppression and subjugation of the people, because the

concepts of leadership and governance do not change. The Brazilian revolutionary Paul Freire also points to this fact: "When the oppressed overthrow those who oppress them, the only model of leadership they have left is the model of leadership used by their oppressors. In this way, the oppressed become the oppressors. The consequences are devastating not only for the state, but for any organization." (Blanchard: 2007, p. XVIII)

The above points out that the transformation of the state from political to economic cannot be accomplished without changing governance and without introducing new concepts and styles of governance and leadership, as well as changing the consciousness of the people, because it is difficult or impossible to change the state without changing the population. This means that it is necessary to put the state in a different context, that is, transformation from the role of keeping the oppressed class in obedience, into an institution that will work to raise the quality of life and to serve the sustainable development of the world, or national communities. This is possible by understanding the state as any other organizational system, i.e. as a company from the real sector or family, by treating the prime minister as the host or CEO, and the parliament as a tribal, or family council, or shareholders assembly in corporate systems.

These findings can be questioned, using the arguments of simplification and identifying the organization and management of the state with business and corporate systems, and that the state is more extensive and complex, that it has a different role and different tasks. It can be particularly objected that the management of the state, religious and military organizations represented significant experience in the management of business organizations, and that it is illusory in modern conditions to go back to the inverse in which the state would assume the experience of managing corporate systems.

Nevertheless, precise analyzes show the usefulness of mentioned inversion, i.e. that states assume certain design and management modalities from transnational and multinational corporations and seek to ensure

the functioning of the state on a corporate basis. It turns out that business organizations of an international character operate in markets that are turbulent and increasingly resemble war scenes. Survival in these markets is much more difficult nowadays due to increasing competition and rapid but uncertain changes. In such circumstances, learning how to manage and operate company organizations may be of use to the state to apply their experience of achieving primarily economic goals as a condition for achieving all other goals.

The state is the same as an enterprise.

For a long time, even today, the state is considered to be an institution mainly and predominantly engaged in political and legal sciences. It is seen as a political institution exercising power, but also a legitimate institution of rule and coercion. Marxism theorists have also written about the state and viewed it as a class creation. The states were created with the emergence of classes and will disappear when classes, opposites and conflicts vanish. Marx defines the state as "an organ of class rule, an organ of oppression of one class by another; it is the creation of an order that legitimizes and reinforces that oppression, alleviating class conflicts." Engels points out that the essence of the state is to mitigate conflicts, i.e. to keep conflicts between classes and opposites of economic interests, within the limits of order. As such, the state is placed above society, which is increasingly alienated from it." (Engels: 1979, p. 177).

The classics of Marxism have been largely forgotten, although they have given the best analysis of the functioning of the capitalist political system, which is still relevant today, but instead of classes it is about political options, ideologies and parties. In the broader context, conflicts between individual political options, i.e. parties in power and those not participating in governance, are in the economic interests. Those in power manage state potentials, and thereby derive some economic effects, and political options non-participating in power are exercising the consequences that follow.

The aforementioned raises the question of why the state is not concerned with the economic sciences as well, because it is difficult to talk about any institution unless it is about the economic dimension, as crucial in the performance of every activity, but also as the basic meaning in the existence of any state, religious, humanitarian or business organization and institution. In other words, modern economic science is not sufficiently concerned with the state as an institution, which has led the state to function at the present time, in the way it functioned in a feudal society, i.e. in the agrarian or industrial era.

The epilogue is clear, and this is a state today unable to meet the challenges that are emerging at the global, or national, and corporate levels. Numerous conflicts and wars, devastation of individual states, interstate tensions, wave of migration, economic crises confirm this unequivocally. How obvious it is that the role of the state as a political institution is marginalized, it can be seen that there are states that did not have their own governments or governors for a long period of time, and that the economy and society as a whole were functioning well.

It turns out that the states have not adapted their business and functioning to modern conditions and that they often produce problems themselves, instead of preventing them, and when they emerge to solve them as soon as possible and with quality.

The undisputed fact is that the modern state should be rather an economic, then a political institution, and it should be primarily concerned with economic science, since its primary task should be to improve the standard of living, that is, the quality of life of the population, to ensure a longer life span of population and provide conditions for reproduction and maintenance of the population. All other tasks, or goals, are derived from these or rely on them, which is often neglected.

In order for this to happen, it is necessary to understand the state as an enterprise with clearly defined goals, which has its potentials (material, human, information, financial and others) with which it has to realize the set

goals, but with the least economic sacrifices. In other words, the state, like any other business organization, has its institutional foundations, legal framework, resources and other as prerequisites for the survival, growth and development of the country. It, as well as the company, has its own inputs, transformation processes with the general attitude that with the smallest possible inputs, maximize the outputs and effects. If the state is not guided by the stated economic principles and logic, i.e. if the effects are not satisfactory and the state is showing a negative financial result (which means that it is spending inadequately) - as such, state should be monitored, and ultimately it should experience the fate of any other enterprise.

However, so far, it has not happened that the state went bankrupt and its structures experienced the fate of corporate employees. It is shown that the decisions of individual multinationals can go beyond national significance, i.e. "the decisions of a multinational corporation may affect the well-being of people in a particular country more than the decisions of their government" (Brown: 1979, p. 286).

Citizens, that is, the population within a state, should be understood as shareholders engaged in particular businesses, investing labor, energy and allocating funds for the maintenance of state administration, as well as maintaining public institutions and meeting common needs. Citizens, such as shareholders in a company, should choose the organizations or parties that will best achieve their interests and goals, but who will also change and sanction them if they do not achieve their interests and expectations. Like an enterprise, citizens need to set the concept of the state, that is, to calculate how much it costs, what services it provides and what is the quality of its services, so that the input parameters for creating the state budget could be planned.

Conclusions. The analysis has shown and proved that there is room for thinking about the state and its institutes and the way they function in a different way from what has been written in textbooks and other literature from the past, but also when it comes to

contemporary political theory. The world has undergone radical changes over the last few decades, with political systems remaining at the level of the industrial and, in some countries, the agrarian age. The general characteristic of modern civilization is that it is in the society of knowledge, robotics and artificial intelligence, and that political life has been going on the same way as centuries ago.

This disproportion has a negative impact on the general social and economic development of countries, especially those in transition. The state does not produce. It spends and directs its main activities on tax collection or by organizing a public economy on the way that is used as its own and kept as someone else's. Treating the state as a political institution, that is, neglecting economic principles and business economics, leads to politics becoming the largest and most profitable business, which again amounts to the economic dimension. It turns out that it is nowhere near easier, faster, or more profitable to make a fortune than in politics, especially when it comes to countries in transition, resulting in the struggle for power becoming similar to the pursuit of classic fighting, that is, fighting for life or death.

The paper partly points to the necessity of transformation of classical state based on classical political theory into an economic state whose basic or one of the basic goals and tasks is to provide citizens with a longer lifespan, a better quality of life and work and reproduction of a species, i.e. nation. This puts at the forefront the economic dimension

of organizing and managing the state, as a condition of the existence of all other functions, which is best achieved through the observation of the state as an enterprise that creates new values. This is a realistic analogy, because many modern corporations are economically stronger than some mid-developed countries, have the knowledge and experience in managing large asset values and they achieve significant success in turbulent market conditions.

Some of the findings, suggestions and ideas that the authors argue in this paper are likely to depart from existing political thought and practice, but it should be borne in mind that all ideas were initially disputed and, over time, with modification gained in importance. The paper raises more questions than answers, which means that it leaves enough room for criticism, disputation, or upgrade, which contributes not only to the advancement of practice, but also to the theoretical framing of this issue.

References:

1. Braun, L. (1979), *Svijet bez granica*, Globus, Zagreb.
2. Beri, N. (2007), *Uvod u modernu političku teoriju*, Službeni glasnik, Beograd.
3. Blanchard, K. (2007) *Rukovođenje na višoj razini*, Mate, Zagreb.
4. Engels, F. (1979), *Poreklo porodice, privatne svojine i države*, BIGZ, Beograd.
5. Lenjin, V. (1918), *Država i revolucija*, BIGZ, Beograd.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2019 р.

УДК 330.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-14-24

ЗАКОНИ РЕГУЛЯЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Нікішин Е.В.

к.е.н., ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,
тел.: (050)-151-00-60, e-mail.: niki_nik@ua.fm; ORCID: 0000-0002-0875-7337

THE LAWS OF THE REGULATION OF ECONOMIC SYSTEMS

Nikishin E.

PhD (Economics), "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (050)-151-00-60, e-mail.: niki_nik@ua.fm; ORCID: 0000-0002-0875-7337

Анотація. У статті розглянуто проблему побудови оптимальної структури агропродовольчого комплексу України. Автор дає обґрунтування та формулювання законів регулювання економічних систем. Вивчення законів розвитку систем є актуальною науковою проблемою. Однак у науковій літературі мало досліджень, які присвячені проблемам закономірностей регулювання економічних систем. У дослідженні автор зробив наступне. Проведено аналіз мережесих структур. Встановлено, що кластери є провідними формами структури мережі. Кластери - ключові суб'єкти системи. На основі праць лауреата Нобелівської премії В. Леонтьєва було визначено вплив основних суб'єктів на економічну систему. Отримані висновки дозволили сформулювати закони регулювання систем. Перший закон регулювання встановив, що суб'єкти господарювання в структурі мережі конкурують за загальні ресурси в процесі їх спільного використання для забезпечення ключових суб'єктів. Другий закон визначає, що ключові суб'єкти структури мережі впливають на розвиток та стабільність економічного середовища. Третій закон встановлює каскадний ефект поширення впливу. Основні суб'єкти створюють сильні непрямі ефекти, що поширюються через логістичні каскади системи. Четвертий закон встановлює регулюючий режим структури мережі, який залежить від розміру системи. П'ятий закон встановлює залежність між кількістю суб'єктів у системі від інтенсивності потоків ресурсів. Щільність суб'єктів у структурі мережі залежить від кількості наявних ресурсів та стабільності її потоку. Шостий закон визначає можливість виходу з обмежень регуляції залежностей від щільності шляхом міграції. Поширення ключових суб'єктів за межею структури мережі збільшує обсяг виробництва та встановлює контроль за стабільністю донорської системи. Результати дозволяють констатувати, що оптимальні параметри структури мережі залежать від особливостей середовища: стабільності та кількості доступних ресурсів.

Ключові слова: закони регуляції, мережева структура, ключові суб'єкти, ефективність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 2, бібл.: 8

Annotation. The article deals with the problem of constructing the optimal structure of the Ukrainian agro-food complex. The author gives the justification and the formulation of laws of regulation of the economic systems. The study of the laws of the development of systems is an actual scientific problem. However, in the scientific literature there are few studies that are devoted to the problems of regularities in the regulation of economic systems. In the research the author did the following. The analysis of network structures was carried out. It is established that clusters are the leading forms of the network structure. Clusters are the key subjects of the system. Based on the works of the Nobel Prize winner V. Leontief, the influence of key actors on the economic system was determined. The obtained conclusions allowed formulating the laws of regulation of systems. The first law of regulation established that economic entities within the network structure compete for common resources in the process of their joint use to provide key actors. The second law determines that the key actors of the network structure influence the development and stability of the economic environment. The third law establishes a cascading effect of spreading influence. Key actors create strong indirect effects that spread through the logistical cascades of the system. The fourth law establishes a regulating mode of the network structure, which depends on the size of the system. The fifth law establishes the relationship between the numbers of subjects in the system from the intensity of resource flows. The density of actors in the network structure depends on the amount of available resources and the stability of its flow. The sixth law determines the possibility of exiting the constraints of density-dependent regulation by migration. Spreading the key subjects beyond the network structure increases the volume of production, and establishes control over the stability of the donor system. The results allow us to state that the optimal parameters of the network structure depend on the characteristics of the environment: stability and the amount of available resources.

Key words: laws of regulation, network structure, key actors, efficiency.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 2, bibl.: 8

Постановка проблеми. Проблема стабільного продовольчого забезпечення населення України набула системного характеру і є найбільш актуальною. Низькі ефективність і продуктивність значної частини агропродуктових підприємств знизили економічну доступність продуктів харчування для населення, різко ускладнили соціально-економічну ситуацію. Виникла нераціональна структура АПК, пов'язана з нерівномірністю розподілу виробничо-економічного потенціалу, що існує логістичної і соціальної інфраструктури. Переважання в структурі АПК України великих експортно-орієнтованих високопродуктивних, але монокультурних агрохолдингів з одного боку, і безлічі дрібних товаровиробників з низькою продуктивністю - з іншого, призвело до серйозних диспропорцій розвитку, падіння рівня життя в сільській місцевості, зниження продовольчої забезпеченості населення в цілому.

Підвищення продуктивності агропромислового виробництва пов'язане як з освоєними методами господарювання (вдосконалення логістики, зростання врожайності і т.п.), так з системою регуляції економічного середовища. Порушення регуляції перешкоджає гармонійному розвитку країни і регіонів, веде до неефективного використання ресурсів і нераціональну структуру АПК.

Ці обставини актуалізують дослідження проблем регулювання систем з метою виявлення специфічних законів і умов, при яких діють різні форми економічних систем, для створення оптимальних умов, що дозволяють найбільш повно використовувати наявні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами функціонування і розвитку економічних систем присвячені роботи іноземних і українських вчених. Серед іноземних авторів слід відзначити лауреата Нобелівської премії Леонтьєва В. [1], Іванову Н. В. [2], Арора В. [3].

Питаннями оптимального різноманітності систем займаються Букварева Е. Н. і Алещенко Г. М. [4],

доводячи, що при оптимальному розмаїтті системи мають максимальні показники ефективності функціонування.

Великий внесок у вивчення питань сучасного стану логістики в АПК України вніс Величко А. П. [5]. Питаннями регулювання продовольчого забезпечення приділяли увагу такі вітчизняні вчені як Балабанов Г., Дейнеко Л., Кучеренко Т., Саблук П. та ін.

Проблеми регулювання розширеного відтворення в агропродовольчому комплексі повинні вирішуватися на основі використання економічних закономірностей і врахування особливостей функціонування економічних систем, що підтверджує актуальність теми статті.

Дослідження теми регуляції економічних систем і закономірностей, які визначають умови функціонування систем, є актуальною і малодослідженою науково-методологічною проблемою і полягає у формулюванні законів регуляції, виявленні регулюючих факторів і обмежують розвиток умов.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні та формулюванні законів регуляції економічних систем як теоретичної основи створення високоефективного агропродовольчого комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для подолання гострих соціально-демографічних та еколого-економічних проблем розвитку України доцільно використовувати мережеву організацію стратегічного сектора економіки на всіх рівнях управління з урахуванням законів регуляції економічних систем.

Концепція мережевої економіки визначає мережі як засіб збільшення можливостей логістичних комунікацій, за допомогою чого мережеві організаційні структури вирішують одну з найважливіших проблем глобального економічного співтовариства - спільного використання ресурсів, дозволяючи використовувати ресурси партнерів для досягнення власних цілей. Мережева

організаційна структура - це комплексне рішення, яке об'єднує дивізіональну і матричну структури, має переваги дивізіональної (адаптивність) і матричної (єдине управління основними функціями) структур (далі - структура або співтовариство). Обов'язкова умова мережевої організації - централізоване керівництво і централізовані функціональні структурні підрозділи з ключових питань діяльності [2].

Основними властивостями мережевий агроструктури є: дискретність, динамічність, добровільність зв'язків, множинність рівнів взаємодії, мобільність, відповідальність акторів, відкритість, об'єднуюча мета, спільне використання ресурсів [2]. Властивості мережевий агроструктури обумовлюють гідності організації за умов:

- регулювання економічних систем відповідно до обсягу і стабільністю потоків ресурсів;
- напрямку ресурсів на стабілізацію системи;
- оптимізації структури підприємств і спільнот для досягнення ефективності;
- збільшенні обсягів доступних ресурсів для мережевої структури і підприємств;
- зниженні питомих витрат при загальній оптимізації.

Умови створюються шляхом встановлення взаємовідносин та зв'язків мережевої структури на основі законів регулювання економіки систем.

Особливістю мережевої структури є те, що на відміну від ієрархічної структури, в мережевій структурі кожен елемент повинен бути пов'язаний з будь-яким іншим елементом. У зв'язку з основною роллю самоорганізації для зв'язків між акторами агросфери провідними формами мережевий агроструктури служать кластери і логістичні просторові структури (логістичні мережі), які утворюють між собою горизонтальні зв'язки. Головні особливості мережі - єдність, гнучкість, забезпечення керівництва з єдиного

центру, який зосереджує в собі найбільш важливі функції. Кластер - це форма логістичної мережі, але його відмінність полягає в тому, що повинна бути чітко налагоджена координація управлінських рішень [2]. Просторове структурування мереж проводиться керуючими центрами, які визначають стратегічні напрями розвитку, координують їх, вводять інновації і керують діяльністю мережевих акторів. Керуючі центри є ключовими суб'єктами мережевої структури, які визначають напрямок і обсяг використання ресурсів інших учасників мережі.

Вплив ключових суб'єктів на координацію споживання ресурсів між галузями покажемо на прикладі, наведеному В. Леонтьєва в доповіді «Внутрішнє виробництво і зовнішня торгівля», зробленому на підставі аналізу 200-галузевої класифікації впливу збільшення виробництва автомобілів в США на 1 млн. Дол. На зростання виробництва в інших галузях. З метою спрощення уявлення результати дослідження 200 галузей зведені В.Леонтьєва в 50 секторів економіки. Деякі приклади з даної доповіді наведені в табл. 1 [1].

Всього сумарні витрати всіх галузей на випуск автомобілів вартістю 1 млн. дол., Склали 2104,8 тис. дол. [1]. Таблиця демонструє ступінь залежності всіх суміжних галузей від зростання виробництва в автомобільній галузі. Вивчаючи структуру міжгалузевого балансу економік США, знаходимо, що, для збільшення виробництва автомобілів на 1 млн. дол., Прямі і непрямі потреби стали збільшилися на 235 тис. дол., Продукції сільського господарства і рибальства на 27 тис. дол., Харчової промисловості майже на 10 тис. доларів. Непрямий внесок у приріст виробництва автомобілів вносять медицина, освіта, індустрія розваг, громадське харчування і т.п.

Таблиця 1

Витрати капіталу і праці, необхідні для виробництва автомобілів вартістю 1 млн. дол. станом на 1947 рік

Галузь	Необхідний обсяг виробництва (в тис. дол.)	Необхідні витрати на 1 млн. дол. продукції даної галузі	
		Капітал (тис. дол.)	Праця (людино-років)
1. Сільське господарство і рибальство	27,53	2524,4	82,025
2. Харчова промисловість і суміжні галузі	9,98	361,9	43,143
3. Чорна металургія	235,14	1026,3	77,777
4. Металообробка	118,25	713,5	95,335
5. Сільськогосподарське машинобудування, виробництво машин для гірничодобувної промисловості	3,65	838,6	87,794
6. Виробництво автомобілів	1457,45	565,8	60,340
7. Торгівля	31,82	984,8	165,876
8. Медицина, освіта та некомерційні організації	2,05	2689,5	253,044
9. Розваги	0,1	1082,9	166,899
10. Громадське харчування	6,02	688,0	125,365

Джерело: [1]

Вивчення прикладу дозволяє зробити ряд проміжних висновків:

- збільшення виробництва продукції тягне за собою підвищення споживання галузями спільно використовуваних ресурсів;

- при необхідності користуватися обмеженими загальними ресурсами відповідно скорочуються можливості використання цих ресурсів в суміжних галузях на інше виробництво;

- збільшення виробництва ключовим суб'єктом тягне лавиноподібне збільшення прямих і непрямих потреб в ресурсах в супідрядних галузях;

- збільшення потреб носить каскадний характер, при якому потреби базисної галузі викликають відповідне зростання потреб у всіх забезпечують галузях.

Перший проміжний висновок констатує необхідність спільного використання та наращування загальних ресурсів при підвищенні попиту на них. Наприклад, збільшення виробництва автомобілів спричиняє збільшення виробництва і використання автомобілів. Леонтьєв пояснює феномен: «С урахуванням» зворотного зв'язку »всередині даної галузі. Закупівель автомобільною промисловістю власної продукції, а також вартості автомобілів, що надходять до кінцевих

споживачів, і потреб інших галузей для забезпечення їх необхідних обсягів виробництва» [1]. При цьому в базисної та суміжних галузях виникає породжує конкуренцію дефіцит ресурсів, який поступово усувається виробництвом з урахуванням економічних інтересів усіх акторів мережі.

Здатність суб'єктів мережі використовувати ресурси партнерів для досягнення власних цілей при збереженні внутрішньої конкуренції за ресурси дозволяє сформулювати перший закон регуляції економічних мережових структур.

Перший закон регуляції. Конкуренція співпраці: економічні суб'єкти всередині мережової структури змагаються за загальні ресурси в процесі їх спільного використання для забезпечення діяльності ключових суб'єктів.

Ключові суб'єкти мережової структури можуть регулювати чисельність, обсяги діяльності, виробництва і споживання інших суб'єктів і всієї економічної системи. Ключові суб'єкти складають «ядро» мережової структури, яка утворюється шляхом «відбору» селективно цінних підприємств, найбільш пристосованих до існуючих умов.

Спільне використання наявного ресурсного потенціалу створює інтеграційні відносини між суб'єктами мережевої структури, яка має композитний характер, тобто містить в собі структури різних типів (ієрархічної і горизонтальної). Інтеграційні відносини в комплексі з керуючими функціями, координацією та інноваційною діяльністю ключових суб'єктів визначає їх впливає роль як стабілізаторів системи. Першочергове прийняття і поширення інновацій (в силу необхідності утримувати лідерство) робить ключові суб'єкти інноваторами - революціонерами в економічній мережі і відповідальними за її інноваційний розвиток. Дослідження вторинних економічних ефектів, таких як зростання реального ВВП на душу населення в країнах-партнерах по торгівлі і співвідношення реального ВВП на душу населення дозволило дослідникам зробити висновок: якщо виключити інші фактори росту, збільшення зростання в основних торгових партнерів держави на 1% корелює з підвищенням внутрішнього зростання країни на 0,8%.

Перший проміжний висновок констатує необхідність спільного використання та нарощування загальних ресурсів при підвищенні попиту на них. Наприклад, збільшення виробництва автомобілів спричиняє збільшення виробництва і використання автомобілів. Леонтьєв пояснює феномен: «З урахуванням «зворотного зв'язку» всередині даної галузі, закупівель автомобільною промисловістю власної продукції, а також вартості автомобілів, що надходять до кінцевих споживачів, і потреб інших галузей для забезпечення їх необхідних обсягів виробництва» [1]. При цьому в базисної та суміжних галузях виникає породжує конкуренцію дефіцит ресурсів, який поступово усувається виробництвом з урахуванням економічних інтересів усіх акторів мережі.

Здатність суб'єктів мережі використовувати ресурси партнерів для досягнення власних цілей при збереженні внутрішньої конкуренції за ресурси

дозволяє сформулювати перший закон регуляції економічних мережевих структур.

Перший закон регуляції. Конкуренція співпраці: економічні суб'єкти всередині мережевої структури змагаються за загальні ресурси в процесі їх спільного використання для забезпечення діяльності ключових суб'єктів.

Ключові суб'єкти мережевої структури можуть регулювати чисельність, обсяги діяльності, виробництва і споживання інших суб'єктів і всієї економічної системи. Ключові суб'єкти складають «ядро» мережевої структури, яка утворюється шляхом «відбору» селективно цінних підприємств, найбільш пристосованих до існуючих умов.

Відзначається: цей результат не пояснюється загальними світовими або регіональними потрясіннями, оскільки коефіцієнт залишається значним і суттєвим навіть після виключення чинників світового зростання, зростання в країнах, які не є торговими партнерами, і зростання в сусідніх країнах [3]. Розвиток економіки ключових торговельних партнерів з високим технологічним укладом стимулює розвиток країни, в тому числі за рахунок спеціалізації у високотехнологічних секторах, що може привести до позитивного вторинному впливу на інші сектори економіки [3]. Такий вплив ключових суб'єктів на розвиток інших мережевих партнерів дозволяє сформулювати другий закон регуляції.

Другий закон регуляції. Вплив: Ключові суб'єкти мережевої структури впливають на розвиток і стабільність економічного середовища.

Вплив ключового суб'єкта на економічну систему мережевої структури непропорційно його розмірами. Значення ключового суб'єкта виражається в ступені його впливу на економічну систему, частиною якої ключовою суб'єкт є.

Прикладом впливу, по суті, адміністративного, є головна компанія вертикально-інтегрованого холдингу АПК. Відзначається, що вертикальна інтеграція є

однією з ключових конкурентних переваг великих аграрних компаній, оскільки забезпечує контроль над усіма виробничо-технологічними та логістичними мережами, істотно підвищуючи свою ефективність. Наприклад, логістичні оператори агропромислової компанії, хоча і надають послуги суб'єктам інтеграції на контрактних умовах, але в межах холдингу вони є підконтрольними в питаннях ціноутворення, черговості виконання завдань [5].

Як було відзначено в третьому проміжному висновку, збільшення виробництва ключовим суб'єктом тягне за собою лавиноподібне збільшення прямих і непрямих потреб в ресурсах в супідрядних галузях. Необхідні витрати несуть не тільки пов'язані галузі (оренда будівель і споруд, фінанси і страхування, радіотехнічна промисловість), але і безпосередньо не пов'язані галузі (медицина, торгівля, громадське харчування і розваги (табл. 1)).

Лавиноподібне збільшення потреб має каскадний характер для всієї економічної системи. Зростання сільськогосподарського виробництва продуктів харчування для нового кількості працівників спричиняє зростання потреби в сільгоспмашинах. Це стимулює нову потреба в сталі, що обумовлює видобуток залізної руди і додаткову кількість техніки для гірничодобувної промисловості, що в свою чергу вимагає додаткового виробництва сталі і використання потужностей металообробки для виробництва гірських машин. Це підтверджує четвертий проміжний висновок про каскадному характері зростання потреб, обґрунтовує необхідність наявності додаткових ресурсів, фінансування всіх галузей при розширенні виробництва в базисної галузі і дозволяє сформулювати третій закон регуляції.

Третій закон регуляції. Каскадний ефект: Ключові суб'єкти мережевої структури створюють сильні непрямі ефекти, що поширюються по логістичним каскадів економічної системи.

Для появи цих ефектів необхідно, щоб економічні рівні були пов'язані багатьма парами сильних регуляторних взаємодій (наприклад, зустрічні фінансові та товарні потоки). Сильні регуляторні взаємодії - це специфічний вплив окремих економічних суб'єктів на економічну активність і інші властивості, структуру системи або її суб'єктів. Ключові суб'єкти створюють непропорційно їх розміру сильні спадні ефекти, що поширюються по всій економічній системі, і опосередковано зачіпають суб'єктів, які знаходяться на більш низьких економічних рівнях. При цьому відбувається зміна структури підлеглих суб'єктів, їх зв'язків і споживаних ресурсів, встановлюються розміри суб'єкта і обсяги виробництва. Одночасно визначається чисельність суб'єктів, здатних існувати в економічній ніші. Виникає регуляція суб'єктів, характер якої залежить від обсягів надходження ресурсів і стабільності їх потоків.

Розглянемо характер регуляції на прикладі діяльності транснаціональної корпорації з виробництва м'яса Tyson Foods Inc. У США більшість в класі капіталістичних і великих капіталістичних господарств становлять не корпорації, а фермерські господарства, які працюють з великими агропромисловими корпораціями на умовах контрактації. Договору контрактації складаються компанією, і змінювати щось фермер не може - він зобов'язаний лише прийняти або не прийняти її умови.

Фермери-контрактники підключаються на стадії дорощування курчат до забійної ваги за технологією компанії і на кормах, вироблених на заводах компанії [6]. Якщо індивідуальний виробник відмовляється працювати з великою компанією, то він позбавляється ринку збуту своєї продукції. Великі фірми займаються і переробкою і торгівлею. Таким чином, дрібний і середній фермер США виявляється під жорстким адміністративним контролем, який визначає розвиток, розміри і саме існування господарства.

Спостерігається принципова відмінність в регуляції обсягів виробництва корпорації

від дрібних товаровиробників. Дрібним і середнім товаровиробникам обмеження розмірів і обсягів виробництва встановлюється «зверху» - адміністративним і економічним регулюванням. Для більшої системи обмеження накладаються лише обсягом доступних ресурсів при можливості відходу від заходів адміністративного регулювання, що дозволяє сформулювати четвертий закон регуляції.

Четвертий закон регуляції. Розмір: Режим регулювання мережевої структури залежить від розмірів системи. Розмір системи - визначальний фактор, від якого залежить механізм регуляції її розвитку. Обсяги систем, що складаються з дрібних і середніх товаровиробників, визначаються низхідній регуляцією зверху вниз - конкуренція між собою і адміністративне регулювання. Обсяги систем, що складаються з великих товаровиробників, залежать лише від доступних ресурсів (висхідна регуляція від низу до верху) і не залежать від адміністративного регулювання.

Діяльність сільськогосподарських підприємств відбувається в умовах спільного використання обмежених ресурсів середовища, які визначають кількість і щільність розміщення акторів в економічній системі. Необхідно тепер розглянути залежність розмірів системи і характер використання ресурсів від інтенсивності та обсягів потоків ресурсів в середовищі.

Розглянемо дворівневу ієрархічну модель, яка складається зі статистичних систем (підприємств), об'єднаних в мережеву структурну систему (економічне співтовариство). Підприємства ділять один і той же ресурс, і представляють один економічний рівень. Припускаємо, що всі підприємства рівні за своїми параметрами, тому явища домінування не розглядаємо. Спільнота розподіляє ресурси по підприємствах з метою їх оптимального використання. Критерієм оптимальності є максимум сумарної продукції всіх підприємств при фіксованому обсязі ресурсів. Для досягнення максимальної

продуктивності підприємство повинно мати оптимальну внутрішню структуру.

Виходимо з припущення: оптимальна структура залежить від двох характеристик - ступеня стабільності середовища і інтенсивності потоку ресурсу. Ступінь стабільності визначається кількістю економічних ніш, в які надходить ресурс в кожен момент часу - чим в більшу кількість ніш потрапляє ресурс, тим стабільніше середу. Інтенсивність визначається обсягом надходить ресурсу в одиницю часу. Формування оптимальної внутрішньої структури спільноти та підприємств при різній інтенсивності і стабільності ресурсу являє собою ітераційний процес.

Кожне підприємство може досягти максимальної продуктивності, створивши свою внутрішню структуру оптимальним чином і споживаючи весь доступний ресурс. При цьому питомі витрати на випуск продукції мінімальні. Такий стан оптимальності визначимо як ефективність. При появі інших підприємств в співтоваристві ресурс ділиться між ними. Щільність підприємств в середовищі зростає. При цьому питомі витрати зростають за рахунок додаткових витрат на конкуренцію і на компенсацію відхилення обсягів виробництва від оптимальних значень.

На обох ієрархічних рівнях вирішується завдання оптимізації. На рівні підприємств оптимізуємо параметром є структура, на рівні спільноти - число підприємств, оптимально використовують ресурс.

Покроково ітераційний процес оптимізації виглядає так:

1. Кожне підприємство споживає свій ресурс і розвивається в бік максимальної продуктивності, встановлюючи свою структуру на оптимальному рівні.

2. Значення продуктивності підприємств передається спільноті.

3. Спільнота, враховуючи усталену продуктивність, визначає таке число підприємств M , при якому витрати ресурсу на їх підтримку мінімальні.

4. Відповідно до визначеного числом підприємств M , загальний ресурс ділиться

на M частин і кожному підприємству виділяється $1/M$ від загального ресурсу R .

5. Перехід до кроку 1 [4].

Оптимізація структури підприємства супроводжується підвищенням ефективності використання всього обсягу ресурсу, що є загальним критерієм ефективності.

Розглянемо вплив стабільності потоку та інтенсивності ресурсу на щільність і види діяльності підприємств в співтоваристві. При стабільному і великому обсязі ресурсу («багата» середа) число підприємств зростає, а їх структура оптимізується для максимального використання ресурсу. Велика кількість конкурентів змушує підприємство підвищувати спеціалізацію в тих видах діяльності, які приносять найбільший прибуток. При порушенні стабільності ресурсу продуктивність підприємства падає, а питомі витрати - нелінійно зростають. Потік ресурсу до певних підприємств розширює їх спеціалізацію, дозволяє захоплювати широкий діапазон ресурсу і конкурувати за спільне його використання з іншими підприємствами, в тому числі - шляхом витіснення конкурентів. У середовищі з невеликим обсягом («бідної» середовищі) і стабільним розподілом ресурсу конкуренція призводить до обмеження загального доступу до ресурсу, спільне використання якого практично припиняється заради збереження обсягів виробництва при низькому рівні різноманітності видів діяльності. Якщо нестабільна серед бідних ресурсом, то

число підприємств значно зменшується при зростанні числа видів діяльності. В останніх двох випадках кількість підприємств в співтоваристві може виявитися нижче оптимального, щоб мати можливість використовувати весь ресурс. В цьому випадку можлива міграція суб'єктів з сусідніх співтовариств.

Можливі комбінації розподілу підприємств в діапазоні ресурсу в залежності від обсягів і стабільності потоків ресурсу представлені на рис.3. Пунктирною лінією обмежений діапазон доступного ресурсу в співтоваристві.

Аналіз дворівневої ієрархічної моделі мережевої структурної системи дозволяє зробити наступні висновки:

- максимальна можлива чисельність підприємств зростає при стабілізації середовища і збільшенні потоку ресурсу;
- питомі витрати ресурсу підприємством знижуються при стабілізації середовища;
- сумарні витрати ресурсу спільнотою ростуть при збільшенні потоку ресурсу пропорційно чисельності підприємств;
- оптимальну кількість підприємств і відповідні значення сумарної продуктивності зростають у міру збільшення стабільності середовища і інтенсивності надходження в середу ресурсу (табл. 2);
- оптимальне різноманітність видів діяльності підприємства знижується в міру стабілізації середовища і не залежить від інтенсивності надходження ресурсу.

Таблиця 2

Зв'язок між характеристиками систем і станом середовища

Характеристика середовища		Стабільність середовища	Інтенсивність потоків ресурсів
Системи	Характеристика системи		
Економічне співтовариство	Максимальна сумарна продуктивність	+	+
	Число підприємств	+	+
Підприємство	Різноманітність видів діяльності (спеціалізація)	—	0
	Максимальна продуктивність	+	+
	Питомі витрати	—	0
	Загальні витрати	?	+

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Примітка: «+» - позитивний зв'язок, «-» - негативний зв'язок; «0» - немає зв'язку; «?» - зв'язок не відома.

Узагальнюючи викладене вище, формулюємо п'ятий закон регуляції.

П'ятий закон регуляції. Щільнісно-залежна регуляція: щільність суб'єктів в мережевій структурі залежить від обсягів доступного ресурсу і стабільності його потоку.

Стабільна структура з великою кількістю ресурсів має високу щільність і максимально можливу кількість підприємств з вузькою спеціалізацією використання ресурсу. Нестабільність потоку ресурсу призводить до зменшення щільності підприємств в співтоваристві з широкою диверсифікацією діяльності.

Прикладом бідної нестабільного середовища є сільське господарство Росії, яке в 2006 році характеризувалося двухполярною структурою виробництва. На одному полюсі знаходилася велика кількість дрібних сільгоспвиробників (30,9 млн.) (35% виручки). На іншому - нечисленні в порівнянні з США (25,7 тис. - в 14 разів менше ніж в США) крупноземельні капіталістичні господарства [7]. Порівнюючи АПК Росії з США, відзначимо, що ринкова аграрна структура США, при якій основними товарними виробниками є господарства капіталістичного і великого капіталістичного класу, має основою сімейні фермерські господарства, які навіть в складі великих капіталістичних господарств складають практично половину [7]. Це дозволяє припустити, що сільське господарство США представляє структуру, властиву багатоманітним стабільному середовищі з високим ступенем різноманітності виробництв з вузькою спеціалізацією. Це відбивається на продуктивності аграрного співтовариства США, виручка якого перевершувала виручку в Росії в сім разів (\$ 297,2 млрд. Проти \$ 42,1 млрд. В Росії в 2006 році) [7].

Суперництво ключових суб'єктів за загальні ресурси (перший закон регуляції) змушує шукати можливість їх отримання в інших економічних системах шляхом

міграції капіталу та виробництва в інші системи. За умови домінування мігрантів шляхом створення сильних непрямих ефектів в нових системах (третій закон регуляції), можливість входження полегшується впливом на стабільність і розвиток системи-донора (другий закон регуляції). Мігранти стають ключовими суб'єктами, адміністративне регулювання яких інститутами влади системи-донора виявляється малоістотним (четвертий закон регуляції). Це дозволяє сформулювати шостий закон регуляції:

Шостий закон регуляції. Міграція: поширення суб'єкта за межі своєї мережевої структури збільшує обсяг його виробництва, веде до домінування і встановлення контролю над стабільністю і ресурсами економічної системи-донора. Міграція є способом вийти з-під обмежень, що накладаються регуляцією, покращує доступ до ресурсу (послаблює висхідну регуляцію), знижує залежність від конкуренції, адміністративного регулювання регіональних і національних регуляторів (послаблює спадну регуляцію).

Міграція в інші економічні співтовариства для ключових суб'єктів полегшується наступними їх перевагами:

- доступ до ресурсів при проведенні протекціоністської політики материнською компанією або держави;
- використанням передового науково-технічного і виробничого потенціалу;
- можливістю використання в своїх інтересах особливостей державної (в т.ч. податкової) політики;
- отримання близькості до споживача та інформації про перспективи ринку і конкурентному потенціалі фірм-суперників;
- можливості долати протекціоністські бар'єри, в т.ч. шляхом заміни експорту товарів експортом капіталів в співтовариства вторгнення;
- включенням в свою структуру всіх необхідних підприємств технологічної, логістичної і маркетингової мережі.

Прикладом міграції за часів незалежності від адміністративного

регулювання і створенням власних адміністративних важелів є діяльність Tyson Foods в країнах третього світу в 1990-х роках. Tyson Foods, під впливом загрози надвиробництва м'яса курей в США, вийшла на нові ринки по всьому світу, включаючи країни Азії, Центральної та Південної Америки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону. Виручка компанії в 1990 році становила 2,5 млрд. дол., Ринкова частка - 27%. В результаті експансії виробництва в інші країни світу Tyson Foods у 2000 році досяг виручки понад 10,7 млрд. дол. [8].

Темпи приросту за 10 років склав 322%. Надалі зростання продовжилося, і в 2012 році виручка склала 30,938 млрд. дол. (Темпи приросту 2000 р до 2012 р. - 187,7%, представлена в 84 країнах) [8].

Таке швидке зростання і поширення в інших країнах супроводжувалося протекціоністською політикою материнської компанії і уряду США, що підтверджує наслідок другого закону регуляції - вплив ключового суб'єкта на мережеву структуру непропорційно його розмірами.

Таким чином, закони регуляції мають загальний і об'єктивний характер і можуть бути використані для пояснення закономірностей формування і розвитку економічних спільнот і підприємств в ході екологічних, соціальних, мікроекономічних та економічних процесів.

Висновки. Поведінка мережевої структури визначається загальними законами регуляції систем. Оптимальні параметри мережевої структури залежать від характеристик середовища - ступеня стабільності і кількості доступного підприємствам ресурсу. Оптимальні значення на рівні підприємств реагують на зміну ступеня стабільності середовища протилежним чином: в стабільному середовищі число підприємств збільшується, різноманітність видів діяльності скорочується. На підставі протилежної реакції можна зробити висновок: різноманітність підприємств в співтоваристві є основою адаптації

суспільства до нестабільності середовища; різноманітність видів діяльності дозволяє спільноті більш ефективно використовувати ресурси за рахунок диференціації.

Конкуренція максимально впливає на формування економічної системи, якщо її оптимальна структура сформована на всьому наявному діапазоні ресурсів і підприємства, повністю використовують свій ресурс, мають оптимальну структуру і максимальну ефективність. Ключові суб'єкти, «відбираючи» найбільш пристосовані до існуючих умов, підприємства, визначають обсяги діяльності і виробництва всього економічного співтовариства.

Досягнуте кількість підприємств і видів їх діяльності визначають ефективність діяльності економічного співтовариства (обсяг виробництва, питомі витрати, щільність в діапазоні ресурсів) які співтовариство здатне підтримувати. При відхиленні показників від оптимальних значень ефективність підприємств і спільноти знижується. Показники ефективності залежать від умов середовища і стабільності потоків ресурсу. Ефективність впливає на обсяг доступного підприємству ресурсу і на стабільність його надходження. Ці фактори, в свою чергу, впливають на оптимальну кількість і різноманітність видів діяльності підприємств.

У бідній середовищі з нестабільним потоком ресурсів щільність підприємств може виявитися менше оптимального значення, частина економічних ніш залишається зайнятими, що може бути однією з причин міграції з інших економічних спільнот незалежно від протекціоністських дій країни-донора.

Проведене дослідження дозволило сформулювати закони регулювання та виявити наявність тісного взаємного зв'язку між обсягом доступних системі ресурсів, стабільності їх потоків, щільністю підприємств і ступенем диверсифікації їх діяльності, що дозволяє базувати методику оцінки поведінки систем на підставі дій цих факторів.

У подальших дослідженнях необхідно здійснити розробку нових підходів до управління економічними системами на основі висновків статті.

Література:

1. Леонтьев В. В. Внутреннее производство и внешняя торговля: новое исследование позиций американского капитала. *Международная экономика*. 2006. С. 220-230.
2. Иванова Н. В. Сетевые формы организации агроэкономического пространства в регионах Российской Федерации. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*. 2014. № 7 (244). С. 33–43.
3. Арора В., Вамвакидис А. Вторичные экономические эффекты. Финансы и развитие. *Журнал МВФ*. 2005. Номер 3. Том 42. URL : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2005/09/index.htm>.
4. Букварева Е. Н., Алещенко Г. М. Принцип оптимального разнообразия биосистем. *Товарищество научных изданий КМК*. 2013. 522 с.
5. Величко О. П. Логістика в системі менеджменту підприємств аграрного сектору економіки : монографія. Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. 525 с.
6. Tyson Foods, Inc. FISCAL 2011 FACT BOOK. URL : <http://ir.tyson.com/investor-relations/financial-reports/annual-reports/default.aspx>.
7. Гатаулина Е. А. Сравнительный анализ аграрных структур России и США. *Отечественные записки*. 2012. №6(51). URL : <http://www.strana-oz.ru/2012/6/sravnitelnyy-analiz-agrarnyh-struktur-rossii-i-ssha>.
8. Макушникова Е. С. Современная динамика производства мясных продуктов в мире и РФ. *Территория науки*. 2014. № 1. С. 87-91.

References:

1. Leontev, V. V. (2006), –Domestic production and foreign trade: a new study of the position of American capital”, *Mezhdunarodnaia ekonomika*, pp. 220-230.
2. Yvanova, N. V. (2014), –Network forms of organization of the agro-economic space in the regions of the Russian Federation”, *Natsyonalnie ynteresi: pryoryteti y bezopasnost*, №7(244), pp. 33–43.
3. Arora, V. and Vamvakydys, A. (2005), –Secondary economic effects. Finance and development”, №3, part 42, retrieved from : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2005/09/index.htm>.
4. Bukvareva, E. N. and Aleshchenko, H. M. (2013), –The principle of optimal diversity of biosystems”, *Tovaryshchestvo nauchnikh yzdaniy KMK*, p. 522.
5. Velychko, O. P. (2015), *Lohistyka v systemi menedzhmentu pidpriemstv ahrarnoho sektoru ekonomiky* [Logistics in the system of management of agricultural enterprises of the economy sector], Aktsent PP, Dnipropetrovsk, Ukraine, 525 p.
6. Tyson Foods, Inc. FISCAL 2011 FACT BOOK. Retrieved from : <http://ir.tyson.com/investor-relations/financial-reports/annual-reports/default.aspx>.
7. Hataulyna, E. A. (2012), –Comparative analysis of agricultural structures of Russia and the USA”, *Otechestvennie zapysky*, №6(51). Retrieved from : <http://www.strana-oz.ru/2012/6/sravnitelnyy-analiz-agrarnyh-struktur-rossii-i-ssha>.
8. Makushnykova, E. S. (2014), –The modern dynamics of the production of meat products in the world and the Russian Federation”, *Territoryia nauky*, № 1, pp. 87-91.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.

УДК 330.831

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-25-33

АВСТРИЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ

Нестеренко О.П.

к. е. н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, вул. Васильківська, 90а,
03022, Україна, тел.: (067)2344770, e-mail: nesterenkoo@knu.ua, ORCID: 0000-0003-0886-8173

AUSTRIAN TRADITION OF ECONOMIC ANALYSIS: PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL IMPERATIVES

Nesterenko O.

Ph.D. (Economics), associate professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, str. Vasylykivska, 90a,
03022, Ukraine, tel.: (067)2344770, e-mail: nesterenkoo@knu.ua, ORCID: 0000-0003-0886-8173

Анотація. Проведене дослідження конкретизує внесок австрійської дослідницької традиції у розвиток світової економічної науки. Автором доведено, що сукупність ідей австрійської традиції становить неортодоксальну, самодостатню і завершену наукову парадигму. В теперішній час безпосереднім носієм та ідейним наступником австрійської суб'єктивно-психологічної школи виступає австрійський неолібералізм, який уособлює сучасний розвиток австрійської традиції економічного аналізу. Комплексний аналіз і аналітичне узагальнення наявних наукових підходів та ретельне опрацювання творчого доробку представників австрійського неолібералізму дозволило запропонувати авторське тлумачення змісту австрійської парадигми економічної теорії, на якій наразі базується австрійська дослідницька традиція. Аргументовано, що австрійська парадигма економічної теорії як основа австрійської традиції економічного аналізу характеризується ідейно-філософською та теоретико-методологічною цілісністю. У статті дістали детального розгляду найвагоміші філософські і методологічні імперативи австрійської дослідницької традиції, а саме: прагматичний підхід, феномен методологічного дуалізму, критичний аналіз сциєнтизму та усіх форм позитивізму, а також додержання й подальший розвиток суб'єктивного підходу. Авторський підхід виявив гетеродоксальність, унікальність і оригінальність визначених філософських і методологічних імперативів. Було встановлено, що більшість із розглянутих імперативів, передусім суб'єктивний підхід, мають міждисциплінарний характер, можуть бути використані не лише в економічній теорії, а й поза її межами, охоплюючи усі соціальні та поведінкові науки. Це підкреслює універсальність змісту та значення ідейно-філософських та теоретико-методологічних підходів австрійської традиції загалом та австрійського неолібералізму зокрема.

Ключові слова: австрійська традиція економічного аналізу; австрійська парадигма економічної теорії; суб'єктивний підхід; прагматика; філософсько-методологічні імперативи; австрійський неолібералізм; австрійська суб'єктивно-психологічна школа.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 15

Annotation. The study concludes the contribution of the Austrian research tradition to the development of world economic science. The author has proved that the set of ideas of the Austrian tradition is unorthodox, self-sufficient and complete scientific paradigm. Nowadays, Austrian neo-liberalism, which embodies the modern development of the Austrian tradition of economic analysis, is the direct carrier and ideological successor of the Austrian subjective-psychological school. The complex analysis and analytical generalization of the available scientific approaches and the careful elaboration of the creative contribution of the representatives of Austrian neoliberalism made it possible to offer the author's interpretation of the content of the Austrian paradigm of economic theory on which the Austrian research tradition is based. It is argued that the Austrian paradigm of economic theory as the basis of the Austrian tradition of economic analysis is characterized by ideological, philosophical, theoretical and methodological integrity. The article deals with a detailed consideration of the most important philosophical and methodological imperatives of the Austrian research tradition, namely the practical approach, the phenomenon of methodological dualism, the critical analysis of scientism and all forms of positivism, as well as the observance and further development of the subjective approach. The author's approach has revealed the heterodoxality, uniqueness and originality of philosophical and methodological imperatives. It has been found that most of the imperatives considered, first and foremost a subjective approach, are interdisciplinary and can be used not only in economic theory but also outside it, encompassing all social and behavioral sciences. This emphasizes the universality of the content and significance of the ideological, philosophical, theoretical and methodological approaches of the Austrian tradition in general and of Austrian neoliberalism in particular.

Key words: *Austrian tradition of economic analysis; Austrian paradigm of economic theory; subjective approach; praxiology; philosophical and methodological imperatives; Austrian neoliberalism; Austrian subjective-psychological school.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 15

Постановка проблеми. Епоха масштабної диференціації та глибокої спеціалізації економічних знань породила неоднозначні процеси подальшої формалізації й схематизації в межах неокласичного мейнстріму та суцільної розпорошеності економічної гетеродоксії, а також призвела до нехтування філософськими, епістемологічними й методологічними проблемами економічної науки. Впродовж XX століття тільки деякі наукові школи та окремі науковці розкривали питання філософсько-методологічних засад економічних досліджень. Серед них чільне місце посідає австрійська школа неолібералізму та її представники, що продовжували й розвивали підходи австрійської суб'єктивно-психологічної школи.

На початку третього тисячоліття спостерігається певне посилення інтересу до фундаментальних основ наукового пізнання, зокрема і в галузі економічної науки. Вважаємо, що важливим питанням ідентифікації та самоідентифікації будь-якого напрямку, школи, течії економічної науки було і залишається їх позиціонування як внутрішньо цілісної, завершеної, несуперечливої, зрілої наукової дослідницької парадигми. Це питання особливо актуалізується щодо австрійської традиції в економічній науці, яка являє собою сукупність оригінальних, неортодоксальних, найчастіше піонерних, наукових економічних розвідок, що визначали її самобутність впродовж ста п'яти років й нерідко ставали об'єктом запозичень з боку багатьох інших течій та шкіл, зокрема й неокласичної ортодоксальної економічної теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найпоширеніші основні підходи та сучасні новації щодо комплексного дослідження австрійської традиції реалізували: Р. Ебелінг, Т. Еймар, Н. Беррі, Б. Колдвелл, Р. Кубедду,

Дж. Салерно, Х. Уерта де Сото, Г. Хагеман, О. Шулак.

Так, відомий дослідник творчого доробку австрійської школи неолібералізму Річард Ебелінг визнавав пріоритет австрійської традиції у спробах побудови реалістичної теорії ринкових явищ і процесів, розуміння їх динамічних змін, трактуванні соціального порядку та взаємодій [10]. Фундаментальні складові австрійської дослідницької парадигми, за Р. Ебелінгом, такі:

- розуміння індивіда в якості творця умов ринкової економіки;
- вивчення логіки дії, а не логіки вибору;
- визнання провідної ролі ринкового процесу, підприємництва та цін;
- макроекономічна теорія, збудована на мікроекономічних засновках;
- визнання ролі часу та процесів міжчасового обміну;
- дослідження ролі та значення ненавмисно створених інституцій;
- визначення доцільності та меж економічної політики [10].

Знаний фахівець у галузі історії економічних учень Норман Беррі П. наполягає, що характерні особливості австрійської школи дозволяють розглядати її як альтернативну до неокласичної ортодоксії парадигму [1]. Ідейно-теоретична значущість досліджень представників австрійської традиції, на його думку, визначається низкою взаємопов'язаних вагомих здобутків, обумовлених основними напрямками творчих пошуків:

- істотною модифікацією методології економічної науки з урахуванням актуальних досягнень філософії;
- подальшим розвитком і застосуванням принципу суб'єктивізму до усіх без винятку аспектів ринкового процесу;
- актуалізацією ролі і значення ринкового підприємництва [1].

Учений зазначає, що ключовим об'єктом економічного дослідження австрійських економістів є діяльність (дія) індивіда в умовах невизначеності. Уявлення представників австрійської традиції про суб'єктивний і непередбачуваний характер вибору індивіда ставлять під сумнів попередні класичні та поточні неокласичні уявлення про об'єктивний характер економічного знання та можливість чіткої кількісної визначеності економічних явищ [1]. Вони також підривали наміри тотальної формалізації й математизації економічної науки, руйнували віру в можливість точного передбачення й прогнозування економічних процесів.

Відомий іспанський учений Хесус Уерта де Сото переконливо обґрунтовує існування в економічній теорії специфічної австрійської парадигми, сутність та інтегральну цілісність якої визначає непримиренним протистоянням із парадигмою неокласичною. Тому розкриття сутності австрійської парадигми здійснюється ним на основі контрпозиціонування ключових розбіжностей неокласичного та австрійського підходів [6]. Австрійській парадигмі, на його думку, притаманні такі ознаки (ми свідомо уникаємо постійних порівнянь з неокласикою, до яких вдається дослідник):

- послідовний суб'єктивізм;
- трактування економічної теорії як праксиології;
- проголошення творчого підприємця головним суб'єктом суспільних процесів;
- концепція ринкового процесу, який тяжіє до взаємоузгодженості;
- виявлення взаємообумовленості мікро- і макроекономічних процесів;
- розуміння конкуренції як динамічного процесу суперництва;
- використання апіорно-дедуктивних тверджень та словесної форми викладу ідей;
- визнання можливості існування помилок при ухваленні економічних рішень;

- концепція суб'єктивних витрат;
- критичне сприйняття можливості передбачення і прогнозування [6].

Формулювання цілей статті.

Предметом нашого вивчення став внесок у розвиток світової економічної науки австрійської дослідницької традиції, яка залишається об'єктом неоднозначних суджень щодо того, чи становить сукупність її ідей самодостатню і завершену наукову парадигму. Метою статті є розкриття сукупності ідейно-філософських та теоретико-методологічних імперативів австрійської традиції економічного аналізу шляхом виявлення змістовного наповнення австрійської парадигми економічної теорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексний аналіз уже існуючих наукових підходів та ретельне опрацювання оригінальних першоджерел багатьох представників австрійської традиції дозволяє нам запропонувати власне розуміння змісту австрійської парадигми економічної теорії, на який наразі базується австрійська традиція економічного аналізу. Основні ідейно-філософські й теоретико-методологічні імперативи в межах реалізації австрійської традиції економічного аналізу представниками австрійського неолібералізму акумульовані у таблиці 1.

Найвагоміші ідейно-філософські та теоретико-методологічні імперативи, викладені в таблиці, розкриємо нижче. Зокрема, зосередимо увагу на сутності запровадженого австрійським неолібералізмом праксиологічного підходу, феномені методологічного дуалізму, критичному аналізу сцієнтизму та усіх форм позитивізму, а також додержанні й подальшому розвитку принципу суб'єктивізму в економічній теорії та інших соціальних науках.

Отже, концепція праксиології в якості філософської й методологічної основи усієї економічної (і не лише) науки була запропонована патріархом австрійського неолібералізму Л. фон Мізесом.

Таблиця 1

Змістовне наповнення австрійської парадигми економічної теорії

Філософська метаоснова	Розбудова якісно нових, прaksiологічних засад економічної теорії та суспільних наук загалом (так званої логіки дії), що базуються на розумінні людини як діяльній, активній, творчій особи. Відмова від неокласичного підходу щодо побудови економічної теорії на логіці вибору, на реакції пристосування індивідів до обставин, де людина лише пасивно реагує на зміну умов функціонування економіки. Логіка дії первинна відносно логіки вибору, адже тільки дія (діяльність) здатна породжувати вибір.
Основи методології досліджень	Посилення традицій індивідуалізму і суб'єктивізму, запровадження людиноцентризму в економічній теорії задля забезпечення визнання людини дієвою, креативною особистістю, яка не є об'єктом маніпуляцій з боку «соціальних інженерів». Людина представлена центром соціально-економічної системи і змінюється відповідно до своєї функції надання переваг або у відповідь на зміну існуючих і потенційних обмежень. Послідовна і категорична відмова від сцієнтизму, тобто запозичення методології природничих наук для вивчення суспільних явищ і процесів. Критика сцієнтизму ґрунтується на визнанні людини і об'єктом, і суб'єктом дії, яка усвідомлює власні цілі та цілі інших людей, опановує нові знання, здійснює вибір між альтернативами, модифікує власну систему цінностей у часі і просторі.
Механізм суспільної координації	Теорія спонтанного (розширеного) порядку, що ґрунтується на ідеї самоорганізації та розкриває механізм становлення соціальних інституцій, які відіграють ключову роль у забезпеченні функціонування соціально-економічної системи. Суспільна координація передбачає спонтанність виникнення соціальних інституцій у ході ринкових і соціальних взаємодій
Концепція ринкового процесу	Австрійська концепція динамічного ринкового процесу (на противагу неокласичній концепції ринкових станів), що підкреслює першочергову інформаційну роль ринкових цін та конкурентних засад функціонування економіки. Теорія підприємництва, яке є результатом творчого опанування підприємцями ринкових обставин
Теорія конкуренції	Австрійська теорія конкуренції, що базується на розумінні пошукового, інноваційного характеру конкуренції як «процедури відкриття» у непередбачуваному процесі перманентних змін ринкового середовища
Ставлення до соціалізму	Критичний аналіз соціалізму, критика соціалістичного планування та інших проявів «соціальної інженерії» (соціального конструктивізму), визнання неможливості здійснення економічного розрахунку в соціалістичному господарстві. Критика соціалізму аргументувалась тим, що центральний плановий орган не в змозі одержати належний обсяг розпорошеної інформації та практичних даних, якими здатні володіти усі індивіди лише в своїй сукупності.
Теорія економічних коливань	Специфічна австрійська теорія економічного циклу, що теоретично обґрунтовує вплив зміни грошової пропозиції, за посередництва ринку позичкового капіталу, на обсяги інвестування та структуру цін за умов постійної міжчасової координації.
Грошова теорія	Австрійська теорія грошей, що вказує на негативний вплив різких коливань грошової пропозиції, які спотворюють структуру ринкових цін в економіці. Такі коливання призводять до викривлення уявлень споживачів та підприємців про реальні ринкові умови і викликають помилковий розподіл виробничих ресурсів між сферами та галузями господарства.
Врахування фактору часу	Надання переваг у часі властиве будь-якому вибору, адже цілі діяльності реалізуються в майбутньому, тоді як засоби їх досягнення походять із теперішнього періоду. Складна система міжчасових співвідношень пронизує вертикальну структуру виробництва, визначаючи його етапність, та горизонтальну структуру виробництва, детермінуючи внутрішньо- і міжгалузеві взаємозв'язки.
Ставлення до кейнсіанства	Критичний аналіз державного регулювання економіки узагалі та кейнсіанського макроекономічного підходу зокрема, що базується на доведенні безмістовності макроекономічних показників, які не визнають аналітичної дихотомії між реальним та грошовим секторами економіки.

Джерело: складено автором самостійно

Він неодноразово вказував на необхідність створення загальної науки, що вивчає людську дію, запропонувавши для її детермінації термін «праксиологія». Ця загальна наука вивчає засоби і методи людської діяльності, формуючи універсальну теорію.

Будь-яка діяльність (дія) ініціюється людьми, націленими у майбутнє, тому діяти означає здійснювати зміни. У свою чергу, зміни, відбуваючись у часі, природно породжують невідворотність та невизначеність, а тому в цьому сенсі загальна наука про людську діяльність є суб'єктивною.

Таким чином, австрійський неоліберал і продовжувач австрійської традиції Л. фон Мізес здійснив доволі вдалу спробу створення соціальної метанауки праксиології [4; 14]. Учений і його послідовники завжди підкреслювали необхідність міждисциплінарного характеру вивчення людської діяльності, яка обумовлює потребу інтеграції соціальних наук або можливість запозичення методів і дослідницьких підходів інших наук про суспільство [12]. На жаль, впродовж другої половини ХХ століття австрійський праксиологічний підхід в економічній науці було витіснено на гетеродоксальну «периферію», проте він не зник остаточно, і, на нашу думку, здатен актуалізуватися у ХХІ столітті.

Наразі цінність праксиологічного підходу визнається багатьма науковцями в галузі економічної теорії та інших суспільних наук. Про універсальність методологічного підходу австрійської школи зазначає відомий дослідник її творчого доробку Р. Кубедду: «теорію людської діяльності Мізеса можна вважати першою спробою застосування принципів суб'єктивістської економіки до теоретичних соціальних наук» [2].

Л. фон Мізес уважав необхідним створити систему апіорних понять, які б дозволили опановувати причинно-наслідкові зв'язки з метою виявлення загальнозначущого знання про соціальні явища. Зазначимо, що вченому насправді вдалося привернути увагу до

маржиналістської революції в економічній науці та аргументовано довести її значення для усієї сукупності соціальних наук.

Суб'єктивістська австрійська економічна теорія забезпечила розвиток загальної теорії вибору і надання переваг, згідно з якою в основу всіх людських рішень покладено вибір. Співвідношення пізнання та діяльності належить до компетенції праксиології як загальної теорії людської діяльності, загальної теорії вибору і надання переваг. Праксиологія не визначає конкретних цілей, а виходить із підтвердженого факту, що людська діяльність є цілеспрямованою поведінкою [4], обраною з декількох варіантів на підставі використання наявного, доступного знання.

На переконання Л. фон Мізеса, методологія природничих і суспільних наук повинна докорінно відрізнитися, що одержало назву методологічного дуалізму. Як зазначав згодом послідовник австрійської традиції М. Ротбард, «...спосіб і методологія вивчення й аналізу людей повинні радикально відрізнитися від аналізу каменів, планет, атомів і молекул» [5], оскільки сутністю людини є наявність намірів, цілей і спроб їхнього досягнення. Природні об'єкти не здатні формувати системи переваг, не усвідомлюють цілей, не вибирають, залишаються виключно об'єктами дослідження, подальший рух яких можна передбачити. Люди ж час від часу переглядають попередні і формують нові цілі, змінюють наміри, модифікують власні системи цінностей та переваг, тому сформулювати передбачення щодо подальшого перебігу людської діяльності практично неможливо [8].

Людина є і об'єктом, і суб'єктом дії (діяльності), вона вчиться, опановує нові знання, постійно здійснює вибір між альтернативами, «діагностує» оточуюче соціально-економічне середовище й усвідомлює себе у ньому.

Логічно обумовленою, таким чином, стала ідейна боротьба австрійських неолібералів проти філософії позитивізму [2], яка єдиним джерелом істинного знання проголошувала емпіричний досвід,

заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань і теоретичного мислення. Позитивізм своєрідно поєднував логічний і емпіричний методи: спільний для усіх наук метод, що забезпечує достовірне знання, на першій стадії повинен бути виключно емпіричним (так зване дослідне пізнання, засноване на безпосередніх даних), а на другій стадії визнавалась можливість залучення логічного аналізу. Об'єктом критики Л. фон Мізеса став пропонований позитивістами сциєнтизм, згідно з яким «взірцевими» науками є фізика і математика, тому усі інші повинні бути побудовані за їхнім прикладом [4; 2]. Позитивістська концепція «єдиної науки» стверджувала, що всі науки повинні мати спільні закони, спільну методологію і спільну мову викладу ідей. Зауважимо, що сучасний стан економічної науки великою мірою співпадає із таким позитивістським ідеалом, принаймні що стосується принципів і характеру розвитку ортодоксальної неокласичної економічної теорії.

Спільність законів усіх наук передбачала, що вони дедуктивно виводяться із певного набору фундаментальних законів, під яким розумілися звичайно ж, фізичні закони. Спільність методу усіх наук доводилася подібністю процедур висунення, перевірки і підтвердження їх основних положень, відповідно до процедур теоретичної фізики. Спільна мова викладу ідей визначала можливість зведення термінології і аргументації усіх наук до сукупності базових тверджень, переважно фізичних, що відбивають сприйняття або безпосередній досвід. Прихильники «фізичного» підходу в теорії пізнання, уособленням якого у XX столітті став неота постпозитивізм, наполягали, що економічна наука повинна відволіктися від розуму та свідомості людини і просто описувати події [8], уникаючи таких концепцій, як наміри, цілі і навчання.

Позитивістами рухала приваблива мета – одержання об'єктивного знання, тому його послідовниками ставала дедалі

більша кількість учених з різних галузей знань, що суттєво вплинуло на методологію суспільних наук з другої половини XIX ст. і до нашого часу [7; 8; 9].

Загроза прирівнювання економічної теорії до природничих наук спонукала австрійських неолібералів до потужного ідейного спротиву позитивістському наступу. Вони не могли миритися із тим, що потреба розглядати людей як унікальних діючих істот в економічній науці зникає, а обговорення будь-яких змін намірів і дій людей в економіці відсутнє. Натомість для неокласичної ортодоксії достатнім ставало стверджувати, що усі одиниці ресурсів, як і індивідів (!), є однорідними, а дії останніх в цілому є передбачуваними.

Повертаючись до засновків австрійської традиції, необхідно вказати, що менгерівська теорія суб'єктивної цінності [3] пододала межі відповіді на питання про те, чим визначається цінність благ. Вона стала передусім повноцінною теорією пізнання, епістемологією, яка охоплює усю сукупність теоретичних соціальних наук. В її основу покладено теорію людської діяльності, яка, в свою чергу, спирається на теорію людського знання. Австрійська епістемологія ґрунтується на викладених у працях К. Менгера поглядах на роль невизначеності, непевних станів в економіці: «...чим більшою є кількість елементів, які нам не відомі, або відомі, але ми не можемо їх мати у своєму розпорядженні, які беруть участь в каузальному процесі..., тим більшою є невпевненість щодо якості та кількості результатів усього каузального процесу; і саме ця невпевненість є найсуттєвішим моментом економічної невпевненості людей і... господарства» [3].

Найбільш блискуче критикував усіх, хто виступав проти використання суб'єктивізму в економічній теорії О. фон Бем-Баверк, що неабияк посприяло утвердженню позицій австрійської традиції. Особливий наголос учений робив на тому, що наші очікування майбутнього теж складаються виключно із наших суб'єктивних оцінок, тому суб'єктивні

оцінки домінують не тільки у процесі теперішнього вибору, а й у очікуваннях настання майбутніх подій.

Ще одним важливим аспектом застосування суб'єктивного підходу в австрійській традиції є визнання суб'єктивності витрат. Австрійські учені, на відміну від неокласиків, були цілковито упевненими у тому, що витрати не можуть мати об'єктивного характеру [11; 13].

Концепція альтернативних витрат, відповідно до якої економічний суб'єкт при здійсненні певного варіанту вибору відмовляється від усіх інших його варіантів, які попередньо були альтернативними до здійсненого, первинно мала саме суб'єктивний зміст. Так, витрачені кошти вже втрачені, остаточно і назавжди, а про альтернативні шляхи їх використання ніхто, окрім самого підприємця, може навіть не здогадуватись.

При послідовному застосуванні суб'єктивного підходу на боці витрат ми неминуче переконуємось, що у кожного індивіда існує своя власна шкала витрат. Більш того, ми навіть не в змозі дізнатися про рівень економічних витрат окремого підприємця, оскільки тільки йому відомо, від чого він відмовився заради здійснення уже реалізованого бізнес-проекту. Однією із загадок неокласичної ортодоксії є те, з якою легкістю вона залучила до свого методологічного арсеналу суб'єктивну за змістом концепцію альтернативних витрат.

Наслідком застосування суб'єктивного підходу на боці витрат є абсолютно відмінна від неокласичної теорія ціноутворення, адже пріоритетність суб'єктивних оцінок визнається не тільки на боці попиту через суб'єктивну теорію граничної корисності, але й на боці пропозиції, через суб'єктивізацію витрат виробництва [11; 13].

Таким чином, якщо вдатися до неокласичної термінології маршалліанської теорії ціноутворення, то так звані обидва леза ножиць здійснюють свій рух, послуговуючись суб'єктивною корисністю індивідів, як споживачів, так і виробників.

Засновник австрійської суб'єктивно-психологічної школи К. Менгер «вибудовує» поняття цінності на основі врахування суб'єктивних оцінок, ставлення людей до значущості речей [11; 12; 15]. Пріоритет суб'єктивних оцінок в економічній науці повністю поділяють його послідовники: О. фон Бем-Баверк поширює суб'єктивний підхід на аналіз капіталу та відсотку, Л. фон Мізес здійснює суб'єктивістський аналіз грошей, Ф. фон Хайєк узагалі заперечує можливість об'єктивної класифікації речей у суспільних науках на основі їх фізичних, матеріальних властивостей. В епоху бурхливих і радикальних змін економіки та суспільства в останні десятиріччя нам уже доводиться спостерігати, але ще доведеться оцінити значення висловлювання Ф. фон Хайєка: «речі – це виключно те, чим вважають їх люди» [7] та багатьох інших суб'єктивістських ідей.

Так, наприклад, суб'єктивний підхід в економічній теорії (як і в інших соціальних науках) зазвичай реалізується у такий спосіб: науковець приступає до дослідження в умовах наявності вже існуючої класифікації певних об'єктів, і мимоволі поширює її на нові аналізовані об'єкти, дії та події.

Ми вважаємо, що суб'єктивний підхід як характерна ознака австрійської парадигми також поступово еволюціонував у різні періоди розвитку австрійської традиції, зазнавши істотних змін у працях Ф. фон Хайєка та Л. фон Мізеса. Учені так само акцентували на суб'єктивному характері індивідуальних дій, вибору та їх можливих наслідків, проте наголошували на істотній обумовленості цих дій впливом культури в найширшому розумінні [2; 4; 12; 14].

Поширення Ф. фон Хайєком австрійського суб'єктивістського підходу з теорії цінності на сферу соціальних об'єктів і процесів стало закономірним продовженням поглядів його учителів, представників австрійської суб'єктивно-психологічної школи, перш за все К. Менгера. Згодом, із середини ХХ століття, підхід Ф. фон Хайєка

трансформувався в еволюціонізм, проте еволюційний процес продовжував залишатися у його наукових поглядах передусім культурним процесом, існуючим в рамках концепції природи соціальних інституцій.

Ф. фон Хайек, підтримуючи ідею універсальності суб'єктивного підходу до пізнання (започаткування тотожних поглядів ми відзначали і в українського економіста Р. Орженцького), був прихильником переходу до суб'єктивізму в усіх соціальних науках і писав, що «... в економічній науці термін «суб'єктивний» вже давно використовується саме в тому сенсі, в якому ми застосовуємо його тут ... що знання і переконання різних людей, хоча і мають загальну структуру, що дозволяє їм спілкуватися, у багатьох відношеннях неоднакові, а часто і протилежні...» [8].

Найвні «факти», якими послуговуються індивіди при ухваленні рішень, не можуть бути «об'єктивними» у тому сенсі, що не сприймаються однаково усіма. Розбіжності у сприйнятті не здатні формувати набір «даних», які зазвичай служать відправним пунктом неокласичного аналізу, адже факти нерідко залежать від характеру сприйняття і системи переконань, які вже сформовані у знаннях людини. Тому так звані факти не можуть бути об'єктивними в строгому розумінні. У той же час нові дані, одержані індивідами, спонукають людей змінювати свої плани, руйнують рівновагу, що склалася до цього між їх попередніми діями і тими подальшими діями, що відбуваються після зміни у їхніх знаннях [9].

Висновки. Непередбачуваний характер основних процесів економічного розвитку та складність і багатогранність сучасних економічних проблем вимагає активного залучення австрійських парадигмальних підходів до їх розв'язання. Австрійська парадигма економічної теорії як основа австрійської традиції економічного аналізу характеризується філософською, ідейно-теоретичною й методологічною цілісністю, а австрійський неолібералізм наразі виступає безпосереднім її носієм та

ідейним наступником австрійської суб'єктивно-психологічної школи. Показово, що розглянуті філософсько-методологічні імперативи застосовуються не лише в економічній теорії, а й охоплюють усі соціальні та поведінкові науки. Це доводить універсальність змісту та значення ідейно-філософських і теоретико-методологічних підходів австрійської дослідницької традиції.

Література:

1. Берри Н. Норман. Австрийская экономическая школа: расхождения с ортодоксией / Панорама экономической мысли конца XX столетия. Под ред. Д. Гринэуэя, М. Блини, И. Стюарта. В 2-х т. Пер. с англ. СПб. : Экон. шк., 2002. Т. 1. С. 81-105.
2. Кубедду Р. Политическая философия австрийской школы: К. Менгер, Л. Мизес, Ф. Хайек. Пер. с англ. М., Челябинск : ИРИСЭН, Мысль, Социум, 2008. 406 с.
3. Менгер К. Основания политической экономии Австрийская школа в политической экономии. Москва : Экономика, 1992. С. 31-242.
4. Мизес Л. фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2005. 878 с.
5. Ротбард М. Власть и рынок: государство и экономика. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2010. 416 с.
6. Сото Х. Уэрта де. Австрийская экономическая школа: рынок и предпринимательское творчество. Пер. с англ. Челябинск : Социум, 2007. 202 с.
7. Хайек Ф. фон. Использование знания в обществе. *Индивидуализм и экономический порядок*. 2011. С. 93-110.
8. Хайек Ф. фон. Контрреволюция науки. *Этюды о злоупотреблениях разумом*. 2003. 288 с.
9. Хайек Ф. фон. Экономическая теория и знание. *Индивидуализм и экономический порядок*. 2011. С. 41-68.
10. Эбелинг Р. Роль австрийской школы в развитии мировой экономической мысли XX века. *Экономика и математические методы*. Т. 28. Вып. 3. 1992. С. 347-363.
11. Aimar T. The Economics of Ignorance and Coordination: Subjectivism and the Austrian School of Economics. Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 2009. 302 p.
12. Austrian Economics in Transition: From Carl Menger to Friedrich Hayek, by H. Hagemann, T. Nishizawa and Y. Ikeda (eds). London, New York : Palgrave Macmillan. 2010. 339 p.
13. Caldwell B. Hayek's Scientific Subjectivism. *Economics and Philosophy*. Vol. 10. № 2 (October 1994). Pp. 305-313.
14. Salerno J. T. The place of "Human Action" in the Development of Modern Economic Thought. *The*

Quarterly Journal of Austrian Economics. Spring 1999. Vol. 2. № 1. Pp. 35-65.

15. Schulak E. M., Unterköfler H. The Austrian School of Economics: A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions. Auburn, AL : Ludwig von Mises Institute, 2011. 244 p.

References:

1. Berri, N. Norman (2002), *Avstriyskaya ekonomicheskaya shkola: raskhozhdeniya s ortodoksiy. Panorama ekonomicheskoy mysli kontsa XX stoletiya* [Austrian School of Economics: Discrepancies with Orthodoxy / Panorama of Economic Thought at the End of the 20th Century], Ekonomichna shkola, St. Petersburg, Russia, part. 1, pp. 81-105.
2. Kubeddu, R. (2008), *Polytycheskaia fylosofiya avstryiskoi shkoly: K. Menher, L. Myzes, F. Khaiek* [Political philosophy of the Austrian school: K. Menger, L. Mises, F. Hayek], YRYSN, Misl, Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, p. 406.
3. Menher, K. (1992), *Osnovaniya polytycheskoi ekonomyyu Avstryiskaia shkola v polytycheskoi ekonomyy* [The foundations of political economy Austrian school in political economy], Ekonomika, Moscow, pp. 31-242.
4. Myzes, L. (2005), *Chelovecheskaia deiatelnost: traktat po ekonomicheskoi teorii* [Human activity: a treatise on economic theory], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, pp. 878.
5. Rotbard, M. (2010), *Vlast y rinok: gosudarstvo y ekonomika* [Power and the market: state and economy], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, pp. 416.
6. Soto, Kh. Uerta de. (2007), *Avstryiskaia ekonomicheskaya shkola: rinok y predprinyimatelskoe tvorchestvo* [Austrian School of Economics: Market and Entrepreneurial Creativity], Sotsyum, Chelyabinsk, Russia, p. 202.
7. Khaiek, F. fon. (2011), "The use of knowledge in society", *Yndyvdualyzm y ekonomicheskyy poriadok*, pp. 93-110.
8. Khaiek, F. fon. (2003), "Counterrevolution of science", *Etudi o zloupotrebleniyakh razumom*, p. 288.
9. Khaiek, F. fon. (2011), "Economic theory and knowledge", *Yndyvdualyzm y ekonomicheskyy poriadok*, pp. 41-68.
10. Ebelynh, R. (1992), "The role of the Austrian school in the development of world economic thought of the XX century", *Ekonomika y matematicheskiye metody*, part. 28, vol. 3, pp. 347-363.
11. Aymar, T. (2009), *The Economics of Ignorance and Coordination: Subjectivism and the Austrian School of Economics*. Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, p. 302.
12. *Austrian Economics in Transition (2010), From Carl Menger to Friedrich Hayek*, by H. Hagemann, T. Nishizawa and Y. Ikeda (eds). London, New York : Palgrave Macmillan, p. 339.
13. Caldwell, B. (1994), "Hayek's Scientific Subjectivism", *Economics and Philosophy*, vol. 10, № 2, pp. 305-313.
14. Salerno, J. T. (1999), "The place of "Human Action" in the Development of Modern Economic Thought", *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, vol. 2, № 1, pp. 35-65.
15. Schulak, E. M. and Unterköfler, H. (2011), *The Austrian School of Economics: A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions*. Auburn, AL : Ludwig von Mises Institute, p. 244.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2019 р.

Розділ 2. Міжнародні економічні відносини

УДК 339.543:339.9(477)

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-34-40

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Гіжевський В.К.¹, Бабенко В.В.²

¹ к.ю.н., професор, проректор, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-5707, e-mail.: gvk@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9697-6718

² магістрант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-5707, e-mail.: babenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9831-2103

CUSTOMS REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN UKRAINE: HISTORY AND MODERNITY

Hizhevskyy V.¹, Babenko V.²

¹ PhD (Law), professor, vice-rector, «KROK» University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-5707, e-mail.: gvk@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0001-9697-6718

² undergraduate, «KROK» University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-5707, e-mail.: babenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9831-2103

Анотація. У статті розглянуто поняття, сутність, зміст, мета, значення та основні напрями митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі - ЗЕД) в Україні. Наведено основні етапи еволюції вітчизняної системи митного регулювання та проаналізовано ключові особливості характерні для кожного періоду. Реформування митної системи України є тривалим та ускладненим різноманітними об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Законодавча база все ще залишається досить громіздкою та знаходиться в процесі постійного вдосконалення. Адаптація до міжнародних норм та правил потребує все більшого сприяння з боку держави. Проведено порівняльний аналіз та дослідження розвитку нормативно-правового забезпечення адміністрування митних платежів в Україні. Не достатня прозорість практичного визначення митної вартості товарів під час виконання митних формальностей в нашій державі вважається чи не найбільшою і найголовнішою проблемою при нарахуванні митних податків та зборів від початку її запровадження. Висвітлено сучасний стан розвитку митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Сьогодні розвиток світової економіки характеризується суттєвим збільшенням ускладнених міжнародних економічних зв'язків. Недосконалість митної політики держави значною мірою сприяє мінізації зовнішньоекономічної діяльності та передумує виникненню корупційних схем. Запровадження національної електронної транзитної системи та підключення України до New Computerised Transit System (далі – NCTS) – це не лише суттєве наближення нашої держави до світової практики, це встановлення єдиних правил по переміщенню товарів через кордони для 35 країн в режимі реального часу. День початку роботи системи програмного продукту «NCTS» повинен стати новою датою для відліку чергової епохи в розвитку системи митного регулювання в історії незалежності нашої держави. Окреслено проблеми реалізації митної політики та надано пропозиції щодо вирішення основних проблем у системі митного регулювання в Україні. Сьогодні підвищення ефективності митної політики є обов'язковою передумовою успішної реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Ключові слова: митне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, митні платежі, митні відносини, тарифні та нетарифні методи регулювання, адміністрування митних платежів.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 19

Annotation. The article deals with the concepts, essence, sense, the purpose, values and the main directions of customs regulation of foreign economic activity (further - foreign trade activities) in Ukraine. The main stages of evolution of a domestic system of customs regulation are given and it is analysed characteristic key features for every period. Reforming of a customs system of Ukraine is long and complicated different objective and subjective factors. The legislative base still remains rather bulky and is in process of constant improvement. Adaptation to the international standards and rules demands the increasing assistance from the state. Comparative analysis and researches of development of standard legal support of administration of customs payments in Ukraine is carried out.

The transparency of practical determination of customs value of goods is not sufficient during performance of customs formalities in our state it is considered nearly the biggest and most important problem when charging customs taxes and fees from the beginning of its introduction. Are lit the current state of development of customs regulation of foreign economic activity in Ukraine. Today development of world economy is characterized by significant increase in the complicated international economic relations. The imperfection of customs policy of the state considerably promotes a tenization of foreign economic activity and precedes emergence of corruption schemes. Introductions to a national electronic transit system and connection of Ukraine to New Computerised Transit System (further - NCTS) are not only significant approximations of our state to world practice, this establishment of uniform rules on movement of goods through borders for 35 countries in real time. Day of the beginning of work of a system of the NCTS software product has to become new date for counting of the next era in development of a system of customs regulation in the history of independence of our state. Problems of implementation of customs policy are outlined and offers on the solution of the main problems in the system of customs regulation in Ukraine are given. Today increase in efficiency of customs policy is preconditions of successful realization of eurointegration aspirations of our state.

Key words: Customs regulations, foreign economic activity, customs payments, customs relations, tariff and non-tariff methods of regulation, administration of customs payments.

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *bibl.:* 19

Постановка проблеми. Кожна країна намагається позиціонувати себе на міжнародній арені як незалежна, сильна та правова держава. Сьогодні Україна має на меті вступити до впливових міжнародних організацій, таких як Європейський Союз та НАТО, але для цього потрібно формувати стабільну економічну систему, сприяти вільному обігу товарів, забезпечити умови для належного розвитку підприємництва.

Потрібно звернути увагу, що протягом останнього часу в Україні змінився вектор зовнішньоекономічної діяльності у бік євроінтеграційних аспектів розвитку. В свою чергу, зовнішньоекономічна діяльність є важливим складовим елементом національної економічної політики, в результаті чого підлягає державному регулюванню. Слід також зазначити, що актуальність досліджень з питань митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності значно зростає в сучасних умовах, коли динамічно змінюється структура товарообігу між державами, зростає зацікавленість у застосуванні зарубіжного досвіду розвитку митного законодавства.

Сьогодні головні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності України формуються в умовах економічних, політичних та соціальних змін, що, в більшій мірі, пов'язано із членством у Європейському співтоваристві. В умовах політичної та соціально-економічної нестабільності в нашій державі важливого значення набувають питання державного

регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке проводиться у формі митного регулювання.

Вирішення проблем митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідно починати з розуміння сутності митного регулювання, дослідження сучасного стану проблем у його розвитку та наданні пропозицій щодо вдосконалення митного регулювання, що є одним з ключових завдань у напрямі зміцнення відносин України із країнами Європи та світу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей митного регулювання ЗЕД в Україні займалися такі науковці, як: К. Ю. Величко, Ю. О. Голинський, О. Г. Гуменюк, В. О. Козуб, О. О. Мужев, В. В. Муляр, О. І. Новік, Л. Л. Носач, О. І. Печенка, О. В. Сторожук, Г. М. Свириденко, Л. О. Чернишова, Н. С. Ситник, В. Я. Дубик та інші.

Необхідно зауважити, що недостатньо дослідженим залишається питання щодо вивчення досвіду зарубіжних країн та шляхів удосконалення механізму митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей митного регулювання в Україні, визначення проблем та шляхів удосконалення митного регулювання для формування сприятливих умов для подальшого розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі митне регулювання виступає важливим механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке реалізується у відповідності до Конституції України [1, ст. 141].

Митне регулювання, згідно ст.1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», – це регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, які справляються в процесі переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України [3, ст. 1].

Слід зазначити, що митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні проводиться з метою:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги на внутрішньому ринку України;
- стимулювання структурних економічних змін, в тому числі у сфері зовнішньоекономічних відносин суб'єктів ЗЕД;
- формування сприятливих умов для залучення економіки України в світову економічну систему [5].

Основним його завданням є захист української економіки від зовнішніх негативних впливів [10].

Загалом, митне регулювання є однією із найбільш важливих сфер державного регулювання, оскільки саме митне регулювання розкриває принципи та засади формування міжнародних відносин, створення ефективної, прозорої та справедливої системи оподаткування для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [11]. Перш ніж розглядати сучасний стан розвитку вітчизняної системи митного регулювання, проведемо дослідження еволюції розвитку митної політики в Україні.

Генезис розвитку системи митного регулювання ЗЕД в Україні проходив у 6 етапів.

Перший етап (1991 – 1993 рр.) характеризується майже цілковитою відсутністю митного регулювання. Митне

регулювання на той час визначалося митним тарифом СРСР 1981 р., а з січня 1993 р. було введено Єдиний митний тариф України [12, ст. 107]. І лише через 20 років з набранням чинності Митним кодексом України [2, ст. 552], в червні 2012 р. його дія була припинена.

Для другого етапу (1994 – 1995 рр.) характерне оподаткування експортно-імпортних операцій більшою мірою з фіскальною метою. У цей час формуються основи митної політики, зокрема у 1994 р. створюється Митно-тарифна рада [13], яку було ліквідовано в 2013 р. [14, ст. 781]. Слід зауважити, що впровадження на даному етапі фіскальних мит вплинуло на зниження темпів економічного занепаду та сприяло поступовому відновленню економіки і формуванню позитивного платіжного балансу держави [6].

Третій етап (1996 – 1998 рр.) характеризується впровадженням більш активних методів, спрямованих на захист вітчизняної промисловості. На цьому етапі система митного регулювання приводиться у відповідності до вимог Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (далі – ГАТТ) [15, ст. 2989] та Світової Організації Торгівлі (далі – СОТ). Ставки на імпорт сировини встановлені на мінімальному рівні, вводиться експортне мито на певні види товарів.

На четвертому етапі (1999 – 2005 рр.) проходить вдосконалення митного регулювання згідно норм міжнародного митного законодавства та вимог ГАТТ/СОТ. Проводиться поступова оптимізація ставок мит та товарної номенклатури. Підвищення ставок мита на готову продукцію сприяє тінізації економіки та виникненню контрабандних схем.

На п'ятому етапі (2006 – 2010 рр.) активізується співпраця із СОТ шляхом підписання 35 із 44 двосторонніх протоколів стосовно доступу до ринків товарів та послуг. У 2008 р. Україна стає повноправним членом Світової Організації Торгівлі [18], в рамках якої проводиться лібералізація імпортного та експортного тарифів, що супроводжується зниженням

ставок мита на значну кількість товарів. Наприклад, Україна прийняла на себе зобов'язання не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни, знизити експортні мита на насіння олійних культур, металолом кольорових і чорних металів, зниження рівня імпортного тарифного захисту тощо [17].

Шостий період (з 2010 р. по теперішній час) характеризується змінами в структурі митного регулювання, що посилює контроль за правильністю визначення митної вартості, класифікації та країни походження товарів. Ключовими пріоритетами реформування митниці стають скорочення часу митного оформлення, впровадження митного пост аудиту, єдиного вікна та електронного декларування товарів [6]. Головною особливістю цього етапу є введення в дію нового Митного Кодексу [2, ст. 552], який радикально змінює митне законодавство держави в цілому. Він містить низку нововведень, які направлені на спрощення процедур митного оформлення товарів.

Як бачимо, за весь період незалежності митна політика в Україні підлягала багатьом змінам в інституційному забезпеченні її організації. Так, Україна пройшла складний та важливий етап становлення митної політики. В той же час, законодавство і наділі залишається складним і громіздким, не дивлячись на те, що прийняття Митного кодексу призвело до об'єднання багатьох нормативних документів [9].

Сучасна митна діяльність України являє собою систему заходів, направлених на імплементацію основних положень митної політики. Основними засобами митного регулювання виступають: тарифні (митний контроль, митне оформлення) та нетарифні (ліцензування, митні обмеження) [8].

Раніше головною метою митного регулювання був збір митних платежів для формування державного бюджету, але сьогодні митна політика зазнає кардинальних змін та потребує системного підходу при визначенні ролі митних органів України.

Наразі діяльність митних органів спрямована на створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для забезпечення ефективного сталого розвитку України шляхом реалізації конкретних заходів у наступних сферах суспільного життя: у сфері державної безпеки; у сфері безпеки державного кордону України; в економічній сфері; в екологічній сфері [10].

Сьогодні основними напрямками митного регулювання є:

- формування митного середовища для імпорту товарів (робіт, послуг) на митну територію України;
- покращення комунікації між митними органами та суб'єктами ЗЕД;
- перешкоджання ввезенню неякісних товарів на територію України;
- імплементація сучасних інноваційних технологій для вдосконалення митних послуг [8].

Наразі вітчизняна митна політика передбачає забезпечення її єдності на всій території нашої держави, координацію зусиль усіх підрозділів Державної податкової служби України, Державної митної служби (знаходяться у процесі створення) на виконання її пріоритетних напрямків роботи, удосконалення нормативно-правової бази, тісну взаємодію із митними органами інших країн [4].

На сьогоднішній день митна політика нашої держави характеризується недосконалістю, викликаною значною мірою у загальному обсязі обігу товарів, які переміщуються шляхом контрабанди; великою кількістю правопорушень у сфері інтелектуальної власності; невідповідністю діючої системи митного контролю сучасним стандартам пропускну здатності; наявністю шахрайських і корупційних схем у системі митного регулювання; значним обсягом тінізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств тощо [4].

Для підвищення ефективності митного регулювання необхідно, в першу чергу, насамперед: стабілізувати ситуацію в країні; сформувати пріоритетні напрямки

державної підтримки розвитку галузей народного господарства, які саме забезпечують державу високоякісними конкурентоспроможними товарами; ввести обмеження на продукцію, імпорт якої може зашкодити національному товаровиробнику; забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; сприяти залученню іноземних інвестицій та інтеграції вітчизняної економіки у світову [4].

Також, сьогодні варто звернути увагу, що прийняття 12 вересня 2019 р. Закону України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» [16, ст. 232] (набирає чинності 25 березня 2020 р.) має сприяти оптимізації митних процедур та забезпечити їх прозорість у відповідності до європейської практики. Підключення України до системи New Computerised Transit System надасть можливість нашій державі налагодити обмін митною інформацією в режимі реального часу з 35 країнами Європейського Союзу. Саме цей момент має стати точкою відліку для нового (наступного) сьомого етапу розвитку митного регулювання в Україні.

Висновки. Розглянувши сучасні тенденції та умови розвитку системи митного регулювання в Україні, можна зробити висновки, що пріоритетами у цій сфері повинні стати: захист національних інтересів держави з одночасним застосуванням міжнародних вимог та стандартів; спрощення митних процедур; формування сприятливого середовища для учасників ЗЕД; вдосконалення чинного митного законодавства; підвищення ефективності системи виявлення та запобігання негативним явищам у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, в умовах євроінтеграції, ведення ефективної митної політики України сприятиме: спрощенню доступу до ринку збуту українських товарів на європейські ринки; залученню іноземних інвестицій; покращенню ділового іміджу України у світі; швидкому економічному реформуванню тощо. Адже, саме система митного регулювання в Україні повинна

створити достатньо сприятливі умови для адаптації національної економіки до міжнародної конкуренції не лише шляхом приєднання до системи вільного переміщення ресурсів.

Отже, можна вважати, що перспективною формою подальшого удосконалення митної політики є уніфікація вітчизняного митного законодавства у відповідності до світових норм, зокрема, в частині: забезпечення соціальної справедливості у сфері митної політики; забезпечення стабільності митного законодавства; впровадження загальновизнаних світових стандартів митної діяльності держави; надання можливості вибору альтернативних варіантів поведінки учасникам митних процесів; забезпечення ефективного митного контролю.

Для цього необхідно внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства нашої держави в частині:

- відходу від превалювання фіскального пріоритету у системі адміністрування митних платежів;
- зменшення податкового тягара непрямих податків (стосується податку на додану вартість (далі - ПДВ), в тому числі чіткого визначення порядку нарахування платежів при виконанні митних формальностей та заборони нарахування податку на податки (стосується нарахування ПДВ при оформленні імпорту на суму митної вартості, мита та акцизного податку) [19, ст. 190.1];
- забезпечення умов для прозорого розрахунку митної вартості;
- перегляду і спрощення процедури застосування пільг у митному регулюванні.

Подальші дослідження мають бути направлені на розробку рекомендацій щодо забезпечення високої ефективності митного регулювання України за умов членства України у Європейському Союзі.

Література:

1. Конституція України станом на 20 листопада 2019 р. / Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141.

2. Митний кодекс України станом на 20 листопада 2019 р. / Відомості Верховної Ради України. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. / Відомості Верховної Ради України. № 29. Ст. 377.

4. Голинський Ю. О., Муляр В. В. Митна політика та її вплив на менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. *Молодий вчений*, 2018. № 10(2). С. 745-748.

5. Гуменюк О. Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2016. № 16(4). С. 113-116.

6. Гуменюк О. Г. Еволюція системи митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка і суспільство*, 2018. № 14. С. 784-791.

7. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / К. Ю. Величко, В. О. Козуб, Л. Л. Носач, Л. О. Чернишова, О. І. Печенка. Харків : Форт, 2017. 221 с.

8. Мужев О. О. Імплементція сучасних заходів митної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. № 18. С. 165-169.

9. Новік О. І. Еволюція становлення нормативно-правового забезпечення адміністрування митних платежів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. № 13(2). С. 44-50.

10. Сторожук О. В., Свириденко Г. М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах інтеграції. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2017. № 17. С. 94-98.

11. Сучасна митна політика в умовах поглиблення інтеграційних процесів: збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів / ред. Н. С. Ситник, В. Я. Дубик, Ю. О. Голинський. Львів : ФУФБ, 2018. 112 с.

12. Декрет Кабінету Міністрів України «Про Єдиний митний тариф України» від 11.01.1993 р. / Відомості Верховної Ради України. 1993. № 12. Ст. 107.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Митно-тарифну раду України» від 07.02.1994 р. № 62. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_420.

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів», утворених Кабінетом Міністрів України» від 13.03.2013 р. № 180 / Офіційний вісник України. 2013. № 23. Ст. 781.

15. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року від 15.04.1994 р. / Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 2989.

16. Закон України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» від 12.09.2019 р. / Відомості Верховної Ради України. 2019. № 41. Ст. 232.

17. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994 в редакції від 15.04.1994 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342.

18. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 05.02.2008 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049.

19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. / Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. Ст. 112.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), «The Constitution of Ukraine as of November», № 30, ar. 141.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), «Customs Code of Ukraine», № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine «On foreign economic activity», № 29, art. 377.

4. Holynskiy, Yu. O. and Muliar, V. V. (2018), «Customs policy and its influence on foreign economic activity management», *Molodyi vchenyi*, № 10(2), pp. 745-748.

5. Humeniuk, O. H. (2016), «To the question of the basic principles of customs regulation of foreign economic activity», № 16(4), pp. 113-116.

6. Humeniuk, O. H. (2018), «Evolution of the system of customs and tariff regulation of foreign economic activity», *Ekonomika i suspilstvo*, № 14, pp. 784-791.

7. Velychko, K. Yu. Kozub, V. O. Nosach, L. L. Chernyshova, L. O. and Pechenka O. I. (2017), *Mytne rehuliuivannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti* [Customs regulation of foreign economic activity], Fort, Kharkiv, Ukraine, p. 221.

8. Muzhev, O. O. (2018), «Implementation of modern customs policy measures in Ukraine», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, № 18, pp. 165-169.

9. Novik, O. I. (2017), «Evolution of the formation of regulatory support for the administration of customs payments in Ukraine», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, № 13(2), pp. 44-50.

10. Storozhuk, O. V. and Svyrydenko, H. M. (2017), «Customs-tariff regulation as a factor of ensuring the foreign economic security of the state in the conditions of integration», *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, № 17. С. 94-98.

11. Sytnyk, N. S. Dubyk, V. Ya. and Holynskiy Yu. O. (2018) *Suchasna mytna polityka v umovakh pohlyblennia intehratsiynykh protsesiv: zbirnyk tez dopovidei ta materialiv uchasykyv kruhloho stolu studentskoho Naukovo-praktychnoho hurtka mytnoi spravy kafedry derzhavnykh ta mistsevykh finansiv* [Modern customs policy in the conditions of deepening

integration processes: a collection of abstracts and materials of the participants of the round table of the Student Scientific and Practical Circle of Customs Affairs of the Department of State and Local Finance], FYFB, Lviv, Ukraine, p. 112.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (1993), Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine —About the Single Customs Tariff of Ukraine”, № 12, art. 107.

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (1994), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine —On the Customs Tariff Council of Ukraine”, retrieved from : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_420.

14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine —On liquidation of some advisory, advisory and other subsidiary bodies”, № 23, art. 781.

15. General Agreement on Tariffs and Trade (1994), *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, № 84, art. 2989.

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine —On the mode of joint transit and introduction of national electronic transit system”, № 41, art. 232.

17. Agreement Establishing the World Trade Organization as amended on 15.04.1994, retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342.

18. Protocol on Ukraine's accession to the World Trade Organization dated 05.02.2008, retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049.

19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), Tax Code of Ukraine, №13-17, art. 112.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

УДК 338.48:659.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-41-47

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПРОГНОЗІВ ВСЕСВІТНЬОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Денисенко М.П., Ольшанська О.В., Григорчук Д.В.

¹ д.е.н., професор кафедри бізнес-економіки та туризму, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, 01011, Україна, тел.: (044)-256-21-56,
e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8767-9762

² д.е.н., професор, декан факультету економіки та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, 01011, Україна, тел.: (044)-256-21-56,
e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1535-7742

³ аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, 01011, Україна, тел.: (044)-256-21-56,
e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1622-6147

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF FORECASTS OF THE WORLD TOURISM ORGANIZATION

Denisenko M.¹, Olshanska O.², Hryhorchuk D.³

¹ Doctor of science (Economics), professor, professor department of business economics and tourism, Kyiv national university of technology and design, Kyiv, st. Nemyrovych-Danchenko, 2, 01011, Ukraine, tel.: (044)-256-21-56,
e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8767-9762

² Doctor of science (Economics), professor, dean of the faculty of economics and business, Kyiv national university of technology and design, Kyiv, st. Nemyrovych-Danchenko, 2, 01011, Ukraine, tel.: (044)-256-21-56,
e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1535-7742

³ postgraduate student, Kyiv national university of technology and design, Kyiv, st. Nemyrovych-Danchenko, 2, 01011, Ukraine, tel.: (044)-256-21-56, e-mail: profden3@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1622-6147

Анотація. Міжнародна туристична індустрія країни може бути визначена як сума внутрішньої діяльності, яка безпосередньо підтримує споживання товарів та послуг іноземних туристів у країні. Протягом останніх шестидесяти років туризм зазнав постійної експансії та диверсифікації та став одним із найбільш привабливих та найбільш зростаючих секторів економіки у світі. Незважаючи на те, що основна частина міжнародної туристичної діяльності досі зосереджена в розвинутих країнах та регіонах Європи, Північної та Південної Америки, значне поширення нових туристичних ринків також спостерігається і в країнах, що розвиваються. Значним викликом для світового туризму є відсутність диверсифікації туристичної діяльності. Сучасна міжнародна туристична діяльність продемонструвала зростаючу тенденцію до диверсифікації та змін. Це викликає складнощі для багатьох країн, у тому числі з відносно розвинутою туристичною галуззю, щоб уникнути швидких та складних потреб міжнародних туристів. В умовах висококонкурентного міжнародного туристичного ринку і з огляду на появу нових туристичних напрямків, поліпшення умов, які сприяють розвитку сучасного туризму, не є легким процесом. Нарешті, але не в останню чергу, це проблема недостатньої безпеки туризму в деяких країнах. У цьому контексті варто зазначити, що безпека туристів є основним чинником будь-якої успішної індустрії туризму і тому повинна стати однією з основних цілей планування та управління туризмом. Проблеми з безпекою туризму негативно впливають на репутацію приймаючих країн. У зв'язку з цим негативні сприйняття та політична нестабільність згубно впливають на перспективи розвитку туризму в багатьох країнах світу. У статті розглянуто сучасний стан світового ринку туристичних послуг та його місця у формуванні світового валового продукту. Проаналізовано основні міжнародні тенденції розвитку туризму та визначено його ключові аспекти. Роль і місце туристичної сфери як у світі, так в Україні. Представлено напрями розвитку туристичної сфери в Україні на основі міжнародного досвіду та доведено необхідність її державної підтримки.

Ключові слова: міжнародна туристична індустрія, всесвітня туристична організація, туристичні надходження, стратегія розвитку туризму.

Формул: 0, рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 12

Annotation. The country's international tourism industry can be defined as the amount of domestic activity that directly supports the consumption of goods and services by foreign tourists in the country. Over the last sixty years, tourism has been constantly expanding and diversifying and has become one of the most attractive and growing sectors of the world economy. Although the bulk of international tourism activity is still concentrated in developed countries

and regions of Europe, North and South America, significant expansion of new tourism markets is also observed in developing countries. A significant challenge for world tourism is the lack of diversification of tourism activities. Contemporary international tourist activity has shown a growing trend towards diversification and change. This is challenging for many countries, including the relatively advanced tourism industry, to avoid the rapid and complex needs of international tourists. In the highly competitive international tourism market and given the emergence of new tourist destinations, improving the conditions that contribute to the development of modern tourism is not an easy process. Last but not least, this is a problem of poor tourism security in some countries. In this context, it should be noted that the safety of tourists is a major factor in any successful tourism industry and should therefore be one of the main goals of tourism planning and management. Tourism security concerns adversely affect the reputation of host countries. In this regard, negative perceptions and political instability adversely affect the prospects for tourism development in many countries. The article deals with the issues of the world market of tourist services and its place in the world gross product. The general analysis of the main international trends of this sector and the most important aspects are presented. The authors present the concept of tourism development for Ukraine, based on international experience and the necessity of orientation of the government.

Key words: international tourist industry, world tourism organization, tourist arrivals, tourism development strategy.

Formulas: 0, *fig.:* 2, *tabl.:* 0, *bibl.:* 12

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації туристична галузь посідає важливе місце у світовому економічному просторі, оскільки є не тільки прибутковою сферою діяльності, а й засобом міжкультурної комунікації людей з різних країн та регіонів світу, формування в них світогляду та розуміння перспектив розвитку людства. Це особливо підкреслює актуальність дослідження світового ринку в умовах українських реалій та з точки зору підготовки фахівців з туристичного бізнесу у закладах вищої освіти. Аналізуючи основні тенденції функціонування туристичної галузі у найбільш розвинених країн світу можна сформулювати необхідні висновки для визначення перспектив розвитку туризму в Україні. Прогнози світової туристичної організації повинні стати ключовим вектором для подальшого розвитку туристичної галузі в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення світового ринку туристичних послуг зробили багато науковців та дослідників. У галузі міжнародних відносин проблемами розвитку міжнародного туризму займалися такі вчені, як А. Ю. Александрова, М. Б. Біржаков, Г. М. Долматов, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, М. З. Мальський, М. М. Мацяк, Д. В. Ніколаєнко, Е. А. Окладникова, А. А. Самойленко, Дж. К. Тейлор Н., А. Д. Чудновский, І. М. Школа та ін.

Проте багато питань, що стосуються дослідження та аналізу світового ринку туристичних послуг, у тому числі на основі використання прогнозів Всесвітньої туристичної організації, залишаються недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження є вивчення основних тенденцій світового ринку туристичних послуг та визначення перспективних шляхів розвитку туристичної індустрії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Туризм є однією з найважливіших рушійних сил економіки і одне з головних джерел зайнятості. Він сприяє поліпшенню умов життя мільйонів людей по всьому світу», - заявив Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації при ООН Талеб Ріфаї в Лондоні на відкритті виставки World Travel Market.

Міжнародна туристична індустрія країни може бути визначена як сума внутрішньої діяльності, яка безпосередньо підтримує споживання товарів та послуг іноземних туристів у країні.

Відповідно до визначення Всесвітньої туристичної організації Організації Об'єднаних Націй, міжнародний туризм включає діяльність осіб, які подорожують та залишаються в місцях, що знаходяться за межами постійних місць проживання на період, що не перевищує 12 місяців, для дозвілля, бізнесу та інших цілей. На основі цього широкого визначення індустрія

туризму включає в себе всі соціально-економічні види діяльності, які безпосередньо та / або опосередковано беруть участь у наданні товарів та послуг туристам. Стандартна міжнародна класифікація туристичної діяльності (SICTA) визначає 185 заходів, пов'язаних з постачанням, які мають значні зв'язки з сектором туризму. До них відносяться послуги різних секторів, таких як транспорт та зв'язок, готелі та житло, продукти харчування та напої, культурні та розважальні послуги, банківська та фінансова діяльність, реклама. Отже туризм є однією з найбільших у світі галузей та категорій міжнародної торгівлі, що визначається вражаючою мережею

соціально-економічної діяльності та інфраструктурою, необхідною для її підтримки [7].

Протягом декількох останніх десятиліть міжнародна туристична діяльність демонструє суттєве та стійке зростання як доходів, так і кількості туристів. Міжнародні туристичні надходження сьогодні зросли до 7% від світового валового продукту, що в грошовому еквіваленті складає більше 1,3 млрд дол. США, і в подальшому прогнозується лише зростання цього сегменту послуг (рис.1). Зростаюча кількість нових туристичних напрямків по всьому світу позитивно впливає на інвестування та розвиток регіонів.

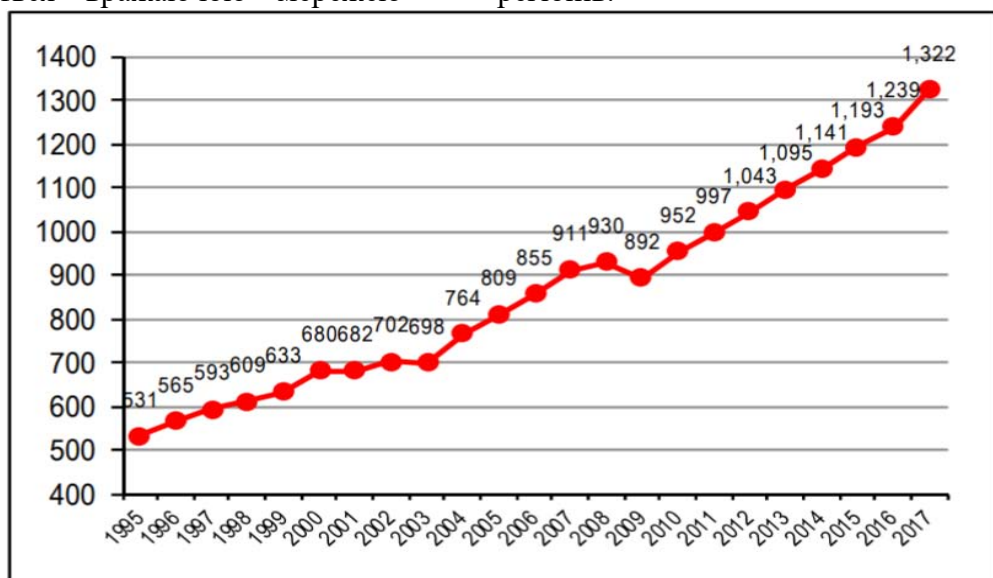

Рис. 1. Міжнародні туристичні надходження (млн дол. США)

Джерело: UNWTO [9]

Протягом останніх шестидесяти років туризм зазнав постійної експансії та диверсифікації та став одним із найбільш привабливих та найбільш зростаючих секторів економіки у світі. Незважаючи на те, що основна частина міжнародної туристичної діяльності досі зосереджена в розвинутих країнах та регіонах Європи, Північної та Південної Америки, значне поширення нових туристичних ринків також спостерігається і в країнах, що розвиваються. За даними Всесвітньої туристичної організації два традиційно найбільш привабливих для туристів регіони - Європа та Америка, у 1950 році привертали разом 96% світових туристів.

Однак до 2009 року ця цифра знизилася до 68% на користь країн, що розвиваються та знаходяться у різних регіонах Азії та Тихого океану, на Близькому Сході та в Африці. Міжнародний туризм став одним з основних видів економічної діяльності та важливим джерелом надходжень в іноземній валюті та зайнятості в багатьох країнах цих регіонів. Саме тому розвитку туризму приділяється велика увага в національних стратегіях економічного зростання багатьох країн. Питання удосконалення та подальшого стимулювання туристичної галузі включені до порядку денного багатьох

міжнародних конференцій з проблем сталого розвитку.

Туризм завжди був і залишається основною категорією міжнародної торгівлі послугами. Окрім надходжень, отриманих у пунктах призначення, міжнародний туризм також сприяє розвитку і вдосконаленню інфраструктури різних країн світу. Загальна кількість наданих послуг міжнародного пасажирського транспорту нерезидентам у 2017 році за даними Всесвітньої туристичної організації становить 4 млрд дол. США у

грошовому еквіваленті. У цілому, світовий туризм сприяє зростанню обсягів світового експорту.

Розглядаючи помісячно прибуття міжнародних туристів протягом останніх років можна побачити найбільшу активність саме у літній період. Найвищий пік - це липень, серпень, а також новорічні свята (рис.2). Варто відзначити, що саме така динаміка туристичних подорожей вже як стійка тенденція спостерігається саме на світовому рівні.

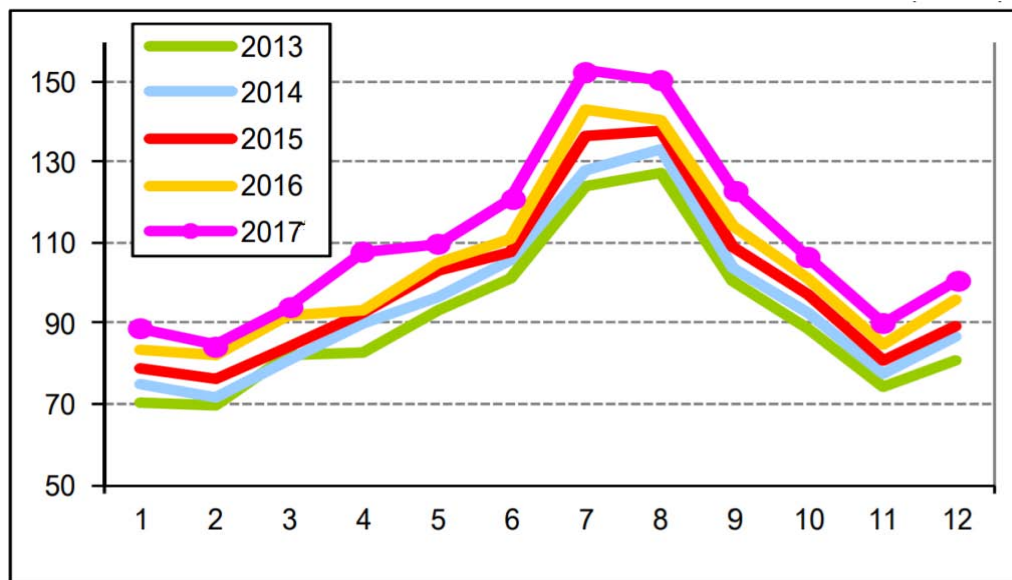

Рис. 2. Міжнародні туристичні прибуття, динаміка по місяцям (млн. дол.США)

Джерело : UNWTO [10]

Необхідно відмітити, що останнє десятиліття в цілому характеризується справжнім світовим туристичним бумом. Незважаючи на нестійку політичну світову ситуацію, посилення міжнародних конфліктів, туристи лише тимчасово змінюють свої вподобання та напрямки, але не відмовляються від подорожей.

З січня по серпень 2018 року в туристичних напрямках у всьому світі було зареєстровано 901 млн міжнародних туристських прибуттів, що на 56 мільйонів більше, ніж за той же період 2017 року. Йдеться про значне зростання обсягу туристичної галузі, яке складає 7%. Це набагато перевищує зростання, що спостерігалось в попередні роки. З огляду на оптимістичні прогнози на місяці, що залишилися, можна припустити, що 2018

рік стане для міжнародного туризму восьмим поспіль роком безперервного активного зростання [11].

Якщо говорити про показники зростання по регіонах, то за даними Всесвітньої туристичної організації, найбільш значне зростання спостерігалось в Африці (+ 9%) і Європі (+ 8%). В Азії і Тихоокеанському регіоні (+ 6%), на Близькому Сході (+ 5%), і в Американському регіоні (+ 3%) [12].

Ці значні результати були підтверджені експертами з усього світу, які брали участь в опитуванні в рамках підготовки Індексу довіри ЮНВТО. Вони надали розвиткові туристичної галузі в період з травня по серпень 2018 року вельми високу оцінку. На думку опитаних експертів, прогноз на

останні чотири місяці 2018 р залишається позитивним.

Якщо говорити про цілі туристичних подорожей, то за даними Всесвітньої туристичної організації у 2017 році вони були такими:

- 53% становили подорожі спрямовані на відпочинок, оздоровлення та святкові поїздки;
- 27 % - подорожі, пов'язані з релігійними та медичними аспектами, а також відвідування рідних і близьких;
- 13% - ділові та професійні подорожі;
- 7% - інші причини подорожей.

За рівнем використання транспортних засобів під час подорожей місця розподілились таким чином:

- 55 % припадало на найбільш популярними у масовому використанні авіаперевезення;
- 39% - автотранспортні перевезення;
- 4% - водне транспортування (разом із круїзним туризмом);
- 2% - залізничні перевезення.

У подальшому прогнозується лише збільшення надходжень від міжнародного туризму. Зокрема Всесвітня туристична організація робить акцент на країнах, що розвиваються, як для пошуку нових шляхів їх розвитку, так із точки зору зацікавленості в них у міжнародних туристів.

Найбільше зростання туристичних потоків за регіонами очікується в Азії і в Тихоокеанському регіоні, де прогнозується збільшення прильоту до 331 мільйону осіб з перспективою досягнення 535 мільйонів до 2030 року (+ 4,9% на рік). Прогнозується, що Близький Схід та Африка більш ніж подвоять кількість заїзду туристів за цей період - з 61 до 149 млн осіб [11].

За прогнозами у 2030 році частка країн, що розвиваються, у загальних надходженнях до світового ринку туристичних послуг складатиме 57% (у порівнянні з 35 %, які є на сьогодні). Саме тому орієнтація України на ефективне входження до світового ринку

туристичних послуг є надзвичайно важливою.

Важливим також є питання інвестицій в туризм. Хоча інвестиції в послуги - це добре розвинена економічна діяльність у розвинутих країнах, вона все ще відстає у своєму розвитку в багатьох країнах, що розвиваються. Інвестиції у сервісно-орієнтовані проекти, особливо в галузі туризму, часто розглядаються в більшості країн, що розвиваються, як завдання високого ризику. Відповідно, хоч вони можуть мати потенціал природного туризму, для деяких бідних та найменш розвинених країн все ще дуже важко отримати доступ до розумного фінансування своїх туристичних проектів навіть тоді, коли їм вдається вирішити проблеми ідентифікації та планування проектів.

З іншого боку, питання розробки послідовних стратегій в галузі туризму є однією з проблем, з якими стикаються багато країн, які все ще відчують труднощі в досягненні інтегрованої політики у сфері туризму, зважаючи на постійні конфлікти інтересів між державними департаментами та туристичними приватними агентствами. Це питання, як правило, у багатьох випадках пов'язане з відсутністю ефективного управління, регулювання та наявності інституціональних основ діяльності туризму.

Практично всі національні ринки повідомили про збільшення витрат на туризм у 2017 році, що свідчить про продовження значного попиту на міжнародний туризм у всіх регіонах світу. Як країни, що розвиваються, так і розвинуті країни стимулювали зростання, очолюване Сполученими Штатами Америки, де туристи витратили більше 12 млрд доларів на поїздки за кордон. Китайські туристи витратили ще 8 млрд доларів, бразильські - 5 млрд. доларів. Високі витрати на туризм відображають посилення взаємозв'язку між візовим режимом та глобальним економічним підйомом.

Значним викликом для світового туризму є відсутність диверсифікації туристичної діяльності. Сучасна міжнародна туристична діяльність продемонструвала зростаючу тенденцію до диверсифікації та змін. Це викликає складнощі для багатьох країн, у тому числі з відносно розвиненою туристичною галуззю, щоб уникнути швидких та складних потреб міжнародних туристів.

В умовах висококонкурентного міжнародного туристичного ринку і з огляду на появу нових туристичних напрямків, поліпшення умов, які сприяють розвитку сучасного туризму, не є легким процесом. Нарешті, але не в останню чергу, це проблема недостатньої безпеки туризму в деяких країнах. У цьому контексті варто зазначити, що безпека туристів є основним чинником будь-якої успішної індустрії туризму і тому повинна стати однією з основних цілей планування та управління туризмом. Проблеми з безпекою туризму негативно впливають на репутацію приймаючих країн. У зв'язку з цим негативні сприйняття та політична нестабільність згубно впливають на перспективи розвитку туризму в багатьох країнах світу.

Проте, незважаючи на всі ці проблеми та на скромну частку країн, що розвиваються на світовому туристичному ринку, у цих країнах все ще існує широкий спектр можливостей для розвитку сталого міжнародного туристичного бізнесу. В цілому, це вимагає прийняття чітко визначених довгострокових стратегій, а також узгоджених планів та програм на національному рівні для короткострокових перспектив, які супроводжувались би процесом створення сприятливого середовища співпраці на регіональному рівні. У цьому контексті, актуальними будуть рекомендації, які можуть бути запропоновані як на національному рівні, так і на рівні міжнародної співпраці.

На національному рівні сприяння розвитку сталого туризму повинно бути невід'ємною частиною національних планів та стратегій розвитку. Цілі та програми дій з розвитку туризму повинні

зосереджуватися на стимулюванні економічних, соціальних, культурних та екологічних стимулів туризму. Стратегії сталого розвитку туризму слід конкретно окреслити та сформулювати за умов консультації з приватним сектором та іншими відповідними зацікавленими сторонами у галузі туризму. Проекти та стратегії розвитку туризму повинні враховувати та включати питання екологічної стійкості та подолання бідності. Уряди та приватний сектор повинні приділяти велике значення цим питанням.

На сьогодні в Україні склалась доволі непроста ситуація з точки зору розвитку міжнародного туризму та нашого місця на міжнародній арені. Складна політична ситуація, воєнні дії на сході країни, анексія АР Крим та економічна нестабільність - все це негативно впливає на стан туристичної індустрії в Україні. За даними Державної прикордонної служби найбільший пік відвідування України іноземними туристами припав на 2013 рік, уже в наступному році кількість іноземних туристів зменшилась у 2 рази [7].

Протягом 2014-2017 років спостерігається незначна позитивна динаміка, але і сьогодні ця цифра не досягла рівня 2013 року. Лідерами з відвідування є туристи із сусідніх країн: Білорусі, Молдови, Польщі, Угорщини тощо. За метою - це є поїздки приватного характеру, а не туризм. Тому на сьогодні необхідно зробити акцент на якісному представленні України саме на міжнародній туристичній арені.

Правильна маркетингова компанія, клієнтоорієнтованість на нові країни та завоювання абсолютно нових туристичних ринків може надзвичайно позитивно вплинути на стан економіки країни в цілому. І з огляду на таку позитивну світову динаміку та прогнози, необхідно якісно використати сучасну ситуацію та можливості [5].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що світовий ринок туристичних послуг переживає підйом по всіх напрямках, і поява нових туристичних

шляхів лише позитивно сприймається іноземними туристами. Найбільш активними залишаються туристи з Північної Америки, Європи, Східної Азії та інших найбільш платоспроможних країн.

Підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі на світовому туристичному ринку є пріоритетом для багатьох країн. Для України це має стати також позитивним прикладом. Поступове вдосконалення інфраструктури, заохочення внутрішніх та зовнішніх інвестицій в індустрію туризму, участь у міжнародних виставках та популяризація туристичного диверсифікованого продукту на різних рівнях в подальшому надасть можливість для існування в Україні високорентабельної туристичної сфери та допоможе зайняти нашій державі достойне місце на міжнародному ринку туристичних послуг.

Література:

1. Федоренко В. Г., Грищенко І. М., Новікова О. Ф. та ін. Економіка України в глобальному і внутрішньому вимірі : монографія. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 344 с.
2. В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2017 році. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Дорогунцов С. І. Екологія : навчально-методичний посібник. Київ : КНЕУ. 1999. 152 с.
4. Заячківська Г. А. Закономірності функціонування ринку міжнародних туристичних послуг. *Інноваційна економіка*. 2012. № 32.6. С. 182–187.
5. Кожухівська Р. Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку. *Інноваційна економіка*. 2012. № 29.3. С. 43–49.
6. Ольшанська О. В. Регіон як просторова соціально-економічна система. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. №117. URL : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3731/1>.
7. Туристичні потоки. 2018. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm.
8. International tourism in the oic countries : prospects and challenges 2010. URL : <http://www.sesric.org/files/article/419.pdf>.
9. UNWTO Tourism highlights 2018. URL : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.
10. UNWTO Tourism highlights. 2017. URL : http://turizam.ide3it.com/Ak.god.%202017-18/MT_2017-

2018/UNWTO%20Tourism%20Highlights%202016.pdf.

11. UNWTO World Tourism Barometr. 2017. URL : <https://www.ttr.tirol/sites/default/files/2018-02/UNWTO%20Barometer%20Vol.%2016%20%28Januar%202018%29.pdf>.

12. UNWTO World Tourism Barometr. 2018. URL : http://www.ontit.it/opencms/export/sites/default/ont/it/documenti/files/ONT_2018-05-04_03047.pdf.

References:

1. Fedorenko, V. H. Hryshchenko, I. M. and Novikova O. F. et al. (2017), *Ekonomika Ukrainy v hlobalnomu i vnutrishnomu vymiri* [Economy of Ukraine in the global and domestic dimension], TOV «DKS tsentr», Kyiv, Ukraine, p. 344.
2. Entry of foreign nationals into Ukraine by countries from which they came in 2017. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Dorohuntsov, S. I. (1999), *Ekolohiia* [Ecology], KNEU, Kyiv, Ukraine, p. 152.
4. Zaiachkovska, H. A. (2012), —Regularities of functioning of the market of international tourist services”, *Innovatsiina ekonomika*, № 32.6, pp. 182–187.
5. Kozhukhivska, R. B. (2012), —Tourism in Ukraine: status, factors and prospects for development”, *Innovatsiina ekonomika*, № 29.3, pp. 43–49.
6. Olshanska, O. V. (2011), —Region as a spatial socio-economic system”, *Aktualni problemy ekonomiky*, №117, retrieved from : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3731/1>.
7. Tourist flows (2018), retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm.
8. International tourism in the oic countries : prospects and challenges (2010), retrieved from : <http://www.sesric.org/files/article/419.pdf>.
9. UNWTO Tourism highlights (2018), retrieved from : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.
10. UNWTO Tourism highlights (2017), retrieved from : http://turizam.ide3it.com/Ak.god.%202017-18/MT_2017-2018/UNWTO%20Tourism%20Highlights%202016.pdf.
11. UNWTO World Tourism Barometr (2017), retrieved from : <https://www.ttr.tirol/sites/default/files/2018-02/UNWTO%20Barometer%20Vol.%2016%20%28Januar%202018%29.pdf>.
12. UNWTO World Tourism Barometr. 2018. retrieved from : http://www.ontit.it/opencms/export/sites/default/ont/it/documenti/files/ONT_2018-05-04_03047.pdf.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2019 р.

УДК 338.001.36

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-48-54

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Підлісна О.А.¹, Коновалова Н.С.²

¹ к.т.н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ, пр. Перемоги, 37, 03056, Україна, тел.: (093)-26-49-465, e-mail.: fmm_di@kpi.ua, ORCID: 0000-0003-2814-368X

² фахівець відділу зовнішньоекономічної діяльності ДМС, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ, пр. Перемоги, 37, 03056, Україна, тел.: (050)-35-33-985, e-mail.: naddin2009@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3122-3789

MODERN MIGRATION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES: SYSTEMATIZATION OF THE FACTORS

Pidlisna O.¹, Konovalova N.²

¹ PhD (Technical), associate professor, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, pr. Peremogy, 37, 03056, Ukraine, tel.: (093)-26-49-465, e-mail.: fmm_di@kpi.ua, ORCID: 0000-0003-2814-368X

² specialist of the foreign economic activity department, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, pr. Peremogy, 37, 03056, Ukraine, tel.: (050)-35-33-985, e-mail.: naddin2009@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3122-3789

Анотація. Інноваційний розвиток підприємства передбачає принципову новітність, комплексну невизначеність. При прийнятті управлінських рішень з інноваційного розвитку керівники прогнозують і прораховують витрати і очікування (економічні, фінансові, наукові, технічні, екологічні, соціальні, тощо). Інноваційний розвиток промисловості стимулює запровадження гнучких технологій, взаємозамінності на рівні виробничих процесів з одночасним формуванням унікальності на рівні готового продукту. Розвиток промисловості у напрямі індустрії 4.0 формує нові принципи організації виробничих процесів, наприклад принцип індивідуалізації виробництва. Актуальними стають принципи гнучкості і адаптивності. Провідні виробники продукції розділяють територіально (і навіть не в межах однієї країни) техніко-технологічні, фінансово-економічні, адміністративно-управлінські функціональні підрозділи. Такі процеси вимагають нових технологічних рішень і усвідомлень при визначенні неподільних операцій. Метою роботи є систематизація факторів сучасних тенденцій міграції промислових підприємств в умовах формування індустрії 4.0. У роботі зазначено, що розвиток індустрії 4.0 змінює фактори міграції з нестачі робочої сили, сировини, матеріалів, устаткування на скорочення тривалості відгуку виробника на індивідуальні вимоги клієнтів. Відбувається індивідуалізація масового виробництва. Це спонукає інвестувати у гнучку синхронізацію процесів виробництва. У масові виробничі процеси впроваджуються принципи одиничного виробництва. Такий підхід перетворює їх на синтетичні, де напівфабрикати, які надходять з різних виробництв перетворюються на єдиний виріб. Також у роботі розглянуто особливості визначення дефініції «промислове підприємство» у вітчизняній і світових нормативних базах. Показано, як класифікаційні відмінності можуть впливати на критерії порівняння факторів успішності промислових підприємств України та інших країн світу. У роботі показано, що сучасними напрямками інвестиційного розвитку промислового підприємства в Україні є технічне оновлення без придбання прав і ліцензій, у тому числі прав на виробничі площадки і нематеріальні активи. Зменшення кількості активних промислових підприємств за таких умов свідчить про відтік суб'єктів господарювання з промислового сектору економіки на користь посередницько-торгівельної діяльності.

Ключові слова: промислове підприємство, інноваційний розвиток, капітальні інвестиції, індустрія 4.0, фактори міграції промислових підприємств.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 2, бібл.: 13

Annotation. Innovative development implies fundamental modernity, complex uncertainty. When making managerial decisions on innovation development, managers forecast and calculate costs and expectations. Expectations can be economic, financial, scientific, technical, environmental, social, which requires an integrated approach to evaluation. Innovative industrial development stimulates the introduction of flexible technologies, interchangeability production processes. The uniqueness of the finished product is formed at the same time. Industry development in the direction of industry 4.0 forms new principles for the organization of production processes. For example, the principle of individualization of production. The principles of flexibility and adaptability become relevant. Leaders of

manufacturers products divide territorially technical, technological, financial-economic, administrative-managerial functional units. And this often happens not even within one country. Such processes require new technological solutions and awareness when defining indivisible operations. The purpose of this work is to systematize the factors of current trends of migration of industrial enterprises in the conditions of formation of industry 4.0. Research have shown that the development of Industry 4.0 is changing migration factors. The deficit of labor, materials, equipment is replaced by a reduction in the length of time between the individual requirements of the customer and the response of the manufacturer. There is an individualization of mass production. The manufacturer begins to invest in flexible synchronization of production processes. The principles of single production are being introduced into mass production. This approach transforms production processes into synthetic ones. Synthetic processes make semi-finished products from different industries into a sole product. Investigated specifics definition of "industrial enterprise" in national and world regulatory bases. Investigated the affect different classification factors on the criteria of success of industrial enterprises of Ukraine and other countries of the world. The research shows that the modern directions of investment development of an industrial enterprise in Ukraine is a technical update. Without the acquisition of rights and licenses. Including rights to production sites and intangible assets. The decrease in the number of active industrial enterprises will indicate an outflow of economic entities from the industrial sector of the economy. In favor of mediation and trading activities.

Key words: industrial enterprise, innovative development, investments, industry 4.0, migration factors of industrial enterprises.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 2, bibl.: 13

Постановка проблеми. Основними факторами міграції промислових підприємств в умовах економіки сталого розвитку залишаються нестача робочої сили, сировини, матеріалів, устаткування. В умовах геополітичної нестабільності переважає фактор фізичної безпеки виробництва і можливості отримання юридичних дозволів на здійснення виробничої і збутової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова думка виділяє декілька методик оцінки необхідності здійснення економічних трансформацій суб'єкта (роботи Макогона Ю. В., Гейця В. М., Бутко М. П.). Однак, ці прогнози не завжди враховують сучасний стан господарювання, коли техніко-технологічні, фінансово-економічні, адміністративно-управлінські функції підприємства розділяють територіально і навіть не в межах однієї країни.

Особливістю промислового підприємства є технологічна специфіка і бар'єрні перешкоди не тільки входу на специфічний ринок (Багієв Г. Л., Амблер Т., Старостіна А. О.), але й виходу з нього (Майер Д. М., Бутко М. І., Левешко Р. Н.).

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз систематизації факторів сучасної міграції промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток

промисловості стимулює запровадження гнучких технологій, взаємозамінності на рівні виробничих процесів з одночасним формуванням унікальності на рівні готового продукту. Розвиток індустрії 4.0 (Войтко С.В.) стимулює інвестування у скорочення тривалості відгуку виробника на індивідуальні вимоги клієнтів.

Поступово відбувається зростання рівня інноваційної культури підприємств [1]. Сучасні монополісти передбачливо визначають суспільні потреби і створюють абсолютно нові ринки «під себе». Промислово орієнтовані країни впроваджують «інноваційну індустріалізацію» [2] з урахуванням наявних техніко-екологічних викликів. Увага суб'єктів господарювання концентрується на впровадженні конкурентних механізмів функціонування ринку, балансуванні у реальному часі між обсягами виробництва (та імпорту) і споживання (та експорту), фінансовому регулюванні балансів ринків основних товарів і супутніх послуг. І якщо на етапі розробки та впровадження інновацій об'єкт нововведень зрозумілий – технологічність товару, то на етапі зрілості (на виконання вимог власника промислового підприємства про скорочення витрат) основними інноваціями стають організаційні, а основними об'єктами їх – допоміжні, підсобні (сервісні) виробничі процеси. Але процеси оптимізації інфраструктури

окремого виробничого підприємства часто підміняються простим скороченням персоналу, ділянок, підрозділів. Ліквідація окремих структурних елементів формує ризики майбутніх періодів і потенційні витрати на управління ними [3]. Саме ці процеси і стимулюють або зміну виду діяльності суб'єктом господарювання, або зміну фізичної чи юридичної адрес промислового підприємства. Формування відкритої бази даних Єдиного державного реєстру суб'єктів господарювання України [4] і впровадження у дію ст. 266 Податкового Кодексу України [5] щодо оподаткування об'єктів нерухомості набувають ознак інструментів декларативної фіксації міграційних процесів для промислових підприємств.

Постановка задачі. Авторами була висунута гіпотеза, що ступінь розвитку промислових підприємств може визначатися легкістю міграції останніх як за видами економічної діяльності, так і за фізичними адресами розташування потужностей. Метою даного дослідження є систематизація факторів сучасної міграції промислових підприємств і дослідження ролі цієї міграції для інвестиційного розвитку промислових підприємств.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено та виконано наступні завдання:

- розглянуто особливості визначення дефініції «промислове підприємство» у вітчизняній і світових нормативних базах;
- систематизовано сучасні напрями інвестиційного розвитку промислового підприємства і фактори потенційної міграції промислових підприємств в умовах індустрії 4.0;
- визначено принципи організації виробничих процесів в умовах індустрії 4.0 (інтернет речей).

Методологія дослідження: в основі застосованих методик лежить емпіричний аналіз результатів діяльності промислових підприємств і виявлення потреб їх інвестиційного розвитку. Проведене дослідження є аналітичним. Для визначення початкової ситуації і вибору основних вхідних даних застосовані

аналітичний метод, метод порівнянь. При формуванні переліку факторів потенційної міграції промислових підприємств застосовано метод співставлення а також неформальні методи прогнозування управлінських рішень. При визначенні наявності самого процесу міграції – метод аналітичного порівняння. Оскільки об'єктом дослідження є система факторів, яка впливає на промислове підприємство, що у свою чергу є складною системою, то застосований системний підхід.

Результати дослідження. Національний класифікатор України [6] визначає промислове підприємство як таке, що виробляє продукцію у визначених обсягах згідно із заданою технологією.

Термін «промислове підприємство» охоплює такі види економічної діяльності, як добувна промисловість та розроблення кар'єрів (секція В за КВЕД), переробна промисловість (секція С), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (секція D), водопостачання, каналізація, поводження з відходами (секція E), будівництво (секція F). До промислових підприємств також слід віднести підприємства санітарного обслуговування, транспорт, склади і служби зв'язку, оскільки до будівель промислових та складів (код 125) належать будівлі промислового призначення, наприклад, фабрики, майстерні, бойні, пивоварні заводи, складальні підприємства тощо. За даними [7] станом на початок 2019 року кількість підприємств і фізичних осіб підприємців у промисловості як виді економічної діяльності співвідносилися як 1:2, а об'ємні показники виготовленої промислової продукції навпаки, 2:1. Оскільки державна статистика дає узагальнені показники по промисловості (КВЕД A+B+D+E), то для визначення такого розподілу всередині промисловості (добувна, переробна, постачання електроенергії і водопостачання) можна скористатися загальною тенденцією.

Світовий стандарт класифікації промисловості [8] виділяє 10 секторів, 24 промислових груп, 68 галузей промисловості та 154 підгалузей. Але,

зокрема, до промислового сектору цей стандарт відносить тільки засоби виробництва, торговельні і промислові послуги і перевезення. Іншими секторами промисловості ця класифікація вважає енергетичний, сировинний, товароспоживний, охорони здоров'я, фінансовий, інформаційних технологій, телекомунікаційних і комунальних послуг. Таким чином, цей стандарт [8] зазначає,

що кінцевою метою промисловості є споживач і не виділяє саме промислові виробництва для промислового застосування товару.

Наявні у широкому доступі дані промислового виробництва [9] зазначають наступну класифікацію перших двадцяти країн за обсягами промислового виробництва (табл.1).

Таблиця 1

Обсяг промислового виробництва країн світу (за 2017 рік) *

Країна	За обсягом загального промислового виробництва		За паритетом купівельної спроможності	
	Доля у світовому промисловому виробництві, %	Рейтинг	Доля у світовому промисловому виробництві, %	Рейтинг
США	15,2	1	13,5	2
КНР	15,0	2	21,6	1
Японія	6,4	3	4,3	4
Німеччина	4,7	4	3,5	6
Росія	3,2	5	3,6	5
Бразилія	3,1	6	2,5	7
Італія	2,6	7	1,9	12
Індія	2,2	10	4,8	3

Джерело: на підставі даних [9]

Перші місця посідають США, КНР, Японія. Україна у цій статистиці входить до категорії «Інші країни» без визначення їх рейтингу. Таким чином, занадто розширена класифікація промислових підприємств в Україні може відігравати негативну роль при входженні її у світові рейтингові системи.

Державна служба статистики України [7] у 2019 році активно застосувала макроекономічний термін «інвестиційні товари» при формуванні класифікації промислової продукції добувної і переробної промисловості: продукція проміжного споживання, інвестиційні товари, споживчі товари короткострокового використання, споживчі товари тривалого використання, енергія. Таким чином виділивши фінансові вкладання підприємств (середній показник року 38% від обсягу реалізованої промислової продукції за групою) у розширення виробництв, модернізацію і збільшення потужностей. З урахуванням складних геополітичних процесів, які проходять територією України, цей

показник може свідчити не тільки про прості інвестиції у інновації, але й про територіальну міграцію виробничих потужностей через формування нових виробничих площ на нових територіях.

Тенденції глобалізації, коли підприємства країн «старої Європи» виносили виробничі потужності на території країн, що розвиваються, поступово скорочуються. Провідні підприємства з метою індивідуалізації кінцевого продукту і гарантування його високої якості відновлюють законсервовані виробничі потужності на території власних країн. Дослідження показали, що світова промисловість знаходиться під впливом двох різнополярних факторів – розвиток економіки держави і розвиток конкретної території. Визначення оригінальних і перспективних напрямів розвитку територій стає основним завданням промислового капіталу. А парадигма управління регіональним розвитком посідає провідне місце серед напрямів інноваційного розвитку. У роботі [10]

зазначається, що основними напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств є зростання рівня доходів, технологічна модернізація і ресурсозбереження, а найпоширенішим – оновлення продукції.

Інвестиційний розвиток промислового підприємства передбачає забезпечення цілісності ланцюга підтримки інвестиційних проектів [11] за рахунок організаційних заходів (законодавчі акти і нормативні положення щодо регулювання інвестиційної діяльності регіону; сприяння в резервуванні і виділенні земельних ділянок й виробничих майданчиків суб'єктам інвестиційної діяльності; сприяння у вирішенні спірних питань і протиріч, що виникають в ході реалізації інвестиційних проектів) та економічних факторів (економічна доцільність придбання інвестиційного товару, стимулювання капітальних вкладень; мобілізація доходів в інвестиції; максимізація доходу).

Так за даними [7] за 2019 рік 34,7 % усіх капітальних інвестицій в Україні було вкладено у машини, обладнання та інвентар і тільки 0,4 % усього обсягу інвестицій у придбання землі. Інвестиції в нематеріальні активи склали 3,8 % від загальної суми капітальних інвестицій. Таким чином, промислові підприємства

України, як і усі інші, надавали перевагу придбанню машин і обладнання. І якщо мігрували, то тільки за рахунок оренди та тимчасового найму виробничих площ без набуття прав власності.

Розбудова індустрії 4.0 формує нові виклики для промислового підприємства. На підставі аналізу класифікаційних засад формування виробничих процесів [12] можна зробити висновок про кардинальну зміну їх характеристик. Так відбувається індивідуалізація масового виробництва, що спонукає інвестувати у гнучку синхронізацію процесів виробництва з впровадженням принципів одиничного виробництва у масові виробничі процеси. Такий підхід перетворює їх на синтетичні, де напівфабрикати, які надходять з різних виробництв перетворюються на єдиний виріб. На порядок денний виходять такі принципи організації виробничих процесів, як гнучкість і адаптивність.

Синтетичне промислове підприємство може виступати конгломератом фізичних осіб-підприємців, мати просту виробничу структуру і працювати за спрощеною системою оподаткування. Консалтингові компанії України при формуванні довідок при підприємства України в узагальненому вигляді зупиняються на показниках, які відрізняються від кількості активних підприємств [7] (табл. 2).

Таблиця 2

Кількісна характеристика підприємств України

Вид діяльності	Довідник підприємств України, 2019 [13]*	Кількість активних підприємств у 2019 році за даними державної служби статистики [7]**
Усі підприємства України	795000	1839593
Приватні підприємці	1223000	
Інтернет-підприємства	228000	109336
Добувна промисловість	15000	1418
Переробна промисловість	70000	37472
Постачання електроенергії та газу	12000	
Водопостачання та каналізація	8210	
Будівництво	48000	30532
Транспорт, складське господарство	35000	16539
Комунальні підприємства	13300	66513
Фінансова і страхова діяльність	24000	4324
Агенції з купівлі-продажу нерухомості	13500	37752

Джерело: на підставі даних * [13] і ** [7]

Таким чином, гіпотеза про міграцію шляхом оренди (у тому числі і виробничих площ,) може бути підтверджена і збільшенням кількості агенцій з купівлі-продажу нерухомості в Україні.

За даними [7] при аналізі демографічних показників підприємств України збільшується кількість малих та мікропідприємств і зменшується чисельність зайнятих на них працівників. З урахуванням зростання капітальних інвестицій у машини і обладнання можна прогнозувати впровадження систем автоматизації на підприємствах.

Висновки. У роботі показано, що сучасними напрямками інвестиційного розвитку промислового підприємства в Україні є технічне оновлення без придбання прав і ліцензій, у тому числі прав на виробничі площадки і нематеріальні активи. Зменшення кількості активних промислових підприємств за таких умов свідчить про відтік суб'єктів господарювання з промислового сектору економіки на користь посередницько-торгівельної діяльності.

Теоретичне значення дослідження визначається аналізом терміну «промислове підприємство» з позицій вітчизняних і світових класифікацій.

Наукова новизна роботи полягає у генеруванні принципів організації виробничих процесів при переході від економіки сталого розвитку до індустрії 4.0 з впровадженням у промислове виробництво інтернету речей.

Практична цінність роботи обумовлена формуванням переліку факторів міграції промислових підприємств між видами економічної діяльності і фізичними адресами виробничих площадок.

Перспективи подальшої розробки обумовлені напрацюванням аналітичного матеріалу для формування виробничих процесів промислових підприємств в умовах індустрії 4.0.

Література:

1. Шипуліна Ю.С. Інноваційна культура як основа сприятливого середовища інноваційного розвитку організації: методичні засади оцінки. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2013, №1,

С. 236-246. URL : <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/journals/2013/1/236-246>

2. Дука А. П. Інноваційна індустріалізація національної економіки : монографія. Київ: ВАДЕКС, 2014, 423 с.

3. Підлісна О. А. Алгоритм оцінки ефективності організаційних заходів для сервісних виробничих процесів. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*, 2010, Вип. 7. С. 116-120.

4. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. URL : <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>.

5. Податковий Кодекс України: станом на 1 грудня 2019 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

6. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010/ Наказ Держспоживстандарту України №457 від 11.10.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>.

7. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

8. Global Industry Classification Standard. *MSCI*. URL: <http://www.webcitation.org/6IHKASqqQ>.

9. Рейтинг стран по объёму промышленной продукции 2017 (рассчитано по данным С.І.А. The World Factbook). *Statinformation*. URL: <http://statinformation.ru/prom/prom2017.html>.

10. Казачков І. О., Стемпень О. В. Шляхи забезпечення інноваційного розвитку промислового підприємства. 2013. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_090.pdf.

11. Лещук Г. В. Інвестиційний розвиток сучасної регіональної інфраструктури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017, Вип. 12, Ч.1, С. 183-186. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/43.pdf.

12. Петров В. С. Теоретико-методологические основы обеспечения эффективности развития промышленных предприятий : монография. Москва : Издательство «Проспект», 2015, 73 с.

13. Полный справочник предприятий Украины, 2019. *Informator*. URL: http://informator.in.ua/?gclid=EAIaIQobChMIzefq5_mH5wIVTqWaCh2y-QNBEEAYASAAEgJfhPD_BwE.

References:

1. Shypulina, Yu. S. (2013), –Innovative culture as a basis of favorable environment of innovative development of the organization: methodical principles of evaluation”, *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 1, pp. 236–246.

2. Duka, A. P (2014), *Innovatsijna industrializatsiia natsional'noi ekonomiky* [Innovation Industrialization of National Economy], VADEKS, Kyiv, Ukraine.

3. Pidlisna, O. A. (2010), –Algorithm for evaluating the effectiveness of arrangements for service

productions”, *Ekonomichnyy visnyk NTUU”KPI*”, vol. 7, pp. 116–120.

4. Yedynyj derzhavnyj reiestr iurydychnykh osib, fizychnykh osib-pidpnyemtsiv ta hromads'kykh formuvan (2019), retrieved from : <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), *The Law of Ukraine –Fax Codex of Ukraine*”, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

6. State Consumer Standard of Ukraine (2010), –National Classification of Ukraine. Classification of economic activities DK 009: 2010”, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>.

7. State Statistics Service of Ukraine, (2019). retrieved from : [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/).

8. MSCI (2019), –Global Industry Classification Standard”, retrieved from : <http://www.webcitation.org/6IHKASqqQ>.

9. Statinformation (2017), –Ranking of countries by industrial output 2017 (calculated according to C.I.A. The World Factbook)”, retrieved from : <http://statinformation.ru/prom/prom2017.html>.

10. Kazachkov I. O. and Stiempen' O. V. (2013), –Ways of providing innovative development of industrial enterprise”, retrieved from : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_090.pdf.

11. Leschuk H. V. (2017), –Investment development of modern regional infrastructure”, *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 12, no 1, pp. 183–186.

12. Petrov V. S. (2015), *Teoretiko-metodologicheskie osnovy obespecheniia effektivnosti razvitiia promyshlennykh predpriatii* [Theoretical and methodological foundations for ensuring the development efficiency of industrial enterprises], Izdatelstvo «Prospekt», Moscow, Russia, p. 73.

13. Informator (2019), –Complete reference book of Ukrainian enterprises”, retrieved from : http://informator.in.ua/?gclid=EAIaIQobChMIzefq5_mH5wIVTqWaCh2y-QNBEAAYASAAEgJfhPD_BwE.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.

Розділ 3. Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.22.02'145'27(477)

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-55-59

УЗГОДЖЕНІСТЬ ФІСКАЛЬНОЇ ТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дешко А.Л.

*здобувач, Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, вул. Пирогова, 7а, 01030, Україна,
тел.: (044)-234 5007, e-mail.: antonina.deshko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1690-8868*

CONSISTENCY OF FISCAL AND MONETARY POLICY TO ENSURE FINANCIAL STABILITY IN UKRAINE

Deshko A.

*applicant, National Institute for Strategic Studies, Kyiv, st. Pirogovo, 7a, 01030, Ukraine, tel.: (044)-234 5007,
e-mail.: antonina.deshko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1690-8868*

Анотація. Актуальність публікації зумовлена необхідністю проведення аналізу та здійснення оцінки ефективності взаємозв'язків монетарної та фінансової політики (як комбінації бюджетної, податкової та боргової політики), а також їх сукупного впливу на забезпечення фінансової стабільності. Нині це один із найбільш гострих викликів, які постають перед суспільством та Урядом України, оскільки, як засвідчила практика, органи державної влади не завжди ефективно прораховують взаємні наслідки впливу власних політик. Мета статті полягає у визначенні основних проблемних питань та недоліків у реалізації монетарної та фінансової політики, їх взаємозв'язку та впливу на забезпечення фінансової стабільності, виробленні рекомендацій щодо їх координації. Відтак завдяки дослідженню встановлено, що недоліки у співпраці між Міністерством фінансів (Мінфіном) та Національним банком України (НБУ) в частині вироблення підходів до проведення власної політики і можливих наслідків її впливу на фінансову стабільність і розвиток економіки в цілому призвели до необхідності перегляду Державного бюджету України на 2019 р., закладають додаткові ризики в реалізації економічної політики та забезпеченні фінансової стабільності. Основними проблемними питаннями визначено: зосередженість на «вузькопрофільних» і короткострокових питаннях реалізації фінансової та монетарної політики, що зумовлює виникнення дисбалансів у майбутньому, та недоліки у здійсненні прогнозування окремих макропоказників та чинників, які мають безпосередній вплив на них, що призводить до неякісного прогнозування дохідної та видаткової частин бюджету. Запропоновано вдосконалити підходи щодо забезпечення співпраці між НБУ та Мінфіном у частині прогнозування можливих наслідків монетарної та фінансової політики, з урахуванням їх впливу на фінансову стабільність у державі, практичної оцінки ризиків та оперативного вироблення пропозицій щодо мінімізації цих ризиків, реформування роботи Ради з фінансової стабільності тощо. Виокремлені за результатами аналізу ризики в реалізації фінансової та монетарної політики та визначені кроки щодо їх упередження позитивно вплинуть на забезпечення фінансової стабільності.

Ключові слова: фінансова політика, монетарна політика, бюджет, облікова ставка, процентні ставки, офіційні валютні резерви, експорт, імпорт.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10

Annotation. The topicality of the publication is based on the need to analyze and evaluate the effectiveness of monetary and fiscal policy interconnections (as a combination of budgetary, fiscal and debt policies), as well as their combined impact on financial stability. Today, this is one of the most pressing challenges faced by the society and the Government of Ukraine, since, public authorities do not always effectively calculate the mutual effects of their own policies. The article is aimed at identifying the main issues and weaknesses in the implementation of monetary and fiscal policies, their interconnection and the impact on ensuring financial stability, as well as the development recommendations for their coordination. It is established that the shortcomings in the cooperation between the Ministry of Finance and the National Bank (NBU) in terms of developing approaches to their own policies and the possible consequences of their impact on the financial stability and development of the economy as a whole have led to the need to revise the State Budget of Ukraine for 2019, and posed additional risks in the implementation of economic policies and in ensuring financial stability. The main issues are: the focus on the „narrow-profile“ and short-term issues of fiscal

and monetary policies that lead to imbalances in the future, and the shortcomings in the prediction of individual macro indicators and factors having direct impact on them, that leads to the inaccurate prediction of budget revenues and expenditures. It is proposed to improve the approaches to ensuring cooperation between the NBU and the Ministry of Finance in terms of calculating the possible consequences of monetary and fiscal policy, taking into account their impact on the financial stability in the country, practical risk assessment and prompt development of proposals for their minimization, reformatting the work of the Council on financial stability etc. The risks in the process of implementation of fiscal and monetary policy, that were identified, and the steps to prevent them, that were determined, will have a positive impact on ensuring financial stability.

Key words: *fiscal policy, monetary policy, budget, key policy rate, interest rate, official foreign exchange reserves, exports, imports.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10

Постановка проблеми. Вироблення спільного бачення розвитку і формування економічної політики держави, яке б охоплювало всі можливості та інструментарій як фіскальної, так і монетарної політики є суттєвою науковою та практичною проблемою та має стати основним завданням КМУ та НБУ.

Укріплення курсу гривні у 2019 р. в Україні було пов'язане насамперед із припливом коштів нерезидентів як вкладення у державні цінні папери на тлі припливу коштів заробітчани та надходженням валюти від експортерів.

З одного боку, це дало можливість Мінфіну забезпечити виконання планів державних запозичень, поступового зниження їх доходності, поповнення офіційних валютних резервів НБУ тощо, а з іншого – виявило низку ризиків, які можуть негативно вплинути на ситуацію в майбутньому.

Зокрема, у короткостроковому періоді – це недоотримання доходів бюджету від імпорту, що зумовило його перегляд у 2019 р; у довгостроковому – існує ймовірність негативного впливу на показники роботи експортерів, це може зумовити тиск на платіжний баланс, оскільки нинішній приплив валюти в Україну має нестабільний (залежність від цін на зовнішніх ринках, надходження від заробітчани) та спекулятивний характер (вкладення портфельних інвесторів в облігації внутрішньої державної позики).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання координації фіскальної та монетарної політики з метою досягнення економічного зростання та забезпечення фінансової стабільності були предметом досліджень фахівців Світового

банку та Міжнародного валютного фонду, зарубіжних і вітчизняних економістів, як-от: Р. Рея [1], М. Робінсон, Б. Данилишина, В. Міщенка [2], В. Юрчишина [3], І. Богдана, А. Вдовиченка [4], та ін.

Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання швидкої зміни ситуації на внутрішніх і зовнішніх ринках та появи нових чинників, які впливають на формування фіскальної та монетарної політики. А недостатнє врахування цих чинників при їх реалізації формує передумови до виникнення дестабілізуючих явищ у фінансовій системі в майбутньому.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні основних проблемних питань та недоліків у реалізації монетарної та фіскальної політики, їх взаємозв'язку та впливу на забезпечення фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання, виробленні рекомендацій щодо їх координації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стимулювання економічного зростання виключно фіскальними методами, що зводиться насамперед до розширення державних витрат та/або зниження оподаткування, у короткостроковому періоді має обмежені можливості, а нераціональне стимулювання економічного зростання тільки монетарними методами може призвести до втрати контролю над інфляцією.

У той же час, уряд та центральний банк мають встановити взаємно узгоджені цілі монетарної та фіскальної політики з метою досягнення неінфляційного стабільного зростання, використовуючи як формальні,

так і неформальні інструменти взаємодії [5; 6; 7].

При цьому, уряд має виробити більш розсудливий підхід до бюджетування, включаючи створення буферів (за рахунок надлишків бюджету) для захисту від наслідків помилок прогнозування та інших непередбачених ситуацій [8].

З цих позицій розглянемо основні проблемні питання й ризики реалізації монетарної та фінансової політики в Україні: зосередженість на «вузькопрофільних» і короткострокових питаннях реалізації фінансової або монетарної політики призводить до виникнення дисбалансів у майбутньому.

Так, намагання Мінфіну здійснювати запозичення, виконавши своєчасно плани з їх залучення, погашення та обслуговування державного боргу у 2019 році напряду вплинуло на стан валютного ринку: спостерігалось зростання (з 6,3 млрд грн до 115,8 млрд грн) обсягів купівлі нерезидентами ОВДП, тобто приплив іноземної валюти становив понад 4 млрд дол. США. НБУ був змушений маневрувати між необхідністю викупу валюти для поповнення резервів та недопущенням зростання грошової бази (за 11 місяців 2019 р. зросла лише на 2,5 %) як одного із чинників інфляції. На цьому тлі обмінний курс гривні за 2019 р. укріпився з 27,7 до 23,7 грн/дол США. Ревальвація національної валюти в подальшому може справляти негативний вплив на роботу експортерів, знижуючи їх конкурентоспроможність порівняно з іншими гравцями на зовнішніх ринках.

Хоча, протягом 2019 р. НБУ викупив валюти на суму 8,5 млрд дол. США, збільшивши станом на 01.01.2020 р. міжнародні резерви до 25,3 млрд дол. США, їх рівень, що складає 3,9 місяці прогнозного імпорту, залишається низьким. Низьким є і критерій Гвідотті–Грінспена - 43,8 % станом на 01.09.2019 р. (якщо достатність резервів для задоволення фінансових вимог нерезидентів упродовж року є нижчою від 100 %, то зростає ризик порушення

графіків виплат за зовнішніми зобов'язаннями).

Недоліки у здійсненні прогнозування окремих макропоказників та чинників, які мають безпосередній вплив на них, що призводить до неякісного прогнозування дохідної та видаткової частин бюджету.

Як наслідок, у жовтні 2019 р. було внесено зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» та зменшено доходи держбюджету на 18,8 млрд грн насамперед внаслідок зміни валютного курсу (хоча і вдалося забезпечити економію коштів за статтею «Обслуговування державного боргу» (21,6 млрд грн)).

У 2019 р. збереглися також прояви невисокої якості планування показників бюджету на рівні головних розпорядників бюджетних коштів - здійснено понад 70 перерозподілів бюджетних коштів; висока вартість обслуговування державного боргу посилює тиск на видаткову частину бюджету.

Зокрема, у 2019 р. обсяг видатків на обслуговування державного боргу склав 12 % доходів бюджету, у 2020 р. планується 12,9 % (у 2008 р. – близько 2 %). А зважаючи на те, що кошти, отримані від запозичень, переважно спрямовуються на забезпечення поточних видатків держави (їхня частка у структурі видатків держбюджету перевищує 90 %), запозичення не сприяють зростанню економіки темпами, які необхідні для компенсації вартості залучення позикових коштів до бюджету; утримання НБУ протягом тривалого часу облікової ставки на високому рівні (18–13,5 % річних у 2019 р. задля наближення показника інфляції до планованого на кінець 2020 р. рівня -5 % + / -1 в. п.), зважаючи на залежність від неї процентних ставок за державними запозиченнями та депозитними сертифікатами НБУ, не стимулює банки до кредитування економіки.

Депозитні сертифікати НБУ, що є одним із інструментів стерилізації грошової маси (у портфелі банків наприкінці 2019 р. знаходилося

депозитних сертифікатів на суму 152,2 млрд грн, а їх обсяг лише у грудні зріс майже удвічі порівняно з листопадом 2019 р.), як і державні цінні папери (334,3 млрд грн), для банків є ефективним, високодохідним і низькоризиковим джерелом отримання доходів, що послаблює схильність банків здійснювати кредитування суб'єктів господарювання, формуючи т. зв. «ефект витіснення».

Неодноразово про високий рівень облікової ставки та необхідність її зниження висловлювався Голова Ради Національного банку України Б. Данилишин [9], а питання здійснення валютної політики НБУ стало предметом розгляду на засіданні Ради Національного банку України та визначено у рішенні «Про стан золотовалютного резерву Національного банку України та ситуацію на валютному ринку України» від 05.12.2019 № 49-рд [10]; сировинна структура українського експорту з відповідною залежністю від динаміки цін на світових ринках на зернові культури та метали, надзвичайно висока залежність від імпорту при незначному надходженні іноземних інвестицій у майбутньому формуватимуть ризик додаткового тиску на обмінний курс та на формування бюджету.

Так, від'ємне сальдо торгівлі товарами у січні–листопаді 2019 р. зросло до 12 556 млн дол. США (за січень–листопад 2018 р. – 11 658 млн дол. США). При цьому позитивні показники торгівлі послугами (у січні–листопаді 2019 р. – 1614 млн дол. США) не можуть компенсувати існуючий дефіцит. Надходження від заробітчан (за 9 місяців 2019 р. – 8,7 млрд дол. США) за низького обсягу прямих іноземних інвестицій (у січні–вересні 2019 р. – 2,2 млрд дол. США), хоч впливають позитивно на стан платіжного балансу, але не можуть вважатися стабільним джерелом валютних надходжень та стимулювати розвиток економіки.

Висновки. Аналіз проблем формування та реалізації в Україні фіскальної та монетарної політики дозволив визначити

ключові чинники впливу на стабільність фінансової системи, пов'язану з ефективною координацією в Україні фіскальної та монетарної політики, а також визначити такі напрями її вдосконалення:

Підвищення ролі Ради з фінансової стабільності, утвореної Указом Президента України від 24.03.2015 р. № 170/2015, шляхом надання їй додаткових повноважень щодо визначення чинників та ризиків, які впливають на забезпечення фінансової стабільності, їх подолання чи упередження за допомогою інструментів монетарної та фіскальної політики (у т. ч. зниження інфляції, стимулювання споживчого попиту, інвестицій, регулювання тарифів монополістів тощо), уведення до складу Ради Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Чітке дотримання положень підписаного 03.10.2019 р. Меморандуму між Кабінетом Міністрів України та Національним банком України про взаємодію з метою досягнення стійкого економічного зростання та цінової стабільності; визначення плану ефективних заходів для досягнення цінової стабільності, посилення дієвості процентної політики для стимулювання кредитування суб'єктів господарювання.

Поступове зниження вартості державних цінних паперів, підвищення якості планування розміщення та строкової структури запозичень з метою уникнення пікових навантажень при здійсненні виплат під час погашення та обслуговування державного боргу.

Підвищення якості прогнозування податкових надходжень до бюджету, уніфікація та перегляд чинних методичних підходів щодо планування податкових надходжень, які є застарілими; підвищення якості планування бюджетних витрат; посилення інституційної спроможності податкових та митних органів.

Подальші дослідження у сфері формування й реалізації фіскальної та монетарної політики можуть зосереджуватися на способах розрахунку ваги окремих зовнішніх та внутрішніх

ризиків у контексті їх впливу на забезпечення фінансової стабільності та вироблення шляхів їх подолання.

Література:

1. Рендал Рей Сучасна теорія грошей / пер. з англ. О.Вальшишен, А.Бужинник, Є.Гагаркіна, В.Кальонова, О.Сосновська. Київ: Наш формат, 2017. 480 с.

2. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фінансової політики: інформ.-аналіт.матер. / за ред. д. е. н. В. І. Міщенко, к. е. н. О. І. Кіреєва і к. е. н. М. М. Шаповалової. Київ: Центр наук. досліджень НБУ, 2005. 96с.

3. Посилення значимості монетарної політики в країнах Центральної і Східної Європи у посткризовий період і рекомендації для України /наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2019. 147 с. С.5–54.

4. Вдовиченко А., Ніколайчук С. Взаємодія фінансової та монетарної політики в Україні: від домінування до координації. URL: <https://voxukraine.org/uk/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi/>.

5. Hanif, M. and Arby, M. Monetary and Fiscal Policy Coordination (2003), *MPRA Paper*, №10307. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10307/1/Monetary_and_Fiscal_Policy_Coordination.pdf.

6. Sehovic D. Analysis of fiscal and monetary policies coordination in Montenegro. *Економічний часопис-XXI*. №1-2(1)'2015 с. 66-69. URL: http://soskin.info/userfiles/file/2015/1-2_1_2015/Sehovic.pdf.

7. Nijathaworn, B., Chaikhor, S., Chotika-arpa, S. and Sakkankosone, S. (2015) Monetary Policy and Foreign Exchange Management : Reforming Central Bank Functions in Myanmar. *ADB Economics Working Paper Series*, 2015. № 431. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/128557/1/ewp-431.pdf>.

8. Cecchetti S. Fiscal policy and its implications for monetary and financial stability. 2011. URL: <http://www.bis.org/events/conf110623/cecchetti.pdf>.

9. Данилишин Б. Чому зниження облікової ставки подобається не всім. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/pochemu-snizhenie-uchetnoy-stavki-nravitsya-ne-vsem>.

10. Про стан золотовалютного резерву Національного банку України та ситуацію на валютному ринку України: Рішення Ради Національного банку України від 05.12.2019. № 49-рд. URL: https://bank.gov.ua/legislation/Decision_05122019_49-rd.

V. Kalonova, O. Sosnovska) Nash format, Kyiv, Ukraine, 480 p.

2. Mishchenko, V. I. Kirieiev, O. I. and Shapovalova, M. M. (2005), *Vdoskonalennia koordynatsii hroshovo-kredytnei ta fiskalnoi polityky* [Improving the coordination of monetary and fiscal policy], NBU Research Center, Kyiv, 96 p.

3. Yurchyshyn, V. (2019), *Posylennia znachymosti monetarnoi polityky v krainakh Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy u postkryzovyi period i rekomendatsii dlia Ukrainy* [Increasing the importance of monetary policy in the countries of Central and Eastern Europe in the post-crisis period and recommendations for Ukraine], Zapovit, Kyiv, 147 p.

4. Vdovychenko, A. and Nikolaichuk, S. *Vzaiemodiia fiskalnoi ta monetarnoi polityky v Ukraini: vid dominuvannia do koordynatsii* [Interaction of Fiscal and Monetary Policy in Ukraine: From Domination to Coordination], retrieved from : <https://voxukraine.org/en/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi/>.

5. Hanif, M. and Arby, M. (2003), –Monetary and Fiscal Policy Coordination”. *MPRA Paper*, №10307, retrieved from : https://mpra.ub.uni-muenchen.de/10307/1/Monetary_and_Fiscal_Policy_Coordination.pdf.

6. Sehovic, D. (2015), –Analysis of fiscal and monetary policies coordination in Montenegro”. *Economic Annals-XXI*, vol. 1-2(1), p.66-69, retrieved from : http://soskin.info/userfiles/file/2015/1-2_1_2015/Sehovic.pdf (Accessed 23 Jan 2020).

7. Nijathaworn, B. Chaikhor, S. Chotika-arpa, S. and Sakkankosone, S. (2015), –Monetary Policy and Foreign Exchange Management: Reforming Central Bank Functions in Myanmar”. *ADB Economics Working Paper Series*, №431. *Asian Development Bank*, retrieved from : <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/128557/1/ewp-431.pdf>.

8. Cecchetti, S. (2011), –Fiscal policy and its implications for monetary and financial stability”, retrieved from : <http://www.bis.org/events/conf110623/cecchetti.pdf>.

9. Danylyshyn, B. Why not everyone has a discount rate? (n. d.), retrieved from : <https://finance.liga.net/economics/opinion/pochemu-snizhenie-uchetnoy-stavki-nravitsya-ne-vsem>.

10. National Bank of Ukraine (2019), –On the state of the foreign exchange reserve of the National Bank of Ukraine and the situation on the currency market of Ukraine: Decision of the Council of the National Bank of Ukraine dated 05.12.2019, № 49-rd”. retrieved from : https://bank.gov.ua/legislation/Decision_05122019_49-rd.

References:

1. Randall, Wray (2017), *Suchasna teoria hroshei* [Modern Money Theory]. (Transl. O. Valshyshen, A. Buzynnik, E. Gagarkina,

Стаття надійшла до редакції 27.10.2019 р.

УДК 336.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-60-63

ПРИНЦИПИ РОБОТИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Кришталь Г.О.

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування, Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, вул. Фрометівська, 2, 03039, Україна, тел.: (097)-87-93-904, e-mail.: gkryshstal@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-3420-6253

PRINCIPLES OF WORK OF THE BANKING SECTOR IN PROVIDING SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Kryshstal H.

PhD (Economics), associate professor of accounting and taxation department, Interregional academy of personnel management, Kyiv, st. Frometivska, 2, 03039, tel.: (097)-87-93-904, e-mail.: gkryshstal@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-3420-6253

Анотація. В статті розглянуто принципи роботи банківського сектора. Висвітлено питання модернізації банківського сектора з точки зору його співпраці з економічним сектором та соціальним сектором, актуальність якого на сьогоднішній день набуває все більшого розмаху в частині впливу на діяльність банківського сектора зовнішніх чинників. Дослідження в області впливу державного регулятора на діяльність банківського сектора останнім часом розглядаються в економічній літературі такими вченими. В своїх працях науковці відзначають позитивний чи негативний вплив заходів регулятора на банківський сектор, але на сьогодні існує необхідність розглянути питання принципів взаємозв'язку державного регулятора з банківським та соціально-економічним сектором, виявленні проблемних питань в даному взаємозв'язку. Метою дослідження є висвітлення принципів взаємодії державного регулювання діяльності банківського сектора з соціально-економічним сектором та виявленні проблемних питань, які виникають під час даної взаємодії. Розглянуто проблемні питання взаємодії банківського сектора в частині «ризиків», «ресурсів» та «регулювання». Виявлено негативний вплив специфіки державного регулювання на діяльність банківського сектора та банківські ресурси, як одночасний прояв дії таких проблемних складових, як: «ризик», «ресурси», «регулювання». Доведено, що участь держави в капіталі банків іноземних банківських груп та банків з приватним капіталом доречно лише в рамках проведення антикризових заходів, а часові межі участі повинні визначатися підвищенням темпів економічного зростання в перші два-три роки після кризи. Автором виявлено, що в реалізації комплексного народногосподарського завдання функція має бути покладена на другий рівень банківського сектора, на який, в короткостроковому і середньострокових періодах, покладена особлива відповідальність заповнення існуючих провалів ринку і формування стійких неформальних інститутів банківського бізнесу в справі надання фінансової підтримки соціально- економічного розвитку. Розглянуто зарубіжний досвід на основі чого зроблено висновки, що адаптація такого досвіду фінансування і кредитування зусиллями банків з державною часткою, банками іноземних банківських груп та банками з приватним капіталом має перспективи в Україні, так як спрямована на вирішення проблем у взаємодії банківського сектору та соціально-економічного сектора.

Ключові слова: державний регулятор, банківський сектор, соціально-економічний сектор, ресурси, ризики, регулювання.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9

Annotation. The article deals with the principles of banking sector operation. The issue of modernization of the banking sector in terms of its cooperation with the economic sector and the social sector is highlighted, the relevance of which is now gaining momentum in terms of influencing the activities of the banking sector by external factors. Studies in the field of influence of the state regulator on the activity of the banking sector have recently been considered in the economic literature by such scientists. In their works, scientists note the positive or negative impact of the regulator's measures on the banking sector, but today there is a need to consider the principles of interconnection of the state regulator with the banking and socio-economic sector, identifying problematic issues in this relationship. The purpose of the study is to clarify the principles of interaction of state regulation of banking sector with socio-economic sector and to identify the problems that arise during this interaction. The problems of banking sector interaction in terms of "risks", "resources" and "regulation" are considered. The negative influence of the specificity of state regulation on the activity of the banking sector and banking resources is revealed, as a simultaneous manifestation of the action of such problematic components as: "risks", "resources", "regulation". It is proved that participation of the state in the

capital of banks of foreign banking groups and banks with private capital is appropriate only in the framework of anti-crisis measures, and the time limits of participation should be determined by the growth of economic growth in the first two to three years after the crisis. The author has found out that in the implementation of the complex national economic task the function should be entrusted to the second level of the banking sector, which, in the short and medium term, has a special responsibility for filling the existing market failures and forming stable informal banking institutions in the provision of financial support development. The regulatory mechanism should be focused on the interests of the banking sector in order to ensure that the results of the interaction between the banking and socio-economic sectors are consistent. Foreign experience is considered, on the basis of which it is concluded that the adaptation of such experience of financing and lending by the efforts of state-owned banks, banks of foreign banking groups and banks with private capital has prospects in Ukraine, as it is aimed at solving problems in the interaction between the banking sector and socio-economic sectors.

Key words: state regulator, banking sector, socio-economic sector, resources, risks, regulation.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9

Постановка проблеми. Тенденцією останніх років, як відомо, є скорочення числа кредитних організацій та їх філій, яке обумовлене виведенням з ринку грошово-кредитних інститутів, які реалізують високоризикові стратегії. Питання модернізації банківського сектора з точки зору його співпраці з економічним сектором та соціальним сектором, на нашу думку, в економічній літературі практично не освітлене і стає все більш актуальним в частині впливу на діяльність банківського сектора наступних чинників: «ризиків» - неготовність банківського сектору працювати в пріоритетних, але разом з тим, високоризикових галузях і віддалених регіонах, відсутність в структурі банківського сектору спеціалізованого рівня банків, готових взяти на себе високі галузеві та регіональні ризики; «ресурси» - недоступність «дешевих» і «довгих» джерел фінансування банківського сектору в частині обмежень, пов'язаних з розміром і достатністю капіталу банків, зміною рейтингів і жорсткістю нормативів; «регулювання» - неузгодженість напрямків промислової політики з напрямами грошово-кредитної, банківської та податкової політиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в області впливу державного регулятора на діяльність банківського сектора останнім часом розглядаються в економічній літературі такими вченими як Адамовська В. С., Дідківська Л. І., Головка Л. С., Міненко В. Л., Чугунов І. Я., Павелко А. В. В своїх працях науковці відзначають позитивний чи негативний вплив заходів регулятора на банківський сектор, але на

сьогодні існує необхідність розглянути питання принципів взаємозв'язку державного регулятора з банківським та соціально-економічним сектором, виявленні проблемних питань в даному взаємозв'язку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є висвітлення принципів взаємодії державного регулювання діяльності банківського сектора з соціально-економічним сектором та виявленні проблемних питань, які виникають під час даної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелічені проблематики «ризиків», «ресурси», «регулювання» в подальшому нами будуть позначені як «проблеми/складності», які стоять на заваді розвитку взаємодії банківського сектору з соціально-економічним сектором. Одним з напрямків вирішення виділеної проблеми, на нашу думку, є вдосконалення інституційної структури банківського сектору в розумінні як сукупності інститутів регулювання та нагляду за банківською діяльністю, банків і небанківських організацій.

Механізм регулювання повинен бути сфокусований на врахуванні інтересів банківського сектору, для забезпечення відповідності результатів взаємодії між банківським та соціально-економічним сектором. У тому числі з цієї причини елементи виявлених проблем («регулювання», «ресурси» та «ризиків») тісно взаємопов'язані між собою, так як недосконалість механізму регулювання діяльності банківського сектору, найчастіше, виступає причиною збереження проблем, пов'язаних з

заходами з боку державного регулятора, дефіцитом ресурсів і високими ризиками. Банківський сектор має істотний вплив на економіку країни, в тому числі і на участь в капіталі держави, основна частка активів яких повинна припадати на пріоритетні галузі економіки та промисловості. Досвід зарубіжних країн з розвинутою економікою свідчить, що важливим аспектом діяльності банків спеціалізованого рівня є спрямування на безперервні канали припливу внутрішніх довгострокових ресурсів [1].

При цьому повернення коштів розглядається як чинник, що забезпечує дисципліну банків - учасників, так як неповернення коштів означає можливість втратити джерело дешевих ресурсів і втратити довіру на міжбанківському ринку.

Підвищити результативність роботи банків другого рівня, з позиції взаємодії банківського сектора та соціально-економічного, можливо на основі використання механізму спільного фінансування, який передбачає фінансування і кредитування інвестиційних проектів, в яких спеціалізовані та галузеві банки лише доповнюють кошти приватних комерційних банків [3].

Висновки. Вважаємо, що адаптація такого досвіду фінансування і кредитування зусиллями банків з державною часткою, банками іноземних банківських груп та банками з приватним капіталом має перспективи в Україні, так як спрямована на вирішення проблем у взаємодії банківського сектора та соціально-економічного: по-перше, банки об'єднують ресурси, обсяг яких адекватний масштабам проекту; по-друге, відбувається зниження ризиків в рівній мірі для суб'єктів обох секторів не тільки за рахунок об'єднання ресурсів, але і за рахунок дії механізмів державного страхування, субсидування і гарантування.

Виявлено негативний вплив специфіки державного регулювання на діяльність банківського сектора та банківські ресурси, як одночасний прояв дії таких

проблемних складових, як: «ризиків», «ресурсів», «регулювання». Критичне переосмислення ряду наукових концепцій в контексті сучасних умов впливу державного регулювання діяльності банківського сектора на забезпечення соціально-економічного розвитку країни, показало циклічні коливання та загострення протиріч у взаємодії секторів економіки, визначив вибір методології дослідження на користь теорії асиметрії інформації, в частині нівелювання ризиків виникнення та розповсюдження недостовірної (асиметричної) інформації і інституційно – еволюційної теорії економічного розвитку.

Література:

1. Behn R. D. Rethinking Democratic Accountability. Washington : Brookings, 2015, p. 26.
2. Governance for Sustainable Human Development. World Bank. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics. Washington, 1992, p. 38.
3. Manning N. The legacy of the new public management in developing countries. *International Review of Administrative Sciences*, 2016, №67.
4. Kettl D. The Global Public Management Revolution, 2017, p. 30-33.
5. Osborne D. Reinventing government: how the entrepreneurial spirit is transforming the public sector. Reading, Mass. Addison-Wesley Pub. Co., 2012, p. 398-405.
6. O'Toole The Implications for Democracy in a Networked Bureaucratic World. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 2017, vol. 7, p. 443-459.
7. Plumptre T. Governance and Good Governance: International and Aboriginal Perspectives. *Institute On Governance*, 2016, December 3, 27 p. URL : <http://www.iog.ca/publications/govgoodgov.pdf>.
8. Коваль Я.С. Механізм державного регулювання банківських установ України в сучасних умовах. *Право та державне управління*, 2017. №4. Т.2. С. 74-82.
9. Terry L. Administrative Leadership, Neo Managerialism, and the Public Management Movement. *Public Administration Review*, 2018, №3, Vol.58, p.22.

References:

1. Behn R. D. (2015), Rethinking Democratic Accountability. Washington: Brookings, p. 26.
2. Governance for Sustainable Human Development. World Bank. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics. Washington, 1992, p. 38.
3. Manning, N. (2016), The legacy of the new public management in developing countries”,

International Review of Administrative Sciences, 2016, №67.

4. Kettl, D. (2017), *The Global Public Management Revolution*, p. 30-33.

5. Osborne, D. (2012), *Reinventing government: how the entrepreneurial spirit is transforming the public sector*. Reading, Mass. Addison-Wesley Pub. Co., pp. 398-405.

6. O'Toole (2017), "The Implications for Democracy in a Networked Bureaucratic World", *Journal of Public Administration Research and Theory*, 2017, vol. 7, pp. 443-459.

7. Plumptre T. (2016), *Governance and Good Governance: International and Aboriginal Perspectives*.

Institute On Governance, p. 27. URL: <http://www.iog.ca/publications/govgoodgov.pdf>.

8. Koval, Ya (2017), "The mechanism of state regulation of banking institutions of Ukraine in modern conditions", *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, №4, part 2. pp. 74-82.

9. Terry L. (2018), "Administrative Leadership, Neo Managerialism, and the Public Management Movement", *Public Administration Review*, №3, Vol. 58, p. 22.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2019 р.

УДК 338.439

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-64-73

СТРАТЕГІЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ВИРОБНИЦТВА

Румик І.І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри національної економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-56-90, e-mail.: ihorrumyk@yahoo.com,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

A STRATEGY FOR FINANCIAL SUPPORT FOR FOOD PRODUCTION

Rumyk I.

PhD (Economics), associate professor, associate professor of national economy and finance department,
“KROK” University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-56-90, e-mail.: ihorrumyk@yahoo.com,
ORCID: 0000-0003-3943-639X

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальних питань фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору України. Здійснено теоретичний аналіз підходів до фінансування у продовольчому підкомплексі. Досліджено стан державної підтримки агровиробників. Обґрунтовано доцільність поступового переходу від прямого субсидування до загальної підтримки сільськогосподарських підприємств та фермерів. Використано системний метод для дослідження наукових підходів щодо фінансової підтримки аграрного виробництва на основі комплексного аналізу його структурних елементів. Значна увага приділена аналізу сучасного стану фінансування різних категорій виробників. За допомогою методу системного аналізу оцінено теоретично-методологічні підходи до розуміння сутності фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва. Виявлено особливості у трактуванні різними вченими суті та стратегії фінансування аграрного сектору. Проаналізовано структуру джерел фінансового забезпечення АПК за рахунок коштів загального і спеціального фондів державного бюджету. Досліджено виконання програм підтримки сільськогосподарників. Розкрито роль та значення фінансового забезпечення та визначено його вплив на економіку. Запропоновано напрями вдосконалення існуючих наукових положень щодо визначення стратегічної моделі фінансування АПК на основі комплексного аналізу різних варіантів. Досліджено та розкрито суперечності і відмінності сучасних наукових підходів до трактування напрямів фінансової підтримки агровиробників. На основі цього запропонований власний підхід до формування стратегічної моделі фінансування АПК, який базується на поступовому переході від прямого субсидування до загального фінансування з використанням програм пільгового кредитування та підтримки наукових досліджень. На підставі запропонованої стратегії фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору розроблені практичні рекомендації, які є науковою базою для вдосконалення взаємодії її елементів. Використання пропозицій державними органами та науковими установами дозволить забезпечити необхідну підтримку агровиробникам, підвищити ефективність та конкурентоздатність власного виробництва, рівень продовольчої та економічної безпеки країни.

Ключові слова: стратегія, фінансування, фінансова підтримка, субсидія, модель, сільськогосподарське виробництво, продовольство.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 3, бібл.: 22

Annotation. The article is devoted to the research of actual problems of financial support of the activity of enterprises of the agricultural sector of Ukraine. Theoretical analysis of approaches to financing in the food subcomplex is carried out. The state of the government support of agricultural producers is investigated. The expediency of a gradual transition from direct subsidization to general support for agricultural enterprises and farmers is substantiated. A systematic method was used to investigate scientific approaches to financial support for agricultural production based on a complex analysis of its structural elements. Considerable attention is paid to the analysis of the current state of financing of different categories of producers. Using the method of systematic analysis, theoretical and methodological approaches to understanding the nature of financial support for agricultural production have been evaluated. The peculiarities in the interpretation by different scientists of the nature and strategy of financing the agrarian sector are revealed. The structure of sources of financial support of agroindustrial complex at the expense of general and special funds of the state budget is analyzed. Implementation of agricultural support programs has been investigated. The role and importance of financial security is revealed and its impact on the economy is determined. The directions of improvement of the existing scientific provisions on definition of a strategic model of financing of agroindustrial complex based on complex analysis of different options are offered. Contradictions and differences of

modern scientific approaches to interpretation of directions of financial support of agricultural producers are investigated and revealed. On this basis, we propose our own approach to the formation of a strategic model of financing of agroindustrial complex, based on the gradual transition from direct subsidization to general financing using preferential lending programs and support of scientific research. Based on the proposed strategy of financial support of agricultural enterprises, practical recommendations have been developed, which are the scientific basis for improving the interaction of its elements. The use of proposals by state bodies and scientific institutions will provide the necessary support to agricultural producers; improve the efficiency and competitiveness of their own production, the level of food and economic security of the country.

Key words: *strategy, financing, financial support, subsidy, model, agricultural production, food production.*

Formulas: 0, **fig.:** 1, **tabl.:** 3, **bibl.:** 22

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування підприємств агропромислового комплексу об'єктивно постає питання розробки і реалізації стратегії та інструментів фінансування, а також розширення доступу до фінансових послуг як способу зростання продуктивності та доходів у сільському господарстві, сприяння інтеграції та консолідації суб'єктів виробничої діяльності і маркетингу з метою досягнення ефекту масштабу та посилення присутності на ринках, в тому числі світових.

Зростання фінансування та поглиблення фінансових ринків в продовольчому підкомплексі стримуються низкою факторів, таких як: неефективна державна політика, високі операційні витрати для віддалених сільських територій, коваріація аграрного виробництва, продовольчих ринків і цінові ризики, низький рівень попиту через фрагментацію та нееластичність продовольства, небажання та незначний досвід фінансових установ в управлінні кредитними портфелями сільськогосподарської продукції. Але з іншої сторони, зростання населення і зміна вподобань в харчуванні середнього класу на якісніші продукти веде до росту потреби в інвестиціях в АПК.

Таким чином, фінансування АПК має стратегічне значення для зниження рівня бідності і підвищення загального добробуту та об'єктивно потребує подальшого теоретично-методичного аналізу та обґрунтування практичних заходів щодо зростання дохідності, диверсифікації ризиків і доступу до різних фінансових інструментів, підвищення стійкості за рахунок виробництва з врахуванням кліматичних факторів,

доступу до кращих технологій, довгострокового фінансування структурних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування дієвої системи фінансування сільського господарства передбачає взаємозв'язок та ефективний перерозподіл між різними джерелами фінансових ресурсів. За наявності значної кількості фінансових інструментів на ринку України аграрний бізнес, на жаль, має обмежений доступ до ресурсів.

Аналіз публікацій з проблем фінансового забезпечення підприємств АПК, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони здебільшого працюють за рахунок власних ресурсів [1]. Вагомий внесок у теорію і практику, а також у методологію таких досліджень внесли вітчизняні та зарубіжні вчені О. Гудзь [2], П. Стецюк [3], Л. Худолій [4], S. Ayaz [5], P. Bergevin [6], F. Dong [7], V.Q. Duy [8], W.E. Johnston [9], Smith [10] та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість теоретичних і практичних напрацювань у вирішенні цієї проблеми, окремі питання залишаються дискусійними і потребують детальнішого обґрунтування з врахуванням сучасних політичних змін, геополітичної ситуації, кон'юнктури ринку аграрного виробництва, умов функціонування підприємств, змін клімату.

Упродовж останніх років вітчизняна економіка тримається здебільшого за рахунок аграрного сектора. Маслак Н. і Маслак О. вважають, що підприємства сільського господарства потребують значних коштів для фінансування своєї поточної діяльності, впровадження новітніх технологій, страхування існуючих

ризиків, розбудови торговельної та транспортної інфраструктури [1].

Фінансове забезпечення сільськогосподарського товаровиробництва в Україні на сьогодні є незадовільним. Якщо узагальнити дані різних джерел – сільське господарство недоотримує 4/5 необхідних коштів для ефективного ведення виробничої діяльності, зазначає І.М. Поляруш [11].

На думку М.І. Кисіля, аграрне виробництво впливає на розвиток усієї економіки. Про це свідчить коефіцієнт кореляції – 0,6 – між показниками інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь і валового регіонального продукту. З огляду на це уповільнення інвестиційної діяльності в сільському господарстві обумовлює відповідні зміни у динаміці розвитку економіки України [12].

Трактування суті та стратегії фінансування аграрного сектору на практиці має досить різні підходи. Наприклад, за оцінками аналітиків Світового банку, до 2050 року попит на продукти харчування зросте на 70%. Для його задоволення буде необхідно не менше 80 мільярдів доларів щорічних інвестицій, більша частина яких має надходити з приватного сектору [13].

Радченко О.Д. вважає, що основу аграрного виробництва і збуту формують великотоварні підприємства, маючи розгалужену інфраструктуру та доступ до зовнішніх ринків збуту, бо саме експорт в останні роки забезпечує стабільність результатів і доходів галузі [14].

Переважає більшість дослідників цього питання вважають, що організація фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери реалізується в таких формах, як використання власних ресурсів, використання кредитних ресурсів, бюджетне фінансування на безповоротній основі [15].

У зв'язку з цим, дослідження особливостей фінансування аграрного сектору та вибір ефективної моделі фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників є надзвичайно актуальним завданням, яке потребує

застосування відповідних теоретико-методологічних підходів та напрацювання рекомендацій з метою забезпечення економічного та сільськогосподарського розвитку в сучасних умовах економічної нестабільності.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні методичних підходів щодо фінансового забезпечення розвитку АПК, аналізі програм фінансової підтримки та визначення моделі фінансування, яка реально сприятиме економічному зростанню в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішний розвиток національної економіки на сьогодні важко уявити без ефективного розвитку сільського господарства. Протягом останніх років роль агросектору в економіці значно змінилась. Якщо у 2010 році частка сільського господарства у структурі валового внутрішнього продукту складала 8,4%, то в 2015 році вже 14,2%, а у 2017 році – 12,1% [16].

За результатами 2018 року аграрний сектор згенерував близько 13% ВВП (360 млрд. гривень). Більшу частку займали лише оптова та роздрібна торгівля (471 млрд. гривень), переробна промисловість (409 млрд. гривень). При цьому питома вага продукції сільського господарства в загальному експорті становила 39,8% або \$18,8 млрд. Офіційна зайнятість в агропромисловому підкомплексі становила близько 3 млн. чоловік без врахування сезонних працівників [17].

За даними Державного комітету статистики за 2018 рік найбільше зростання обсягу валового продукту зафіксували у фінансовій та страховій діяльності (+12,4%), у сільському господарстві (+7,8%), у сфері будівництва (+7,2%), а також у галузі ІТ і телекомунікацій (+6%). Зниження було зафіксовано у сфері охорони здоров'я (–1,7%) та освіти (–1,1%) [17].

Таким чином, сільське господарство як за рахунок власного розвитку, так і через погіршення стану в інших галузях є одним з провідних секторів української

економіки. Треба відмітити, що воно має всі передумови стати ще більш продуктивнішим, про що стверджують як вітчизняні, так і закордонні фахівці. Експерти Світового банку називають важливу умову зростання продуктивності – нарощування інвестицій в українську аграрну галузь [11].

Україна, починаючи з 1991 року, активно підтримувала сільське господарство у різних формах, в основному за допомогою податкових пільг. Наприклад, у сфері сільського та лісового господарства і рибальства різницю між податковим зобов'язанням і кредитом при спеціальному режимі оподаткування податком на додану вартість дозволялось використовувати на закупівлю виробничих ресурсів. До того ж агровиробники були звільнені від значної частини податків, сплачуючи замість них фіксований сільськогосподарський податок у розмірі 1% від доходів.

Ситуація змінилась в 2017 році, коли пільги агропідприємствам з податку на додану вартість були замінені прямими ресурсними дотаціями за прикладом країн Євросоюзу. Розподіл коштів відбувався пропорційно сплаченому податку на додану вартість, а вже в 2018 році урядом було профінансовано спеціальні «ресурсні субсидії».

Світове сільське господарство є одним з найбільш субсидійованих видів економічної діяльності. Субсидії дозволяють забезпечити населення достатнім обсягом продовольства, запобігають ціновій нестабільності, забезпечують підтримку слабко розвинених галузей (infant industry argument).

З іншої сторони прямі сільськогосподарські субсидії в світовій практиці давно не сприймають позитивно, адже вони мають низку негативних наслідків для економіки, хоч і продовжують використовуватися економічно розвиненими країнами. По-перше, вони є найвитратнішими серед інших видатків для бюджету країни. По-друге, від них важко позбутись через

лобізм та непопулярність відмови від них. По-третє, мають нерівномірний розподіл та призводять до зниження зайнятості.

В останні роки в Євросоюзі почали активно впроваджувати політику фінансової підтримки, яка прямо не пов'язана з обсягами виробництва (decoupled subsidies). Її поділяють на дві частини: прямі платежі за використання ресурсів; платежі, що залежать від площі земельної ділянки та виплачують незалежно від того, відбувалось виробництво, чи ні.

У світовій практиці шукають інші інструменти підтримки агровиробників. Одним з варіантів дієвого фінансування аграрного виробництва є його кредитування. На фінансовому ринку України вже достатньо тривалий час залишається складна ситуація [1]. Залучення зовнішніх фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами є досить проблематичним, перевагу тут мають великі інтегровані агроформування. Невеликі товарні агровиробники мають обмежений доступ до фінансових ресурсів, у тому числі й традиційного банківського кредитування.

В Україні на сільське господарство припадає лише 7% кредитного портфелю банківської системи, лише 5-6% капітальних інвестицій у АПК сформовано за рахунок позикових коштів. За офіційною статистикою аграрні підприємства в основному інвестують власні кошти – близько 74% [11].

На сьогодні у АПК досить нечіткі перспективи відносно державної фінансової політики. На фоні економічної нестабільності, зниження ВВП, невизначеності вектору розвитку в сільському господарстві підтримка аграрного сектору залишається суто формальною і в незначній мірі впливає на його розвиток.

Крім того, заявлена підтримка малого підприємництва на селі є більше соціальним, аніж економічним заходом [14].

Щодо зовнішніх (державних) фінансових ресурсів агропідприємства

закріпились в статусі донора бюджету. Про це свідчать дані щодо видатків за програмами підтримки розвитку АПК,

передбачені Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» (табл. 1).

Таблиця 1

Структура загального та спеціального фондів державного бюджету за програмами фінансування АПК в 2019 році

КПКВК	Назва програми	млн. грн.	%
Загальний фонд			
2801030	Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	127,2	2,2
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	800,0	13,5
2801350	Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	400,0	6,8
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	200,0	3,4
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	3500,0	59,2
2801580	Державна підтримка сільгосптоваровиробників	881,8	14,9
Всього	X	5909,0	100,0
Спеціальний фонд			
2801180	Фінансова підтримка заходів в АПК	5,0	9,2
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	44,5	82,0
2801490	Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу	4,8	8,8
Всього	X	54,3	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [18]

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що серед бюджетних програм підтримки агровиробників найбільшу частку займало фінансування галузі тваринництва 3,5 млрд. грн. або 59,2% за загальним фондом бюджету та кредитування фермерських господарств 44,5 млн. грн. або 82,0% за спеціальним фондом. Найменше коштів передбачено на виділення державою «дешевих» кредитів для агровиробників 127,2 млн. грн. (2,2%) та кредитування фермерів – 200 млн. грн. (3,4%). За спеціальним фондом найменше передбачено коштів для фінансового лізингу в сільському господарстві – 4,8 млн. грн. (8,8%).

У Державному бюджеті України на 2020 рік передбачено фінансування програм підтримки АПК за сімома напрямками. У Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства розглядають проекти на 8,48 млрд. грн., а саме:

- здешевлення кредитів аграріям для купівлі земель сільськогосподарського призначення – 3,9 млрд. грн.;

- державна програма підтримки галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції – 2,5 млрд. грн.;

- фінансова підтримка сільгоспвиробників – 780 млн. грн.;

- формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів – 500 млн. грн.;

- державна підтримка розвитку садівництва і ягідництва – 400 млн. грн.;

- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств – 250 млн. грн.;

- фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів – 150 млн. грн. [19].

Можна зробити висновок, що переважна більшість програм, які діють у 2019 році, збережено і на 2020 рік. При цьому загальний обсяг фінансування зріс на 42,28% – з 5,96 млрд. грн. у 2019 році до 8,48 млрд. грн. у 2020 році.

Розглянемо програми фінансової підтримки, які діють в сільському господарстві. Їх поділяють на 2 категорії:

1) фермерам та агровиробникам;

2) селянам (табл. 2).

Аналіз даних таблиці 2 свідчить, що для фермерів та агровиробників на даний час існує шість програм фінансової підтримки, тоді як для селян всього одна. Можна зробити висновок, що держава стимулює лише великі та фермерські господарства, в той час як для звичайних селян фінансова допомога може бути лише в тваринництві,

і то тільки та, яка стосується відгодівлі молодняка великої рогатої худоби. Поза увагою лишаються традиційні для українців види діяльності, такі як відгодівля свиней, птиці, рослинництво, садівництво та ягідництво.

Однак, поряд з дослідженням планових показників державної фінансової допомоги та діючими програмами підтримки АПК

надзвичайно важливе значення має аналіз їх виконання (табл. 3).

Аналіз даних таблиці 3 свідчить, що серед всіх програм найбільше профінансована підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів – відсоток виконання 77,3%. Але слід згадати, що ця програма займає найменшу частку серед всіх програм 127,2 млн. грн. або всього 2,2% (табл. 1).

Таблиця 2

Програми підтримки в АПК

Назва та розмір	Цільова категорія	Особливості програми
1. Фермерам та агровиробникам		
1.1. Дотація на утримання корів, 1500 грн. на голову	Юридичним особам, що утримують ідентифікованих та зареєстрованих корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності	За кожен наявну на 01 січня та збережену на 01 липня корову
1.2. 50% на закуплені племінні тварини	Юридичним особам за закуплені ембріони, сперму і племінні тварини	до 50% вартості
1.3. Компенсація вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів для будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів для утримання ВРХ, свиней, птиці, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – молока, м'яса, побічних продуктів тваринного походження, не призначених для споживання людиною, II категорії 30% вартості об'єкта	Юридичним особам незалежно від організаційно-правової форми та форми власності і фізичним особам-підприємцям, що провадять діяльність у галузі тваринництва	Для об'єктів із вартістю більшою ніж 500 млн. грн. – 30% від 500 млн. грн.
1.4. 80% вартості (без ПДВ) насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції	Юридичним особам і фізичним особам-підприємцям	Насіння категорії базове, сертифіковане
1.5. До 80% компенсації здійснених витрат з придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, але не більше нормативу	Юридичним особам і фізичним особам-підприємцям	За умови закладення насаджень у поточному році
1.6. Державна програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	Юридичним особам і фізичним особам-підприємцям	25% за рахунок програми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» 15% за рахунок бюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств»
2. Селянам		
Дотація 2500 гривень на голову ідентифікованого та зареєстрованого молодняка ВРХ	Фізичним особам	До 13 місячного віку, що народився в господарствах фізичних осіб у поточному році

Джерело: складено на основі [20]

Станом на липень 2019 року було освоєно 707,1 млн. грн. із запланованих 5,9 млрд. грн. за 6-ма програмами. На той час не було засвоєно жодної гривні за програмою фінансової підтримки розвитку фермерських господарств [19].

Виходячи з проведеного аналізу фінансування АПК в 2018-2019 рр., можна

зробити висновок про малоефективну державну політику щодо фінансової підтримки сільгоспвиробників. Вважаємо за необхідне розглянути альтернативні підходи та моделі фінансування АПК (рис. 1).

Таблиця 3

Виконання програм підтримки сільськогосподарників на 30 жовтня 2019 року

№ з/п	Назва програми	Плановий показник, млн. грн.	Фактично освоєно, млн. грн.	Відхилення, млн. грн.	Відсоток виконання, %
1	Державна програма підтримки галузі тваринництва, зберігання та переробки с/г продукції	3500,0	718,2	-2781,8	20,5
2	Фінансова підтримка сільгоспвиробників	881,8	145,4	-736,4	16,5
3	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	800,0	71,0	-729,0	8,9
4	Державна підтримка розвитку садівництва і ягідництва	400,0	120,8	-279,2	30,2
5	Надання кредитів фермерським господарствам	200,0	60,0	-140,0	30,0
6	Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	127,2	98,3	-28,9	77,3
	Всього	5909,0	1213,7	-4695,3	20,5

Джерело: складено на основі [19]

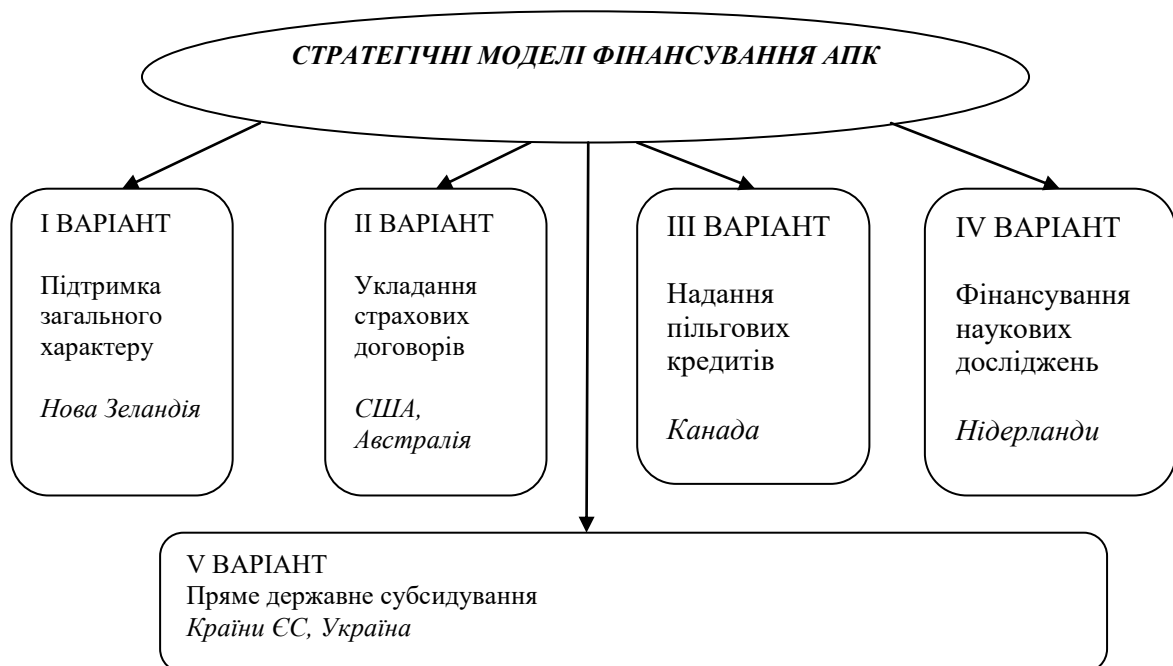

Рис. 1. Моделі державної підтримки

Джерело: власні дослідження автора

Кожен з варіантів фінансової підтримки сільгоспвиробників має як свої переваги, так і недоліки. Наприклад, відмова від прямого субсидування в середині 80-х років минулого століття у Новій Зеландії спочатку спричинила масове закриття виробників і переробників, які не мали відносних конкурентних переваг, але за 30 наступних років виробництво валової продукції сільського господарства зросло у чотири рази та подвоївся темп зростання продуктивності [21].

В США поширені страхові програми покриття цінкових ризиків від циклічних коливань та програми покриття сільськогосподарських ризиків. Проблему становить інколи неефективне витрачання бюджетних коштів на підтримку прибуткових виробників, яким допомога фактично не потрібна, та збільшення великих підприємств.

Кращий доступ до фінансування мають фермери Канади завдяки пільговому кредитуванню, яке застовується ще з 1959 року. Єдиний недолік такої моделі фінансової підтримки – це зростаюча заборгованість агропідприємств державі, що з кожним роком викликає все більшу стурбованість Центрального Банку Канади [6].

У політиці фінансування сільського господарства Нідерландів переважає підтримка наукових досліджень, запровадження новітніх технологій. Найголовнішим є те, що за впровадження нових знань відповідають спеціальні органи, що одержують державне фінансування та безпосередньо контролюються урядом. Як результат, одне з перших місць у світі за рівнем урожайності та друге місце за обсягами експорту сільськогосподарської продукції [22].

Проаналізувавши досвід сільськогосподарської підтримки в провідних країнах світу за обсягами аграрного виробництва, можна зробити висновок, що стратегічні моделі державного фінансування формувалися протягом тривалого часу. В Україні при формуванні нової ефективної моделі

фінансування АПК слід керуватися такими факторами, як зростання продуктивності, зниження впливу сезонних та циклічних цінкових коливань, оптимізація державних витрат, зниження впливу фінансових шоків, справедлива ринкова конкуренція без великої кількості природних монополій, цінова стабільність за допомогою гарантованого державного замовлення на частину продукції, збільшення інвестицій, зменшення державного боргу.

На нашу думку, економічне зростання має бути в пріоритеті держави. Воно можливе за умови поступового переходу від прямого субсидування, яке фактично є короткостроковою малоефективною державною підтримкою сільськогосподарського виробництва, вигідною для політиків і великих агрофірм, до загальної підтримки товаровиробників. При цьому слід активно застосовувати пільгове кредитування, в тому числі за рахунок коштів, вивільнених від прямих пільгових субсидій, та державне фінансування науково-дослідної діяльності з впровадженням у діяльність в аграрному секторі під ретельним контролем відповідних державних органів.

Таким чином, стабілізація та підвищення ефективності виробництва визначається, насамперед, обґрунтованістю та дієвістю вибраної моделі фінансової підтримки розвитку АПК, науково-методичних обґрунтованих підходів до формування та використання ресурсного потенціалу галузей, відповідністю механізмів державного регулювання сучасним ринковим умовам.

Висновки. Сільське господарство позитивно впливає на національну економіку, створення валової доданої вартості, формує експортний потенціал та продовольчу безпеку. Для успішного його розвитку необхідно забезпечити достатнє фінансове забезпечення діяльності агропідприємств, особливо в сучасних умовах реформування.

Дослідження показали, що вплив будь-якої державної підтримки не є однозначним, і сільське господарство – не

виняток. Потребує вирішення проблема формування ефективної стратегії фінансування АПК. Слід визначити раціональне співвідношення між різними моделями державної підтримки і можливості їх взаємозаміни чи повної відмови. Крім того, самі аграрні підприємства повинні використовувати раціональні підходи до свого фінансового забезпечення для прибуткової діяльності.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набувають подальші дослідження механізмів покращення фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери.

Література:

1. Маслак Н., Маслак О. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств. 2016. URL: <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriemstv>.
2. Гудзь О. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 3-5. С. 100-105.
3. Стецюк П. Механізми та інструменти фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Економічні науки. 2015. Вип. 162. С. 40-48.
4. Худолій Л. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. № 200. С. 9-14.
5. Ayaz, S. and Z. Hussain. Impact of Institutional Credit on Production Efficiency of Farming Sector: A case Study of Faisalabad. *Pakistan Economic and Social Review*. 2011. Vol.49. No. 2. P. 149-162.
6. Bergevin, P. & Poschmann, F. Reining in the Risks: Rethinking the Role of Crown Financial Corporations in Canada. *SSRN Electronic Journal*. 2013. doi:10.2139/ssrn.2286869
7. Dong F., Jing Lu and A.M. Featherstone. Effects of Credit Constraints on Productivity and Rural Household Income in China. A working paper presented at Center for Agricultural and Rural Development (CARD), Iowa State University. 2010.
8. Duy, V.Q. The Role of Access to Credit in Rice Production Efficiency of Rural Households in the Mekong Delta. CAS Discussion paper. 2012. No 84.
9. Johnston, W.E. & Frengley, G.A. (n.d.). The Deregulation of New Zealand Agriculture: Market Intervention (1964-84) and Free Market Readjustment (1984-90). *Western Journal of Agricultural Economics*, 16 (1). P. 132-143.
10. Smith, Vincent H.; Glauber, Joseph W.; Goodwin, B., Glauber, & Joseph. Time to reform the US federal agricultural insurance program. American Enterprise Institute (AEI). 2017.
11. Поляруш І.М. Стан фінансування аграрних підприємств України у 2018 році. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/96.pdf.
12. Кисіль М. І. У 2018 році динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки держави помітно уповільнилася. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=4992.
13. Финансы и сельское хозяйство. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/agriculture-finance>.
14. Радченко О. Д. АгроБюджет-2018: реальна чи декларативна підтримка? URL: <https://www.growhow.in.ua/agrobudzhethet-2018-realna-chy-deklaratyvna-pidtrymka/>.
15. Соколов М. О., Сухоставець А. І. Аналіз діяльності підприємств аграрної сфери та їх фінансове забезпечення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 41. С. 131-135.
16. Валовий внутрішній продукт у 2010-2018 рр. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/gdp2010-2018.pdf>.
17. Частка сільського господарства у ВВП України за 2018 рік склала 360 млрд. гривень. URL: <https://www.growhow.in.ua/chastka-sil-s-koho-hospodarstva-u-vvp-ukrainy-za-2018-rik-sklala-360-mlrd-hrn/>.
18. Стан фінансування АПК у 2019 році. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-sostoyanie-finansirovaniya-apk-v-2019-godu>.
19. Бюджет 2020 передбачає фінансування аграріїв за сімома напрямками. URL: <https://agropolit.com/news/14077-byudjet-2020-peredbachaye-finansuvannya-agrariyiv-za-simoma-napryamkami-minregionrozvitku>.
20. Державна підтримка сільського господарства: урядові програми. URL: <https://bcrda.gov.ua/pidtrimka-agrariiv-15-52-14-27-03-2018/>.
21. For distribution_NZL. URL: <http://stats.oecd.org/wbos/fileview2.aspx?IDFile=ed4d4fc8-7e74-4056-893a-ff4aeb130763>.
22. The Netherlands is the second-largest agricultural exporter after US. URL: <https://www.dutchnews.nl/news/2018/01/the-netherlands-is-the-second-largest-agricultural-exporter-after-us/>.

References:

1. Maslak, N. and Maslak, O. (2016), "Financial support of agricultural enterprises", retrieved from : <https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriemstv>.
2. Hudz, O. (2007), "Sources of formation of financial resources of agricultural enterprises", *Oblik i finansy APK*, №3-5, pp. 100-105.
3. Stetsiuk, P (2015), "Mechanisms and instruments of financial and credit provision of agrarian production", *Visnyk kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva: Ekonomichni nauky*, no. 162, pp. 40-48.

4. Khudolii, L. (2014), "Methods and tools of financial support of agrarian business of Ukraine", *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Seriya: Ekonom., ahrarnyi menedzhment, biznes*, №. 200, pp. 9-14.
5. Ayaz, S. and Z. Hussain. (2011), "Impact of Institutional Credit on Production Efficiency of Farming Sector: A case Study of Faisalabad". *Pakistan Economic and Social Review*. Vol.49. No. 2. P. 149-162.
6. Bergevin, P. & Poschmann, F. (2013), "Reining in the Risks: Rethinking the Role of Crown Financial Corporations in Canada". *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.2286869
7. Dong F., Jing Lu and A.M. Featherstone. (2010), "Effects of Credit Constraints on Productivity and Rural Household Income in China". A working paper presented at Center for Agricultural and Rural Development (CARD), Iowa State University.
8. Duy, V.Q. (2012), "The Role of Access to Credit in Rice Production Efficiency of Rural Households in the Mekong Delta, Vietnam". *CAS Discussion paper*, no 84.
9. Johnston, W. E. & Frengley, G. A. (n.d.). "The Deregulation of New Zealand Agriculture: Market Intervention (1964-84) and Free Market Readjustment (1984-90)". *Western Journal of Agricultural Economics*, no. 16 (1), pp. 132-143.
10. Smith, Vincent H.; Glauber, Joseph W.; Goodwin, B., Glauber, & Joseph. (2017), "Time to reform the US federal agricultural insurance program. American Enterprise Institute (AEI)".
11. Poliarush, I.M. (2018), "State of financing of agrarian enterprises of Ukraine in 2018", retrieved from : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/96.pdf
12. Kysil, M. I. (2019), "In 2018, the dynamics of capital investments in the agrarian sector of the state economy slowed down considerably", retrieved from : http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=4992.
13. Agriculture Finance and Agricultural Insurance. (2019), "Agriculture Finance", retrieved from : <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/agriculture-finance>.
14. Radchenko, O. D. (2017), "AgroBudget 2018: Real or Declarative Support?", retrieved from: <https://www.growhow.in.ua/agrobudzheth-2018-realna-chy-deklaratyvna-pidtrymka/>.
15. Sokolov, M.O. and Sukhostavets', A.I. (2019), "Analysis of the activities of agricultural enterprises and their financial support", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 41, pp. 131-135.
16. Gross Domestic Product in 2010-2018. retrieved from : <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/gdp2010-2018.pdf>.
17. The share of agriculture in the GDP of Ukraine for 2018 amounted to UAH 360 billion, retrieved from : <https://www.growhow.in.ua/chastka-sil-s-kohohospodarstva-u-vvp-ukrainy-za-2018-rik-sklala-360-mlrd-hrn/>.
18. The state of agriculture financing in 2019., retrieved from : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-sostoyanie-finansirovaniya-apk-v-2019-godu>.
19. Budget 2020 provides for financing of farmers in seven directions., retrieved from : <https://agropolit.com/news/14077-byudjet-2020-peredbachaye-finansuvannya-agrariyiv-za-simoma-napryamkami-minregionrozvitku>.
20. State support for agriculture: government programs, retrieved from : <https://bcrda.gov.ua/pidtrimka-agrariiv-15-52-14-27-03-2018/>.
21. For distribution_NZL, retrieved from : <http://stats.oecd.org/wbos/fileview2.aspx?IDFile=ed4d4fc8-7e74-4056-893a-ffaeb130763> (accessed 17 January 2020).
22. The Netherlands is the second-largest agricultural exporter after US, retrieved from : <https://www.dutchnews.nl/news/2018/01/the-netherlands-is-the-second-largest-agricultural-exporter-after-us/>.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2019 р.

Розділ 4. Облік, аудит та оподаткування

УДК 657.474.5

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-74-82

ВИМІРЮВАННЯ ТА ОБЛІК ВИТРАТ НА ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ельгувірі Х.

*аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,
тел.: (044)-455-57-07, e-mail.: gweri.hatem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-3125-4211*

MEASUREMENT AND ACCOUNTING OF PRODUCT QUALITY COSTS AS A COMPONENT OF ENSURING THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Elguviri H.

*postgraduate student, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-57-07,
e-mail.: gweri.hatem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-3125-4211*

Анотація. В період становлення ринкових відносин Україна розбудовує власну економіку та знаходиться на шляху інтеграції у європростір. Проте проблеми входження України до європейської спільноти можуть бути вирішені лише за умови виходу на ринок конкурентоспроможних вітчизняних товарів. Одним з визначальних факторів конкурентоспроможності продукції є її якість. Однак на сьогодні питанням забезпечення якості продукції та бухгалтерського обліку витрат, пов'язаних з її забезпеченням, приділяється незначна увага, а ряд аспектів облікового відображення витрат на якість взагалі залишаються недослідженими. Це, в свою чергу, зумовлює виникнення значної кількості нерозв'язаних питань у підприємств, які впроваджують міжнародні стандарти якості. Основним виробником продуктів харчування, необхідних для підтримання життєдіяльності людського організму, є сільське господарство. Серед рослинницьких галузей варто виділити садівництво, що постачає населенню плоди й ягоди – цінні компоненти раціону харчування, багаті на пектини, вуглеводи та вітаміни. Водночас, у першу чергу, потрібно враховувати функціональний аспект якості продукції, тобто її відповідність вимогам споживачів. За сучасних ринкових умов серед основних вимог існування і розвитку підприємства є виробництво конкурентоспроможної продукції, що може бути реалізована як на вітчизняному, так і на зарубіжному ринку. Основні економічні закони підтверджують конкурентоспроможність продукції за умови відповідності та дотримання взаємозв'язку між ціною і якістю продукції. Проте на сьогоднішній день це сполучення носить досить суперечливий характер, оскільки висока якість продукції поряд із підвищенням конкурентоспроможності, збільшенням обсягу продажів і зростанням частки ринку підприємства звичайно призводить до підвищення витрат, а отже, до росту цін або зниження рентабельності продукції. У статті показано, що управління витратами з метою підвищення якості продукції націлене на поліпшення конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: якість, конкурентоспроможність, витрати, категорії витрат, управління витратами, калькуляція витрат.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 32

Annotation. In the period of market relations, Ukraine is developing its own economy and is on the path of integration into the European space. However, the problems of Ukraine's accession to the European community can be solved only if competitive domestic goods are marketed. One of the determinants of product competitiveness is its quality. Today, however, little attention is paid to product quality assurance and accounting costs, and a number of aspects of accounting for quality costs remain unexplored. This, in turn, causes a considerable number of unresolved issues to be raised by businesses that implement international quality standards. Agriculture is the main producer of the foodstuffs needed to sustain the life of the human body. Horticulture is one of the crop industries that supplies fruits and berries to the population - valuable components of a diet rich in pectins, carbohydrates and vitamins. At the same time, first of all, it is necessary to take into account the functional aspect of product quality, that is, its compliance with consumer requirements. In today's market conditions, the main requirements for the existence and development of the enterprise is the production of competitive products, which can be sold both in the domestic and foreign markets. Basic

economic laws confirm the competitiveness of products, provided that they are consistent with the relationship between price and quality of products. However, to date, this combination is quite controversial, because high quality products along with increased competitiveness, increased sales and an increase in the market share of the enterprise usually leads to higher costs and, consequently, to rising prices or reducing the profitability of products. The article shows that cost management in order to improve product quality is aimed at improving the competitiveness of the enterprise.

Key words: *quality, competitiveness, costs, cost categories, cost management, costing.*

Formulas: 0, **fig.:** 1, **tabl.:** 1, **bibl.:** 32

Постановка проблеми. Щоб задовольняти потреби споживачів і бути конкурентоспроможними підприємства повинні знаходити найменш витратні шляхи безперервного підвищення якості своєї продукції. Цього можна досягти тільки за рахунок скорочення витрат, пов'язаних з якістю, що, в свою чергу, можливо лише тоді, коли такі витрати виявлено і виміряно. Тому вимір і облік витрат на якість повинні розглядатися як невідкладне завдання для підприємств та їх менеджерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні питання управління якістю продукції і конкурентоспроможністю компаній досліджували такі вчені, як: А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Кейнс, А. Маршал, А. Курно, Ф. Найт, М. Портер, Дж. Робінсон, Ф. Хайек, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер, С. Брю, Е. Долан, Р. А. Фатхутдінов, Р. А. Розова, В. Я. Белобрагін, О. В. Глічев та ін.

Основне завдання всіх компаній, це підвищення конкурентоспроможності на ринку, коли кожен день з'являються все нові фірми і підприємства. Саме якість продукції та впровадження нових систем управління ним, дає можливість компаніям витримати конкурентну боротьбу за право лідирування на ринку і надання товарів і послуг високої якості. Дана частина загальної проблеми потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті - розглянути існуючі підходи до вимірювання витрат, пов'язаних з досягненням якості, охарактеризувати основні моделі обліку таких витрат, а також оцінити важливість і ступінь використання цих моделей і підходів підприємствами в реальних умовах для підвищення своєї конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим економічним аспектом управління якістю продукції в організації виступає планування і калькуляція витрат на якість. В сучасних умовах жорсткої конкуренції будь-яке рішення, в т.ч. в сфері якості, повинно бути економічно обґрунтованим. Тому аналіз і оцінка витрат на якість є невід'ємною складовою системи менеджменту підприємства і його фінансової стратегії.

Оцінка витрат на якість – це діяльність, яка пов'язана з визначенням взаємозв'язку і впливу витрат на якість на економічні та фінансові показники діяльності організації [1].

Один з найвідоміших в світі експертів в галузі якості американець Д. Джуран в 1993 році встановив, що щорічні витрати промислових підприємств через низьку якість продукції становлять приблизно 15% від продажів, а в компаніях сфери послуг - приблизно 30% від виробничих витрат [2]. Дослідження в 2000-х рр. показали, що витрати на якість зазвичай знаходяться в діапазоні від 5 до 25% від обороту організації [3]. Ці дані вказують на те, що кількісна оцінка витрат на якість не може ігноруватися і що важливо аби цьому аспектові управління приділялася належна увага.

Витрати на якість мають широкий діапазон і включають різні витрати на створення якісної продукції, а також витрати, які виникають в результаті повторного вчинення певних процедур і дій, пов'язаних з дефектним продуктом або процесом (переробки, виправлення і т.і.). Звідси випливає одна з причин, яка виправдовує оцінку та аналіз витрат на якість - профілактика браку і помилок обходиться дешевше, ніж їх виправлення.

Вимірювання, моніторинг і аналіз витрат на якість має багато переваг, які

зводяться до наступного: (1) у компанії з'являється можливість фокусуватися на областях діяльності з низькою продуктивністю, які потребують поліпшення, (2) надається сприяння загальному управлінню якістю в організації, (3) підвищується конкурентоспроможність організації за рахунок досягнення більш високої якості продукції та зниження загальних витрат на її виробництво і експлуатацію [4]. Деякі дослідження [5] підтверджують, що після запровадження на підприємствах обліку витрат на якість згодом істотно зменшувалась кількість скарг від споживачів, переробок і браку, скорочувались витрати на гарантійне обслуговування і відмови, збільшувався обсяг продажів.

В умовах глобалізації світової економіки і зростання конкуренції як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках підвищення якості продуктів і послуг перетворилося на необхідну умову виживання й розвитку підприємства. Причина у високій ціні недотримання стандартів якості, а також вигоди, які можна отримати від іміджу виробника товарів преміальної якості. За твердженням професора Гарвардської школи бізнесу Р. Купера ключем до успіху на будь-якому товарному ринку є поєднання трьох елементів: ціни, якості і часу на розробку і виведення продукту на ринок [6]. При цьому якість, на думку більшості фахівців, головне [7]. Продукція низької якості, що надходить на ринок, загрожує довгостроковому успіху компанії і зменшує шанси на її виживання в умовах зростаючої конкуренції. Тому керівники компаній повинні впроваджувати програми забезпечення якості аби покращувати якість продуктів і бізнес-процесів, а система обліку витрат на якість повинна їм у цьому допомогти [8].

Головне завдання системи обліку витрат на якість – збирати й аналізувати інформацію та інформувати менеджмент компанії про витрати, пов'язані з якістю, в максимально прийнятному вигляді [9]. Традиційно облік витрат на якість

обмежувався тільки витратами на перевірку і тестування готової продукції. Інші витрати, пов'язані з низькою якістю продукції, зазвичай відносилися до накладних виробничих витрат. У 1985 році американці Д. Міллер і Т. Волманн помітили різке збільшення величини накладних виробничих витрат у промислових підприємств і, дослідивши це явище, запропонували концепцію «прихованої фабрики» [10]. Суть концепції у тому, що значна частина витрат ресурсів на ремонт, повторне тестування, переробки та інші коригувальні дії, що від самого початку пов'язані з низькою якістю продукції, приховані, оскільки відносяться до складу загальних накладних витрат, а відтак ним важко управляти і складно контролювати [11]. Подібні витрати формують «приховану фабрику» - «hidden factory» або «невидиме підприємство», яке споживає матеріальні і трудові ресурси, при цьому не виробляє ніякої цінності для споживачів, а тільки збільшує кінцеву вартість товару [12].

Головна заслуга авторів концепції в тому, що вони ідентифікували цю проблему і привернули до неї увагу академічних та бізнес кіл, ініціювавши тим самим пошук шляхів її вирішення.

В даний час існує п'ять основних підходів до обліку та категоризації витрат підприємств на якість.

Перший підхід – модель PAF, автором якої вважається Д. Джуран і яка підтримується багатьма фахівцями. В межах цього підходу витрати на якість поділяються на три категорії: превентивні (попереджувальні) витрати (prevention costs), оціночні витрати (appraisal costs) і витрати внаслідок збоїв (failure costs) [13]. Превентивні витрати - це витрати, пов'язані із запобіганням виробництва неякісної продукції; витрати, понесені на цьому етапі, зменшують величину витрат на оцінку і величину витрат внаслідок збоїв. Оціночні витрати - витрати, понесені в ході нагляду або інспекції; виникають внаслідок збоїв, що не були виправлені або усунуті за допомогою превентивних заходів. Третя категорія витрат зазвичай

поділяється на два підвиди: витрати внаслідок внутрішніх збоїв і витрати внаслідок зовнішніх збоїв. Перші включають в себе витрати на виправлення, ремонт, переробку, утилізацію і т.п. неякісних продуктів до того, як вони відправлені з заводу. У свою чергу другі включають витрати, пов'язані з низькою якістю, яка не була виявлена до того, як продукт покинув завод (це витрати внаслідок реклаमाцій, ремонту, заміни товару і т.п.). Найбільш важка форма зовнішнього збою пов'язана зі зменшенням частки ринку компанії, завойованої в ході конкуренції, через вкрай низьку якість продукції, та втратою іміджу, що в підсумку призводить до негативних результатів діяльності в довгостроковій перспективі. Перші дві категорії витрат - попереджувальні та оціночні - позитивно впливають на рівень якості: чим більше компанія інвестує в профілактику (попередження) дефектів і оцінку, тим вище рівень якості продукції. Навпаки, останні дві категорії негативно впливають на рівень якості, це означає, що чим нижче якість продукту, тим вище величина витрат внаслідок збоїв незалежно від того, коли їх було виявлено. Класифікація видів (категорій) витрат на якість відповідно моделі PAF показана на рис. 1.

Інший відомий американський вчений Ф. Кросбі ділив витрати на якість на дві категорії: витрати на відповідність (conformance costs) і витрати на невідповідність (non-conformance costs) [14]. В основі його класифікації лежить прагнення до нульового рівня дефектів в процесі діяльності підприємства. Незважаючи на зовнішню несхожість, його класифікація по суті подібна на модель PAF. Витрати на відповідність - це витрати, понесені для того, щоб зробити щось добре з першого разу, і вони включають витрати на попередження та оцінку, в той час як витрати на невідповідність виникають, коли продукт не відповідає вимогам споживача, що аналогічно витратам внаслідок збоїв.

Американські економісти Дієго Сандовал-Чавес і Маріо Берувідес додали до традиційної моделі PAF альтернативні витрати (opportunity costs) [15], які можна поділити на три категорії: недостатнє використання виробничого потенціалу (напр., простої устаткування), неадекватне поводження з матеріалами і погане обслуговування. Автори підходу спробували представити загальні витрати на якість за допомогою категорій альтернативного доходу, упущеної вигоди і неотриманого прибутку.

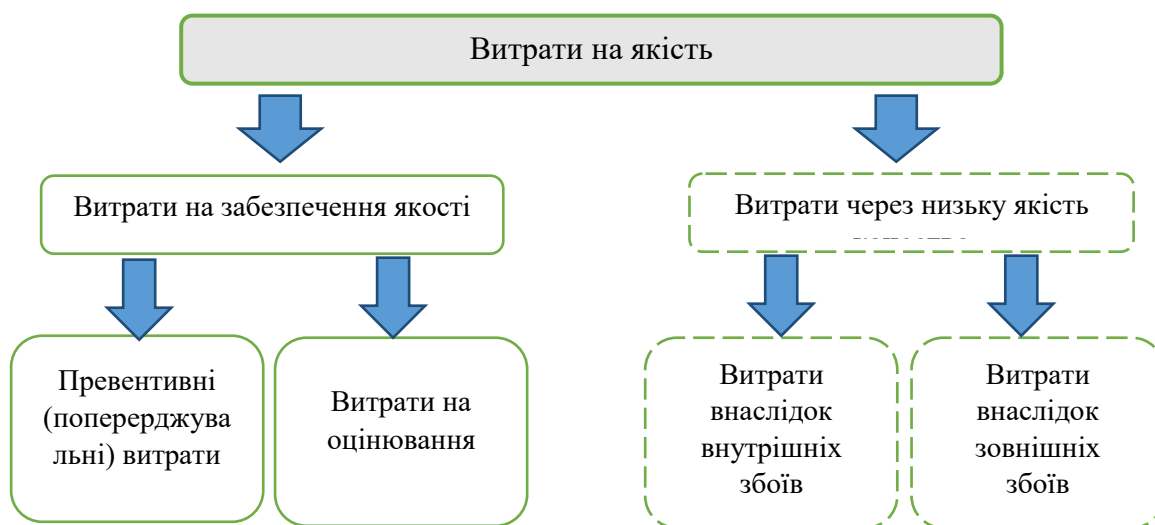

Рис. 1. Класифікація витрат на якість у моделі PAF

Джерело: сформовано автором

Недоліком згаданих моделей є те, що всі вони виступають продовженням традиційного підходу до вивчення витрат на якість [16]. Справа в тому, що тривалий час в науковій концепції витрат на якість панувало уявлення про те, що конкретні витрати, які піддаються ідентифікації, повинні бути пов'язані з якістю кінцевого результату. На противагу цьому в межах загального менеджменту якості вся господарська діяльність пов'язана з процесами. З огляду на це в 1992 році Британський інститут стандартів (BSI) розробив і представив в стандарті BS 6143 частина 1 модель витрат на процес, яка дозволяє визначати витрати на якість для кожного процесу, а не тільки для готової продукції [17].

Дана модель будується на основі ідентифікації процесу, його подальшої дискретизації на окремі види робіт, потім для кожного виду робіт виявляються і встановлюються елементи витрат, які врешті решт відносяться або до групи витрат на відповідність, або до групи витрат внаслідок невідповідності. Сумарно витрати двох груп утворюють загальні витрати на процес, пов'язані з якістю. Витрати на відповідність в рамках даного підходу - це витрати на функціонування процесу відповідно до заданих вимог стовідсотково ефективним способом. Витрати внаслідок невідповідності - витрати, викликані неефективністю конкретного процесу, тобто надлишкові витрати. Передбачається, що і ті, і інші зазвичай можна зменшити за рахунок поліпшення процесу.

Модель витрат на процес найбільше за всіх підходить для концепції TQM, яка вимагає управління процесами, а не тільки кінцевими результатами. Крім того, дана модель підтримує принцип постійного поліпшення і принцип володіння процесом (призначення відповідального).

На сьогоднішній день моделі PAF і витрат на процес – два основних підходи до вимірювання та обліку витрат на якість. Однак обидва вони мають недолік: вони не здатні в повній мірі включити в систему

обліку витрат на якість накладні витрати [18].

Проблема, про яку йшлося в концепції «прихованої фабрики». Але цей недолік можна подолати, якщо одночасно з моделлю PAF або витрат на процес використовувати метод ABC (від англ. Activity Based Costing) [19, 20].

Метод ABC або як його ще називають метод функціонально-вартісного аналізу чи метод обліку витрат за видами діяльності розробили американські вчені Р. Купер і Р. Каплан з Гарвардської школи бізнесу в кінці 80-х років минулого століття. Він використовує двоетапну процедуру для досягнення точних витрат різних об'єктів витрат (таких як відділи, продукти, клієнти і канали збуту), відстежуючи джерела витрат (включаючи накладні витрати) спочатку за операціями, а потім відстежуючи витрати операцій по об'єктах витрат.

ABC-аналіз рекомендується використовувати компаніям, які мають широку номенклатуру товарів і послуг та високий рівень накладних витрат. Показником, який може свідчити про необхідність використання методу ABC для обліку витрат, є операційний важіль, який розраховується як відношення маржинального прибутку до чистого прибутку і відображає рівень операційного ризику компанії. Необхідність ABC-аналізу зростає по мірі збільшення модуля цього показника [21].

Таблиця 1 підсумовує все вищесказане про витрати на якість, їх види і моделі обліку.

Важливо відзначити, що саме по собі застосування тієї чи іншої моделі обліку витрат на якість не покращує якість виробленої підприємством продукції [22]. Це відбувається тільки в разі використання інформації про витрати в сукупності із заходами, які відповідають за поліпшення якості. Тільки так реалізація заходів, пов'язаних з аналізом і оцінкою витрат на якість, забезпечує зв'язок (прямий і зворотній) із загальною системою менеджменту якості підприємства [23].

Так, наприклад, група дослідників з Португалії виявила, що більшість місцевих компаній, які мають системи менеджменту якості, сертифіковані за стандартами ISO,

не виявляють і не ведуть облік витрат на якість і тому мають труднощі з управлінням змінами, націленими на покращення [24].

Таблиця 1

Моделі обліку витрат на якість і категорії витрат

Моделі обліку витрат на якість	Категорії (види) витрат на якість
Модель PAF (від англ. prevention – appraisal – failure, запобігання-оцінка-збій)	Витрати на попередження + витрати на оцінку + витрати внаслідок збоїв
Модель Кросбі	Витрати на відповідність + витрати на невідповідність
Модель альтернативних витрат	Витрати на попередження + витрати на оцінку + витрати внаслідок збоїв + альтернативні витрати
Модель витрат на процес	Витрати відповідності + витрати внаслідок невідповідності
Модель ABC	Витрати, які додають цінність споживачеві (потрібні витрати) + витрати, що не додають цінність (непотрібні)

Джерело: сформовано автором

Вимірювання витрат на якість має бути частиною програми менеджменту якості фірми [25]. Для того аби топ менеджери могли чітко розуміти і ефективно відстежувати результати зусиль щодо поліпшення діяльності інформація про витрати на якість повинна надаватися їм у прийнятному і зрозумілому вигляді - в грошовому, а не, наприклад, у відсотках зменшення реклаमाцій чи браку [26].

Незважаючи на значний інтерес академічних кіл і експертів з управління якістю до моделей обліку витрат на якість, ситуація на підприємствах інша. Як показують численні галузеві опитування та дослідження витрати на якість не є широко вживаною концепцією в реальних умовах. Калькуляція витрат на якість не поширена навіть серед одержувачів Національної премії якості Малколма Болдріджа [27]. З іншого боку, існує чимало прикладів, які підтверджують те, що процеси поліпшення якості та вимірювання витрат на якість призводять до помітного зниження витрат та до інших покращень в компанії.

Так, дослідження, в якому взяло участь 136 промислових підприємств Австралії, показало, що лише 35 з них в тій чи іншій формі вимірюють витрати на якість (25,7%), 37 підприємств, тобто 27,2%, повідомили, що планують впроваджувати

систему звітності витрат на якість в майбутньому, а 64 підприємства відповіли, що взагалі не планують впроваджувати звітність за витратами на якість (47,1%) [28].

Опитування в Англії, в якому взяло участь двадцять промислових підприємств показало, що тільки сім компаній (тобто 35% від загальної кількості) робили спроби контролювати витрати на якість. При цьому ними реєструвалися тільки витрати внаслідок збоїв і упущена вигода, оцінювана в діапазоні від 0,8% до 3% від обороту, що в середньому становить 1,9% від обороту компаній [29].

У 1995 році аналогічне дослідження провели на базі 250 британських компаній промислового сектора з числом працівників не менше 50 осіб [30]. Ситуація зі станом обліку витрат на якість була наступною: 86% компаній-респондентів відзначили, що вони не користуються національним стандартом BS 6143, проте 78% надали інформацію про припущення щодо загальної величини витрат на якість. Крім того, 59% компаній заявили, що вони обговорюють інформацію про витрати на якість на засіданнях керівництва.

В цілому, дуже мало досліджень, які виявляють позитивний емпіричний зв'язок

між компонентами витрат на якість і самою якістю. Це пояснюється тим, що компанії неохоче діляться інформацією і даними, необхідними для проведення ґрунтового дослідження, а найчастіше відмовляють у них.

У 1994 році американці Л. Карр і Л. Пономємон [31] протягом 48 місяців вивчали взаємозв'язок між компонентами витрат на якість на прикладі 46 паперових і целюлозно-паперових комбінатів США і прийшли до наступних висновків: внутрішній збій є найбільш істотним компонентом витрат на якість, а профілактика найменш істотним; комбінація витрат внаслідок внутрішніх і зовнішніх збоїв завжди вища за витрати на профілактику, і, нарешті, показник рівня браку в процентному вираженні зменшується зі збільшенням фізичного обсягу випуску продукції. Крім того, їх дослідження показало, що тільки внутрішній і зовнішній збій мають статистично значущу кореляцію з рівнем якості.

У звіті, опублікованому в 2004 році, який стосується організації роботи з управління якістю в провідній компанії з виробництва кабелів і проводів [32], наводяться результати, які частково збігаються з отриманими в вищезгаданому дослідженні: існує статистично значущий зв'язок між якістю і комбінацією витрат на оцінку і профілактику, існує зворотна залежність між комбінацією витрат на оцінку і запобігання (профілактику) та витратами внаслідок збоїв; існує зворотний зв'язок між витратами внаслідок збоїв і якістю.

Висновки. Організаціям необхідно виявляти і вести облік витрат, пов'язаних з якістю. Оскільки метою концепції загального управління якістю є не тільки задоволення потреб споживачів, а й виконання цього з найменшими витратами, керівники компаній повинні впроваджувати програми забезпечення якості, щоб покращувати якість продуктів і бізнес-процесів, а система обліку витрат повинна забезпечувати методологічну основу і інструменти для управління

витратами на якість. Попри це та великий інтерес до проблеми обліку витрат на якість з боку представників академічних кіл і експертів в галузі управління якістю ситуація в реальних умовах інша; лише меншість підприємств застосовують моделі і методи обліку таких витрат. При цьому найбільш визнаною є модель PAF, яка має серйозні обмеження. Більш перспективними з точки зору відповідності принципам TQM і вирішення проблеми включення в систему обліку витрат на якість накладних виробничих витрат є модель витрат на процес, рекомендована стандартами ISO, і метод ABC. Утім достовірного підтвердження їх широкого застосування на практиці не виявлено. У більшості відомих випадків там, де здійснюється хоча б якийсь облік витрат на якість, підприємства користуються моделлю PAF.

Література:

1. Schiffauerova A., Thomson V. A review of research on cost of quality models and best practices. *International Journal of Quality & Reliability Management*. 2006. Vol. 23, pp. 647-669.
2. Juran J., Gryna F. *Quality Planning and Analysis: From Product Development Through Use*. New York, McGraw-Hill, 3rd Edition, 1993. 672 p.
3. Giakatis G., Enkawa T., Washitani K. Hidden quality costs and the distinction between quality cost and quality loss. *Total Quality Management*, 2001. Vol. 2 (12), pp. 179-190.
4. Yang C. Improving the definition and quantification of quality costs. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2008. Vol. 3 (19), pp. 175-191.
5. Rasamanie M., Kanapathy K. The Implementation of Cost of Quality (COQ) Reporting System in Malaysian Manufacturing Companies: Difficulties Encountered and Benefits Acquired. *International Journal of Business and Social Science*. 2011. Vol. 6 (2), pp. 243-247.
6. Cooper R. *When Lean Enterprises Collide. Competing through Competition*. Boston: Harvard Business School Press. 1995.
7. Kato Y. Target Cost Management and Organizational Theories. Management Accounting Workshop. Kobe University. 1998. URL : <http://www3.bus.osaka-cu.ac.jp/apira98/archives/pdfs/48.pdf>.
8. Yakup D., Sevil Z. A Theoretical Approach to the Concept of the Costs of Quality. *International Journal of Business and Social Science*, 2012. Vol. (3), 11, pp. 83-86.

9. Don R. Hansen and Maryanne M. Mowen. *Cost Management : Accounting and Control*, Fifth Edition 4th ed., Thomson/South-Western. 2009.
 10. Miller J. G., Vollmann T. E. The hidden factory. *Harvard Business Review* (September-October). 1985, pp. 142-150. URL : <https://hbr.org/1985/09/the-hidden-factory>.
 11. Blocher E.J., Che, K.H., Li T.W. *Cost management: A strategic emphasis*. Boston. McGraw-Hill Irwin. 2002.
 12. Chiadamrong N. The development of an economic quality cost model. *TQM & Business Excellence*. 2003. Vol. (14), 9, pp. 999-1014.
 13. Juran J. *The Quality Edge : A Management Tool*. PIMA. 1985.
 14. Crosby P. B. *Quality is Free*. New York: McGraw-Hill. 1979.
 15. Sandoval-Chavez D. A., Beruvides M.G. Using opportunity costs to determine the cost of quality: a case study in a continuous-process industry. 1998. *Engineering Economist*. Vol. 43, pp. 107-124.
 16. BS 6143: Part 2, *Guide to Economics of Quality: Prevention, Appraisal and Failure Model*, British Standards Institution, London, 1990.
 17. BS 6143: Part 1, *Guide to the Economics of Quality: The Process Cost Model*, British Standards Institution, London, 1992.
 18. Tsai W.H. Quality cost measurement under activity-based costing. *International Journal of Quality & Reliability Management*. 1998. Vol. 15, pp. 719-752.
 19. Cooper R. The rise of activity-based costing – Part I: what is an activity-based cost system? *Journal of Cost Management*. 1988. Vol. 2, pp. 45-54.
 20. Cooper R., Kaplan R. Measure costs right: make the right decisions. 1988. *Harvard Business Review*. Vol. 66, pp. 96-103.
 21. Колисныйк М., Ризенко А. Двойственность ABC-костинга в управленческом учете. *Співпраця*. 2009. №3.
 22. Omurgonulsen M. A research on the measurement of quality costs in the Turkish food manufacturing industry. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2009. Vol. (20), 5, pp. 547-562.
 23. Tsai W.H., Hsu W. A novel hybrid model based on DEMATEL and ANP for selecting cost of quality model development. *Total Quality Management and Business Excellence*. 2010. Vol. (21), 4, pp. 439-456.
 24. Pires A., Cociorva A., Saraiva M., Casas Novas J., Rosa A. Management of quality-related costs. The case of Portuguese companies. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2013. Vol. (24), 7-8, pp. 782-796.
 25. Tye L. H., Halim H. A., Ramayah T. An exploratory study on cost of quality implementation in Malaysia: The case of Penang manufacturing firms. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2011. Vol. (22), 12, pp. 1299-1315.
 26. Yang C. C. Improving the definition and quantification of quality costs. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2008. Vol. (19), 3, pp. 175-191.
 27. Vaxevanidis N., Krivokapic Z., Stefanatos S., Dasic P., Petropoulos G. An Overview and a Comparison of ISO 9000:2000 Quality System Standards with related Automotive ones (QS9000, ISO/Ts 16949) and TQM Models (MBNQA and EFQM). *Annals of the Faculty of Engineering Hunedoara*. 2006. Vol. IV (2), pp. 155-166.
 28. Oliver J., Qu W., Cost of quality reporting: Some Australian evidence. *International Journal of Applied Quality Management*. 1999. Vol. 2, pp. 233-250.
 29. Porter L., Rayner P. Quality costing for total quality management. *International Journal of Production Economics*. 1992. Vol. 27, pp. 69-81.
 30. Kumar K., Brittain J. Cost of quality: evaluating the health of British manufacturing Industry. *The TQM Magazine*. 1995. Vol.7, pp. 50-57.
 31. Carr L.P., Ponoemon L.A. The behavior of quality costs: classifying the confusion. *Journal of Cost Management Practices*. 1994. Vol. summer, pp. 26-34.
 32. Omachonu V.K., Suthummanon S., Einspruch N.G. The relationship between quality and quality cost for a manufacturing company. *International Journal of Quality & Reliability Management*. 2004. Vol. 21, pp. 277-290.
- References:**
1. Schiffauerova, A. and Thomson, V. (2006), –A review of research on cost of quality models and best practices”, *International Journal of Quality & Reliability Management*, Vol. 23, pp. 647-669.
 2. Juran, J. Gryna, F. (1993), –Quality Planning and Analysis” : From Product Development Through Use. New York, McGraw-Hill, 3rd Edition, 672 p.
 3. Giakatis, G. Enkawa, T. Washitani, K. (2001) –Hidden quality costs and the distinction between quality cost and quality loss”, *Total Quality Management*, Vol. 2 (12), pp. 179-190.
 4. Yang, C. (2008), –Improving the definition and quantification of quality costs”, *Total Quality Management & Business Excellence*, Vol. 3 (19), pp. 175-191.
 5. Rasamanic M., Kanapathy K. The Implementation of Cost of Quality (COQ) Reporting System in Malaysian Manufacturing Companies: Difficulties Encountered and Benefits Acquired. *International Journal of Business and Social Science*. 2011. Vol. 6 (2), pp. 243-247.
 6. Cooper R. When Lean Enterprises Collide. Competing through Competition. *Boston: Harvard Business School Press*. 1995.
 7. Kato Y. Target Cost Management and Organizational Theories. Management Accounting Workshop. Kobe University. 1998. URL : <http://www3.bus.osaka-cu.ac.jp/apira98/archives/pdfs/48.pdf>.
 8. Yakup D., Sevil Z. A Theoretical Approach to the Concept of the Costs of Quality. *International Journal of Business and Social Science*, 2012.Vol. (3), 11, pp. 83-86.
 9. Don, R. (2009), Hansen and Maryanne M. Mowen. *Cost Management : Accounting and Control*, Fifth Edition 4th ed., Thomson/South-Western.

10. Miller, J. G. and Vollmann, T. E. (1985), "The hidden factory", *Harvard Business Review* (September-October), pp. 142-150. URL : <https://hbr.org/1985/09/the-hidden-factory>.
11. Blocher, E. J., Che, K. H. and Li T. W. (2002), *Cost management: A strategic emphasis*. Boston. McGraw-Hill Irwin.
12. Chiadamrong, N. (2003), The development of an economic quality cost model. *TQM & Business Excellence*. Vol. (14), 9, pp. 999-1014.
13. Juran, J. (1985), *The Quality Edge : A Management Tool*. PIMA (May).1985.
14. Crosby, P. B. (1979), *Quality is Free*. New York: McGraw-Hill. 1979.
15. Sandoval-Chavez, D. A. and Beruvides, M. G. (1998), Using opportunity costs to determine the cost of quality: a case study in a continuous-process industry. *Engineering Economist*. Vol. 43, pp. 107-124.
16. BS 6143: Part 2, Guide to Economics of Quality: Prevention, Appraisal and Failure Model, British Standards Institution, London, 1990.
17. BS 6143: Part 1, Guide to the Economics of Quality: The Process Cost Model, British Standards Institution, London, 1992.
18. Tsai, W. H. (1998), "Quality cost measurement under activity-based costing", *International Journal of Quality & Reliability Management*. Vol. 15, pp. 719-752.
19. Cooper, R. (1988), "The rise of activity-based costing – Part I: what is an activity-based cost system?", *Journal of Cost Management*. Vol. 2, pp. 45-54.
20. Cooper R., Kaplan R. Measure costs right: make the right decisions. 1988. *Harvard Business Review*. Vol. 66, pp. 96-103.
21. Kolysnik, M. and Ryzenko A. (2009), "The duality of ABC costing in management training", *Stratehyy*, №3.
22. Omurgonulsen, M. A (2009), "Research on the measurement of quality costs in the Turkish food manufacturing industry", *Total Quality Management & Business Excellence*, vol. (20), 5, pp. 547-562.
23. Tsai, W. H. and Hsu, W. (2010), "A novel hybrid model based on DEMATEL and ANP for selecting cost of quality model development", *Total Quality Management and Business Excellence*, vol. (21), 4, pp. 439-456.
24. Pires, A. Cociorva, A. and Saraiva, M. (2013), "Casas Novas J., Rosa A. Management of quality-related costs. The case of Portuguese companies", *Total Quality Management & Business Excellence*, vol. (24), 7-8, pp. 782-796.
25. Tye, L. H. Halim, H. A. and Ramayah, T. (2011), "An exploratory study on cost of quality implementation in Malaysia: The case of Penang manufacturing firms", *Total Quality Management & Business Excellence*. Vol. (22), 12, pp. 1299-1315.
26. Yang, C. C. (2008), "Improving the definition and quantification of quality costs", *Total Quality Management & Business Excellence*, vol. (19), 3, pp. 175-191.
27. Vaxevanidis, N. Krivokapic, Z. Stefanatos, S. Dasic, P. and Petropoulos, G. (2006), "An Overview and a Comparison of ISO 9000:2000 Quality System Standards with related Automotive ones (QS9000, ISO/Ts 16949) and TQM Models (MBNQA and EFQM). *Annals of the Faculty of Engineering Hunedoara*. 2006. Vol. IV (2), pp. 155-166.
28. Oliver, J. Qu, W. (199), "Cost of quality reporting: Some Australian evidence", *International Journal of Applied Quality Management*, vol. 2, pp. 233-250.
29. Porter, L. and Rayner, P. (1992), "Quality costing for total quality management", *International Journal of Production Economics*, vol. 27, pp. 69-81.
30. Kumar, K. and Brittain, J. (1995), "Cost of quality: evaluating the health of British manufacturing Industry", *The TQM Magazine*, vol.7, pp. 50-57.
31. Carr, L. P. and Ponoemon, L. A. (1994), "The behavior of quality costs: classifying the confusion", *Journal of Cost Management Practices*, pp. 26-34.
32. Omachonu, V. K. Suthummanon, S. And Einspruch, N. G. (2004), "The relationship between quality and quality cost for a manufacturing company", *International Journal of Quality & Reliability Management*, vol. 21, pp. 277-290.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2019 р.

Розділ 5. Публічне управління та адміністрування

УДК 330.43:338.45

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-83-88

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ПОБУДОВИ ДЕРЕВА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Сисоліна Н.П.¹, Савеленко Г.В.², Нісфоян С.С.³

¹ к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, просп. Університетський, 8, 25006, Україна, тел.: (0522)-390-4-63, e-mail.: natlsysol@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0101-8854

² к.т.н., старший викладач кафедри економіки та підприємництва, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, просп. Університетський, 8, 25006, Україна, тел.: (0522)-390-4-63, e-mail.: grigoriy.savelenko@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9310-6223

³ к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємництва, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, просп. Університетський, 8, 25006, Україна, тел.: (0522)-390-4-63, e-mail.: nisfoyanss@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9433-1622

ENTERPRISE RESOURCE MANAGEMENT WITH APPLICATION OF THE METHOD OF CONSTRUCTING A DECISION TREE

Sysolina N.¹, Savelenko H.², Nisfoyan S.³

¹ PhD (Economics), associate professor, associate professor of economics and entrepreneurship department, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Prospekt Universytetskyi, 8, 25006, Ukraine, tel.: (0522)-390-4-63, e-mail.: natlsysol@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0101-8854

² PhD (Technical), senior lecturer in economics and entrepreneurship department, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Prospekt Universytetskyi, 8, 25006, Ukraine, tel.: (0522)-390-4-63, e-mail.: grigoriy.savelenko@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9310-6223

³ PhD (Economics), senior lecturer in economics and entrepreneurship department, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Prospekt Universytetskyi, 8, 25006, Ukraine, tel.: (0522)-390-4-63, e-mail.: nisfoyanss@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9433-1622

Анотація. Тенденції суспільного розвитку передбачають посилення уваги до розвитку власного виробництва. В статті означені сучасні проблеми недостатньої конкурентоспроможності промислових підприємств України. Вирішення означених проблем можливе при модернізації виробництва за рахунок інвестицій. Залучення інвестицій стримується недостатньо обґрунтованими економічними рішеннями. В управлінській практиці використовуються різноманітні методи творчого пошуку альтернативних варіантів. При прийнятті рішень важливим є знаходження чисельної міри кожного з них. Стаття узагальнює практичний досвід застосування ймовірнісних підходів до зменшення невизначеності результатів при управлінні підприємством. Це зумовлює актуальність проведеного нами наукового дослідження. В процесі управління ресурсним потенціалом підприємства передбачається застосування методів підтримки прийняття рішення для знаходження більш економічно доцільного варіанту виходу із проблеми, що мають математичну простоту. Основною метою дослідження є застосування методу побудови «дерева рішень» при оцінці економічного ефекту управління ресурсним потенціалом, саме прийняття управлінської стратегії по впровадженню модернізації виробництва. На основі узагальнення наукових концепцій запропоновано практичне застосування методу побудови дерева прийняття рішень на промисловому підприємстві при проведенні модернізації виробництва. В статті побудоване дерево прийняття рішення про впровадження модернізації на підприємстві та розглядається очікувана грошова оцінка за варіантами. Використовуючи методіку побудови дерева рішень, визначено очікуваний результуючий дохід з урахуванням витрат на розробку і впровадження модернізації, що сприяло підвищенню ефективності управління ресурсним потенціалом. Така інформація є цінною для керівної ланки промислових підприємств, а результати дослідження можуть бути використані при інвестиційній діяльності.

Ключові слова: дерево прийняття рішень, управління ресурсним потенціалом, очікувана грошова оцінка, пошук альтернативних варіантів, інвестиції.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 2, бібл: 10

Annotation. Public development trend envisage increased attention to the development of own production. The article describes the current problems of insufficient competitiveness of Ukrainian industrial enterprises. Solving these problems is possible in the modernization of production through investment. Attraction of investments is constrained by insufficiently substantiated economic decisions. In management practice, various methods of creative search for alternative options are used. When making decisions, it is important to finding the numerical measure of each. The article summarizes the practical experience of applying probabilistic approaches to reducing the uncertainty of results when managing an enterprise. This determines the relevance of our research. In the process of managing the resource potential of the enterprise it is supposed the use of decision support methods to find a more economically viable solution to the problem with mathematical simplicity. The main purpose of the research is to apply the method of constructing a "decision tree" in assessing the economic effect of resource potential management, namely the adopting of managerial strategy on the introduction of production modernization. On the basis of generalization of scientific concepts, the practical application of the method of constructing a decision tree in an industrial enterprise in carrying out the modernization of production is proposed. The decision tree is built in the article when implementing upgrades enterprise and the expected monetary valuation of the options is considered. Using the technique of building a decision tree, estimated expected revenue, taking into account the costs of development and modernization implementation, which helped to increase the efficiency of resource potential management. Such information is valuable for the management of industrial enterprises, and the results of the study can be used in investment activities.

Key words: decision tree, resource management, expected monetary valuation, search for alternatives, investment.

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 2, bibl.: 10

Постановка проблеми. В Україні існує ціла низка проблем, що впливають на підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом підприємств. На переважній більшості промислових підприємств роками не впроваджувалися нові технології, тому виробляється продукція за завищеною матеріаломісткістю та низьким квалітетом точності виготовлення продукції. Продукція випускається без змін десятиліттями, інколи з незначною модернізацією. Відповідно, така продукція має низьку конкурентоспроможність по відношенню до закордонних зразків, і використовується тільки на вторинному ринку, частка якого поступово зменшується. Тимчасово покращити ситуацію можуть інвестиції за рахунок держзамовлення, але вирішити її можливо лише при створенні інвестиційних механізмів, що приваблюють вітчизняних та іноземних інвесторів [1].

Мінливість сучасного ринкового середовища та тенденції суспільного розвитку передбачають посилення уваги до розвитку власного виробництва товарів та послуг, однією з умов якого є підвищення якості рішень, які приймаються керівниками всіх рівнів. Обираючи одне рішення з безлічі можливих, особа, яка приймає рішення, зазвичай, керується тільки інтуїтивними уявленнями. Внаслідок цього прийняття

рішення має невизначений характер, що позначається на якості прийнятих рішень.

Чим вище рівень проблем, яку потрібно вирішити, тим вище ризики від наслідків прийнятого рішення. Тому з метою всебічного обґрунтування слід знайти чисельну міру для визначення того, наскільки кожне з рішень є доцільним. В управлінській практиці використовуються різноманітні методи творчого пошуку альтернативних варіантів.

При використанні дерева прийняття рішень визначається вигідне рішення для усього підприємства в цілому за допомогою руху по стволах від кінця до початку дерева. Крім того, до основних переваг цього методу прийняття рішень можна віднести: при побудові дерева прийняття рішень оцінюються можливі ризики при впровадженні нових проектів на підприємстві; метод можна використати для складних ситуацій, коли результат одного рішення впливає на розвиток ситуації в майбутньому.

В умовах порівняно невеликої кількості альтернативних варіантів розвитку та при впровадженні інвестицій найбільш простою і зручною формалізацією прийняття багатокритеріального рішення, на нашу думку, може бути метод «дерева рішень».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правильне та своєчасне прийняття інвестиційних рішень здійснює значний вплив на функціонування будь-

якого підприємства, тому до вивчення даної проблеми долучалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених в галузях: фінансів, інвестицій та прийняття управлінських рішень, зокрема О. В. Ареф'єва [2], Л. О. Мармуль [3], В. Ф. Ситник [4], Л. Гуеррас-Мартін [5], Н. С. Краснокутська [6], В. Є. Новицький [7], О. Г. Мельник [8], І. М. Писаревський [9] та інші. Але часто думки вчених різняться щодо визначення методів оцінки та механізму управління ресурсним потенціалом підприємства. Проте ці підходи не суперечать один одному, а мають взаємодоповнювальний характер.

Разом із тим залишається актуальною проблема вибору такого підходу з врахуванням теорії ймовірності до зменшення невизначеності цілей, який поєднував би в собі математичну простоту та можливість отримати єдиний розв'язок. Дослідження проблеми підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом необхідно й надалі поглиблювати для з'ясування перспектив та можливостей забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є застосування методу побудови дерева прийняття рішень при оцінці економічного ефекту управління ресурсним потенціалом: прийняття управлінської стратегії по впровадженню модернізації виробництва, наприклад, підприємства ТОВ «Моноліт-РРА».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для промислових підприємств розробка і впровадження сучасної стратегії розвитку передбачає націленість на ринок і споживача, в основі чого повинна бути технологічна політика. Вибір політики в технологічній сфері може визначатися залежно від значення таких показників, як привабливість технології для підприємства і його технологічна позиція, рівень науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, обсягів інноваційного ризику та інвестицій.

Тут важливо отримати достовірні матеріали не тільки про управлінський процес, але і про проведення оцінки якості його сторони з виробленням напрямів удосконалення досліджуваного процесу. Головною передумовою проведення такого дослідження виступає підвищення рівня управлінського впливу на використання потенціалу [2].

Одним з основних напрямів підвищення гнучкості економічної поведінки підприємства є збільшення можливостей реалізації альтернатив, і тим самим розвиток ресурсних потоків [10]. Підприємство повинно бути орієнтовано на процесний підхід. Тому необхідно розглядати не просто систему збалансованих показників, а розробляти і впроваджувати модель прогнозування збалансованого управління.

Основною діяльністю підприємства ТОВ «Моноліт-РРА» є: виробництво будівельних виробів з бетону, гіпсу та цементу; виробництво блоків з пінобетону, плитки, плитняку, цегли з цементу, бетону або штучного каменю; виробництво цементу різних марок, вогнетривких розчинів, будівельних бетонів та аналогічних сумішей тощо.

У зв'язку з розвитком конкуренції на ринку будівельних матеріалів керівництво ТОВ «Моноліт-РРА» розробило дві стратегії розвитку підприємства на цьому етапі: впровадження модернізації зі збільшенням виробництва блоків з пінобетону на 30%; виробництво не змінне.

Проаналізувавши дані продажів за минулі роки і провівши екстраполяційні розрахунки, було підраховано і зведено в таблицю 1, доходи підприємства при збільшенні або залишенні випуску на звичайному рівні при сприятливих і несприятливих тенденціях на ринку будівельних матеріалів.

Для того, щоб оцінити вірогідність вдалої або невдалої модернізації в ТОВ «Моноліт-РРА» маркетингологом підприємства було проведено прогнозування стрибків на ринку будівельних матеріалів і отримані дані зведені в таблицю 2.

Таблиця 1

Доходи при сприятливій і несприятливій тенденції на ринку будівельних матеріалів

Дія підприємства	Дохід, на який впливає стан ринку, тис грн.	
	сприятливий	несприятливий
збільшити виробництво	9712,3	7250
залишити випуск на звичайному рівні	7471	4120

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2

Ймовірності вдалої або невдалої модернізації на підприємстві

Прогноз впровадження	Ймовірність успіху модернізації	
	сприятлива	несприятлива
сприятливий	0,8	0,2
несприятливий	0,29	0,71

Джерело: розроблено авторами

На підставі аналізу стану ринку на даний момент часу, був зроблений висновок, що:

1) вдала тенденція продажів вироблених піноблоків при збільшенні обсягів продаж вірогідна на 0,62;

2) невдала тенденція продажів вироблених піноблоків при збільшенні обсягів продаж вірогідна на 0,38.

На підставі додаткових відомостей отриманих в ході маркетингових досліджень та приведених даних в таблицях 1 і 2 будуємо дерево рішень (рис. 1).

Визначимо очікувану грошову оцінку (ОГО) кожної вершини нового ствола:

Для вершини 1 – $ОГО_1 = 0,5 \times 7471 + 0,5 \times 4120 = 5795,5$ тис. грн.;

Для вершини 3 – $ОГО_3 = 0,8 \times 9712,3 + 0,2 \times 7250 = 9219,84$ тис. грн.;

Для вершини 4 – $ОГО_4 = 0,8 \times 7471 + 0,2 \times 4120 = 6800,8$ тис. грн.;

Для вершини 6 – $ОГО_6 = 0,29 \times 9712,3 + 0,71 \times 7250 = 7964,07$ тис. грн.;

Для вершини 7 – $ОГО_7 = 0,29 \times 7471 + 0,71 \times 4120 = 5091,79$ тис. грн.

Із зроблених вище розрахунків для вершини 2 вибираємо $ОГО_2 = 5795,5$ тис. грн.; для вершини 5 вибираємо $ОГО_5 = 9219,84$ тис. грн.; для вершини 8 вибираємо $ОГО_8 = 5091,79$ тис. грн.

Тоді $ОГО_9 = 0,62 \times 9219,84 + 0,38 \times 5091,79 = 7651,18$ тис. грн.

Витрати на модернізацію товариства складуть 1255,45 тис. грн.

Звідси розрахуємо результуючий дохід від впровадження модернізації:

$ОГО_{10} = 7651,18 - 1255,45 = 6395,73$ тис. грн.

На підставі зроблених розрахунків був зроблений висновок, що доцільно впровадити інвестиційну стратегію (модернізацію виробництва), оскільки очікувана грошова оцінка склала 6395,73 тис. грн. (з урахуванням витрат на розробку і впровадження модернізації), тоді як без впровадження тільки 5795,5 тис. грн.

Висновки. На основі дослідження було підтверджено доцільність застосування методу дерева прийняття рішення при обґрунтуванні інвестиційної стратегії, що сприяє підвищенню ефективності управління ресурсним потенціалом зазначеного підприємства. За допомогою запропонованого методу було встановлено, що проводити модернізацію виробництва піноблоків на ТОВ «Моноліт-РРА» доцільно. Очікуваний результуючий дохід з урахуванням витрат на розробку і впровадження модернізації склав 6395,73 тис. грн. Розглянутий підхід може бути використаний для аналізу різних напрямів діяльності підприємства.

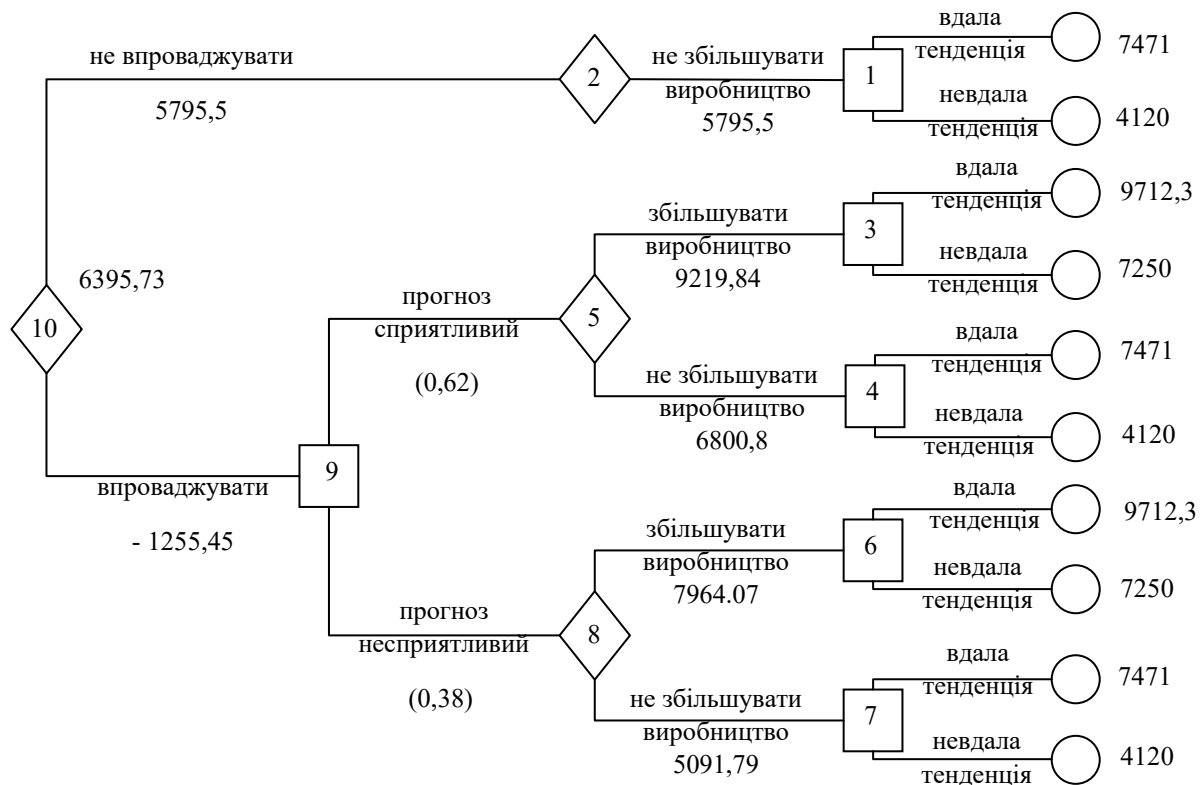

Рис. 1. Дерево прийняття рішення по впровадженню модернізації на ТОВ «Моноліт-РРА»

Джерело: розроблено авторами

Література:

1. Сисоліна Н. П., Савеленко Г. В., Сисоліна І. П. Проблемні аспекти та перспективи інноваційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, 2018. Вип. 1 (34). С. 280-287.
2. Ареф'єва О. В., Харчук Т. В. Економічні засади формування потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №7. С. 71–76.
3. Мармұль Л., Лугова О. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіст*. 2012. № 2. С. 24-26.
4. Ситник В. Ф., Ситник Н. В. Деревя рішень в системах дейтамайнінгу. Вчені записки, 2006. Вип. 9. С. 442-454.
5. Guerras-Martín L. A., Madhok A., Montoro-Sánchez A. The evolution of strategic management research: Recent trends and current directions. *Business Research Quarterly*. 2014. Vol. 17. Issue 2. pp. 69–76.
6. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 287 с.
7. Новицький В. Є. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку : навчальний посібник. Київ : Національний авіаційний університет, 2004. 268 с.

8. Мельник О. Г. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства : сутність та індикатори оцінювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку*. 2007. С. 46-51.

9. Писаревський І. М. Підвищення ефективності використання ресурсів у плануванні виробничих процесів. *Фінанси України*. 2005. № 10. С. 91–100.

10. Сисоліна Н. П., Чумаченко О. С. Розвиток підприємства з інноваційно-інвестиційним напрямом. *Економіка підприємства : сучасні проблеми теорії та практики : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 вересня 2017р.* Одеса, Атлант, 2017. С. 98-99.

References:

1. Sysolina, N. P. Savelenko, H. V. and Nisfoyan S. S. (2018), "Problematic Aspects and Perspectives of Innovative Development of Agricultural Machine Building", *Tsentrlnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, v. 1(34), pp. 280-287.
2. Arefieva, O. and Kharchuk, T. (2008), "Economic principles of enterprise potential formation", *Aktualni problemy ekonomiky*, №7, pp. 71–76.
3. Marmul, L. and Luhova, O. (2012), "Methodological approaches to economic potential's

evaluation of the agricultural enterprises”, *Economist*, №2, pp. 24-26.

4. Sitnik, V. F. and Sitnik, N. V. (2006), –Decision trees in datamining systems”, *Scientific notes*, №9, pp. 442-454.

5. Guerras-Martín, L. A. Madhok, A. and Montoro-Sánchez Á. (2014), –The evolution of strategic management research: Recent trends and current directions. *Business Research Quarterly*, vol. 17, issue 2, pp. 69- 76.

6. Krasnokutska, N. S. (2005), *Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka* [The potential of the company: development and evaluation], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, p. 287.

7. Novitsky, V. Ye. (2004), *Ekonomichni resursy tsyvilizatsiynoho rozvytku* [Economic resources of civilizational development], National Aviation University, Kyiv, p. 268.

8. Melnik, O. (2007), –Financial strength of engineering enterprise: the nature and evaluation

indicators”, *Menedgment ta pidpriemnytstvo v Ukraini : etapy stanovlennya ta problem rozvytku*, pp. 46-51.

9. Pysarevskyi, I. M. (2005), –More efficient use of resources in the planning of production processes”, *Finansy Ukrainy*, №10, pp. 91-100.

10. Sysolina, N. P. and Chumachenko, O. S. (2017), –Development of the enterprise with an innovation-investment direction”, *materialy shostoi mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [material sixth international scientific and practical conference], *Ekonomika pidpriemstva : suchasni problemy teorii ta praktyky* [Enterprise economics: current problems of theory and practice], Atlant, Odessa, pp. 98-99.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2019 р.

УДК 338.434.02

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-89-97

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛADOVA АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Панченко В.А.

д.е.н., доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральнoукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, вул. Т. Шевченка 1, 25000, Україна, тел.: (050)-699-74-88, e-mail.: op_panchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-4927-0330

THEORETICAL PRINCIPLES OF ASSESSMENT OF ENTREPRENEURSHIP SECURITY AS A COMPONENT OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF PERSONNEL

Panchenko V.

Doctor of science (Economics), associate professor, associate professor of the pedagogy and management of education department, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropivnitsky, st. T. Shevchenko 1, 25000, Ukraine, tel.: (050)-699-74-88, e-mail.: op_panchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-4927-0330

Анотація. На основі вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених виявлено відсутність єдиного підходу до поняття «економічна безпека підприємства» встановлено, у зв'язку з цим були здійснені систематизація та класифікація підходів до розуміння цього поняття за такими критеріями: об'єктно-орієнтований підхід (захист комерційної таємниці); предметно-орієнтований підхід (захист від впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища); системний підхід (як система економічних відносин). Вивчення переваг та недоліків позицій вчених дозволило запропонувати авторське визначення, в якому під поняттям «система економічної безпеки підприємства» пропонується зрозуміти сукупність взаємопов'язаних адміністративних дій, спрямованих на забезпечення стабільної діяльності підприємства, шляхом нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз його діяльності. У статті, на підставі аналізу різних наукових підходів до визначення поняття «кадрова безпека» та структури кадрової безпеки підприємства, висвітлено основні механізми її забезпечення у сучасних умовах розвитку економіки. Охарактеризовано фактори, які впливають на ефективність роботи персоналу. Запропоновано конкретні заходи щодо зміцнення кадрової безпеки на підприємстві. У статті запропоновано авторську схему, яка характеризує основні етапи антикризового управління персоналом у процесі забезпечення кадрової безпеки на підприємстві. Кадрова безпека розглядається нами як основний структурний елемент економічної безпеки підприємства, який впливає на всю її діяльність. Інструментом усунення негативних наслідків, автор обирає антикризове управління, як інструмент здатний забезпечувати протягом тривалого періоду конкурентні переваги підприємства, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Кадрова безпека спрямована на запобігання та усунення загроз і ризиків, що пов'язані із діяльністю персоналу. Саме тому, кадрова безпека займає на підприємстві пріоритетне місце в забезпеченні безпеки в цілому.

Ключові слова: кадрова безпека, персонал, управління персоналом, антикризове управління, методологія оцінювання.

Формул: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 23

Annotation. On the basis of the study of scientific works of domestic and foreign scientists, the lack of a unified approach to the concept of «economic security of enterprises» was established, in this connection the main ones were systematized and the classification was made according to the following criteria: object-oriented approach (protection of commercial secrets); subject-oriented approach (protection from the influence of factors of the internal and external environment); system approach (as a system of economic relations). The study of the advantages and disadvantages of the positions of scientists allowed to propose an author's definition in which under the notion «system of economic security of the enterprise» is proposed to understand the set of interrelated administrative actions aimed at ensuring the stable activity of the enterprise, by neutralizing internal and external threats to its activities. The article is based on an analysis of various scientific approaches to the definition of «personnel security» and structure of the company covers the basic mechanisms of provision in the current conditions of the economy. Characterize factors that affect the efficiency of the staff. A concrete measures to enhance the security personnel at the facility. The paper offers the authors' scheme which characterizes the main stages of personnel crisis management in facilitating personnel security.

Personnel security is considered by us as the main structural element of the company's economic security, which affects all of its activities. Tool for dealing with the negative consequences, the author chooses crisis management, as a tool capable of providing over a long period of competitive advantage of enterprises in both domestic and foreign markets. Personnel security is sent to prevention and removal of threats and risks that is related to activity of personnel. That is why, personnel security occupies a priority place in the enterprise in ensuring security in general.

Key words: *personnel security, personnel, personnel management, crisis management, evaluation methodology.*

Formulas: 0, **fig.:** 3, **tabl.:** 0, **bibl.:** 23

Постановка проблеми. Глобалізація ринків та міжнародна економічна криза зумовлюють посилення конкурентної боротьби підприємств за ринки збуту та різноманітні ресурси, що, натомість, підвищує актуальність завдань із забезпечення економічної безпеки загалом та кадрової зокрема, так як персонал виступає одночасно об'єктом та суб'єктом кадрової безпеки.

Управління кадровою безпекою характеризується складністю не лише через складність об'єкту впливу, але і через динамічний характер середовища, високу вартість залучення фінансових ресурсів та високий рівень невизначеності економічної системи.

Для практичної реалізації завдань із управління кадровою безпекою підприємств мінімально необхідними є методики, підходи, алгоритми оцінювання стану кадрової безпеки для забезпечення можливості кількісного оцінювання результатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових працях з антикризового управління [1; 2; 3] в контексті керівництва персоналом досліджуються питання, пов'язані з виявленням можливостей опору кризовим ситуаціям, що склались на підприємстві.

Дослідженнями питань оцінювання кадрової безпеки та управління нею займалися у межах таких напрямів: визначення системи оцінювання кадрової безпеки (Г. В. Назарова та С. М. Лобазов [4], Т. В. Момот [5], А. І. Хорев, Є. В. Горковенко, І. В. Платонова [6], А. І. Пономаренко [7], Х. В. Жидецька [8], Д. О. Кузнєцов і М. Ю. Кліщенко [9], Г. А. Смоквіна і Х. А. Осипчук [10], О. П. Кавтиш [11]; дослідження кадрових ризиків та загроз; Н. В. Кузнєцова [12; 13],

Д. С. Кузнєцова [14]; аналіз заходів та методів забезпечення кадрової безпеки, їх зв'язку із кадровими політикою та/або стратегією: Є. М. Палига, Л. П. Кушнір і І. Я. Бурда [15], С. А. Волкова і А. І. Дьоміна [16] та інші).

Провівши аналіз наукової літератури [1; 2; 4; 5; 7; 8; 11; 12; 15; 21], було виявлено, що теоретичні засади оцінювання кадрової безпеки підприємства є складовою антикризового управління персоналом. Дана проблема залишається мало вивченою і потребує подальших пошуків щодо її вирішення.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення специфіки кадрових заходів у процесі антикризового управління персоналом підприємств, а також визначення теоретичних засад оцінювання кадрової безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідними дослідниками стосовно питання кадрової безпеки було зазначено такі основні проблеми та напрямки подальших досліджень: оцінювання кадрової безпеки носить, переважно, статичний характер, тоді як у прийнятті відповідних рішень важливим є відстеження кадрової безпеки як процесу; домінування кількісних показників у системах оцінки стану кадрової безпеки над якісними [17]; «історичний характер інформації про стан кадрової безпеки, тоді як така інформація повинна бути гнучкою до змін стратегії розвитку» [4]; «відсутність єдиного підходу до розробки комплексної системи показників кадрової безпеки підприємств»; необхідність виявлення пріоритетних кадрових загроз, на основі яких можна оцінювати рівень кадрової безпеки та залежність кадрових загроз (та інцидентів) від ціннісних аспектів особистості працівників.

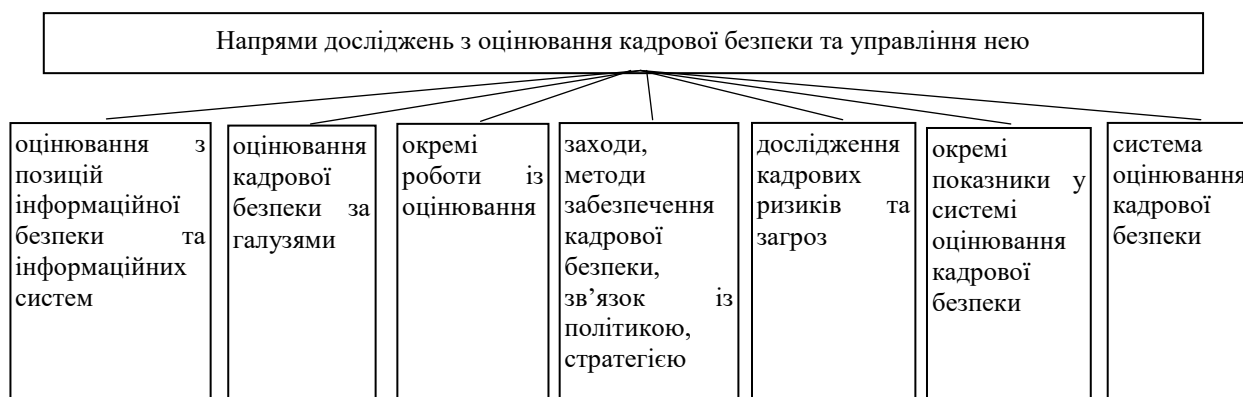

Рис. 1. Напрями досліджень з оцінювання управління кадровою безпекою та управління нею

Джерело: розроблено автором

Практичною проблемою оцінювання кадрової безпеки на підприємствах є розмаїття практичних рекомендацій та методик, що з одного боку, зазіхають на універсальність, а з іншого – майже повністю відсутня можливість їх кастомізації під фактичні завдання підприємства та обрані стратегії функціонування та розвитку.

Зазначена практична проблема відповідає напрямам перспективних досліджень та науково-практичних проблем, а саме [4]: відсутності зв'язку кадрової безпеки підприємства із стратегічними цілями підприємства; недостатності адаптивності й гнучкості її оцінювання, статичності таких оцінок, відсутності однаковості у підходах до побудови комплексної системи показників. Загалом зазначені недоліки викривають недостатність концептуального бачення та теоретико-методологічного базису для оцінювання кадрової безпеки підприємства.

Про недостатність методичних засад системи (моніторингу) кадрової безпеки підкреслено у роботі І. Я. Бурди, О. Я. Гримак [18], що залучили до моделі моніторингу кадрової безпеки підприємства: цілі та методики моніторингу, методи збору і обробки інформації; критерії оцінки рівня кадрової безпеки; застосування інтегрального показника для отримання узагальнюючого результату.

Ю. А. Поскрипко [19] виявив перелік цілей і завдань функціонування системи кадрової безпеки, критерії та індикатори, організаційні принципи побудови системи кадрової безпеки, основні ризики та засоби й методи їх нейтралізації, бізнес-процеси підтримки забезпечення необхідного рівня кадрової безпеки. У такий спосіб було описано основні елементи системи.

У роботі Н. В. Кузнецової [13] описана тримірна модель забезпечення кадрової безпеки організації, що включає об'єкт забезпечення кадрової безпеки (тобто різні групи персоналу), основні форми реалізації загроз та методи протидії загрозам кадровій безпеці підприємств.

Окремої уваги заслуговує наукова праця Д. С. Кузнецової [14], у якій сформовано гіпотезу щодо прямого зв'язку обраних підприємством кадрових стратегій із кадровими загрозами, та виявлено перелік пріоритетних кадрових загроз, що формуються обраними підприємством кадровими стратегіями.

Доречно зосередити увагу на праці О. П. Кавтиш [11] щодо системної природи кадрової безпеки, доказами такого твердження було виокремлено системні ознаки кадрової безпеки.

Вчені О. А. Кириченко та Ю. А. Поскрипко [20], сформулювали окремі завдання із управління кадровою безпекою, окреслено напрями та інструментарій забезпечення кадрової безпеки підприємства.

Узагальнюючи доробок проаналізованих робіт, можна стверджувати, що автори загалом:

- погоджуються із системною природою кадрової безпеки підприємства;
- визнають зв'язок між обраними підприємством кадровою стратегією та (або) політикою із кадровими загрозами;
- розрізняють групи персоналу при забезпеченні кадрової безпеки підприємства;
- стверджують необхідність побудови інтегрального індикатора, як узагальнюючого показника результативності управління кадровою безпекою підприємства.

Оцінювання стану кадрової безпеки у відповідності до рівня захисту від кадрових ризиків вирішує низку науково-практичних завдань управління, так як дозволяє виокремити зв'язок стратегій функціонування та розвитку підприємства (зокрема кадрових стратегій та політики) із завданнями кадрової безпеки, а також дозволяє однозначно характеризувати стан кадрової безпеки (та результативність її реалізації) через комплекс дій з нейтралізації ризиків та загроз.

Теоретичну основу такого підходу складає науковий доробок Г. Хамела та К. Прахалада [21], що розробили теорію ключових компетенцій, основна ідея якої полягає у розробці стратегії на основі ключової здібності компанії, своєрідного невидимого активу, що є унікальним колективним знанням. Персонал вчені поділяють за рівнем залучення: до ключових компетенцій (реалізація стратегічно важливих цілей та завдань); до базових компетенцій (видів діяльності, що є важливими, однак можуть бути передані на виконання субпідрядників); допоміжних компетенцій (видів діяльності, що не створюють додаткової ринкової цінності для споживача).

До складових елементів методології оцінювання кадрової безпеки підприємства мають належати такі положення (представлені на рис. 2):

1) концептуальні положення про кадрову безпеку підприємства як систему,

що має бути оцінена у двох важливих напрямках:

стану кадрової безпеки підприємства;
стабільності кадрової безпеки підприємства;

2) множину виявлених кадрових ризиків підприємства, рівень захисту від яких однозначно характеризує поточний стан системи безпеки підприємства;

3) класифікацію індикаторів оцінювання кадрової безпеки підприємства за різними ознаками;

4) методику побудови інтегрального індикатора управління кадровою безпекою;

5) методику врахування груп персоналу у відповідності до рівня впливу на ключові компетенції підприємства загалом та кадрову безпеку, зокрема: передбачає розширення персоналу за рівнем залучення до ключових компетенцій підприємства (реалізація стратегічно важливих цілей та завдань), до базових компетенцій (видів діяльності, що можуть бути передані на виконання субпідрядників або аутсорсерів) та допоміжних компетенцій.

Згідно сформованої методології оцінювання кадрової безпеки підприємства, важливою її частиною є виявлення можливих станів системи кадрової безпеки, яку однозначно характеризує комплекс кадрових загроз та ризиків, від впливу яких система кадрової безпеки охороняє підприємство.

Дослідниця Н. В. Кузнецова розуміє кадровий ризик як вірогідність втрати організацією власних ресурсів, недоотримання доходів у результаті діяльності або бездіяльності власного персоналу [13].

З-поміж наведених визначень кадрового ризику найбільш влучним є його визначення через вірогідність втрат або недоотримання прибутків через діяльність або бездіяльність персоналу, – таке визначення включає елемент невизначеності, що є основною поняття ризику, та відображає у найбільш повному вигляді наслідки його настання та роль персоналу підприємства.

Рис. 2. Складові елементи методології оцінювання кадрової безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором

Враховуючи викладене вище, на рис. 3 наведена схема, розроблена Ю. І. Мізік та Г. І. Писаревська [22], яка характеризує основні етапи антикризового управління персоналом у процесі забезпечення кадрової безпеки на підприємстві.

Діагностика стану трудових ресурсів і кадрової безпеки на підприємстві може здійснюватися безпосередньо співробітниками підприємства або зовнішніми незалежними експертами. На цьому етапі роботи Ю. І. Мізік та Г. І. Писаревська [22] пропонують такі заходи:

- здійснити комплексний аналіз забезпеченості фірми персоналом у цілому

та його структурних підрозділів за категоріями та професіями;

- оцінити стан і рух кадрів, детально проаналізувати плинність кадрів;
- проаналізувати використання робочого часу, виявити причини втрат часу та непродуктивні його витрати;
- здійснити факторний аналіз продуктивності праці, за результатами аналізу визначити резерви її збільшення;
- проаналізувати ефективність використання персоналу;
- оцінити рівень кадрової безпеки та соціальної захищеності трудового колективу, проаналізувати аналіз ефективності використання фонду оплати праці [22].

Рис. 3. Основні етапи антикризового управління персоналом у процесі забезпечення кадрової безпеки на підприємстві

Джерело: [22]

Проведення описаного комплексу досліджень дає можливість сформувати необхідне аналітичне підґрунтя для визначення мети антикризового управління персоналом для забезпечення кадрової безпеки на підприємстві, що передбачають вирішення наступного кола завдань:

- зниження соціально-психологічної напруги в колективі;
- антистресова підготовка персоналу до проходження кризового стану;
- оцінка кадрового потенціалу підприємства;
- збереження ядра кадрового потенціалу підприємства (тобто найбільш кваліфікованих працівників, здатних

забезпечити виживання підприємства в умовах кризи та відновити його життєздатність);

- забезпечення соціального захисту та працевлаштування працівників підприємств, що звільняються;
- формування команди адаптивних менеджерів, здатних розробити та реалізувати антикризову програму підприємства;
- мобілізація кадрового потенціалу на розв'язання завдань реалізації антикризової програми підприємства, переборення опору нововведення та зміни, передбаченими програмою [22].

На думку О. В. Сардак [23], «процес антикризового управління персоналом в

умовах ринку повинен складатися з таких етапів: аналіз проблемної ситуації і стану підприємства, діагностика кадрового потенціалу, розроблення і впровадження заходів щодо маркетингу персоналу, розроблення антикризової кадрової стратегії і системи її маркетингової підтримки, проектування антикризової кадрової політики, розроблення і організація виконання антикризових кадрових рішень, розроблення заходів щодо подолання і попередження конфліктів, визначення заходів щодо управління кадровими ризиками, контроль за виконанням антикризових кадрових рішень» [23].

Висновки. На основі вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених було встановлено відсутність єдиного підходу до поняття «економічної безпеки підприємств», у зв'язку з цим було систематизовано основні з них та здійснено класифікацію за такими критеріями: об'єктно-орієнтований підхід (захист комерційної таємниці); суб'єктно-орієнтований підхід (захист від впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища); системний підхід (як система економічних відносин).

Під поняттям «система економічної безпеки підприємства» пропонується розуміти сукупність взаємопов'язаних управлінських дій, спрямованих на забезпечення стабільної діяльності фірми, шляхом нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз його діяльності.

Під поняттям «кадрова безпека» пропонується розуміти процес ідентифікації та нейтралізації впливу на економічну безпеку підприємства ризиків і загроз, що пов'язані з діями та/або бездіяльністю персоналу.

Під поняттям «менеджмент системи кадрової безпеки» запропоновано розуміти управлінські дії власників (керівництва) щодо ідентифікації та нейтралізації впливу на економічну безпеку підприємства різноманітних ризиків і загроз, що пов'язані з діями та/або бездіяльністю персоналу.

Отже, процес антикризового управління персоналом на підприємстві повинен складатися із ряду етапів: аналіз проблемної ситуації і економічного стану підприємства, діагностика кадрового потенціалу, розроблення і впровадження заходів щодо персоналу, розроблення антикризової кадрової тактики і стратегії, проектування антикризової кадрової політики, розроблення і виконання антикризових кадрових рішень, розроблення заходів щодо розв'язання і попередження конфліктних ситуацій, визначення заходів щодо управління кадровими ризиками, контроль за виконанням антикризових кадрових рішень з боку менеджерів.

Література:

1. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством. Київ : ЦУЛ, 2003. 504 с.
2. Коротков Э. М. Антикризисное управление. Москва : ИНФРА-М, 2003. 432 с.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 824 с.
4. Назарова Г. В., Лобазов С. М. Удосконалення методики розрахунку інтегрального індексу кадрової безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 1 (17). С.134–139.
5. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження : монографія. Харків: ХНАМГ, 2006. 380 с.
6. Хорев А. И., Горковенко Е. В., Платонова И. В. Управление кадровой безопасностью организации. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2014. № 11. С. 181–184.
7. Пономаренко А. І. Система економічної безпеки фірми. *Шлях України до економічної безпеки* : матеріали науково-практичної конференції, 14 квітня 2006 р. Харків, 2006. 302 с.
8. Жидецька Х. В. До питань формування системи показників для визначення рівня соціально-трудової безпеки підприємства. *Наукові записки української академії друкарства. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1 (50). С. 201–209.
9. Кузнецов Д. А., Клищенко М. Ю. Роль новых информационных технологий в обеспечении и нормативно-правовом регулировании кадровой безопасности в фармации. *Наука молодых*. 2016. № 2. С. 25–32.
10. Смоквіна Г. А., Осипчук Х. А. Досвід розвинених країн з питань забезпечення кадрової безпеки підприємств України. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2014. № 5 (15). С. 53–58. URL : <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n5.html>.

11. Кавтиш О. П. Системна природа кадрової безпеки підприємства. *Економічний вісник Національного технічного університету України. Київський політехнічний інститут*. 2015. № 12. С. 181–189.

12. Кузнецова Н. В. Структура персоналу організації з позиції забезпечення її кадрової безпеки. *Вестник БГУ*. 2015. № 2. С. 163–169.

13. Кузнецова Н. В. Методи протидії угрозам кадрової безпеки організації. *Известия УрГЭУ*. 2014. № 2 (52). С. 53–61.

14. Кузнецова Д. С. Взаємозв'язок особливостей реалізації кадрової стратегії та різних угроз ефективному розвитку організації. *Креативная экономика*. 2015. Т. 9. № 6. С. 697–710. DOI: 10.18334/ce.9.6.322.

15. Палига Є. М., Кушнір Л. П., Бурда І. Я. Методичні аспекти гарантування кадрової безпеки підприємств видавничо-поліграфічної галузі. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. 2012. № 1–2 (14). С. 137–143.

16. Волкова С. А., Дєміна А. І. Стратегія управління людським капіталом в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економінфо*. 2017. № 3. С. 38–42.

17. Чорна О. Ю., Високоленко А. Г. Кадрова безпека як складова економічної безпеки підприємства. *Безпекознавство: теорія та практика* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 15 березня – 15 квітня 2014 р. Луганськ : СХУ ім. В. Даля, 2014. С. 51–53.

18. Бурда І. Я., Гримак О. Я. Методичні засади моніторингу кадрової безпеки підприємств видавничо-поліграфічної галузі. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. 2011. Т. 13. № 4–5 (50). С. 31–36.

19. Поскрипко Ю. А. Оцінка стану кадрової складової економічної безпеки в процесі управління персоналом. *Економіка, фінанси, право*. 2015. № 1. С. 16–21.

20. Кириченко О. А., Поскрипко Ю. А. Теоретичні засади системи економічної безпеки кадрового забезпечення суб'єктів господарської діяльності. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 36–38.

21. Хамел Г., Прахалад К. Конкуруючи за майбутнє. Створення ринку завтрашнього дня / пер. з англ. Москва: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2004. 246 с.

22. Мізік Ю. І., Писаревська Г. І. Особливості антикризового управління персоналом у процесі забезпечення кадрової безпеки на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 7. С. 365–372. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_7_45

23. Сардак О. В. Кадрові аспекти антикризового управління підприємствами. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3. Т. 1. С. 141–148. URL :

<https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8818/1/8.pdf>.

References:

1. Vasilenko, V. A. (2003), *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis management of the enterprise], TsUL, Kyiv, Ukraine, 504 p.

2. Korotkov, E. M. (2003), *Antykryzysnoe upravleniye* [Crisis management], INFRA-M, Moscow, Russia, 432 p.

3. Ligonenko, L. O. (2005) *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom* [Anti-crisis management of the enterprise]. Kiev. nat. trading econ. univ, Kyiv, Ukraine, 824 p.

4. Nazarova, G. V. Lobazov, S. M. (2015), –Improvement of the method of calculation of the integral index of personnel safety of the enterprise”. *Ekonomika: realii chasu*. № 1 (17), pp. 134–139.

5. Momot, T. V. (2006) *Vartisno-orientovane korporativne upravlinnia: vid teorii do praktychnoho vprovadzhennia* [Value-oriented corporate governance: from theory to practical implementation], KhNAMG, Kharkiv, Ukraine, 380 p.

6. Horev, A. I. Gorkovenko, E. V. And Platonova, I. V. (2014), –Management of personnel security of the organization”. *Aktualnie problemi humanytarnikh y estestvennikh nauk*, № 11, pp. 181–184.

7. Ponomarenko, A. I. (2006), –Firm's economic security system”, *materialy naukovo-praktychnoi konferentsii* [materials of scientific-practical conference], Shliakh Ukrainy do ekonomichnoi bezpeky [Ukraine's path to economic security], Kharkiv, Ukraine, April 14, 302 p.

8. Zhidetska, H. V. (2015) –On the formation of a system of indicators for determining the level of social and labor security of the enterprise”. *Naukovi zapysky ukrainskoi akademii drukarstva. Seriya : Ekonomichni nauky*, № 1 (50), pp. 201–209.

9. Kuznetsov, D. A. Klischenko, M. Yu. (2016), –The role of new information technologies in ensuring and regulatory regulation of personnel safety in pharmacy”. *Nauka molodikh*, № 2, pp. 25–32.

10. Smokvina, G. A. Osipchuk, H. A. (2014) –Experience of developed countries on the personnel security of Ukrainian enterprises”. *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, № 5 (15), pp. 53–58. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n5.html>.

11. Kavtysh, O. P. (2015), –The systemic nature of the personnel security of the enterprise”, *Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy. Kyivskiy politekhnichnyi instytut*, № 12, pp. 181–189.

12. Kuznetsova, N. V. (2015), –Structure of the personnel of the organization from the point of view of ensuring its personnel security”, *Vestnyk BHU*, № 2, pp. 163–169.

13. Kuznetsova, N. V. (2014), –Methods of counteracting the threats to the personnel security of the organization”, *Yzvestiya UrHGU*, № 2 (52), pp. 53–61.

14. Kuznetsova, D. S. (2015), –Interrelation of features of realization of personnel strategy and various threats to effective development of the organization”, *Kreatyvnaia ekonomyka*, part. 9, № 6, pp. 697–710. DOI:10.18334/ce.9.6.322.
15. Paliga, E. M. Kushnir, L. P. and Burda, I. Ya. (2012), –Methodical aspects of guaranteeing personnel safety of the publishing and printing industry enterprises”. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterinarnoi medytyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho*, № 1–2 (14), pp. 137–143.
16. Volkova, S. A. Demina, A. I. (2017), –Strategy of human capital management in the system of ensuring the economic security of the enterprise”, *Ekonomynfo*, № 3, pp. 38–42.
17. Cherna, O. Yu. and Vysokolenko, A. G. (2014), –Personnel security as a component of economic security of the enterprise”, *materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* [materials of the II All-Ukrainian scientific-practical Internet conference], *Bezpekoznavstvo: teoriia ta praktyka* [Security Studies: Theory and Practice], SNU them. V. Dahl, Lugansk, Ukraine, March 15 – April 15, pp. 51–53.
18. Burda, I. Ya. and Hrymak, O. Ya. (2011), –Methodical principles for monitoring the personnel safety of the publishing and printing industry enterprises”, *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterinarnoi medytyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho*, part 13, № 4–5 (50), pp. 31–36.
19. Posripko, Yu. A. (2015), –Assessment of the state of personnel component of economic security in the process of personnel management”. *Ekonomika, finansy, pravo*, № 1, pp. 16–21.
20. Kirichenko, O. A. and Poskripko, Yu. A. (2010), –Theoretical foundations of the system of economic security of personnel support of subjects of economic activity”, *Ekonomika ta derzhava*, № 11, pp. 36–38.
21. Hamel, G. and Prahalad, K. (2004) , *Konkuryruia za budushchee. Sozdanye rynkov zavtrashneho dnia* [Competing for the future. Creating the markets of tomorrow] / trans. with English. CJSC Olympus-Business, Moscow, Russia, 246 p.
22. Mizik, Y. I. and Pisarevskaya, G. I. (2014), –Features of crisis management of personnel in the process of providing personnel security at the enterprise”. *Aktualni problemy ekonomiky*, № 7, pp. 365-372, retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_7_45
23. Sardak, O. V. (2010), –Personnel aspects of crisis management of enterprises”. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, № 3, T. 1, pp. 141–148. retrieved from : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8818/1/8.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2019 р.

Розділ 6. Менеджмент та маркетинг

УДК 65.012.123

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-98-107

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ МАРКЕТИНГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКІВ ПРИ ПРОСУВАННІ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ

Бойко І.В.¹, Літвін Н.М.²

¹ аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-57-07, e-mail.: meefmen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-8475-6532

² к.е.н., доцент, директор департаменту ліцензування та акредитації, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-57-07, e-mail.: LitvinNM@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0003-4505-4363

DEVELOPING AND IMPLEMENTING MARKETING SECURITY METRICS TO REDUCE RISK WHILE PROMOTING AN INNOVATIVE PRODUCT

Boyko I.¹, Litvin N.²

¹ postgraduate student, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-57-07, e-mail.: meefmen@gmail.com, ORCID: 0000-0003-8475-6532

² PhD (Economics), associate professor, director of the licensing and accreditation department, «KROK» University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-57-07, e-mail.: LitvinNM@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0003-4505-4363

Анотація. Випуск інноваційного продукту для підприємств стає завданням неодмінно пов'язаним з ризиками, що стосуються ситуації на ринку, поведінки споживачів, їх залучення, та стратегії самого підприємства. Менеджменту підприємства важливо розуміти ризики пов'язані з просуванням інноваційного продукту, його власним потенціалом, та впливом на саме підприємство. Пошук таких ризиків повинен здійснюватися відповідно до маркетингової стратегії підприємства. Для виявлення ризиків стає доцільним використовувати методи маркетингу. У статті розроблено та розглянуто показники маркетингової безпеки, які можуть бути використанні підприємством задля зменшення інноваційних ризиків. Запропоновано використання коефіцієнту покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом, та інших показників. За допомогою їх стає можливим визначити результати просування інновації на ринок і оцінити її відповідність до стратегії підприємства. Крім того розглянуто значимість показників початкового проникнення продукту на ринок та індексу покупок, для економічної безпеки підприємств. Розглянуто алгоритм прогнозування показника частки потреб, який в свою чергу виступає унікальним механізмом, для вимірювання ризиків пов'язаних з попитом споживачів на інновацію та в залежності від використовуваних метрик отримувати результати для запобігання загроз різного роду. Також важливим інструментом може слугувати розроблений метод діагностики інноваційного продукту. Наведені розрахунки можна застосовувати з доповнюючим їх аналізом продуктів, які замінить інновація. Це дає змогу менеджменту підприємства визначити основних конкурентів, особливості запропонованої інновації та цільову аудиторію, на яку розрахована інновація. Крім того такий аналіз може бути корисним для виявлення ризиків у підприємств, які вже працюють на ринку, аналізуючи вплив на свій існуючий продукт. Отже, це дає змогу виявляти різні види загроз пов'язаних з просуванням інновації на ринок і бути застосованим у комплексі, як частина системного підходу, до методу впровадження показників маркетингової безпеки в систему економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: ризик, інновація, ринок, споживачі, продукт, частка ринку.

Формул: 8, рис.: 1, табл.: 3, бібл.: 13

Annotation. The launch of an innovation product for businesses is a task that is inevitably linked to the risks related to the market situation, consumer behavior, involvement, and enterprise strategy. It is important for business management to understand the risks associated with promoting an innovative product, its own potential, and the impact on the business itself. Such risks should be identified in accordance with the enterprise marketing strategy. It is

appropriate to use marketing methods to identify risks. The article develops and examines marketing security indicators that can be used by an enterprise to reduce innovation risks. It is suggested to use the coverage ratio of the minimum required market share for an innovative product and other indicators. With their help it becomes possible to determine the results of promotion of innovation in the market and to evaluate its compliance with the enterprise strategy. In addition, the importance of indicators of the initial penetration of the product on the market and the purchase index for the economic security of enterprises is considered. An algorithm for predicting the proportion of needs, which in turn acts as a unique mechanism, is considered to measure the risks associated with demanding innovators and, depending on the metrics used, to obtain results to prevent threats of all kinds. A developed method of diagnosing an innovative product can also be an important tool. These calculations can be applied with complementary analysis of products that will replace innovation. This allows the management of the company to identify the main competitors, the features of the proposed innovation and the target audience to which the innovation is intended. In addition, such an analysis may be useful for identifying risks in businesses that are already operating in the market by identifying an influx on their existing product. Thus, it allows to identify different types of threats related to the promotion of innovation in the market and to be applied in a complex, as part of a systematic approach, to the method of implementing marketing security indicators in the economic security of the enterprise.

Key words: risk, innovation, market, consumers, product, market share.

Formulas: 8, **fig.:** 1, **tabl:** 3, **biбl.:** 13

Постановка проблеми. У сучасних умовах для підприємств різних типів та сфер їх діяльності випуск інноваційних продуктів неодмінно пов'язаний з ризиками, що стосуються ситуації на ринку, поведінки конкурентів, залучення нових споживачів та стратегії самого підприємства. На будь-якій стадії запуску інновації для підприємства важливо мати показники, які б сприяли виявленню та аналізу ризиків, що пов'язані з просуванням інноваційного продукту. У вітчизняній літературі мало уваги приділяється таким підходам, як в сфері маркетингу, так і в галузі економічної безпеки підприємств. Тому у статті розглянуто показник маркетингової безпеки, які можуть бути використанні підприємством задля зменшення інноваційних ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями частки ринку та об'ємів продукту на ринку займалися такі зарубіжні вчені, як J. Parfitt та B. Collins [1], R. D. Buzzell [2], R. Blundell [3]. Питання частки потреб споживачів розглянуті у працях J. Rossiter [4], G. M. Allenby [5]. Дослідження інноваційних ризиків знайшло відображення у роботах В. О. Василенко [6], В. Г. Мединського [7], Н. Л. Калиновської [8].

Проте наукові публікації, що присвячені маркетинговим показникам прогнозування ризиків при просуванні інноваційного продукту, майже відсутні і

не дають відповіді на ряд питань - місця маркетингового складника у створенні системи економічної безпеки інноваційних підприємств і як він може вплинути на зменшення ризиків на різних етапах просування інноваційного продукту.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в розробці та впровадженні показників маркетингової безпеки в умовах виходу інноваційного продукту на ринок, за допомогою яких підприємство зможе визначати різні типи ризиків на багатьох етапах просування інноваційного продукту.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні шляхів виходу інновації на ринок менеджер повинен чітко розуміти ризики та загрози, які можуть виникнути. Визначення та вияв можливих ризиків повинен стати частиною маркетингової стратегії підприємства.

Під інноваційним (підприємницьким) ризиком В. О. Василенко та В. Г. Шматько [6] розуміють ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з інноваційними процесами, виробництвом нової продукції, товарів, послуг, їх операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів. В. Г. Мединський визначає інноваційний ризик, як імовірність утрат або отримання додаткового результату, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою засобів у виробництво нових товарів

(послуг), які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку або перевищать значення прогнозного попиту [7].

Тобто інноваційний ризик – це ймовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою засобів у виробництво нових товарів (послуг), які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку [8].

Виходячи з наведених вище тверджень – інноваційний ризик є результатом проблем, які виникли при впровадженні інновацій. Отже, насамперед, потрібно виділити складники економічної безпеки підприємства при дослідженні котрих можливо виявити конкретні загрози для інноваційного підприємства. Ризики, з якими стикається підприємство при самостійній розробці і впровадженні інновацій, пов'язані з фінансовою, політикою – правовою, силовою, інтелектуально – кадровою, технікою – технологічною, ресурсною, маркетинговою, інформаційною, інноваційною, інвестиційною, екологічною складовими. Маркетингова складова, на даний момент у більшості наукових праць, або взагалі не виділена, або розглядається зі сторони інтерфейсної і ринкової безпеки. Частіше за все вона безпосередньо формує інноваційну політику суб'єкту підприємницької діяльності через забезпечення правильного вибору стратегії підприємства на ринку [9].

Зокрема, на сучасних підприємствах використовують маркетингові дослідження, як механізм зменшення ризиків та пошуку вдалої маркетингової стратегії [10].

На протязі усього розвитку інноваційного продукту експерти з економічної безпеки підприємств і маркетингологи зобов'язанні робити прогнози, які відповідають стратегії підприємства на всіх етапах розвитку інновації.

Якщо розглядати прогнозування долі інновації з точки зору маркетингу, то існують різні методи прогнозування маркетингу інновацій, серед яких можна

виділити: методи регресійного аналізу, оцінки часових рядів, аналізу думок споживачів, тощо. Вибір методу звичайно обумовлений фінансовим станом підприємства, вимогами, які виробник пред'являє до точності прогнозу, часовому ресурсу, необхідного для його розробки тощо [11].

Такі методи є ефективними при просуванні товару та з точки зору задоволення потреб споживачів, але не враховують економічну безпеку підприємства. В той самий час наука про економічну безпеку підприємств не має достатньо показників для висвітлення рівня маркетингової безпеки при виробництві інноваційного продукту. Тому потрібно виявити показник який буде зрозумілим, як для маркетингологів, так і для спеціалістів з економічної безпеки підприємств. При виході інновації важливим буде те, яку частку ринку може зайняти новий продукт. Тоді доцільним стає розробка і розрахунок показника коефіцієнту покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом ($K_{чр}$). Адже базуючись на цьому показнику керівництво підприємства зможе зрозуміти, чи відповідає ця інновація його стратегії та потребам.

Такий показник має допомогти відобразити ризики, що пов'язані з невідповідністю існуючої інновації в стратегії підприємства, її неспроможність задовольнити ту групу споживачів, яку планує залучити підприємство. Отже, цей показник може відображати ризики пов'язані із самою доцільністю випуску інновації на ринок, та її можливого потенціалу на етапі раннього впровадження.

При розробці такого коефіцієнту буде доцільним висвітлити та визначити показник необхідної частки ринку інновації ($НЧР_i$) для задоволення мінімальних потреб підприємства і забезпечення економічної безпеки підприємства. Розрахуємо цей показник через показник необхідного обсягу інноваційного продукту $НО_i$.

$$HO_i = \frac{Pr_3}{Pr_{од}} \quad (1)$$

де, HO_i – необхідний обсяг інноваційного продукту (#); Pr_3 – загальний запланований прибуток підприємства від інновації (\$); $Pr_{од}$ – запланований прибуток від однієї одиниці інноваційного продукту (\$). Після розрахунку HO_i розраховуємо сам показник необхідної частки ринку інноваційного продукту:

$$HЧР_I = \frac{HO_i}{O_p} \quad (2)$$

де, $HЧР_I$ – необхідна частка ринку інновації (%); HO_i – необхідний обсяг інноваційного продукту (#); O_p – обсяг ринку (#). Треба зауважити, що показник обсягу ринку повинен бути відомий для менеджерів підприємства, яке випускає інновацію. Далі підприємству потрібно буде визначити частку ринку яку реально зможе зайняти інноваційний продукт. Ґрунтуючись на дослідженнях J. Parfitt та B. Collins [1] розрахуємо прогнозовану частку ринку інноваційного продукту:

$$ПЧР_I = ПП_{п} * ЧП * I_{п} \quad (3)$$

де, $ПЧР_I$ – прогнозована частка ринку інновації(%); $ПП_{п}$ – початкове проникнення продукту(%); $ЧП$ – частка потреб(%); $I_{п}$ – індекс покупок(#). Після цього буде також доцільним визначити прогнозований обсяг інноваційного продукту у структурі ринку [2,3]. Прогноз обсягу буде ґрунтуватись на частці ринку, оціненої вище. Отже:

$$PO_i = ПЧР_i * O_p \quad (4)$$

де, PO_i – прогнозований обсяг інновації (#); $ПЧР_i$ – прогнозована частка ринку інновації (%); O_p – обсяг ринку (#). Показники частки ринку інноваційного продукту та обсягів інноваційного продукту є доцільними для використання з точки зору безпеки підприємства. За допомогою їх воно зможе прогнозувати, чи

відповідають можливості інновації з наповнення ринку потребам підприємства для збереження його економічної безпеки.

Тепер більш детально потрібно розглянути показники, які використані при розрахунку прогнозованої частки ринку інноваційного продукту, тому що кожен з них може окремо проілюструвати деякі види ризиків. Почнемо з початкового проникнення продукту ($ПП_{п}$). Він відображає, яку кількість потенційних покупців зможе залучити інноваційний продукт, виражений в частці покупців, які будуть купувати тестований продукт. Цей показник є результатом вимірювання переваг інноваційного продукту. Дані надходять з вимірювання переваг, коли респонденти повинні висловити свій вибір або надати перевагу одному продукту по відношенню до їх індивідуального релевантного набору брендів: 1-й, 2-й, 3-й, 4-й і т. д. Вибір брендів здійснюється у відповідному наборі - поки всі бренди не будуть ранжовані.

Таким чином, підприємство отримає більш достовірну інформацію відносно реального потенціалу інноваційного продукту, так як вимір враховує конкурентне середовище.

Важливим показником теж є індекс покупок ($I_{п}$). Він відображає інтенсивність покупок для категорії покупців тестованого продукту в порівнянні з середньою інтенсивністю покупок. Тобто показник враховує, чи є покупці товару постійними покупцями даної категорії або мінливими покупцями. Індекс покупок розраховується виходячи із заявленої частоти покупок і кількості покупок в категорії.

В свою чергу, показник частки потреб ($ЧП$) відображає частку обсягу, якого може досягти тестований продукт, від загальної кількості покупок в категорії. Розрахунок цього показника є важливим та необхідним сам по собі так, як на ньому вже можна будувати багато прогнозів пов'язаних з подальшими ризиками просування інноваційного продукту. Існує спектр доволі однакових понять, що використовуються у маркетингових

дослідженнях, які мають більш-менш однакове значення: «частка вибору», «частка покупки» та ін. Всі ці поняття можуть узагальнено назвати часткою потреб, розрахованою в різних одиницях. Цей показник представляє серед покупців конкретної марки (або товару) відсоток покупок у відповідній категорії, що припадає на відповідний бренд. Можна сказати, що частка покупок (або потреб) - це середня частка ринку, якою користується товар серед клієнтів, які його купують. Він є ключовим показником лояльності.

Частка потреб (ЧП) обчислюється серед покупців конкретної марки як [4, 5]:

$$ЧП_o = \frac{ПБ(\#)}{КП_3(\#)} \quad (5)$$

де, ЧП_o – частка потреб в одиницях (%); ПБ(#) – покупки бренда (#); КП₃(#) – загальна кількість покупок покупцями торгової марки (#). Або її можна також обчислити, як:

$$ЧП_d = ПБ(\$)/КП_3(\$) \quad (6)$$

де, ЧП_d – частка потреб в доході (%); ПБ(\$) – покупки бренда (\$); КП₃(\$) – загальна кількість покупок покупців торгової марки (\$).

Ми вважаємо, що незмінним залишається кількість звичок і ця частка потреб в звичках набагато краща, ніж частка потреб виражена в кількості придбаних упаковок продукту або у доході.

Приклад розрахунку частки потреб:

Бренд «А» продає 1 000 000 кг продукту, а домогосподарства, які купують цей бренд, купують 2 000 000 кг продуктів різних брендів у цій категорії. Тоді Частка потреб = 50%

Крім того, частка потреб також корисна для аналізу загальної частки ринку. Частка потреб, таким чином, може бути обчислена побічно, розкладаючи частку ринку. Отже:

$$ЧП(\%) = \frac{ПЧР_i(\%)}{ПП_n(\%) * I_n} \quad (7)$$

де, ЧП – частка потреб (%); ПЧР_i – прогнозована частка ринку інновації (%); ПП_n – початкове проникнення продукту(%); I_n – індекс покупок(#).

Наприклад, бренд «А» має частку ринку 8%. Індекс використання для бренду – 1. Частка проникнення бренду становить 20%. Виходячи з цього, ми можемо розрахувати частку потреб торгової марки:

Частка потреб торгової марки = 40%

Треба зауважити, що частка ринку та індекс використання повинні визначатися однаковими термінами (одиницями, коштами і т.п.), тобто повинні використовуватись одні й ті самі метрики. При застосуванні різних метрик до частки потреб підприємство може отримати різні результати, відповідно до його потреб. Зокрема, частка покупки - це кращий захід, щоб зосередити увагу на цій частоті повторення покупки. Частка покупки неявно враховує конкуренцію.

В той самий час частка вибору - це довгостроковий захід. Він являє собою те, що відбудеться в довгостроковій перспективі після стабілізації процесу привчання споживача до інновації. Споживач може вирішити спробувати товар, тому що він цікавий або різний, можливо, він рано чи пізно повторить покупку, але важливо, що це частка тієї категорії, яку новий товар представлятиме в довгостроковій перспективі. Частка вибору не пов'язана з часом. Це властива міра здатності інновації бути повторно обраною споживачем.

І навпаки, курс повторення покупок залежить від часового проміжку - повтору протягом декількох місяців, декількох повторів на рік і т.д. Але для деяких категорій товарів із дуже обмеженими покупками на рік курс повторення майже не має значення (1 покупка на рік у категорії, тобто повторна ставка = 0%). На частку вибору, яку можна виміряти при такому прогнозуванні не впливають витрати / дистрибуція / акції. Низьке повторення покупки може бути також пов'язане з маркетинговою підтримкою інноваційного продукту, та не обов'язково

з його ціною, або його характеристиками. Отже, частота повтору - це не показник продуктивності продукту. Недоцільним для підприємства буде робити прогнози щодо інновації, повторно порівнюючи її з таким самим списком існуючих брендів, тому що існуючі бренди починають рік із кількістю покупців.

Повертаючись до розрахунку показника коефіцієнту покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом ($K_{чр}$), можна зробити висновок, що вище наведені та проаналізовані всі показники, що необхідні для розрахунку цього показника. Розрахуємо $K_{чр}$:

$$K_{чр} = \frac{ПЧР_i}{НЧР_I} \quad (8)$$

де, $K_{чр}$ - коефіцієнт покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом. $ПЧР_i$ - прогнозована частка ринку інноваційного продукту(%); $НЧР_I$ - необхідна частка ринку інновації (%);

Розрахований коефіцієнт покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом, може стати доволі простим інструментом для визначення маркетингової безпеки при просуванні інноваційного продукту. Якщо цей показник менше 1, то інновація не задовольняє потреби підприємства, та її випуск і подальше просування несе загрози для економічної безпеки підприємства. В такому випадку менеджерам підприємства необхідно окремо проаналізувати кожен з показників, які використовувались для розрахунку $K_{чр}$ окремо, та внести відповідні зміни у стратегію просування інновації. В іншому разі ефект від випуску інновації буде негативним, що порушить існуючий стан економічної безпеки підприємства.

Застосування всіх вище зазначених показників та їх розрахунків є можливим на будь якій стадії розробки інновації. На етапі до розробки концепції продукту можуть бути взяті середні значення показників інновації при існуючих умовах ринку. На стадії концепції та тестуванні

продукту данні можуть бути отримані за допомогою маркетингового дослідження серед споживачів бренду, або даної категорії товарів. Також ці показники можуть бути використані після виходу товару на ринок задля корегування вже існуючої стратегії, існуючих ризиків та пошуку рішень. Застосування цих показників на кожній стадії розробки та впровадження інновації показуватиме присутність різних видів ризиків та загроз з якими може стикнутися підприємство.

Крім наведених вище показників буде доцільним побудувати схему для діагностики інноваційного продукту (рис. 1).

Таким чином, менеджмент підприємства може зрозуміти, чи додасть інновація додаткову частку споживачів за рахунок заміни конкуруючих брендів або обсяг продажів продукції зміниться за рахунок «канібалізації», тобто тільки в межах асортименту власної продукції.

Такий аналіз заміщення існуючих брендів інновацією заснований на процесі розподілення балів можливими покупцями. Для цього респонденти повинні розподілити певну кількість балів у наборі існуючих брендів, а потім у наборі з додаванням нового продукту відповідно до передбачуваної кількості майбутніх покупок. Кількість балів, наданих респондентом відображає його вподобання, що до кожного продукту.

Далі буде доцільним продемонструвати такий аналіз на прикладі з цифрами. Так, підприємство випускає новий товар – позначимо його, як «Інноваційний продукт -А». Далі треба визначити торгові марки представлені на ринку – «Існуючий продукт – Б», «Існуючий продукт – В», «Існуючий продукт – Г», «Існуючий продукт – Д». Після цього проводимо дослідження з реальними респондентами та визначаємо набір торгових марок, куплених за певний період часу або загалом готових придбати товар в майбутньому.

Вимірювання показників ринку перед появою концепції	Визначення "Релевантного набору" - торгових марок, куплених за певний період часу або загалом готових придбати в майбутньому
	Розподілення респондентами балів серед відповідних наборів брендів, щоб виявити поведінку споживачів щодо покупки при останніх випадках купівлі
	Побудова концепції
Вимірювання показників ринку після появи концепції	Вимірювання показників - 1-й вибір, 2-й вибір... (x + 1 вибір, x = розмір відповідного набору).
	Діагностична частина (Концепція, та зовнішні характеристики) - -> Сподобалось / не сподобалось, інтерес до покупки, загальна симпатія, унікальність, привабливість тощо.
	Розміщення товару; Використання продукту
Вимірювання показників ринку після появи продукту	Розподілення респондентами балів серед відповідних наборів брендів разом з інновацією, щоб виявити поведінку споживачів щодо ймовірної покупки
	Загальна поведінка споживачів щодо покупки - частота покупки, місце покупки, кількість придбаних пакетів за кожний випадок покупки тощо.
	Діагностична частина - -> Подобається / не подобається, інтерес до покупки, загальна подоба, частота закупівлі, унікальність співвідношення ціни та якості, профіль товару

Рис. 1. Формування схеми для діагностики інноваційного продукту на ринку

Джерело: складено автором на основі [12]

Для даного прикладу кількість респондентів (вибірка), буде становити $n=200$. Кожен респондент повинен розподілити 20 балів серед чотирьох існуючих марок.

Сума таких балів у дослідженні повинна бути однаковою для всіх респондентів, але її можна змінювати для кожного окремого дослідження для більшої градації.

За цими даними можливо дослідити розподіл споживачів на ринку і частку ринку існуючих продуктів, а також частку ринку інноваційного продукту, після його появи (табл. 1).

Важливо, що кожен респондент при такому методі визначає не тільки свій основний продукт, а й ті, котрі також може обрати, чи придбати. Тобто ми бачимо більш чітку картину – розподіл споживачів на ринку і частка ринку враховують продукти заміники, що є більш точним інструментом для аналізу і прогнозування ринку. На основі аналізу заміщення створюється модель, яка аналізує потік балів з пре-вимірювання (до презентації концепції) в пост-вимірювання (після презентації концепції / після тестування продукту).

Таблиця 1

Приклад розподілення результатів відповідей всіх респондентів при аналізі заміщення існуючих брендів інновацією

Умови розподілу балів респондента	Голосування респондентів за продукт (у балах)					Всього балів у респондента
	Інноваційний продукт - А	Існуючий продукт - Б	Існуючий продукт - В	Існуючий продукт - Г	Існуючий продукт - Д	
Пре-вимірювання	---	760	1800	440	1000	4000
Пост-вимірювання	456	532	1676	412	924	4000
Втрати існуючих марок	---	-228	-124	-28	-76	

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Зміна частки ринку існуючих продуктів після появи інновації за даними вибору споживачів

Продукт	Існуючий розподіл (%)	Втрати існуючих брендів (%)	Розподіл після появи інновації (%)	Джерела для інноваційного продукту
Інноваційний продукт - А	0,0%		11,4%	
Існуючий продукт - Б	19,0%	-5,7%	13,3%	50%
Існуючий продукт - В	45,0%	-3,1%	41,9%	27%
Існуючий продукт - Г	11,0%	-0,7%	10,3%	6%
Існуючий продукт - Д	25,0%	-1,9%	23,1%	17%

Джерело: складено автором

Фінальним етапом такого процесу повинен стати сам аналіз заміщення (табл. 2). Він показує, завдяки яким існуючим брендам або продуктам буде збільшуватись обсяг нового продукту. При такому аналізі буде необхідним перевірити

вплив інновації на існуючі продукти, тому що деякі з них можуть бути продуктами самого підприємства, що виробляє інновацію. Пропонуємо це робити використовуючи t- критерій Стюдента [13].

Таблиця 3

Визначення значущості впливу інноваційного продукту на існуючі товари з використанням критерія Стюдента

Продукт	Критичні значення ($t_{кр}$)		Результат: (t)	Висновок
	$p \leq 0.05$	$p \leq 0.01$		
Існуючий продукт - Б	1,97	2,61	7,10	Отримане емпіричне значення t (5.4) знаходиться в зоні значущості.
Існуючий продукт - В	1,97	2,61	5,20	Отримане емпіричне значення t (5.4) знаходиться в зоні значущості.
Існуючий продукт - Г	1,97	2,61	1,40	Отримане емпіричне значення t (1.4) знаходиться в зоні незначущості.
Існуючий продукт - Д	1,97	2,61	5,40	Отримане емпіричне значення t (5.4) знаходиться в зоні значущості.

Джерело: складено автором

У цьому прикладі показано, як за допомогою цього показника визначити значущість впливу інновації на продукти, що існують на ринку. Крім того за критерієм можна визначати продукти-конкуренти, продукти, що стануть джерелами для розвитку інновації, та як вплине інновація на інші існуючі продукти підприємства, якщо такі є у списку.

Цей критерій не доцільно застосовувати на даному прикладі для самого «Інноваційного продукту -А», оскільки інноваційний продукт є абсолютно новим. Але коли тестуються інноваційні зміни до існуючого продукту (реновація), або існуючий продукт суттєво видозмінюється (інновація), то цей аналіз може бути

важливим інструментом, щоб відслідкувати суттєвість впливу інноваційних змін на існуючий продукт. При впровадженні нового продукту, t- критерій Стюдента також може застосовуватися, при порівнянні ідеї з концепцією.

Тобто за допомогою цього показника підприємство може відслідкувати суттєвість, або не суттєвість впливу того чи іншого інноваційного, або маркетингового заходу на продукт. Це є важливим, щоб відслідкувати вплив ризиків при впровадженні тих чи інших маркетингових заходів на інновацію.

Після розрахунку критерія Стюдента доцільним буде продовжити процес

аналізу визначення джерел бізнесу (табл. 2), тобто які бренди або продукти будуть замінені інновацією. Такий аналіз відображає бренди, які стануть основними донорами споживачів для інновації. З точки зору безпеки підприємства цей аналіз дає змогу зрозуміти основних конкурентів інноваційного продукту та бренди для яких інновація стане загрозою. На рис. 2 показані джерела заміни інноваційним продуктом. Тобто втрати існуючих брендів автоматично стають джерелами для інновації. За даними табл. 2, можна зробити висновок, що новий продукт займає 11% ринку.

Треба звернути увагу на продукти-джерела споживачів для інновації. Якщо взяти до уваги, що існуючим продуктом підприємства є продукт «Г», то він втратить 0.7% своїх споживачів, що будуть становити 6% нового бренду. За t-критерієм Стюдента негативний вплив буде незначним – 1,4 (табл. 3). Але завдяки цьому втрати конкурентів будуть значнішими ніж у самого підприємства, та відсоток товарів підприємства на рику зросте з 11% до 21.7%.

Іншою була б ситуація, коли існуючим продуктом компанії був би продукт «Б». Кількість його споживачів зменшилась з 19% до 13.3, тобто 5.7% споживачів просто перейшли би на інший бренд цього виробника, не збільшивши обсяг придбання його продукції. За t-критерієм Стюдента негативний вплив буде значним – 7,1 (табл. 3). При цьому загальний розподіл для цього виробника зріс всього лиш на 5.7% (з 19% до 24.7%), а 50% користувачів нового продукту це були б вже існуючі споживачі продукції цього виробника. Завдяки наведеному аналізу можливо виявити ризики пов'язані з сутністю самого інноваційного продукту, його можливого шляху розвитку в існуючих ринкових умовах та вплив на поточні продукти, які випускає підприємство.

Висновки. У ході дослідження автором розроблено та впроваджено показники маркетингової безпеки для зменшення ризиків при просуванні інноваційного

продукту. Зокрема розроблено та запропоновано використання показника коефіцієнту покриття мінімально необхідної частки ринку інноваційним продуктом ($K_{чр}$). Адаптуючись на цьому показнику керівництво підприємства може зрозуміти, чи не суперечить інновація його стратегії та потребам. Виходячи з цього була також виявлена необхідність використання показників визначення частки ринку інновації та її обсягу, показників початкового проникнення продукту на ринок та індексу покупок. Показано різні способи застосування показника частки потреб та переваги які надає застосування різних метрик до нього. Це дасть змогу зменшити ризик того, що інновація не зможе задовольнити цілей підприємства у покритті необхідної частки ринку.

Крім цього було розроблено схему діагностики інноваційного продукту. Наведені розрахунки можна застосовувати з доповнюючим аналізом продуктів, які замінить інновація. Це дає змогу підприємству визначити основних конкурентів, особливості запропонованої інновації та цільову аудиторію на яку розрахована інновація.

До того ж при застосуванні t-критерія Стюдента з цим аналізом можливо визначати продукти-конкуренти, продукти, що стануть джерелами для розвитку інновації, та як вплине інновація на інші існуючі продукти підприємства, якщо такі є у списку, також можливо відслідкувати суттєвість, або не суттєвість впливу інноваційного, або маркетингового заходу на продукт. Це важливо для визначення ризиків при впровадженні тих чи інших маркетингових заходів на інновацію.

Виходячи з проведеного дослідження, всі ці наведені показники дають змогу виявляти різні види ризиків пов'язаних з просуванням інноваційного продукту на ринок, та можуть бути застосовані у комплексі на різних стадіях розробки інновації, як частина системного підходу, до впровадження механізмів маркетингу в систему економічної безпеки підприємства.

Література:

1. Parfitt J. H., Collins B. J. Use of consumer panels for brand-share prediction. *Journal of Marketing Research*. 1968. №5. Pp. 131–145.
2. Buzzell R. D., Bradley T. G., Sultan R. G. Market share-a key to profitability. *Harvard business review*. 1975. №53. C. 97-106.
3. Blundell R., Griffith R., Reenen J. Market Share, Market Value and Innovation in a Panel of British Manufacturing Firms. *The Review of Economic Studies*. 1999. №66. Pp. 529–554.
4. Rossiter J., Bellman S. Emotional branding pays off: How brands meet share of requirements through bonding, companionship, and love. *Journal of Advertising Research*. 2012. №52. C. 291–296.
5. Allenby G. M., Rossi P. E. Quality Perceptions and Asymmetric Switching Between Brands. *Marketing Science*. 1991. №10. Pp. 185–204.
6. Василенко В. О., Шматько В. Г. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, Фенікс, 2003. 440 с.
7. Мединський В. Г. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник. Москва : Інфра, 2004. 293 с.
8. Калиновська Н. Л., Григор'єв О. Ю. Ризики інноваційної діяльності підприємств. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури*. 2011. С. 272–273.
9. Бойко І. В., Особливості структури системи економічної безпеки у діяльності інноваційних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №26. С. 104-109.
10. Зайлик М. Ф., Вівчар О. І., Зайлик М. Ф. Ефективність використання маркетингових стратегій. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1238/1/12.pdf>.
11. Глущенко Л., Пілявоз Т. Маркетинг інновацій: теоретичні засади та методи прогнозування. 2017. URL : <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/>.
12. Campbell D. T., Stanley J. C. Experimental and quasi-experimental designs for research. 2015. 88 p.
13. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов : науч. пособие. Москва : Флинта, 2006. 257 с.

References:

1. Parfitt J. H. and Collins B. J. (1968), "Use of consumer panels for brand-share prediction", *Journal of Marketing Research*, №5, pp. 131-145.
2. Buzzell R. D., Bradley, T. G. and Sultan R. G (1975), "Market share-a key to profitability", *Harvard business review*. №53, pp. 97–106.
3. Blundell, R. Griffith, R. and Reenen J. (1999), "Market Share, Market Value and Innovation in a Panel of British Manufacturing Firms", *The Review of Economic Studies*. №66, pp. 529–554.
4. Rossiter J. and Bellman S. (2012), "Emotional branding pays off: How brands meet share of requirements through bonding, companionship, and love", *Journal of Advertising Research*, №52, pp. 291-296.
5. Allenby, G. M. and Rossi, P. E. (1991), "Quality Perceptions and Asymmetric Switching Between Brands", *Marketing Science*, №10, pp. 185-204.
6. Vasilenko, V. O. (2003), *Innovatsiyni menedzhment* [Innovative management], TsUL, Phoenix, Kyiv, Ukraine, 440 p
7. Medinsky, V. G. (2004), *Innovatsiyni menedzhment* [Innovative management], Infra, Moscow, Russia, p. 293.
8. Kalinovskaya, N. L. and Grigoriev, O. Yu. (2011), "Risks of innovative activity of enterprises", *Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury*, pp. 272–273.
9. Boyko, I. V. (2018), "Features of the structure of the economic security system in the activity of innovative enterprises", *Prychornomorski ekonomichni studii*, №26, pp. 104 - 109.
10. Zaylik, M. F., Vivchar, O. I. (2011), "Efficiency of using marketing strategies", retrieved from : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1238/1/12.pdf>.
11. Gluschenko, L. and Pilovoz, T. (2017), "Marketing of innovations: theoretical principles and methods of forecasting", retrieved from : <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/>.
12. Campbell, D. T. and Stanley, J. C. (2015), "Experimental and quasi-experimental designs for research", 88 p.
13. Ermolaev, O. Y. (2006), *Matematycheskaia statystyka dlia psykholohov* [Mathematical statistics for psychologists], Flint, Moscow, Russia, 257 p.

Стаття надійшла до редакції 25.11.19 р.

УДК 911: 327

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-108-116

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНІЄЇ З ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Заблоцька А.В.

аспірантка, Національна академія державного управління при Президентові України, Київ, вул. Ежена Потьє, 20, 02000, Україна, тел.: (044)-481-2155, e-mail: ana.zablotska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2299-8655

THE GLOBALIZATION CHALLENGES FOR UKRAINIAN EDUCATION AS ONE OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Zablotska A.

postgraduate student, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, st. Ezhena Pot'yе, 20, 02000, Ukraine, tel.: (044)-481-2155, e-mail: ana.zablotska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2299-8655

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади глобалізації, її аспекти й наслідки, а також теоретичні засади освіти в глобальному контексті як однієї з цілей сталого розвитку ООН. Також здійснено огляд державного вектору рівняння державного стандарту освіти в Україні на міжнародний рівень, окреслено критерії порівняння. У роботі проаналізовано рівень кількісних і якісних освітніх показників України та наведено порівняння з показниками різних країн світу через механізм глобальних рейтингів. Ґрунтуючись на статистичних даних, надано оцінку освітнім тенденціям в Україні в контексті світових підходів і концепцій розвитку освіти. Користуючись рейтинговими показниками, здійснено порівняння ефективності державної політики в сфері освіти, особливо з країнами зі схожим соціально-економічним станом та культурно-історичною спорідненістю. Проведено порівняння підходів в освіті європейських країн, зосередивши увагу на «жорстких» та «м'яких» навичках. Проведено аналіз сучасного стану й проблем державного регулювання в питанні пострадянської освітньої парадигми, надано оцінку сучасним державним реформам. Здійснено порівняння української та міжнародної системи оцінювання якості освіти на прикладі оцінювання однієї з обов'язкових глобальних навичок комунікації – володіння англійською мовою. Крім того, здійснено оцінку державної спроможності на сьогодні та в перспективі щодо міжнародної комунікації, обміну глобальним досвідом, найсучаснішими знаннями та науковими здобутками. Окреслено ризики для освітньої сфери України в рамках децентралізації, посилюючись на фінансову спроможність освітніх закладів в рамках реформ, як основу ефективного впровадження державної політики сьогодні.

Ключові слова: глобалізація, цілі сталого розвитку, освітня політика, школи, системи оцінювання, реформа, рейтингування освіти, міжнародна комунікаційна спроможність, децентралізація.

Формул: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 16

Annotation. The article discusses the theoretical bases of Globalization, its aspects and implications, as well as the theoretical bases of education in a global context as one of the Goals of Sustainable Development. The review of the state vector of equation of the state standard of education in Ukraine to the international level is also carried out, and the comparison criteria are outlined. The paper analyzes the level of quantitative and qualitative educational indicators of Ukraine and compares them with indicators of different countries of the world through the mechanism of global ratings. Based on statistics, the educational trends in Ukraine in the context of world approaches and concepts of educational development are evaluated. According to rating indicators, a comparison of the effectiveness of public policy in the field of education is provided, especially with countries with similar socio-economic status and cultural and historical affinity. There is comparison of approaches in the education of European countries, focusing on "hard" and "soft" skills. The analysis of the current state and problems of state regulation in the issue of the post-Soviet educational paradigm is provided, an assessment of modern state reforms is described. A comparison of the Ukrainian and international education quality assessment systems has been made as an example of evaluating one of the required global communication skills - English proficiency. In addition, an assessment was made of state capacity for today and in the future regarding international communication, sharing of global experience, knowledges and scientific achievements. The risks to the educational sector of Ukraine in the framework of decentralization are outlined, referring to the financial capacity of educational institutions within the framework of reforms, as a basis for effective implementation of state policy today.

Key words: globalization, sustainable development goals, educational policy, schools, assessment systems, reforms, education rating, international communication capacity, decentralization.

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 1, bibl.: 16

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку, яка почала оформлюватися з 1970-х років, об'єднала економічну, соціальну та екологічну платформи для збалансованого вирішення актуальних проблем людства, у т. ч. прийдешніх поколінь. У 1992 р. на конференції ООН «Порядок денний XXI» освіту визнано «інструментом» сталості. У 2015 р. на саміті ООН лідери усіх країн висловили підтримку переходу на засади сталості через реалізацію 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2030 р. При цьому освіта сформульована як самостійна ціль 1, а усі інші ЦСР та їх завдання також пов'язані з освітою.

У 2017 р. ЮНЕСКО розробила рекомендації [1] щодо використання потенціалу освіти для досягнення кожної із ЦСР. У 2016 р. Україна розробила національну систему для ЦСР, до якої увійшли 86 завдань та 172 індикатори (для освіти – 7 завдань та 11 індикаторів) [2].

У 2017 р. представлено результати аналізу стратегічних документів щодо врахування ЦСР і «Матрицю взаємозв'язків між ЦСР» [3] як інструменту для посилення міжсекторальної координації та визначення пріоритетів державної політики, у т. ч. у сфері освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники різних галузей науки (Гнибіденко І. Ф., Мокроносова А. Г., Мартякова О. В., Сисоєва С. О., Новиков А. М.) погоджуються, що функціонування вищої освіти та ринку праці забезпечує як культурно-інтелектуальні, так й інноваційні потреби суспільства. Вища освіта взаємодіє з ринком праці, як органічна складова будь-якої ринкової економіки, що виконує функції механізму розподілу і перерозподілу суспільної праці за сферами і галузями господарства, видами та формами зайнятості відповідно до структури суспільних потреб і форм власності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення глобалізаційних

викликів для української освіти як однієї з цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На порозі Четвертої індустріальної революції глобальні процеси в світі прискорюються в геометричній прогресії. Освіта визнана стратегічно вагомою сферою у процесі глобального розвитку людства, досягнення суспільного благополуччя, формування державних політик. Найбільші міжнародні організації світу схиляються до думки, що освіта є не просто базовою потребою сучасного суспільства, але й фактором економічного успіху країн. Однією з глобальних цілей сталого розвитку ООН виступає «Якісна освіта». Україна за роки незалежності показує як позитивні, так і негативні тенденції результатів освітньої політики в контексті глобальних трендів. Проте, як країна, що перебуває останні роки у стані війни та постійних болісних реформах, Україна має вагомі сильні сторони й перспективи на майбутнє в сфері освіти.

Питання якісної і сучасної освіти в Україні має надзвичайну вагу та є одним із ключових пріоритетів для влади – про це повсякчас заявляють топ-політики різних каденцій. На сьогодні освіта переживає трансформаційні процеси у рамках децентралізації.

Державний вектор рівняння державного стандарту освіти в Україні до міжнародних стандартів відображені у низці нормативно-правових актів, зокрема: Законі України «Про освіту» від 01.09.2017 р. № 2145-VIII; Розпорядженні КМУ "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти – Нова українська школа" на період до 2029 року" від 14.12.2016 р.; Наказі Міністерства освіти і науки України No 1222 від 21.08.2013 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти», Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР та ін.[1, 2, 3, 4] А становлення Національної

системи кваліфікацій має слугувати провідником між ринком праці та освітою.

Розглядаючи освіту як явище глобальне варто зазначити, що сам процес глобалізації визначається як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн [5].

А у 2000 році Міжнародний валютний фонд ідентифікував чотири базові аспекти глобалізації: торгівлю й фінансові транзакції, рух капіталу та інвестицій, міграцію людей та розповсюдження знань (тобто – освіта) [6].

Згідно визначення ООН, цілі сталого розвитку, які ще називають «Глобальними цілями» — це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі. Вказані 17 Цілей є розвитком успіху Цілей розвитку тисячоліття. Серед інших пріоритетів, вони також охоплюють нові сфери, такі як кліматичні зміни, економічна нерівність, інновації, стале споживання, мир і справедливість. І одна із глобальних цілей, як ми вже зазначали, є якісна освіта [7].

Позиція ООН полягає в тому, що освіта є одним із найпотужніших і перевірених засобів сталого розвитку. Ця мета гарантує отримання безкоштовної початкової та середньої освіти всіма дітьми та хлопчиками до 2030 року. Вона також спрямована на забезпечення рівноправного доступу до недорогого професійного навчання, ліквідації гендерних і матеріальних розбіжностей і забезпечення загального доступу до якісної вищої освіти.

З 2000 року в забезпеченні загальної початкової освіти відбувся величезний прогрес. Загальний показник охоплення шкільною освітою у регіонах, які розвиваються, у 2015 році досяг 91%, а

кількість дітей, які не відвідують школу, в усьому світі зменшилася майже вдвічі. Рівень грамотності також різко зріс, а крім того, школу відвідують набагато більше дівчаток, ніж будь-коли раніше.

Проте у загальному світовому тренді розвитку закладів середньої освіти, освітня політика України, більше схожа на «ложку дьогтю». В останні роки в Україні відсоток охоплення дітей середньою освітою зменшився на 12%. Починаючи з 1991 року в Україні припинили роботу близько 5 тисяч середніх загальноосвітніх навчальних закладів, а кількість учнів і середнє навантаження на одного вчителя також стали меншими. Особливо активно закриття шкіл відбувається в останні роки. Так, у 2013-2014 навчальному році були призупинені роботи 276 шкіл, у 2014-2015 – 214, у 2015-2016 – 234, протягом минулого навчального року – ще 241 [8].

З відкриттям нових закладів усе, на жаль, не настільки жваво: відомо, що у 2012-2013 році в експлуатацію прийняли 15 шкіл (це на всю країну!), у 2013-2014 – 9, 2014-2015 – 5, 2016 – 4 і 2017 – лише 1. Перед початком навчального року 2019-2020 в Україні закрилось майже 200 шкіл. Деякі з них планують відновлювати роботу. В основному школи закривають через їхню малокомплектність. Учні таких закладів освіти переводять до опорних шкіл в рамках децентралізації освіти. Ще однією причиною закриття є аварійність приміщень.

За згаданий вище період було відкрито лише близько 20 шкіл на всю країну. Проте варто відзначити, що згідно Урядових ТОП-проектів на 2020 рік, за повідомленням Прем'єр-Міністра України Олексія Гончарука, буде відкрито 100 нових шкіл та 100 нових садочків. Такі дії Уряду звичайно наближують сферу освіти України до виконання Глобальних цілей ООН у її доступності для громадян [9].

Якщо з кількістю шкіл в освіті України більш ясно, то вимірювати саму якість освіти в глобальному контексті складніше. Англomовна література дає широкий огляд та глибину дискусії щодо розвитку «жорстких» та «м'яких» навичок учнів в

школі та університетах (Джозеф Зайда, Марк Брей, Карен Еванс, Хольгер Даун та інші).

Також в зарубіжних дослідженнях щодо якості освіти відслідковується тенденція пріоритетності саме «м'яких» навичок для

формування освітньої програми. Про таку світову тенденцію також свідчить рейтинг «Топ 10» Світового економічного форуму та коригування їх пріоритетності з 2015 до 2020 року (рис. 1) [10].

2015	2020
1. Вирішення складних проблем 2. Співпраця з іншими 3. Управління персоналом 4. Критичне мислення 5. Перемовини 6. Контроль якості 7. Орієнтація на послуги 8. Судження і прийняття рішень 9. Активне слухання 10. Творчість	1. Вирішення складних проблем 2. Критичне мислення 3. Творчість 4. Управління персоналом 5. Співпраця з іншими 6. Емоційний інтелект 7. Судження і прийняття рішень 8. Орієнтація на послуги 9. Перемовини 10. Когнітивна (пізнавальна) гнучкість

Рис. 1. Пріоритетні досягнення в 2015 р. у порівнянні з 2020 р.

Джерело: сформовано автором на основі [2]

На жаль, Україна зберігає в цьому напрямку більше Радянські освітні тенденції, віддаючи перевагу саме розвитку «жорстких» навичок (природничо-наукових) в навчальній програмі школи. Це відбувається навіть дивлячись на те, що практично усі статичні знання уже містяться в мобільному швидкому доступі для кожного, хто має та має доступ до глобальної мережі Інтернет. Звичайно в рамках реформи зроблений перший концептуальний крок, висвітлений у програмі «Нової української школи», і полягає в орієнтації освітньої програми саме на компетентісний підхід. Проте такий перехід для українських освітян є вкрай складний і незрозумілий, в тому числі через мовний бар'єр у процесі користування наукової літератури в сфері освіти.

Варто зазначити, що «жорсткі» навички - (англ. Hard skills) професійні навички, яким можна навчити і які можна виміряти. Для навчання hard skills необхідно засвоїти знання та інструкції, якість навчання можна перевірити за допомогою іспиту.

Приклади hard skills: набір тексту на комп'ютері, водіння автомобіля, читання, математика, знання іноземної мови, використання комп'ютерних програм.

«М'які» навички - (англ. Soft skills) універсальні компетенції, які набагато важче виміряти кількісними показниками. Іноді їх називають особистими якостями, тому що вони залежать від характеру людини і купуються з особистим досвідом. Приклади soft skills: такі соціальні, інтелектуальні та вольові компетенції, як комунікабельність, вміння працювати в команді, креативність, пунктуальність, врівноваженість.

На міжнародному рівні для виміру й порівняння володіння учнями Hard skills використовується рейтинг Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР). Їхнє міжнародне дослідження якості освіти PISA (Program for International Student Assessment – міжнародне дослідження успішності учнів), яке майже 20 років використовується в різних країнах, є одним із найавторитетніших джерел інформації про середню освіту у світі.

Експерти PISA порівняли середні показники учнів віком 15 років з різних країн світу. Всього в рейтингу представлені 78 країн. Досліджували результати тестів з математики, читання та природничо-наукових дисциплін. Україна вперше взяла участь в дослідженні PISA в 2018 році. Виявилось, що українські школярі та студенти відстають від однолітків з Європи.

За результатами дослідження стало відомо скільки українських учнів не змогли досягти базового рівня:

- з читацької грамотності – 25,9% (37-42 місце в рейтингу);
- з математичної – 36% (41-46 місце в рейтингу);
- з природничо-наукової – 26,4% (35-42 місце в рейтингу) [11].

В середньому в Європі лише 22% підлітків не досягли базового рівня з читацької компетентності, математичної – 23,9%, природничо-наукової – 21%. [12]

Відставання України можна оцінити приблизно на один рік навчання. Якщо порівняти результати з показниками референтних для України держав – країн зі схожим соціально-економічним станом та культурно-історичною спорідненістю, то ситуація теж не найкраща. Референтними для України у звіті PISA є Білорусь, Грузія, Естонія, Молдова, Польща, Словаччина та Угорщина. У рейтингу референтних країн Україна випередила лише Грузію та Молдову за всіма трьома показниками.

Розглянемо ще один рейтинг тої ж компанії, але який стосується самих шкіл. Укладач рейтингу світових шкіл - Організація економічної співпраці і розвитку - вважає, що він показує зв'язок між освітою і економічним зростанням. Основою рейтингу якості шкільної освіти стали результати тестувань у 76 країнах, які взяли участь у дослідженні.

У рейтингу загальноосвітніх шкіл країни Азії посіли верхні п'ять позицій, а держави Африки опинилися на нижніх місцях. Очолює таблицю Сінгапур, на другому місці - Гонконг, а замикає рейтинг

- Гана. Велика Британія посіла в рейтингу 20 місце, США - 28, Україна - 38 [13].

Цифри, наведені вище, оцінюють потенціал зростання ВВП за життя школярів. При укладенні цих оцінок експерти ОЕСР припускали, що всі діти шкільного віку ходитимуть до школи і здобудуть принаймні базову середню освіту.

Ці рейтинги та прогнози росту ВВП укладалися з урахуванням низки міжнародних досліджень, зокрема дослідження ОЕСР PISA, дослідження американських академіків TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) і тестування TERCE у країнах Латинської Америки. Вони вперше зібрали в одній таблиці розвинені країни і країни, що розвиваються.

Автори звіту ОЕСР, Ерік Ганушек зі Стенфордського університету і Лугер Вессман з Мюнхенського університету, вважають, що рівень освіти є потужним засобом спрогнозувати заможність країни на довшу перспективу.

У зв'язку з переходом системи освіти на компетентнісно-орієнтований підхід актуальною є проблема оцінювання результатів навчання як у школі, так і у вищій школі (рис. 2).

Перехід на нові галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), оснований на компетентнісному підході, потребують застосування кількісних методик оцінювання компетенцій та визначення рівня компетентності загалом. На жаль, ні нові ГСВО, ні наявні професійні стандарти не містять критеріїв та об'єктивних методик оцінювання якості підготовки фахівців за компетентнісним підходом.

У освітніх стандартах пропонується ВНЗ орієнтуватися на професійні стандарти якості підготовки фахівців, розроблені роботодавцями. Однак нинішня ситуація з професійними стандартами свідчить про те, що ВНЗ мають самотійно розробляти оцінкові засоби для контролю якості освоєння основних освітніх програм як у процесі навчання, так і після його закінчення.

Рейтинг укладено на основі іспитів з математики і наукових предметів у віці 15 років

1. Сінгапур		2. Гонконг	
3. Південна Корея		4. Японія	
4. Тайвань		6. Фінляндія	
7. Естонія		8. Швейцарія	
9. Нідерланди		10. Канада	
11. Польща		12. В'єтнам	

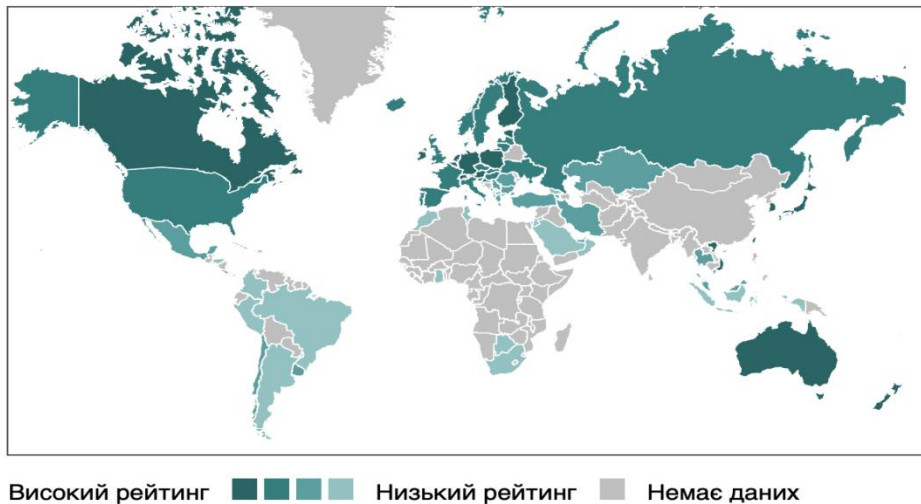

Рис. 2. Загальний рейтинг

Джерело: [3]

Питаннями оцінювання компетентності як результату освіти присвячено роботи як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема В. Байденка, Н. Єфремової, І. Зимньої, Е. Зеєра, Н. Бібік, О. Овчарук, Є. Калицького, Н. Шкодіню, А. Хуторського, D. Castle, G. Elkin, A. Furnhara, B. Spellman, W. Tracey та ін. [14, 15]

У питаннях глобалізації та освіти очільне місце займає міжнародна комунікація. Як у навчальних шкільних програмах, так і у науково-професійному середовищі. Приватна освітня компанія EducationFirst (EF) опублікувала результати щорічного дослідження рівня знання англійської мови в 80 країнах, за яким рівень знання англійської у нас в країні оцінений як "низький". Вихідними даними для нього є результати тесту EFSET (EF StandardEnglishTest), який можна безкоштовно пройти на сайті компанії. І в минулому році цією

можливістю скористалися близько 1 млн осіб.

Оскільки Українським центром оцінювання якості освіти за підтримки Міністерства освіти та науки України запроваджено диференціацію тесту з англійської мови в рамках ЗНО на профільний рівень та академічний, що, в свою чергу, відповідають міжнародним стандартам знання англійської мови на рівні B1 та B2. При цьому, під рівнями B1 та B2 маються на увазі не дві окремі роботи різної складності, а одна тестова робота з завданнями (Tasks) різного рівня складності. Очевидною є необхідність підготовки учня-випускника до складання ЗНО мінімально на міжнародному рівні B2, до чого ще, на жаль, далеко.

Маємо зазначити ще один ризиковий фактор, який сьогодні може стати на заваді Україні до досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема – якісної освіти.

Ріст ВВП у разі, якщо всі 15-річні матимуть базовий рівень освіти (%)

1. Гана, 3881		2. ПАР, 2624	
3. Гондурас, 2016		4. Марокко, 1591	
5. Оман, 1427		6. Ботсвана, 1303	
7. Македонія, 1137		8. Перу, 1076	
9. Катар, 1029		10. Саудівська Аравія, 975	
11. Албанія, 929		12. Колумбія, 910	

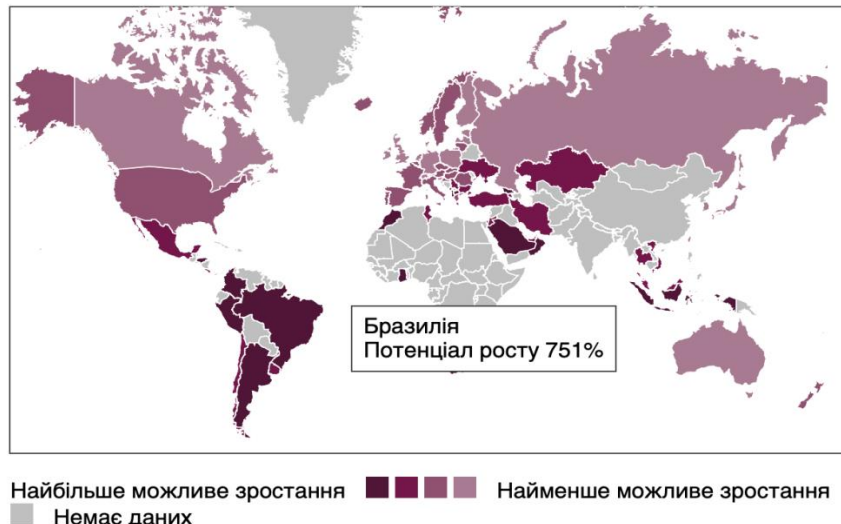

Рис. 3. Потенціал росту економіки

Джерело: [5]

Фінансування освітніх закладів та навчальних програм, оскільки на сьогодні освіта переживає трансформаційні процеси у рамках децентралізації. Прийняті закони про Закон України «Про освіту», Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», Положення про освітній округ та ін. Нормативно-правова база в сфері освітньої децентралізації створює передумови автономії та вільного розвитку освітніх закладів різних рівнів в Україні. Наприклад, запровадження нового Державного стандарту базової освіти, діджиталізація освіти, і тільки самий початок процесів становлення Національної системи кваліфікацій: зв'язок між ринком праці та освітою, і впровадження нових механізмів професійного зростання вчителів: добровільна сертифікація та механізм «гроші за вчителем».

Проте на сьогодні 20 затверджених об'єднаних громад Київської області, які вже включені у державний бюджет країни 2020 року для прямих міжбюджетних відносин, 100% дотаційні. [16] Хоча обласна адміністрація рахує спроможність громад по рівню ПДФО, не враховуючи, що витрати на утримання інфраструктури (садочки, школи, лікарні тощо) та побудови нових об'єктів абсолютно не «по плечу» цим громадам. Тобто вони неспроможні фінансово до самостійного розвитку. Враховуючи економічну тенденцію в країні за останній рік, громади ще не скоро будуть спроможними.

Зважаючи на це, можемо припустити, що усі 39 опорних заклади освіти (з філіями) Київської області у 100% випадків знаходяться в дотаційних громадах. Це означає, що в громад навіть не достатньо коштів на заробітні плати (садочки, центри розвитку) та оплату комунальних послуг в освітніх закладах. А за середніми статистичними даними,

фінансування усієї мережі закладів освіти однієї громади відбувається на сьогодні за пропорцією: 50% - субвенція, 50% - місцеві бюджети. Відкритим питанням є інвестування в освіту зі сторони ОТГ, адже традиційно склалося пріоритетність фінансування з міських бюджетів саме будівництво доріг й створенню благоустрою.

Висновки. Готовність України до глобальних викликів в освіті є на сьогодні малоспроможною. Це обґрунтовується як невідповідною нормативно-правовою, так і парадигматичною віддаленістю від світових тенденцій. Основними причинами віддаленості державних стандартів освіти від світових можна пояснити двома головними чинниками: історичним пострадянським та обмеженою комунікацією. У першому випадку в пріоритетах державної політики й досі присутнє рівняння на стандарти Радянського Союзу, де державна політика була направлена на виховання вузькопрофільного спеціаліста російськомовного середовища (орієнтацією на «жорсткі» навички) і закритого ринку. Тоді як сьогодні глобальні виклики та тенденції освіти спрямовані на формування особистості з потужними «м'якими» навичками, і це пояснюється необхідністю у гнучкості, спроможності самонавчатися, змінювати професії, вести комунікацію та перемовини в умовах відкритого ринку. Другим чинником, і водночас передумовою першого, є мовна ізоляція українського суспільства, в тому числі освітньо-наукового середовища. На жаль, новини першоджерел, нові наукові відкриття, міжнародні конференції є «мовно» доступними лише після тривалого процесу вибіркового перекладу, або лише для близько 18% англомовного населення.

Статистичні дані показують, що наша державна політика останні роки спрямована на збільшення доступності якісної освіти через зміну принципу фінансування (децентралізації), відкриття нових шкіл, розвиток інклюзії. А це є першочерговими завданнями відповідно

Глобальних цілей ООН в сфері освіти. Проте з іншої сторони, сама якість освіти згідно міжнародних рейтингів визначається як слабкою, і не спроможною конкурувати на міжнародному ринку. Навіть сильні сторони нашої освіти - «жорсткі» навички – у глобальному порівнянні є слабкими. Рейтинг шкіл, що показує зв'язок між освітою і економічним зростанням, визначає Україну як країну з низьким потенціалом розвитку економіки.

З огляду на вище зазначене, державна освітня політика України має відповідати глобальним освітнім викликам та формувати конкурентне освітнє середовище. Для цього має бути впроваджений системний підхід у формуванні відповідного нормативно-правового підґрунтя, забезпечення фінансової спроможності розвитку освітніх напрямків, які є затребувані сучасним глобальним світом. Також публічне управління має бути більш спрямоване на подолання мовної ізоляції хоча б у школах, аби нове покоління українців були спроможними розвивати нашу економіку на рівні зі світовими, а також були конкурентоспроможними на світовому ринку праці.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 01.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14.12.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України No 1222 від 21.08.2013 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13/stru>.
4. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>.
5. Глобалізація URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>.
6. International Monetary Fund «Globalization: Threats or Opportunity», 2000, *IMF Publications*.

7. Цілі сталого розвитку 2016-2030 року ООН. URL : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

8. Аналітичний портал «Слово і Діло». – URL : <https://www.slovoidilo.ua/2017/08/22/infografika/suspilstvo/serednya-osvita-ukrayini-yak-zmenshylyasya-kilkist-shkil-uchniv-roky-nezalezhnosti>.

9. Офіційна сторінка Прем'єр-Міністра України – Олексія Гончарука у Facebook. URL : <https://www.facebook.com/watch/?v=4889153281369832>

10. Alex Gray. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. *World Economic Forum*. URL : <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>.

11. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 439 с URL : http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf

12. OECD (2019), PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do, PISA, OECD Publishing, Paris, URL : <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

13. Шон Кохлан. Світовий рейтинг освіти: Україна стала 38-ю. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it.

14. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Світовий досвід та українські перспективи*, 2004. С. 47–52.

15. Лега Ю. Г., Мельник В. В., Цимбалюк І. М. Концептуальні засади підготовки менеджерів вищої кваліфікації : навчальний посібник. Черкаси : ЧДТУ, 2003. 107с.

16. Закон України «Про державний бюджет України на 2020 рік» (Додаток №5). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Education" of 01.09.2017 № 2145-VIII, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of realization of state policy in the sphere of reforming of general secondary education" New Ukrainian School "for the period up to 2029" dated 14.12.2016, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>

3. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 1222 of 21.08.2013 "On approval of the indicative requirements for assessing the academic achievement of students in basic disciplines in the system of general secondary

education", retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13/stru>

4. Law of Ukraine "On Vocational (Vocational) Education" of 10.02.1998 No. 103/98-VR. retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-vp>

5. Globalization. (2019), retrieved from : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>

6. International Monetary Fund (2000). «Globalization: Threats or Opportunity», *IMF Publications*.

7. UN Sustainable Development Goals 2016-2030, retrieved from : <http://www.un.org.ua/en/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

8. The analytical portal «Slovo I Dilo». – retrieved from : <https://www.slovoidilo.ua/2017/08/22/infografika/suspilstvo/serednya-osvita-ukrayini-yak-zmenshylyasya-kilkist-shkil-uchniv-roky-nezalezhnosti>

9. The official Facebook page Prime Minister of Ukraine - Oleksiy Honcharuk's, retrieved from : <https://www.facebook.com/watch/?v=4889153281369832>.

10. Alex Gray. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. *World Economic Forum*. retrieved from : <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>.

11. National Report on the Results of the International PISA-2018 Education Quality Survey / Qty. ed. : М. Mazorchuk (main author), T. Vakulenko, V. Tereshchenko, G. Bychko, K. Shumova, S. Rakov, V. Gorokh and others. ; Ukrainian Center for Educational Quality Assessment. Kyiv: UCEAO, 2019. 439 p., retrieved from : http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf

12. OECD (2019), PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do, PISA, OECD Publishing, Paris, retrieved from : <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>. – Available at: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_International_report.pdf.

13. Kohlan, Sean. World Education Ranking: Ukraine ranked 38th, retrieved from : https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it.

14. Bibik, N. (2004), «Competency approach: a reflexive analysis of application», *Svitovyy dosvid ta ukrainski perspektyvy*, pp. 47–52.

15. Lega, Y., Melnyk V. and Tymbalyuk I. *Kontseptualni zasady pidhotovky menedzheriv vyshcho kvalifikatsi* [Conceptual bases of training of managers of higher qualification], CDTU, Cherkasy, Ukraine, 107 p.

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2020" (Annex No. 5). retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2019 р.

УДК 336

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-117-122

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМИ

Мельохін С.П.¹, Терехов В.І.²

¹ аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (093)-675-09-73, e-mail.: stanislav10081995@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2396-8156

² д.е.н., професор, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-57-07, e-mail.: victort@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0002-5701-9787

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN AN INCREASE OF THE EFFECTIVENESS OF ADVERTISING

Melokhin S.¹, Terekhov V.²

¹ postgraduate student, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (093)-675-09-73, e-mail.: stanislav10081995@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2396-8156

² Doctor of science (Economics), professor of managerial technologies department, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-57-07, e-mail.: victort@krok.edu.ua, ORCID: 0000-0002-5701-9787

Анотація. Покращення інформаційних технологій змінює кожен бізнес та компанії. Маркетинг в соціальних мережах - це процес підвищення обізнаності, залучення трафіку, клієнтів і перспективи використання соціальних мереж. Наразі соціальні мережі є для маркетингу ефективною платформою для реклами. Таким чином, сайти соціальних мереж надають ідеальну платформу для прямого спілкування між організаціями та клієнтами. Маркетингова діяльність у соціальних мережах повинна слідувати новим правилам і принципам, і кожен бізнес повинна чітко визначати, чи підходить їм така діяльність в соціальних мережах чи ні. Спілкування через Інтернет є більш конкретним, з ефективною інтерактивною стратегією серед його користувачів. За останній час інтернет-реклама прийняла нові форми, які мають більше переваг в порівнянні з традиційними засобами масової інформації, такими як друковані ЗМІ, телебачення і радіо. Маркетингові комунікації стають точними, особистими, цікавими, інтерактивними і соціальними. У різних соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram, LinkedIn, Telegarm і т. д., застосовуються різні стратегії спілкування, вони не тільки створюють ефект для користувачів, але і змушують їх взаємодіяти зі створеною маркетинговою статистикою. Люди прив'язуються до спілкування з брендами в соціальних мережах, ніж звичайні банери і спливаюча реклама. Дослідження показало, що на ефективність маркетингу в соціальних мережах сильно впливають якість повідомлень /контенту, участь компанії та її зв'язок з іншими маркетинговими платформами. Крім того, необхідний комплексний і детальний аналіз стратегії, щоб точно виміряти віддачу від інвестицій в маркетинг в соціальних мережах. Дослідження також показує, що покоління Міленіалів може бути основним користувачем соціальних мереж, але вони не є основною цільовою аудиторією в соціальних мережах.

Ключові слова: реклама, бренд, комунікація, реклама у засобах масової комунікації, соціальні мережі, попит, просування.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 8

Annotation. Improving information technology is changing every business and company. Social media marketing is the process of raising awareness, customers, attracting traffic and the prospects of using social networks. Currently, social networks are an effective advertising platform for marketing. Thus, social networking sites provide the perfect platform for direct communication between organizations and clients. Social media marketing should follow the new rules and principles, and every business must clearly determine whether or not such social media activity suits them. Communication through the Internet is more specific, with an effective interactive strategy among its users. Recently, online advertising has taken on new forms that have more advantages over traditional media such as print media, television and radio. Marketing communications are accurate, personal, interesting, interactive and social. Different social networks, such as Facebook, Instagram, LinkedIn, Telegarm, etc., use different communication strategies, they not only create effect for users, but also force them to interact with the created marketing statistics. People tied to communicate with brands on social networks than conventional banners and pop-up advertising. The study found that the effectiveness of marketing on social networks is strongly influenced by the quality of messages / content, the involvement of the company and its relationship with other marketing platforms. In addition, a comprehensive and

detailed strategy analysis is required to accurately measure the return on investment in social media marketing. The study also shows that the Millennial generation may be the main user of social networks, but they are not the main target audience on social networks.

Keywords: advertising, brand, communication, advertising in mass communication, social networks, demand, promotion.

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *bibl.:* 8

Постановка проблеми. Реклама у соціальних мереж є кращим використанням соціальних мереж - це не заробляти гроші безпосередньо на них, а використання їх маркетингового потенціалу і використовування їх для просування власного бізнесу. Також можна виділити відповідні мережеві функції, дружню орієнтацію, пошук, безпеку, допомогу і підтримку. Соціальні мережі надають можливість тим чи іншим чином встановити особисті профілі. Гарна соціальна мережа не тільки дозволяє користувачам публікувати контекстну рекламу, а й додавати зображення. Додаткові функції включають в себе музичні розділи, відео завантаження, групи і багато іншого. Мета соціальних мереж - знайти друзів і розширити відносини. Соціальні мережі дозволяють учасникам шукати інших учасників в безпечний і простий спосіб. Загальні функції пошуку включають пошук по імені, місту, локації і електронній пошті. Соціальні мережі говорять самі за себе. Без сумніву, соціальні мережі - це значний новий спосіб охоплення людей, але ринок ще далеко вивчений до кінця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2017 році було проведено опитування «Реклама в соціальних мережах» з метою з'ясування ефективності користувачів щодо рекламних повідомлень. Воно також було спрямовано на оцінку впливу соціальних мереж на поведінку покупців. До 2020 рік прогнозується збільшення витрат на рекламу в соціальних мережах на 39%. Результати показали, що соціальні мережі - дуже важливий інструмент для спілкування серед молоді.

Також у 2018 було проведено дослідження про «ефективність реклами в соціальних мережах» з метою вимірювання як позитивних, так і негативних аспектів реклами. Дослідження

прийшло до висновку, що творці реклами повинні зосередитися на інформаційних і соціальних аспектах будь-якої реклами і повинні уникати шкоди для продуктів.

У 2016 році було проведено емпіричне дослідження, щоб зрозуміти ефективність соціальних мереж як інструмент маркетингу, і були зроблені спроби проаналізувати, наскільки сайти соціальних мереж допомагають споживачам приймати рішення про покупку. Результати роботи показали, що навколишнє середовище зростає дуже швидко і має величезний потенціал. Тому компаніям пора розробляти ефективні стратегії і реалізовувати їх, щоб завоювати велику частку бізнесу через цю революційну середу і стати інноваційною фірмою майбутнього.

У 2018 році було проведено дослідження в соціальних мережах, щодо досвіду споживачів і маркетологів. Грунтуючись на результатах дослідження і рецензованої літератури, в документі запропоновані заходи для ефективної реклами в соціальних мереж, які, перш за все, повинні бути «цікавими», «інформативними», «інтерактивними», а рекламний текст у соціальних мереж повинен бути «цікавим», «інформативним» і «надійний». Маркетологи повинні узгоджувати свої зусилля з соціального маркетингу з мінливими смаками та уподобаннями клієнтів.

У 2015 році була зроблена спроба встановити значимість соціальних мереж в якості рекламного носія, а також проаналізовані існуючі методи реклами, які перебувають в тренді, за допомогою певних тематичних досліджень, і прийшли до висновку, що соціальні мережі є не тільки інструментом взаємодії з різними людьми, але і середній охоплення потенційних клієнтів.

Формулювання цілей. Це дослідження визначає результати використання сайтів соціальних мереж для просування бізнесу. У цьому дослідженні необхідно дізнатися, наскільки ефективно і зручно з боку молодих маркетологів і підприємців використовувати соціальні мережі в якості інструменту для реклами і маркетингу своїх товарів і послуг, а також пересічні власники або маркетологи не до кінця розуміють ризики і проблеми в цьому.

Область все ще настільки свіжа, що важко оцінити кваліфікацію «експертів» соціальних мережах, які пропонують свої послуги онлайн. Таким чином, перш ніж компанія перейде в сферу маркетингу в соціальних мережах, їм необхідно провести повне дослідження практики соціальних мереж. Організація повинна освоїти основні принципи і тактику використання соціальних мереж в якості ефективного інструменту, щоб вижити в сфері маркетингу в соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1. *Якість контенту, а не кількість.* Передбачається, що мільйони підписників можуть виступати в ролі «примарних підписників», що означає, що ці підписники ніколи не були активно залучені в онлайн-розмова. Крім того, в епоху реклами передбачається, що кількість згадок про бренди не є реальним показником ефективності SMM, особливо коли слово настільки загальне, що може бути невірно витлумачене інструментом моніторингу соціальних мереж. Наприклад, «випадок», який дослідник назвав «ефектом Солт-Лейк-Сіті» або «спотворення Бібера», коли в Твіттері сталося раптове збільшення числа згадок слова «salt», що, на думку дослідника, було випуском останнього фільму Анджеліни Джолі в той час під назвою «Salt». Витративши деякий час на відстеження окремих твітів, він, нарешті, дізнався, що збільшення було викликано поп-зіркою Джастіном Бібером, який тоді був у турі і тільки що прибув в Солт-Лейк-Сіті, де він написав у твіттері: «Солт-Лейк-Сіті супер холодний!». Цей приклад також показує, що менеджери не повинні

повністю покладатися на програмне забезпечення для моніторингу для вимірювання і аналізу своєї кампанії в соціальних мережах.

Аналіз Twitter показує, що деякі бренди / компанії (наприклад, Microsoft, Charmin) використовували свої облікові записи Twitter для зв'язку і спілкування з клієнтами. Їх твіти були про те, щоб спілкуватися і зв'язуватися зі своїми послідовниками за допомогою особистих бесід за темами, які були актуальні для їхніх клієнтів. В результаті вони змогли обіграти своїх основних конкурентів за фінансовими показниками і активності в Твіттері.

2. *Зміцнення довіри і довгострокових відносин.* Раст, Мурман і Бхалла (2016) обговорюють, що маркетинговий підхід змінився. Раніше йшлося про те, щоб переконати споживачів купувати товари, атакуючи покупців численної рекламою. Сьогодні маркетинг - це побудова відносин і довіри через ефективні двосторонні комунікації (наприклад, говорити про те, що цікавить клієнтів) і виробництво товарів, які допоможуть вирішити проблеми клієнтів. За іронією долі, деякі з сучасних маркетингових кампаній в соціальних мережах все ще засновані на старомодному маркетингу і фокусуються на короткостроковому ефекті (продажах), який також відомий як поведінка, стимульоване стимулами. Каже, що довірчі і справжні стосунки покупця / продавця, досягнуті за допомогою послідовної і захоплюючої бесіди, підвищать рівень впливу повідомлень.

3. *Офлайн-спільнота для розширення відносин та лояльності клієнтів.* Фірми повинні почати свою участь, запросивши своїх клієнтів або потенційних клієнтів приєднатися до їх спільноти соціальних мереж. Наприклад, фірми можуть публікувати значки сайтів соціальних мереж, частиною яких вони є, на своєму основному веб-сайті або пропонуючи спеціальні пропозиції клієнтам, які стають їх шанувальниками або передплатниками.

В інтернет-співтоваристві фірми повинні почати писати більше ефективні

пости. Ефективна публікація повинна відображати скромність, чесність та стислість, що є ключовим елементом ефективного посту. Він також повинен бути інформативним, щоб задовольнити потреби клієнтів в інформації і думках експертів. Ефективне зміст повинен бути в змозі виявити заклик до дії в аудиторії, щоб до кінця цього процесу підписники розмістили замовлення, підписалися на розсилку новин або взяли участь в онлайн-опитуваннях.

В офлайн-спільноті менеджери / керівники повинні поділитися своїм досвідом зі своєю спільнотою, добровільно виступаючи в якості запрошеного доповідача в місцевій спільноті, що допоможе залучити більше підписників та зміцнити їхній зв'язок із спільнотою. Як обговорювалося раніше, важливо підтримувати релевантність контенту в рамках основних інтересів клієнтів і не перевантажувати клієнтів занадто великою кількістю повідомлень, що дійсно важливо для залучення клієнтів. Таким чином, це допоможе компаніям підвищити обізнаність про свої бренди / продукти, особливо в невеликому спільноті/на ринку, підвищити досвід своїх колег в своїй галузі, а також розширення їх впливу і зміцнення відносин компаній з поточними клієнтами.

4. Інтеграція з іншими маркетинговими платформами. Деякі менеджери стурбовані тим, що їх кампанія в соціальних мережах може вплинути на кількість відвідувачів їх основного веб-сайту, тому що все більше і більше клієнтів переходять на Facebook або Instagram. Якщо програма для соціальних мереж виконана правильно, на відвідувачів сайту не вплине зростання числа прихильників компаній у соціальних мереж. Це тому, що в кінцевому підсумку клієнти повинні бути спрямовані на основний веб-сайт компанії. В результаті маркетинг соціальних медіа стає середовищем для збільшення трафіку веб-сайту, а також електронної комерції компанії. Дослідження показує, що "найбільш успішні продавці, вважають, що

соціальні медіа є невід'ємною частиною їхнього успіху в продажах", оскільки соціальні медіа дали маркетологам можливість взаємодіяти з клієнтами в процесі їх покупки.

Методи вимірювання ефективності реклами:

1. Встановити базовий рівень

Менеджери повинні перерахувати всі дані, які вони намагаються виміряти (наприклад, обсяг продажів, чисті транзакції, кількість згадок бренду), оскільки базовий рівень їхньої кампанії також підтримує цю ідею і підкреслює важливість прийняття контрольних показників, перш ніж фірми запуснуть свою кампанію, щоб побачити « до і після » вплив маркетингу в соціальних мережах.

2. Створити графік активності

Компанії повинні планувати всі види діяльності всіх відділів і медіа-платформ, які можуть вплинути на нефінансові результати. Один із способів зробити це - створити загальний документ, який дозволить усім департаментам інтегрувати свою кампанію, що запобіжить будь-які невірні інтерпретації / хибні припущення при аналізі результату.

3. Контролювати обсяг згадок

На цьому етапі фірми повинні зробити дві речі. По-перше, співробітники повинні виміряти згадки про бренд по всій мережі (наприклад, сайти соціальних мереж, блоги, новинні сайти) за допомогою інструментів моніторингу соціальних мереж. По-друге, щоб виміряти суміш настроїв, згаданих брендом, вимірятих на попередньому кроці.

4. Вимірювання транзакційних прекурсорів. Саме тут фірмі необхідно виміряти нефінансові результати, які можуть вказувати на зміни в поведінці споживачів в результаті їх діяльності в соціальних мережах, таких як кількість шанувальників, передплатників, акцій, рекомендацій, завантажень контенту.

5. Контроль транзакційних даних. На цьому етапі компаніям потрібно оцінювати фінансові дані, поєднуючи як зміни чистих транзакційних клієнтів, так і кількість чистих транзакцій. Це дасть фірмі більш

глибокий аналіз того, які клієнти (наприклад, нові або поточні клієнти) сприяють збільшенню продажів.

6. *Накладіть всі дані (кроки 1-5) на одну шкалу часу.* Саме тут менеджерам необхідно визначити вихідні дані і додати інші відповідні дані, такі як прес-реліз конкурентів, важливі події (наприклад, стихійні лиха, впровадження нових технологій) протягом визначених термінів, які можуть вплинути на діяльність компанії з соціального маркетингу в соціальних мережах.

7. *Шукайте шаблони.* Існують три різні моделі, які демонструють деякі можливі наслідки кампанії компанії в соціальних мережах. Перший шаблон показує спостереження тенденцій до зростання ще до запуску кампанії. З цієї схеми важко визначити вплив діяльності в соціальних мережах через відсутність значних змін в діяльності фірми. З іншого боку, друга модель (плоска лінія) показує відсутність впливу програми соціальних мереж.

В цьому випадку керівникам необхідно придивитися до будь-яких конкретних факторів, які можуть викликати цю закономірність. Це також може бути викликано діяльністю фірми поза соціальних мереж. Наприклад, маркетинг в соціальних мережах був успішним, щоб залучити нових покупців в магазин, але в магазині не було товарів, які перервали процес конверсії. Остання модель - це бажані результати маркетингу в соціальних мережах. Це вказує на істотне збільшення незабаром після початку кампанії в соціальних мережах, а також показує, що можуть бути деякі зв'язки між маркетингом в соціальних мережах і зростанням продуктивності, що буде обговорюватися на наступному етапі.

8. *Довести і не схвалити відносини*

Щоб довести, що 3-й шаблон є результатом маркетингу компанії в соціальних мережах, керівникам необхідно відійти назад від результату, щоб простежити кореляцію між зміною продуктивності фірми і її маркетингом в соціальних мережах, зв'язавши показники ефективності фірми зі шкалою часу від

Крок 6. Наприклад, чи існує кореляція між кампаніями фірми на Facebook під час введення нового продукту зі збільшенням обсягу розмов клієнтів про продукт, збільшенням відвідувачів сайту і, в кінцевому підсумку, збільшенням продажів продукту. При цьому керівництво дасть чіткий аналіз того, як діяльність фірми в соціальних мережах сприяє досягненню результатів.

Висновки. Соціальні медіа відкривають нові можливості, прокладаючи шлях для підвищення іміджу брендів, яким необхідно поставити їх в пріоритет. Крім того, нові і старі бренди будуть використовувати соціальні мережі, щоб підвищити свою конкурентоспроможність на ринку і набрати обертів серед своїх споживачів, щоб домогтися задоволеності клієнтів. Завдяки використанню соціальних мереж можна легко дістатися до зручної для користувача інтерактивної системи, розуміючи особливі і унікальні потреби клієнтів так, щоб самі клієнти могли адаптуватися і добре розуміти. В ході аналізу даних багато споживачів звернулися до брендів з вуст в уста, зробивши їх непрямой рекламної силою бренду.

Незважаючи на це, деякі фірми вважають, що широке використання соціальних медіа дозволить здешевити спосіб покращення іміджу фірмових брендів, оскільки наявні дані, перевіряючи сторінки соціальних медіа, блоги, форуми тощо, можуть зрозуміти, що задоволеність клієнтів зростає таким чином, що в той час як ці мережі не є основою постачальників послуг, вони отримали кращі відгуки щодо використання цих мереж та медіа.

Література:

1. Форман Д., Лойд Д.. Маркетингові послуги. Інтернет-покупки та поведінка покупців студентів коледжу. *Маркетинг послуг*, 2018, №27, С. 123–138.
2. Bart van der Kooi. Social Media Landscape update URL : <https://www.socialmediamodelen.nl/2018/07/social-media-landscape-update-2018/>.
3. Rust, R. Moorman, C. and Bhalla, G., Rethinking Marketing, URL : <https://hbr.org/2010/01/rethinking-marketing>.

4. Dumenco, S. Metrics mess: Five sad truths about measurement right now. URL: <https://adage.com/article/digital/metrics-mess-sad-truths-online-measurement/149055>.

5. Кеннді Д. Жорсткий SMM : Вичавити з соцмереж максимум : навчальний посібник. Москва : «Альпіна Паблішер», 2017. 302 с.

6. Халилов Д. Маркетинг в соціальних мережах : навчальний посібник. Москва, 2013. 210 с.

7. Грищенко О. Ф. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук. 2013. 22 с.

8. Монастирський Г. Л. Social media marketing як інструменту просування підприємств – надавачів транспортних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук, 2018. 22 с.

References:

1. Forman, D. and Loyd, D. (2005), –Internet Shopping and Buying Behavior of College Students.Services”, *Marketynh posluh*, vol.27, iss. 2, pp. 123-138.

2. The official site of Social media modellen (2018), –Social Media Landscape update” , retrieved from : <https://www.socialmediamodel.nl/2018/07/social-media-landscape-update-2018/>.

3. Rust, R. Moorman, C. and Bhalla, G. (2010), –Rethinking Marketing”, retrieved from : <https://hbr.org/2010/01/rethinking-marketing>.

4. Dumenco, S. (2011), –Metrics mess: Five sad truths about measurement right now” , retrieved from : <https://adage.com/article/digital/metrics-mess-sad-truths-online-measurement/149055>.

5. Kennedy, D. (2017), *Zhorstkyi SMM : Vychavyty z sotsmerezkh maksymum Vychavyty z sotsmerezkh maksymum* [Hard SMM: Get the most out of social networks], Alpina Publisher, Moscow, Russia, 302 p.

6. Khalilov, D. (2013), *Marketing v social'nyh setjah* [Marketing in social networks], Moscow, Russia, 210 p.

7. Gryshchenko, O. F. (2013), –Social media marketing as a tool of enterprise’s product promotion”, abstract of PhD. dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine, 22 p.

8. Monastyrsky, H.L. (2018) , —Social media marketing as the instrument of promotion of enterprises as transport services providers”, abstract of PhD. dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine, 22 p.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2019 р.

Розділ 7. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 330.46:658.012

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-123-134

МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО МИСЛЕННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВИПРОБУВАЛЬНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Vitkin L.M.¹, Sinhaivska O.O.²

¹ д.т.н., професор, директор департаменту технічного регулювання міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна 30-32, 03113, Україна, тел.: (050)-330-55-23, e-mail: adp.vlm@me.gov.ua, ORCID: 0000-0002-0731-1333

² аспірантка, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (073)-414-25-70, e-mail: osinhaivska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9545-8684

MODELS OF INTEGRATION OF RISK-ORIENTED THINKING IN THE ACTIVITY OF THE TEST INDUSTRY LABORATORY

Vitkin L.¹, Sinhaivska O.²

¹ Doctor of science (Technical), professor, director of the technical regulation department of the ministry of economic development, trade and agriculture of Ukraine, professor of management technologies department, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (050)-330-55-23, e-mail: adp.vlm@me.gov.ua, ORCID: 0000-0002-0731-1333

² postgraduate student, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (073)-414-25-70, e-mail: osinhaivska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9545-8684

Анотація. Ризик-орієнтоване мислення - це планування та впровадження заходів і методів, що використовуються організацією для управління і контролю ризиками, які впливають на її здатність досягати запланованих цілей. У статті проаналізовано інтегровані процеси управління на основі ризик-орієнтованого підходу на прикладах компанії Volkswagen Group та клінічної лабораторії, наведені основні алгоритми цих процесів та класифікація ризиків. Використовуючи метод бенчмаркінгу, досліджено ефективність від інтеграції процесу управління ризиками в ділову практику організації. Застосування відповідних програм управління ризиками збільшило ефективність роботи компанії Volkswagen Group на 25%, а в діяльності клінічної лабораторії збільшилося виявлення помилок при збереженні низької ймовірності помилкового відхилення. За результатами застосування емпіричного методу зроблено висновок, що управління на основі ризик-орієнтованого підходу поліпшує ефективність діяльності організацій. На прикладах інтегрованих процесів, тобто на розумінні та адаптації наявних прикладів ефективного функціонування організацій, запропоновані моделі управління випробувальною лабораторією легкої промисловості на основі ризик-орієнтованого підходу. Розроблено три моделі інтеграції. Модель 1 базується на прикладі компанії Volkswagen Group, модель 2 – на прикладі клінічної лабораторії, а модель 3 побудована, застосовуючи емпіричний підхід на основі досліджень та практики випробувальної лабораторії легкої промисловості та порівняльного аналізу моделей 1 та 2. Проведено порівняння моделей інтеграції між собою. Для оцінювання моделей було сформовано групу експертів, яка, методом експертного опитування визначила показники щодо оцінювання. За результатами оцінювання матриць ризиків для кожної моделі оптимізації проведено кількісне оцінювання зазначених моделей експертної оцінки рейтингування моделей за критерієм Гурвіца. За результатами наукового методу запропоновано найбільш оптимальну модель інтеграції управління на основі ризик-орієнтованого підходу в ділову практику випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Ключові слова: ризик, менеджмент, стандарт, акредитація, випробувальна лабораторія.

Формул: 0, рис.: 3, таб.: 2, бібл.: 26

Annotation. Risk-based thinking is the planning and implementation of measures and methods used by an organization to manage and control risks that affect its ability to achieve its intended goals. The article analyzed integrated risk-based management processes on the examples of Volkswagen Group and the clinical laboratory. The basic algorithms of these processes and risk classification are given. Using the benchmarking method, the effectiveness

of integrating the risk management process into the organizations business practices was investigated. Applying appropriate risk management programs has increased the performance of Volkswagen Group by 25% and increased the detection of errors in the clinical laboratory, while maintaining a low probability of misstatement. Based on the empirical method, it is concluded that risk - based management improves the effectiveness of organizations. For examples of integrated processes, that is, understanding and adapting existing examples of effective functioning of organizations, are models for managing a light industry test laboratory based on a risk - oriented approach. Three integration models have been developed. Model 1 is based on the example of Volkswagen Group, model 2 is on the example of a clinical laboratory, and model 3 is built using an empirical approach based on the research and practice of the light industry test laboratory and comparative analysis of models 1 and 2. Comparison of models of integration with each other. An expert group was formed to evaluate the models, which, using an expert survey, determined the indicators for the evaluation. Based on the results of the estimation of risk matrices for each optimization model, the quantitative evaluation of these models of the expert evaluation of the rating of models by the Hurwitz criterion was carried out. Based on the results of the scientific method, the most optimal risk-based management model integration is proposed into business practice for the light industry test laboratory.

Key words: risk, management, standard, accreditation, testing laboratory.

Formulas: 0, **fig.:** 3, **tabl.:** 2, **bibl.:** 26

Постановка проблеми. 2018 рік став роком, в якому сумарний результат виконання Угоди про асоціацію [1] суттєво зростає. У спільній заяві за підсумками 21-го Саміту Україна–ЄС п. 8 визнано досягнутий Україною прогрес у наближенні свого законодавства у сфері технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності, як це передбачено УА/ПВЗВТ, та зазначено, що необхідне законодавство має бути ухвалене, повинно набрати чинності й ефективно впроваджуватися відповідними українськими органами [2]. До напрямку зменшення технічних бар'єрів у торгівлі відноситься акредитація, що є одним з найважливіших елементів сучасної системи технічного регулювання.

Виконання зобов'язань щодо акредитації органів з оцінки відповідності стало можливим завдяки внесенню змін до Закону [3]. Згідно з Законом [3] було створено Національний орган України з акредитації (НААУ), який є державною організацією, що утворюється центральним органом виконавчої влади, яка забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку та провадить некомерційну господарську діяльність. Основними завданнями НААУ є: забезпечення єдиної технічної політики у сфері оцінки відповідності; забезпечення довіри споживачів до діяльності з оцінки відповідності; створення умов для взаємного визнання результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні; усунення технічних бар'єрів у

торгівлі. Однією з функцій НААУ є акредитація органів з оцінки відповідності [4].

НААУ затвердив та впровадив в діяльність загальний документ «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» [5]. Згідно з Наказом [6] методом підтвердження прийнято ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 [5]. Це найбільш популярний міжнародний стандарт, який застосовується при акредитації випробувальних та калібрувальних лабораторій, що мають на меті продемонструвати свою компетентність, що полегшує співпрацю між лабораторіями та іншими органами, сприяє більш широкому прийняттю результатів оцінки відповідності між країнами, та, в свою чергу, зменшує технічні бар'єри у торгівлі. Лабораторіям дозволяється у трирічний період, з дати публікації, перевести свої процеси на нову версію стандарту. Однією з основних змін оновленої версії ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 [5] є введення нового розділу «Дії щодо ризиків та можливостей» на основі ризик-орієнтованого підходу відповідно до вимог стандарту ДСТУ ISO 9001:2015 [7]. Тому управлінням випробувальних та калібрувальних лабораторій потрібно інтегрувати ефективне управління на основі ризик-орієнтованого мислення в свою ділову практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ще у XVIII ст. Даніель Бернуллі розвинув теорію ймовірності та

доповнив її поняттям «отримання», на яке згодом став спиратися ризик-менеджмент.

Оскільки ризик властивий усьому, професіонали з ризик - менеджменту працюють у різноманітних галузях. Наприклад, в страхуванні, безперервності бізнесу, охороні здоров'я і безпеки, корпоративному управлінні, проектуванні, плануванні та в галузі фінансових послуг.

Вивченню створення систем управління на основі ризик-орієнтованого підходу присвячені праці таких науковців: Ю.П. Адлера, Н. Гончара, В.Новікова, М.З. Світкіна, Г.І. Хімічевої, J. Dybinski, E. Gruszka, E.Krodkievska-Skoczylas.

Процес управління ризиками описаний у різних методологіях та стандартах по управлінню ризиками, які є інструментами, що допомагають організаціям їх ефективно інтегрувати. В різних сферах з'являються стандарти та передові практики. У більшості таких стандартів описуються різні типи ризиків або різні етапи процесу управління ризиками. Наприклад, ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 [8] містить керівництво з управління ризиками в області інформаційної безпеки, ДСТУ ISO 14001:2015 [9] охоплює екологічні ризики, а ДСТУ EN ISO 9001:2018 [10] – операційні ризики.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження інтегрованих систем управління на основі ризик-орієнтованого підходу та визначення доцільності імплементації системи ризик-менеджменту у діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості, побудова моделі та її оцінка математичним методом альфа – критерієм рішення Гурвіца щодо оптимізації. У процесі дослідження використовували наступні методи: бенчмаркінг та емпіричний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційне формулювання поняття ризику є вкрай важливим і дозволяє організаціям посилаючись і застосовувати узгоджені визначення та вибудовувати єдине розуміння термінології.

В світовій практиці використовуються наступні визначення ризику: ризик може бути визначений як комбінація ймовірності події та її наслідків (ISO/IEC Guide 73) [11]; ризик – невизначеність щодо досягнення цілей [12]; ризик – вплив невизначеності [13]; ризик – вплив невизначеності на досягнення цілі [14]; ризик – можливість виникнення та вірогідні масштаби наслідків негативного впливу протягом певного періоду часу [15]. З даних визначень випливає, що управління ризиками не є процесом, який накладається на інші управлінські системи прийняття рішень. Навпаки, управління ризиками є вкрай важливою складовою всіх заходів і процесів.

Існує низка стандартів, де складовою менеджменту є політики управління ризиками, наприклад: вимоги до екологічного менеджменту ДСТУ ISO 14001:2015 [9], ДСТУ EN ISO 14971:2015 [16] містить настанови щодо управління ризиками медичних лабораторій; вимоги до менеджменту якості у автомобільній промисловості IATF 16949:2016 [17] та інші.

Використовуючи метод бенчмаркінгу, дослідимо ефективність від інтеграції процесу управління ризиками в ділову практику організацій.

Розглянемо інтегрований процес управління ризиками в автомобільній промисловості на прикладі компанії Volkswagen.

У щорічному звіті компанії Volkswagen говориться: «Довгостроковий успіх нашої компанії залежить від того, як вчасно ми зможемо визначити ризики і можливості в нашій операційній діяльності та зреагуємо на них. Volkswagen вибрав цілісний, інтегрований підхід, який об'єднує систему управління ризиками, систему внутрішнього контролю і систему управління відповідністю в рамках єдиного підходу до управління (підхід «управління, ризик і відповідність»)» [18].

Система управління ризиками та система внутрішнього контролю є єдиною системою (RMS / ICS). Організаційна структура RMS / ICS Volkswagen Group

заснована на міжнародно визнаному стандарті COSO Enterprise Risk Management [19]. Стандартизовані політики всієї групи утворюють основу для прозорого і адекватного підходу до управління ризиками. Це включає: просування культури відкритого ризику; узгодження RMS / ICS з корпоративними цілями; балансування ризиків і можливостей для того, щоб максимально використовувати можливості, пов'язані з керованими і контрольованими ризиками; дотримання правил і норм; забезпечення відповідності RMS / ICS з точки зору типу, масштабу, складності та рівня ризику в реаліях ділової активності та середовищі; регулярні перевірки RMS / ICS на предмет ефективності та результативності.

Система управління ризиками та система внутрішнього контролю компанії Volkswagen складається з системи трьох ліній захисту; річного стандарту управління, ризик та процес відповідності; системи раннього попередження (внутрішній аудит); системи управління ризиками і інтеграції внутрішнього контролю в контексті процесу фінансової звітності; системи інформування про порушення [20]. Ключовим елементом RMS / ICS в Volkswagen є модель трьох ліній захисту, що є базовим елементом застосування, у відповідності з вимогами Європейської конфедерації інститутів внутрішнього аудиту (ЕСІІА).

Рис. 1. Модель трьох ліній захисту компанії Volkswagen

Джерело: складено автором на основі [18]

Відповідно до цієї моделі RMS / ICS Volkswagen Group має три лінії захисту, які призначені для захисту Компанії від потенційних ризиків.

Лінія захисту Компанії та підрозділів здійснює управління операційними ризиками та внутрішній контроль. Події, які можуть викликати ризик, виявляються та оцінюються на місцях в підрозділах. Заходи щодо усунення невідповідностей вводяться негайно, їх вплив оцінюється, і інформація своєчасно включається в планування. Результати процесу управління операційними ризиками включені до бюджетного планування та фінансового контролю на постійній основі.

Друга лінія захисту: виявлення та звітність про системні та поточні ризики з використанням загальнокорпоративних процесів. Проводиться відділом

управління ризиками щороку. Ризики оцінюються в контексті будь-яких вжитих заходів з управління ризиками, тобто в аналізі. Ефективність ключових заходів з управління ризиками і контролю перевіряється, і будь-які недоліки, виявлені в процесі, повідомляються і виправляються.

Третя лінія захисту: перевірки відділом внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит допомагає Правлінню здійснювати моніторинг різних підрозділів і корпоративних підрозділів. Він регулярно перевіряє систему раннього попередження про ризики, а також структуру і впровадження RMS / ICS в рамках своїх процедур незалежного аудиту. [18]

Класифікація ризиків та можливостей компанії Volkswagen: ризик досліджень і розробок; модульна стратегія; партнерські

відносини; закупівельні ризики та можливості; виробничі ризики; ризики, що пов'язані зі попитом; ризик якості; ризик персоналу; IT-ризик; правила охорони зовнішнього середовища; судові справи; фінансові ризики; ризики репутації; інші ризики.

Незалежне дослідження Університету Квінс (Англія) свідчить про те, що при застосуванні відповідних програм управління ризиками збільшили ефективність компанії Volkswagen на 25% [18].

Розглянемо інтегрований процес управління ризиками в медичній галузі. Управління ризиками в ній описується як систематичне застосування політики, процедур і практики управління до завдань аналізу, оцінки, контролю та моніторингу ризиків на основі гармонізованого стандарту ДСТУ EN ISO 14971:2015 [16]. Розглянемо на прикладі клінічної лабораторії. [21].

Управління ризиками це процес, який передбачає вірогідність незапланованої події (помилки), оцінювання частоти виникнення цих подій, а також наслідків

або тяжкість шкоди, яку вони завдають, і, нарешті, запобіжні дії щодо зменшення ризик-потенційної шкоди до прийняттого рівня. Процес управління ризиками базується на оцінюванні ефективності нових інструментів та аналізів перед випробуванням; виконанні регулярного технічного обслуговування та контролю якості; реагуванні на зауваження лікаря і усунення помилок.

Аналіз ризиків складається з двох основних частин. Перша частина включає аналіз режимів та відхилень, який виявляє потенційні джерела і визначає, як вони впливають на систему. Застосовується на стадії розробки продукту або послуги, або коли існуючий процес чи продукт використовується по-новому. Друга частина процесу аналізу ризиків заснована на спостереженні відхилень за допомогою системи звітів про помилки та коригувальних дій. Заходи контролю можуть описувати запобіжні дії щодо помилок та наслідків. Загальна схема оцінювання інформації надана на рисунку 2.

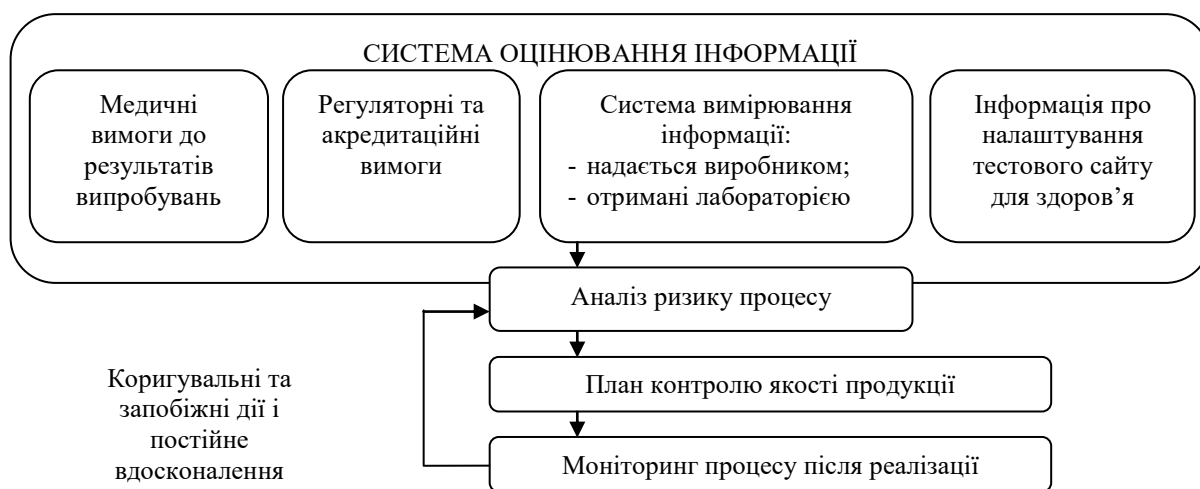

Рис. 2. Блок – схема «Система оцінювання інформації»

Джерело: [21]

План контролю якості включає чотири складові. Перший крок включає набір системної інформації, включаючи рекомендації виробника щодо правильного використання приладів. Другий крок: лабораторія повинна визначити унікальні для лабораторії умови, включаючи

компетентність персоналу і умови навколишнього середовища, які можуть вплинути на ризик та ймовірність помилки; потім проводиться оцінка ризику і визначаються заходи контролю для зниження потенційної шкоди. На третьому етапі представлений план контролю якості

у вигляді переліку виявлених небезпек і дій, які лабораторія повинна зробити, щоб мінімізувати ризик. Четвертий крок: план контролю якості здійснюється і контролюється на ефективність.

Управління ризиками є новою концепцією для клінічних лабораторій. Використання управління на основі ризик-орієнтованого підходу збільшило виявлення помилок при збереженні низької ймовірності помилкового відхилення [21].

Volkswagen та клінічна лабораторія застосовують емпіричні методи аналізу ризиків, тобто емпіричний цикл: спостереження, індукція, дедукція, перевірка, оцінка.

З вищенаведеного бачимо, що управління на основі ризик-орієнтованого підходу перш за все направлено на безпеку життєдіяльності людини. Оскільки діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості теж пов'язана з безпекою, а саме, випробування проводяться за показниками, що входять в групу суттєвих вимог до Технічного регламенту засобів індивідуального захисту [22], а також випробування за показниками безпеки у відповідності до Директиви 2001/95/ЄС [23], тому ці приклади управління можна використати як основу щодо створення моделі управління на основі ризик-орієнтованого підходу. Існують загальні правила щодо оцінювання ризиків: ідентифікація, аналіз, оцінка [24].

В контексті випробувальної лабораторії легкої промисловості ідентифікація ризиків базується на визначенні повного переліку небезпечних подій, що можуть призвести до негативних наслідків, тобто піддати сумніву компетентність лабораторії. Результатом ідентифікації повинен стати реєстр ризиків.

Аналіз ризиків – це розуміння характеру ризику, його особливості, рівня. Аналіз ризиків враховує докладний розгляд невизначеностей, джерел ризику, наслідків, ймовірності, подій, сценаріїв, засобів контролю та їх ефективності.

Оцінка ризику сприяє прийняттю рішення, враховує порівняння результатів аналізу з встановленими критеріями ризику, визначає необхідність додаткових дій, таких як: більше нічого не вживати; розглянути можливі варіанти впливу на ризик; провести подальший аналіз, щоб краще зрозуміти ризик; підтримувати існуючі засоби контролю; переглянути цілі.

Для управління випробувальною лабораторією легкої промисловості, що є структурним підрозділом організації, на основі ризик-орієнтованого підходу запропоновано наступні моделі.

Модель 1 Інтеграція ризик-орієнтованого підходу в систему управління випробувальної лабораторії на прикладі компанії Volkswagen (Концепція трьох ліній захисту).

В даній моделі обов'язки та відповідальність розподіляються між учасниками процесу «прийняття рішень». При оцінюванні ризиків застосовуються емпіричні методи. Блок-схема інтеграції ризик-орієнтованого підходу в систему управління випробувальної лабораторії на прикладі концепції трьох ліній захисту надана на рисунку 3.

Перша лінія захисту покладається на керівництво випробувальної лабораторії, яке здійснює управління оперативними ризиками та внутрішній контроль. Випробувальна лабораторія є власником ризиків і несе відповідальність за виявлення, управління, зниження рівня ризиків, аналіз і формування звітності по ключовим ризикам. Керівництво випробувальної лабораторії розробляє, впроваджує та забезпечує функціонування контрольних процедур на всіх процесах.

Друга лінія захисту. До компетенції учасників другої лінії захисту входить аналітика загроз, а також консолідація інформації по ризиках. Відповідальний за управління ризиками забезпечує безперервний моніторинг процесу розробки і функціонування контрольних процедур, що відносяться до першої лінії захисту, консультує з питань управління ризиками.

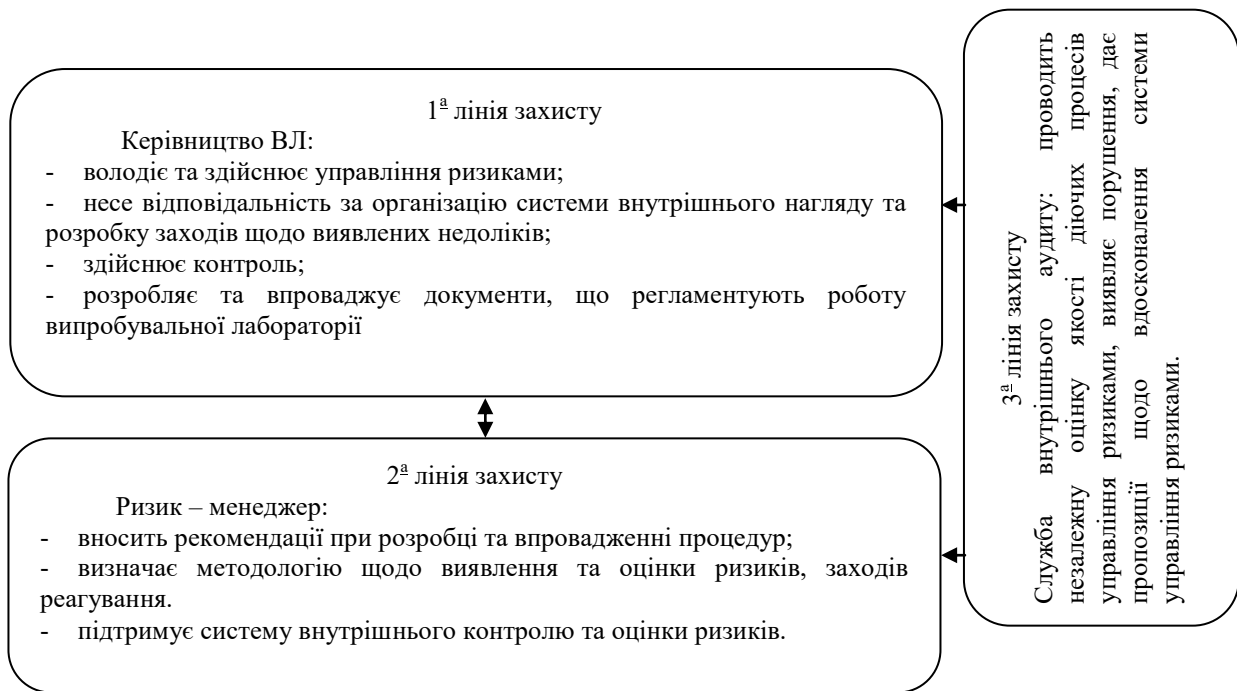

Рис. 3. Блок-схема «Інтеграція ризик – орієнтованого підходу в систему управління випробувальної лабораторії (Концепція трьох ліній захисту)»

Джерело: складено автором

Третя лінія захисту – служба внутрішнього аудиту. До її функцій належить проведення незалежної оцінки якості діючих процесів управління ризиками, виявлення порушень, надання пропозицій щодо вдосконалення системи управління ризиками. Служба внутрішнього аудиту проводить моніторинг функцій першої і другої ліній захисту, а також здійснює контроль виконання коригувальних заходів щодо вдосконалення системи управління ризиками.

Дана модель розподіляє ролі, закріплює обов'язки та відповідальність. Недоліком цієї моделі є недостатнє залучення до процесу всіх співробітників випробувальної лабораторії. Модель застосовує емпіричні методи оцінювання ризиків.

Модель 2 Інтеграція ризик-орієнтованого підходу в систему управління випробувальної лабораторії на прикладі управління ризиками в медичній галузі.

Подібно до того, як в медичних лабораторіях, так і у випробувальній лабораторії легкої промисловості виявлення ризиків та своєчасні дії щодо їх

усунення є невід'ємними складовими управління, що поліпшує діяльність.

Дана модель покладає функції здійснення управління ризиками, внутрішній контроль, забезпечення безперервного моніторингу процесу на керівництво випробувальної лабораторії. Тобто обов'язки та відповідальність за процес «прийняття рішень» покладається на керівництво лабораторії.

Ключовим недоліком цієї моделі є поява проблематики під назвою «ментальні пастки». «Ментальні пастки» – це систематичні помилки людського мозку, що призводять до неправильної інтерпретації ситуації і, як наслідок, неправильного прийняття рішення [25]. Саме тому керівництву необхідно системно включати інструменти управління ризиками в ключові бізнес процеси та залучати до цього всіх співробітників.

Модель 3. Дану модель побудуємо, застосовуючи емпіричний підхід на основі досліджень та практики випробувальної лабораторії легкої промисловості. На меті ми ставимо використання наукових підходів, а саме для побудови цієї моделі використовуємо науковий метод

«бенчмаркінг», тобто на основі аналізу моделей 1 та 2. Акцентом моделі є впровадження деталізованих процесів по управлінню ризиками в кожному конкретному напрямку діяльності випробувальної лабораторії та за участю кваліфікованого персоналу.

Концепцією цієї моделі є те, що система управління випробувальною лабораторією легкої промисловості складається з системи управління ризиками та системи якості (СУР / СЯ). Ці системи взаємопов'язані. Процес прийняття рішень базується на оцінюванні ризиків. Управління ризиками – це невід'ємна частина у прийнятті рішень управлінських процесів, а не окремий процес зі своїми документами та принципами.

За основу цієї моделі візьмемо модель 1. Відповідно ролі, обов'язки та відповідальність наступні: керівництво випробувальної лабораторії здійснює управління оперативними ризиками та внутрішній контроль; ризик-менеджер забезпечує безперервний моніторинг процесу; служба внутрішнього аудиту здійснює незалежну оцінку якості діючих процесів управління ризиками.

Замість єдиного централізованого процесу управління ризиками, впроваджуються деталізовані процеси в кожному конкретному напрямку діяльності. У кожного процесу існує своя мета. Ризик – це те, що впливає на досягнення мети і ідентифікуються у процесах діяльності. При розробці реєстру ризиків доцільно використовувати метод експертних оцінок.

Реєстр ризиків складається по кожному процесу. В якості експертів залучається кваліфікований персонал, рівень знань якого відповідає аналізованому процесу. Ступінь кваліфікації, в тому числі по ідентифікації небезпечних подій, можливостей щодо поліпшення, оцінки якості та обробці ризику, достатній для вирішення проблем, що виникають в галузі ризику.

Формується робоча група експертів з керівника, ризик-менеджера, співробітників випробувальної

лабораторії, що беруть участь в процесі. Метою етапу аналізу ризиків є встановлення пріоритетів ідентифікованих ризиків, тобто першочерговість обробки. В якості оціночних показників беруться два елементи концепції ризику: ймовірність та наслідки. Оцінюванням ризику є порівняння рівня ризику, що встановлений в процесі аналізу, з критеріями ризику, що встановлені у рамках розглянутого контексту.

Результатом оцінювання ризику є рішення щодо наступного кроку, тобто: більш нічого не робити, розглянути можливі варіанти впливу на ризик, провести подальший аналіз, підтримати існуючі засоби контролю, переглянути цілі.

Вплив на ризик – це вибір варіанту стратегії: ухилення, усунення джерела ризику, зміна ймовірності, зміна наслідків, передача ризику, усвідомлене утримання ризику. Беручи до уваги отримані дані, керівництво лабораторії приймає рішення.

Порівнюємо моделі інтеграції між собою. Існує багато різних математичних моделей, але з точки зору оцінювання ризиків, прийнятна модель, яка ґрунтується на оцінюванні за критерієм Гурвіца. Завдяки тому, що вона відрізняється від інших простотою, а в умовах діяльності випробувальної лабораторії, з достатньо напруженим графіком, простота в застосуванні є вкрай важливою складовою. Природно, що для формування наукового знання ми застосуємо критерій Гурвіца [26].

За допомогою альфа – критерію рішення Гурвіца щодо оптимізації [26] експертною групою було оцінено моделі управління випробувальною лабораторією легкої промисловості на основі ризик-орієнтованого підходу. Для оцінювання моделей була сформована група експертів. З експертного опитування було відібрано десять показників. Далі методом рейтингового опитування нівелюємо показники щодо оцінювання моделей за шкалою від 1 до 10 (де 1 це найвище місце за рейтингом). Результати опитування наведені у таблиці 1.

З наведених даних експерти зробили висновок, що для оцінювання моделей управління випробувальною лабораторією легкої промисловості на основі ризик-орієнтованого підходу необхідно і достатньо скористатися трьома

наступними показниками: практичність, зрозумілість, функціональність. Експертам запропоновано оцінити моделі за шкалою від 1 до 10 (мінімальний бал 1). За методологією оцінювання отримані результати, наведені у таблиці 2.

Таблиця 1

Рейтинг показників щодо оцінювання моделей

№ п /п	Назва показника	Характеристика	Рейтинг
1	практичність	легкість впровадження моделі у систему управління	3
2	зрозумілість	розуміння щодо описаних процесів	2
3	функціональність	наскільки в моделі враховані всі процеси діяльності лабораторії.	1
4	час виконання	витрати часу для впровадження моделі у систему управління	4
5	витрачені ресурси	скільки на впровадження моделі потрібно людських та фінансових ресурсів	9
6	впровадження у корпоративну культуру	як процес вбудовується в корпоративну культуру та підсвідомість співробітників	8
7	процес прийняття рішень	врахування максимальної кількості інформації, що спрямована на прийняття рішень	5
8	мінімізація негативного ефекту	максимальне зниження негативного ефекту після впровадження моделі	7
9	обов'язки керівництва	роль та відповідальність керівництва у процесі	6
10	кількість залучених співробітників	потрібна кількість залучених співробітників для участі в процесі	10

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Результати кількісного оцінювання моделей оптимізації управління випробувальною лабораторією легкої промисловості на основі ризик - орієнтованого підходу

Назва показника	Кількість балів за результатами оцінювання		
	Модель 1	Модель 2	Модель 3
Практичність	12,5	14,0	12,5
Зрозумілість	13,0	6,5	14,5
Функціональність	13,0	3,5	14,5
Загальна сума балів за показниками	38,5	24,0	41,5

Джерело: складено автором

З оцінювання експертів за показниками, що були розраховані за допомогою альфа – критерію рішення Гурвіца щодо оптимізації, встановлено, що модель 3 є найприйнятнішою для впровадження у діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості.

Висновки. З прикладів компанії Volkswagen та клінічної лабораторії зроблено висновок, що діяльність, в основі якої лежить ризик-орієнтоване мислення покращує ефективність організацій. За допомогою методу бенчмаркінгу,

використовуючи практики цих організацій, створені моделі управління випробувальною лабораторією легкої промисловості на основі ризик-орієнтованого підходу. А для побудови моделі 3 ще застосували емпіричний підхід на основі досліджень та практики випробувальної лабораторії легкої промисловості.

На меті ставили використання наукових підходів, тому при побудові моделі 3 ще раз застосували метод бенчмакінгу,

порівнюючи між собою модель 1 та модель 2.

Для формування наукового знання ми використали альфа – критерій рішення Гурвіца [26]. Кількісна оцінка показала, що модель 3 краща та підходить до специфіки потреб легкої промисловості. З оцінювання експертів встановлено, що модель 3 є найприйнятнішою для впровадження не тільки у діяльність випробувальної лабораторії легкої промисловості, подібний підхід можна застосувати для оцінювання в інших лабораторіях, а показники є практично універсальними.

Тобто для визначення найкращої моделі щодо впровадження управління на основі ризик-орієнтованого підходу з урахуванням специфіки випробувальної лабораторії легкої промисловості використовуємо математичний метод альфа – критерій рішення Гурвіца щодо оптимізації.

Цей крок буде відповідати вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025: 2017 [5], що в свою чергу зменшить технічні бар'єри у торгівлі відповідно реалізації Угоди про асоціацію [1].

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон від 16.09.2014 № 1678-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.
2. Спільна заява за підсумками 21-го Саміту Україна-ЄС п. 8. URL : <https://france.mfa.gov.ua/ua/embassy/press-center/news/73917-spilyna-zajava-za-pidsumkami-21-go-samitu-ukrajina-jes-mkijiv-8-lipnya-2019-roku>.
3. Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 11.02.2015 № 2407-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2407-14>.
4. Про затвердження нової редакції Положення про Національне Агентство з Акредитації України: Наказ від 08.02.2017 № v0161731-17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0161731-17>.
5. ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій Київ, 2017. 40 с. (Інформація та документація). URL: http://www.euroacademia.com.ua/data/site/5b8cfc17d6490_Авторський_переклад_Новікова_В_М%20пдф.pdf.
6. Про впровадження стандарту ISO/IEC 17025:2017: Наказ НААУ від 28.12.2017 № 494 // База даних «Законодавство України». URL: <https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/Nakaz-238.pdf>.
7. ДСТУ ISO 9001:2015 Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT). Київ, 2016. 39 с. (Інформація та документація).
8. ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги (ISO/IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT). Київ, 2015. 18 с. (Інформація та документація).
9. ДСТУ ISO 14001: 2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування (ISO 14001:2015, IDT). Київ, 2015. 37 с. (Інформація та документація).
10. ДСТУ EN ISO 9001:2018 (EN ISO 9001:2015, IDT; ISO 9001:2015, IDT Система управління якістю. Вимоги. Київ, 2018. 44 с. (Інформація та документація).
11. Стандарт з ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій ризик-менеджменту (Risk Management Standard, FERMA), Великобританія. 2002. 16с. (інформація та документація). URL: <https://www.ferma.eu>.
12. ДСТУ ISO Guide 73:2013 Керування ризиком. Словник термінів. URL: <https://www.metrology.com.ua/.../iso-iec...iso/325-dstu-iso-guide-73-201>.
13. ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT). Київ. 45 с. (Інформація та документація).
14. ДСТУ ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT) Менеджмент ризиків. Принципи та керівні вказівки. Київ. 18 с. (Інформація та документація).
15. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»: Закон від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
16. ДСТУ EN ISO 14971:2015 (EN ISO 14971:2012, IDT; ISO 14971:2007, IDT) Вироби медичні. Настанови щодо управління ризиком. Київ, 2015. 104 с. (Інформація та документація).
17. IATF 16949:2016 Система менеджменту якості для виробництв автомобільної промисловості і організацій, які виробляють відповідні сервісні частини. 2016. 16 с. (Інформація та документація). URL: <https://ru.scribd.com/document/367718777/IATF-16949-2016-soft-copy-pdf>.
18. Офіційний сайт. URL: <https://www.volkswagenag.com/en/group/compliance-and-risk-management.html>.
19. COSO (Концептуальні основи управління ризиками): Комітет організацій-спонсорів Комісії Тредудей. 2004 (Інформація та документація). URL: <https://www.coso.org/Documents/COSO-CROWE-COSO-Internal-Control-Integrated-Framework.pdf>.
20. Офіційний сайт. URL: <https://annualreport2017.volkswagenag.com/group->

management-report/report-on-risks-and-opportunities/risk-management-and-control-system.html.

21. Sarah W Njoroge and James H Nichols Risk Management in the Clinical Laboratory. *Ann Lab Med*. 2014 Jul; 34(4). Pp. 274–278. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4071183/>.

22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Технічний Регламент засобів індивідуального захисту» від 27 серпня 2008 р. N 761 Документ 761-2008-п, чинний, поточна редакція. Редакція від 04.03.2016, підстава 76-2016-п. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-2008>.

23. Директива 2001/95/ЄС Європейського парламенту та ради від 3 грудня 2001 року. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/31103.docx>.

24. ДСТУ ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT) Менеджмент ризиків. Принципи та керівні вказівки. Київ, 2019. 18с. (Інформація та документація).

25. Офіційний сайт. URL: <https://riskacademy.blog/2017/06/19/changing-risk-management/>.

26. Офіційний сайт. URL: <https://math.semestr.ru/games/horowitz.php>.

References:

1. Ratification of the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part: The law of 16.09.2014 № 1678-VII // Database «The legislation of Ukraine»/ VR of Ukraine, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

2. Joint Statement on the Results of the 21st EU-Ukraine Summit s. 8, retrieved from : <https://france.mfa.gov.ua/ua/embassy/press-center/news/73917-spilyna-zajava-za-pidsumkami-21-go-samitu-ukrajina-jes-mkijiv-8-lipnya-2019-roku>.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine –On the accreditation of conformity assessment bodies of 11.02.2015 № 2407-III, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2407-14>.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The new wording of the Regulation on the National Agency for Accreditation of Ukraine from 08.02.2017 № v0161731-17, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0161731-17>.

5. DSTU ISO/IEC 17025:2017 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. Kyiv, 40 p. (Information and documentation), retrieved from : http://www.euroacademia.com.ua/data/site/5b8cfc17d6490_Авторський_переклад_Новікова_В_М%20pdf.pdf.

6. About the implementation of the standard ISO/IEC 17025:2017: NAAU Order from 28.12.2017 № 494 // Database «The legislation of Ukraine», retrieved from : <https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/Nakaz-238.pdf>.

7. DSTU ISO 9001:2015 Quality management systems - requirements (ISO 9001:2015, IDT). Kyiv. 39 p. (Information and documentation).

8. DSTU ISO/IEC 27001:2015 Information technology -- security techniques -- information security management systems - requirements (ISO/IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT). Kyiv. 18 p. (Information and documentation).

9. DSTU ISO 14001: 2015 Environmental management systems - requirements with guidance for use (ISO 14001:2015, IDT). Kyiv. 37 p. (Information and documentation).

10. DSTU EN ISO 9001:2018 (EN ISO 9001:2015, IDT; ISO 9001:2015, IDT) Quality management systems - requirements. Kyiv, 44 p. (Information and documentation).

11. Risk Management Standard of the Federation of European Risk Management Associations (Risk Management Standard, FERMA), UK, 16с. (Information and documentation), retrieved from : <https://www.ferma.eu>

12. DSTU ISO Guide 73:2013 Risk management - vocabulary. retrieved from : <https://www.metrology.com.ua/.../iso-iec...iso/325-dstu-iso-guide-73-201>.

13. DSTU ISO 9000:2015 Quality management systems -fundamentals and vocabulary (ISO 9000:2015, IDT). Kyiv, 45 p. (Information and documentation).

14. DSTU ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT) Risk management - guidelines. Kyiv, 18 p. (Information and documentation).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015),), The Law of Ukraine –About technical regulations and conformity assessment”, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.

16. DSTU EN ISO 14971:2015 (EN ISO 14971:2012, IDT; ISO 14971:2007, IDT) Medical devices — Application of risk management to medical devices. Kyiv, 104 p. (Information and documentation).

17. IATF 16949:2016 The International Automotive. Quality Standard. 2016. 16 s. (Information and documentation), retrieved from : <https://ru.scribd.com/document/367718777/IATF-16949-2016-soft-copy-pdf>.

18. The official site, retrieved from : <https://www.volkswagenag.com/en/group/compliance-and-risk-management.html>.

19. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) Copyright Permission Request Form. 2004 (Information and documentation), retrieved from : <https://www.coso.org/Documents/COSO-CROWE-COSO-Internal-Control-Integrated-Framework.pdf>.

20. The official site, retrieved from : <https://annualreport2017.volkswagenag.com/group-management-report/report-on-risks-and-opportunities/risk-management-and-control-system.html>.

21. Sarah, W (2014), –Njoroge and James H Nichols Risk Management in the Clinical Laboratory.

Ann Lab Med. №34(4), pp. 274–278, retrieved from : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4071183/>.

22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), –About the Technical Regulation of personal protective equipment”, retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/761-2008>.

23. DIRECTIVE 2001/95/EC of the european parliament and of the council of 3 December 2001 on general product safety, retrieved from : <http://old.minjust.gov.ua/file/31103.docx>.

24. DSTU ISO 31000:2018 (ISO 31000:2018, IDT), Risk management - guidelines. Kyiv, 18 p. (Information and documentation).

25. The official site, retrieved from : <https://riskacademy.blog/2017/06/19/changing-risk-management/>.

26. The official site, retrieved from : <https://math.semestr.ru/games/horowitz.php>.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2019 р.

УДК 65.012.8

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-135-142

ЗМІНИ В РАМКОВИХ УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ КОНКУРЕНТНОГО БЕНЧМАРКІНГУ

Маринович В.В.

старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин, ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-57-07, e-mail.: niktoria@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-8938-0756

CHANGES IN THE FRAMEWORK OF COMPETITIVE BENCHMARKING

Marynovych V.

senior lecture of international economic relations department, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113,
Ukraine, tel.: (044)-455-57-07, e-mail.: niktoria@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8938-0756

Анотація. Посилення конкуренції в галузі вищої освіти у глобальному просторі вимагає від держави розробки низки управлінських рішень, які забезпечать сталий економічний розвиток та прибутковість приватним економічним агентам та нададуть їм можливість оцінювати і поліпшувати власну економічну безпеку. В статті розглянуто умови, які впливають на забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО та обґрунтовано необхідність змін у рамкових умовах використання конкурентного бенчмаркінгу закладами вищої освіти приватної форми власності як суб'єктів господарської діяльності. Успіхи при застосуванні університетського конкурентного бенчмаркінгу обумовлені тим, що він будується не на простому ранжируванні, а на вивченні послідовності дій при поліпшенні того чи іншого показника. На основі аналізу процесів забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО показано, що в реаліях сьогодення особлива складність забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО полягає у відсутності обміну інформацією між закладами освіти. Недоступність та закритість інформації заважає приватним закладам освіти при розробці плану дій пророзувати перспективу розвитку закладів та періодично порівнювати їх діяльність із діяльністю ЗВО-лідерів. Запропоновано використання державних платформ із університетського конкурентного бенчмаркінгу, що надасть можливість приватним ЗВО реалізовувати безперервне вдосконалення освітніх процесів. Державні платформи відображають природний хід розвитку відносин між ЗВО і являють собою соціальні відносини, які припускають спільну діяльність та обопільне зусилля приватних ЗВО та державних органів, об'єднаних спільними інтересами. Узагальнено та уточнено організаційно-економічні форми університетського конкурентного бенчмаркінгу та запропоновано інструменти університетської конкурентно-бенчмаркінгової менеджмент-технології. Враховуючи принципи менеджменту якості, у процесі аналізу стану організаційно-управлінської діяльності визначено основні завдання держави з метою формування сприятливого економіко-правового середовища для ведення приватної освітньої діяльності.

Ключові слова: конкурентний бенчмаркінг, економічна безпека, заклади вищої освіти (ЗВО), забезпечення економічної безпеки (ЗЕБ), якість освіти, конкурентоспроможність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 10

Annotation. Increasing competition in higher education in the Global space requires the state to develop a range of management solutions that will ensure sustainable economic development and profitability for economic agents and enable them to assess and improve their own economic security. The article examines the conditions that affect the economic security of private higher education institutions and substantiates the need to change the framework of competitive benchmarking used by Higher Education Institutions of private ownership as subjects of economic activity. The success of applying university competitive benchmarking is due to the fact that it is not based on simple ranking, yet on the study of the sequence of actions in improving one or another indicator. Based on the analysis of the processes of ensuring the economic security of private HEIs, it is shown that in the realities of today the particular difficulty of ensuring the economic security of private HEIs lies in the fact that there is dearth of information exchange. In the conditions of secrecy of information in the development of an action plan for private educational institutions it is not easy to forecast the prospect of development of institutions, to periodically compare their activities with the activities of leaders. It is proposed to use state-level platforms for the university competitive benchmarking, which will enable the private universities to implement continuous improvement of educational processes. State platforms reflect the natural course of development of relations between private HEIs and represent social relations that involve the joint activities and mutual efforts of HEIs and government bodies united by common interests. Organizational and economic forms of university competitive benchmarking are generalized and specified, and tools of university competitive benchmarking

management technology are proposed. Taking into account the principles of quality management, in the process of analyzing the state of organizational and managerial activity the main tasks of the state have been identified in order to create a favorable economic and legal environment for private educational activities.

Key words: competitive benchmarking, economic security, higher educational institutions, economic security ensuring, quality of education, competitiveness.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 10

Постановка проблеми. За останні роки у світі значно підвищилась значимість науки та освіти задля забезпечення процесів економічного зростання. Країни з розвинутою економікою підтримують досить високий рівень капіталовкладень в освіту. Інвестування в освіту розглядається ними як джерело економічного зростання на рівні інших видів інвестицій. Успіхи цих країн у формуванні відповідної економіки знань відображаються у місцях, які вони займають в рейтингах міжнародних організацій та дослідницьких центрів. За останніми дослідженнями і публікаціями, незважаючи на досить високі кількісні показники рівня фінансування вітчизняної освіти, Україна відстає від розвинених країн за якістю вищої освіти і застосуванням інноваційних технологій у виробництві. Глобалізація освіти змінює роль і функції держави стосовно уніфікації знань, якості надання ЗВО освітніх послуг. Досягнення одного рівня із розвинутими країнами світу вимагає від вітчизняної вищої освіти запозичення у світових університетів найкращих практик, які роблять вищу освіту визнаною і конкурентоспроможною.

Зазначене вимагає посилення уваги Міністерства фінансів та Міністерства освіти і науки до перерозподілу бюджетних ресурсів з метою підвищення ефективності їх використання. Вирішення вищезазначеного питання прямо пов'язано із конкурентоспроможністю ЗВО приватної форми власності та безпосередньо впливає на забезпечення їх економічної безпеки.

Конкурентний бенчмаркінг, вирішуючи нові ринкові завдання, які відображають освітню глобалізацію та швидкі і масштабні зміни у секторі освіти, стає менеджмент-технологією, яка об'єднує освітні організації та університети задля пошуку ефективних управлінських рішень

і може стати платформою для держави у налагодженні механізмів підтримки та допомоги приватним ЗВО, пов'язаних з їх економічною безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В багатьох джерелах започатковано розв'язання даної проблеми показав, що існує потреба у зміні рамок умов використання конкурентного бенчмаркінгу. Це зумовлено низькими показниками якості вищої освіти, науково-технічного прогресу, забезпечення економічної безпеки ЗВО, взаємозв'язку між закладами вищої освіти та бізнесом. У зарубіжній і вітчизняній літературі мало спеціальних робіт, присвячених питанню забезпечення економічної безпеки ЗВО приватної форми власності, які застосовують технологію конкурентного бенчмаркінгу. Недостатньо і матеріалів, що стосуються конкурентного бенчмаркінгу як самостійної технології підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Незважаючи на значний доробок низки економічних та управлінських елементів функціонування ЗВО в працях В. Боброва, С.В. Бреус, Т. Данилової, І. Іванової, Є. Князева, В. Кременя, В. Куценко, В. Лазарева, С. Мамонтова, Т. Оболенської, М. Пашенка, Л. Прус, Л. Соколова, Т. Фінікова, Н. Ушакової, проблему управління економічною безпекою ЗВО на засадах конкурентного бенчмаркінгу недостатньо вирішено у теоретичному плані і не адаптовано до рівня практичного застосування.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищезазначене, метою нашої статті є:

- виокремлення умов, які впливають на забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО;

- обґрунтування необхідності змін у рамок умов використання конкурентного бенчмаркінгу закладами

вищої освіти приватної форми власності як суб'єктів господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах конкурентної боротьби між вітчизняними закладами освіти за ресурси важливість поглибленого вивчення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо шляхів збільшення конкурентних переваг приватних ЗВО та посилення їх економічної безпеки є незамінним активом приватних економічних агентів. Особлива увага приділяється науково обґрунтованим методам управління ЗВО приватної форми власності. Саме приватні ЗВО знаходяться у епіцентрі реальних небезпек, а їх частина складає 36% (77 приватних ЗВО) із загальної кількості ЗВО різних форм власності (289).

Серед 1,3 млн студентів 739 тисячі студентів навчаються на платній основі, що складає 56%. Невідпрацьованість методології та інструментарію управління приватними ЗВО та відсутність функціональної структури побудови і розвитку внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості у вітчизняних приватних ЗВО є одними з причин їх потрапляння у зону небезпек. Держава, змінюючи рамкові умови на ті, які полягають у плануванні якості приватної освіти, незалежній внутрішній та зовнішній оцінці якості приватних освітніх послуг, визнанні ризиків у секторі приватної освіти та допомозі у пошуку рішень, створенні комунікацій між приватними економічними агентами та державою, посиленні якісного параметру приватної освіти, наріжним каменем якого є державні стандарти якості освіти, посилює потенціал приватних ЗВО, їх стійкість до загроз та ризиків та забезпечує сталий розвиток їх системи економічної безпеки.

Денисенко М. П., Бреус С. В. та Грищенко І. А. вважають, що держава відіграє важливу роль у запобіганні таких незручних становищ та виокремлюють серед завдань держави у цьому контексті підвищення рівня конкурентоспроможності випускників

ЗВО шляхом отримання якісних освітніх послуг та підвищення рівня конкурентоспроможності закладів освіти, що «сприятиме збільшенню інвестицій у людський капітал з боку держави, залученню коштів вітчизняних та іноземних студентів, а також з боку приватних інвесторів» [1].

Таким чином, планування якості освіти стає гарантією стабільного та максимально ефективного функціонування вітчизняних приватних ЗВО та формує високий потенціал розвитку приватної вищої освіти в майбутньому. Зосередженість на поширенні якісних знань та сприяння у впровадженні конкурентно-бенчмаркінгового аналізу на рівні приватних ЗВО на постійній основі створює нову архітектуру економічної безпеки приватних ЗВО. Організація комфортного навчального середовища, рівного доступу до освіти та підвищення придатності здобувачів вищої освіти до працевлаштування, професійний розвиток викладачів, дотримання доброчесності у сукупності просуває українську систему приватної вищої освіти до освітніх систем країн-лідерів [2] та формує економічну безпеку приватних ЗВО.

Ми вважаємо ці умови головними чинниками посилення та забезпечення економічної безпеки приватних ЗВО в умовах ринку, який виступає засобом поширення знань.

За роки незалежності України, як свідчить аналіз ринку праці, у системі приватної освіти України було створено кількісний параметр поліпшення якості освіти, що полягає у відкритті нових напрямів підготовки здобувачів вищої освіти, запозиченні зарубіжних освітніх програм, що забезпечують мінімальні потреби бізнесу в кадрах. Створення якісного параметру приватної освіти продовжується і сьогодні та полягає насамперед у розробці державних стандартів якості освіти, дотримання яких забезпечують певні інстанції. Поява глобальної конкуренції освітніх центрів спричинила зростання ролі репутаційних чинників, інструментарій яких полягає у

рейтингах ЗВО, науко метричних системах та методиках, спеціалізованих академічних журналах, віртуальному просторі наукової комунікації [2]. Ці інструменти надають можливість приватним економічним агентам, виконуючи свою освітню та соціальну місії, формувати базові умови для розвитку власної системи економічної безпеки.

Важливим питанням залишається фінансування ЗВО. Так розвинені країни світу та ті, які досягли успіхів в економічному розвитку за останні роки, приділяли та продовжують приділяти увагу розвитку вищої освіти. ЗВО у цих країнах світу є форпостом соціального, наукового та культурного розвитку держави, а їх економічна безпека є основою економічної безпеки країни [3]. Досвід цих країн показує, як витрати на освіту підтримують та забезпечують стійкість і економічну безпеку закладів освітнього сектору. Інвестування в освіту розглядаються цими країнами у якості джерела економічного зростання на рівні інших видів інвестицій. Досить високий рівень капіталовкладень в освіту підтримується такими країнами як Ізраїль, Японія, Фінляндія, Швеція, Данія. Вони відраховували за останні роки на дослідження та розробки більше 3 % ВВП. У Австрії, Швейцарії, Німеччині цей показник склав більше 2 % за даними Світового банку [4]. Успіхи країн в розвитку освіти та формуванні відповідної економіки знань відображаються у місцях, які вони займають в рейтингах міжнародних організацій та дослідницьких центрів, де розраховуються індекси конкурентоспроможності, освіти, економіки знань [5], індекс розвитку людського капіталу [6] та глобальний індекс інновацій [7].

Зазначимо, що Україна, за даними Світового банку, витрачає не менше, ніж розвинені країни Європи: у 2016 , 2017, 2018 роках держава витратила близько 6 % ВВП на освіту (у 2016 році 5,7 % від ВВП пішло всього на освіту та 1.6 % від ВВП пішло на вищу освіту), незважаючи на

зниження фінансування у порівнянні із 2009 роком (8,2 % від ВВП) [4].

Питання полягає у тому, що такий високий рівень видатків на освіту в Україні не відповідає якості освітніх послуг, які надаються ЗВО, у тому числі приватними ЗВО. Аналіз вимог споживачів показує, що як окремі споживач так і держава зацікавлені у високій якості освітніх послуг, і саме держава виступає гарантом інтересів суспільства. У реаліях сьогодення рівень конкурентної боротьби між ЗВО різних форм власності вимагає від держави зацікавленості у внутрішній та зовнішній незалежній оцінці якості освітніх послуг, що є невіддільною від Закону «Про освіту», який визначає освіту як основу «соціального, економічного розвитку суспільства і держави» [8]. Відсутність системи використання внутрішніх та зовнішніх систем забезпечення якості у вітчизняних приватних ЗВО є однією з причин відсутності української системи приватної вищої освіти серед країн-лідерів. Аналіз загроз появи на ринку освітніх послуг нових продуктів (послуг), а також їх замінників, появи нових гравців вимагає від держави створення складної, багаторівневої системи ЗЕБ ЗВО із застосуванням менеджмент-технологій, що проникають у всі напрямки поточної діяльності та сталого розвитку ЗВО. Вітчизняна освіта полягає у академічній та практичній складових, знаходження балансу рівноваги яких забезпечить фундаментальність освіти та посилить економічну безпеку ЗВО. Визнання державою існування ризиків у секторі освіти, що пов'язано із посиленням агресивності ринкового середовища та загостренням конкуренції на внутрішньому і світовому ринках навіть для конкурентоспроможних освітніх закладів, дозволить державі розробляти управлінські рішення з реалізації заходів державної політики в сфері економічної безпеки освіти, направлені на ідентифікацію та реалізацію ризиків та небезпек.

З огляду на економічні виклики та призупинення темпів розвитку приватного сектору вищої освіти безумовною умовою гармонізації освітньої політики України є створення комунікацій між приватними економічними агентами та державою, аналіз та імплементація позитивного світового досвіду підвищення конкурентоспроможності приватних ЗВО для забезпечення економічної безпеки приватних закладів освіти за допомогою використання менеджмент-технологій аналізу освітньої сфери загалом та окремих ЗВО, їх відділів та підрозділів, бібліотек, управління аудиторним фондом. Державна політика у сфері економічної безпеки освіти, що має на меті досягнення рівня та якості освіти, який відповідатиме запитам населення та потребам сталого розвитку країни в цілому є гарантом гармонізації освітнього процесу. Держава в особі органів державного управління, що є суб'єктами ЕБ на макrorівні, приділяючи увагу питанням розробки теоретико - прикладних засад розвитку закладів вищої освіти, має формувати сприятливе економіко-правове середовище для ведення приватної освітньої діяльності, розробляти цільові стратегічні планові документи щодо зміцнення економічної безпеки приватних закладів освіти, як складової освітньої галузі в цілому. Для досягнення мети потрібно вирішити ряд задач, а саме:

- створення сучасної системи оцінювання якості вищої освіти на основі принципів відкритості, об'єктивності, прозорості, суспільно-професійної участі;
- розробка цільових стратегічних практичних рекомендацій, що відображають інституційні аспекти ризиків (політику, правову базу, регулювання у сфері освіти) та організаційні аспекти (планування, управління фінансами, закупівлі та людські ресурси) та галузеві операції [9];
- підвищення кількості вітчизняних приватних ЗВО, які очолюють рейтинги світових університетів;
- збільшення частки освітніх послуг, які надаються в рамках партнерства

«держава – приватний ЗВО», «ЗВО – приватний ЗВО»;

- формування гнучкої, розвиваючої людський потенціал системи безперервної вищої приватної освіти.

Як зазначається у Проекті концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [10], «протягом останніх двох десятиліть сформувалися три основні моделі відповіді української освітньої системи на життєві виклики». Найпоширенішою є модель, яка створює «нові форми організації освітньої діяльності, що ґрунтуються на прогнозуванні і швидкому реагуванні на виклики». Приватні ЗВО, що використовують цю модель, керується критеріями задоволення споживача як запорукою успіху у освітньому бізнесі. Для них важливим елементом стає якість надання послуги у загальній системі якості та впроваджуються інноваційні методики навчання [10]. Приватні ЗВО, які використовують модель, в основі якої лежить «трансформація наявних інституцій, організаційних і освітніх практик відповідно до мінливих умов, технічне пристосування до нових умов існування й діяльності», не фокусуються на прогнозі і моделюванні проблеми, а спонтанно реагують на появу проблеми [10].

Третя модель, «імітація змін», наявна на всіх рівнях освітньої системи, в основі якої є імітація змін, наприклад, Національна доктрина розвитку освіти та запровадження принципів Болонського процесу. Сучасна європейська модель базується на концепції, що полягає у управлінні та поліпшенні якості освіти та передбачає її забезпечення на рівні місцевого ЗВО та державної системи освіти шляхом впровадження планування якості, контролю якості та забезпечення якості. Ми вважаємо, що основною менеджмент-технологією у визначенні якості є університетський конкурентний бенчмаркінг.

Інструментами університетської конкурентно - бенчмаркінгової менеджмент - технології можуть

виступати: аудит, внутрішнє та зовнішнє оцінювання, акредитація. Наприклад, у США державні інститути сприяють активному вивченню та аналізу університетської мережі через розвиток цієї менеджмент-технології. В цій країні ефективно функціонують так звані бюро знайомств, основна функція яких полягає у сприянні пошуку партнерів з конкурентного аналізу освітнього середовища (Асоціація американських університетів (Association of American Universities, AAU)).

Така державна політика урядових інститутів обумовлена їх упевненістю, що завдяки такому аналізу виграє економіка країни в цілому і підвищується економічна безпека кожного окремого закладу освіти.

Створена система забезпечення ЕБ приватного ЗВО не може орієнтуватися на одне сформульоване бачення ЕБ приватного ЗВО. Існує необхідність регулярного перегляду стратегії розвитку, відповідної корекції темпів реалізації, розподілу ресурсів [2]. Дедалі більшого значення набуває формування нової освітньої парадигми, утвердження тих цінностей, норм, традицій, практик, що використовуються ЗВО у найбільш розвинених освітніх системах-лідерах глобальної вищої освіти. На рівні держави йдеться про створення конкурентно-бенчмаркінгово-центрованого середовища, у якому приватні ЗВО є учасниками процесу підвищення якості системи освіти. Як зазначає Т.В. Фініков, «динаміка розвитку освітньої ситуації постійно диктує певні зміни та корективи до існуючих уявлень, не даючи їм змоги не лише консервуватися, але й прагнучи до їх оновлення з елементами випередження».

При впровадженні зазначених заходів на рівні органів державного управління та органів місцевого самоврядування, економічна безпека приватних ЗВО отримає позитивні аспекти для зміцнення та забезпечення:

- високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності приватних ЗВО;

- технологічної незалежності та технічного потенціалу; високого рівня кваліфікації персоналу приватного ЗВО та його інтелектуального потенціалу;

- якісного правового захисту діяльності приватного ЗВО;

- захисту інформаційного забезпечення приватного ЗВО та його підрозділів, комерційної таємниці приватного ЗВО;

- ефективної організації безпеки персоналу приватного ЗВО;

- безпеки фінансового капіталу та майна приватного ЗВО та його персоналу [баженова О.В. методика визначення оцінки ЕБ держави].

У таблиці 1 представлено організаційно-економічні форми університетського конкурентного бенчмаркінгу, які держава може використовувати для залучення ЗВО різних форм власності у порівняльний процес. Така практика має удосконалити характеристики конкурентного середовища. Відповідно до класифікаційної ознаки до основних видів університетського конкурентного бенчмаркінгу на макрорівні належать корпоративний КБ, кооперативний КБ, регіональний КБ, асоціативний КБ, інституційний КБ, інтерактивний КБ, електронний КБ.

Вибір організаційно-економічних форм конкурентного бенчмаркінгу, що можуть бути запропоновані державою, залежить від ряду факторів, що визначають критерії їх класифікації. Слід зазначити, що органи державного управління та органи місцевого самоврядування на початковому етапі мають обирати придатних ЗВО, які нададуть придатну конкурентно-бенчмаркінгову інформацію в галузі освіти, а згодом ЗВО можна шукати і в інших галузях. ЗВО можуть обиратися залежно від потреб і завдань стратегічного управління ЗВО.

Таблиця 1

Організаційно-економічні форми університетського конкурентного бенчмаркінгу

Формалізовані:							
<i>Інтерактивний КБ:</i> обмін даними через мережі та сайти	<i>Інституційний КБ:</i> обмін даними через аутсорсинг	<i>Асоціативний КБ:</i> обмін даними через КБ альянси між партнерами через центри	<i>Регіональний КБ:</i> обмін даними через регіональні центри КБ	<i>Кооперативний КБ:</i> обмін даними через альянс між партнерами-лідерами	<i>Електронний КБ:</i> електронні довідники, номенклатура програмного забезпечення індивідуального і колективного користування, допоміжні методи виконання окремих операцій	<i>Корпоративний КБ:</i> обмін даними через альянс між партнерами	<i>Споживчий КБ:</i> обмін даними про бажання споживачів
Неформалізовані:							
неформальні клуби				обмін даними між співробітниками		обмін даними та досвідом між керівниками	

Джерело: сформовано автором

Висновок. Подальший сталий розвиток системи економічної безпеки приватних ЗВО залежить від чинників, на які прямо впливає держава. Створення в Україні відповідних рамкових умов ведення приватної освітньої діяльності посилить потенціал приватних ЗВО та їх стійкість до загроз та небезпек внутрішнього та зовнішнього середовищ. На разі державна політика у сфері вищої освіти полягає у створенні умов для загальнокультурного та професійного розвитку особистості та формування суспільства знань. Таким чином, у відповідь на зміни в освітньому середовищі, з'являється нова «конкурентно-бенчмаркінгово-центрована» парадигма, що замінює стару модель ведення освітньої діяльності на макро-та мезорівнях.

Упровадження університетського конкурентного бенчмаркінгу на макро- та мезорівні економіки призведе до:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та прибутковості приватних ЗВО;
- забезпечення високої конкурентоспроможності потенціалу вітчизняних приватних ЗВО;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу приватних ЗВО та надання ним якісних освітніх послуг;
- забезпечення якісного правового захисту усіх аспектів діяльності приватних ЗВО;

- досягнення належного рівня інформаційного забезпечення роботи усіх підрозділів та відділів приватних ЗВО;

- забезпечення ефективної організації безпеки персоналу та майна приватних ЗВО.

Література:

1. Денисенко М. П., Бреус С. В., Грищенко І. А. Конкурентоспроможність української вищої освіти в європейському просторі та можливості доступу до неї соціально незахищених верств населення. *Освіта: соціальні проблеми в контексті економічного розвитку України*. 2014. С. 104.
2. Фініков Т. В., Терещук В. І. Локальні системи управління якістю: світовий досвід та українські практики побудови : навчальний посібник. Київ : Таксон, 2018. 316 с.
3. Kasych A., Breus S., Khaustova Y. The Economic Security of Higher Educational Institutions from the Perspective of International Competition . *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol.4 (No. 5).
4. World Development Indicators. *World Data Bank*. URL : <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.
5. KI and KEI Indexes. *The World Bank*. URL: <http://go.worldbank.org/SDDP311T40>.
6. The Human Capital Report. 2015. URL: <http://weforum.org/reports/human-capital-report-2015>
7. Effective Innovation Policies for Development. *The Global Innovation Index*. 2015. URL : <http://www.globalinnovationindex.org/content/page/GI-I-Home>.
8. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

9. Education Sector Risk assessment : Asian Development Bank. *Guidance Note*. 2010. 29 p.

10. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект). Концептуальна записка. URL : <http://tnpu.edu.ua/EKTS/strate2014.pdf>.

References:

1. Denisenko, M. P. Breus, S. V. and Grishchenko I. A. (2014), Competitiveness of Ukrainian higher education in the European area and access to socially disadvantaged sections of the population, *Osvita: sotsialni problemy v konteksti ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 104 p.

2. Finikov, T. V. and Tereshchuk V. I. (2018) *Lokalni systemy upravlinnia yakistiu: svitovyi dosvid ta ukraïnski praktyky pobudovy* [Local management systems: experience and Ukrainian practice of development], Tuxon, Kyiv, 316 p.

3. Kasych, A. Breus S. and Khaustova, Y. (2018), –The Economic Security of Higher Educational Institutions from the Perspective of International Competition”, *Baltic Journal of Economic Studies*, vol.4 (No.5).

4. World Development Indicators. World Data Bank, retrieved from : <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

5. KI and KEI Indexes. The World Bank, retrieved from : <http://go.worldbank.org/SDDP3I1T40>

6. The Human Capital Report. 2015, retrieved from : <http://weforum.org/reports/human-capital-report-2015>

7. Effective Innovation Policies for Development (2015), *The Global Innovation Index*, retrieved from : <http://www.globalinnovationindex.org/content/page/GII-Home>.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine on Higher Education, retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1556-18>.

9. Education Sector Risk assessment (2010) : Asian Development Bank. *Guidance Note*. 29 p.

10. Strategy for reforming higher education in Ukraine by 2020 (draft). Concept note. retrieved from : <http://tnpu.edu.ua/EKTS/strate2014.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

УДК 338.439

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-143-147

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ФОРМ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ ПРОСТОРИ

Шацька З.Я.

к.е.н., доцент, доцент кафедри бізнес-економіки і туризму, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, 01011, Україна, тел.: (044) 256-21-56,
e-mail: shatskaya@ukr.net, ORCID: 0000-0003-1600-1481

CLASSIFICATION OF INTEGRATING FORMS OF BUSINESS STRUCTURES

Shatska Z.

PhD (Economics), associate professor of business economics and tourism department, Kyiv national university technologies and design, Kyiv, st. Nemyrovych-Danchenko, 2, 01011, Ukraine, tel.: (044) 256-21-56,
e-mail: shatskaya@ukr.net, ORCID: 0000-0003-1600-1481

Анотація. У статті розглянуті тенденції розвитку сучасних підприємств, які в умовах процесів глобалізації та інтеграції переформатують свою структуру як на міжнародному, так і на національному, регіональному та мікрорівні з одночасним переходом до більш ефективних форм у вигляді підприємницьких структур. Під підприємницька структура – це добровільне статутне або тимчасове об'єднання декількох підприємств різних форм власності та (в разі потреби) окремих суб'єктів господарювання (фрілансерів) у єдину цілісну складну відкриту систему, що функціонує у глобалізованому середовищі, яке створене на основі поєднання матеріальних та нематеріальних інтересів підприємств-учасників, діє на підставі установчого договору або статуту як юридична особа, з метою розробки та комерціалізації інноваційної продукції (товарів, робіт, послуг), що підвищує ефективність діяльності та прискорює інтеграційний розвиток суб'єктів господарювання, що утворюють таку структуру. З'ясовано, що процес інтеграції може відбуватися в різних формах в просторі, що зумовлює горизонтальну, вертикальну, конгломератну і глобальну інтеграцію підприємницьких структур. Доведено, що інтегровані підприємницькі структури створюються для спільного ведення бізнесу на ринку на базі більш раціонального використання виробничих, фінансових, трудових ресурсів, узгодженої науково-технічної та інноваційної політики. Внаслідок розвитку горизонтальних інтеграційних процесів в рамках галузі формуються інтегровані об'єднання. Розвиток вертикальних інтеграційних процесів обумовлює формування вертикально-інтегрованих підприємницьких структур у формі: комбінатів з повним технологічним циклом; міжгалузевих об'єднань, холдингів та інших. Підприємницькі структури в даний час мають багаторівневий характер і структуруються не тільки по горизонталі, але і по вертикалі, що здійснюється під впливом процесу конгломератної інтеграції. Глобальні інтеграційні процеси, поступово приводячи до ослаблення значущості економік окремих країн, надають потужний імпульс розвитку інтеграційних процесів на рівні підприємств, що призводить до формування глобалізованих транснаціональних корпорацій.

Ключові слова: підприємство, підприємницька структура, глобалізація, інтеграція, інтеграційні форми підприємницьких структур.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12

Annotation. The article considers new main trends of development of modern enterprises, which in the conditions of globalization and integration process reformat their structure both at the international, national, regional and micro level with the simultaneous transition to more efficient forms in the form of entrepreneurial structures. Under the business structure is a voluntary statutory or temporary association of several enterprises of different ownership and (if necessary) individual entities (freelancers) into a single integrated complex open system, functioning in a globalized environment, created on the basis of a combination of material and the intangible interests of the participating companies, acting on the basis of a memorandum or charter as a legal entity, with the aim of developing and commercializing innovative products that enhance It enhances the efficiency of the activity and accelerates the integration development of the economic entities that form such a structure. It is found that the process of integration can take many forms in space, which causes horizontal, vertical, conglomerate and global integration of business structures. It is proved that integrated business structures are created for joint business operations in the market on the basis of more rational use of production, financial, labor resources, consistent scientific and technical and innovation policy. Due to the development of horizontal integration processes within the industry integrated business structures are formed. The development of vertical integration processes causes the formation of vertically-integrated business

structures in the form of: plants that are characterized by a complete technological cycle; integrated structures based on the contractual system of relationships between manufacturers, processors and marketing organizations; inter-branch associations, holdings and others. Business structures are now multilevel in nature and are structured not only horizontally but also vertically, under the influence of the process of conglomerate integration. Global integration processes, gradually reducing the importance of individual economies, provide a powerful impetus for the development of enterprise-level integration processes, leading to the formation of globalized transnational corporations.

Key words: enterprise, business structure, globalization, integration, integration forms of business structures.

Formulas: 0, **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **bibl.:** 12

Постановка проблеми. Подальший розвиток підприємств, що функціонують в різних галузях економіки і пошук шляхів підвищення ефективності їх діяльності в умовах глобалізації, зумовлює необхідність трансформації сучасних підприємств до нових умов, адаптації їх до впливу глобальних викликів і дестабілізуючих чинників. Глобалізація, як новий тип світового розвитку, знаменує формування «нових форм соціальної організації, які головним чином модернізують традиційну модель функціонування суспільства і держави» [3, с.6]. Разом з тим, вплив світових процесів глобалізації та інтеграції обумовлює переформатування структури світової спільноти, в результаті чого відбувається переформатування структури як економіки, так і підприємств на міжнародному, національному, регіональному та мікрорівні з одночасним переходом до більш ефективних форм у вигляді підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування, функціонування та розвитку підприємницьких структур в сучасних умовах розглянута в публікаціях таких вітчизняних вчених, як: Горбачевська О.В., Даценко І.В., Заїчна О.В., Заяць О.І., Кривенко Л., Кривенко С., Русин-Гриник Р.Р., а також закордонних вчених: Александров А.В., Глушич Д.А., Корсун Т.А., Кочубей Р.В., Кошелев В.М., Костіна Р.В., Орлова А.В., Ропотан С.В. та інших. У наукових працях відображено окремі аспекти формування, функціонування та розвитку підприємницьких структур. Попри вагомий науковий доробок, не достатньо дослідженими залишаються питання формування різних видів інтеграційних

форм підприємницьких структур в глобалізованому просторі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення інтеграційних форм підприємницьких структур в глобалізованому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під підприємницькою структурою розуміємо добровільне статутне або тимчасове об'єднання декількох підприємств різних форм власності та (в разі потреби) окремих суб'єктів господарювання (фрілансерів) у єдину цілісну складну відкриту систему, що функціонує у глобалізованому середовищі, яке створене на основі поєднання матеріальних та нематеріальних інтересів підприємств-учасників, діє на підставі установчого договору або статуту як юридична особа, з метою розробки та комерціалізації інноваційної продукції (товарів, робіт, послуг), що підвищує ефективність діяльності та прискорює інтеграційний розвиток суб'єктів господарювання, що утворюють таку структуру [9]. Не кожне підприємство може називатися підприємницькою структурою, як зазначає в своїх дослідженнях Корсун Т.А., тому що «сутність підприємницької структури полягає в тому, що на ново створеному або діючому підприємстві, здатному випускати певну продукцію (роботи або послуги), створюються умови для висунення новаторських підприємницьких ідей» [7]. Процес інтеграції може відбуватися в різних формах в просторі, що зумовлює горизонтальну, вертикальну, конгломерату і глобальну інтеграцію підприємницьких структур, в результаті чого утворюються інтегровані підприємницькі структури:

1.1. Внаслідок розвитку горизонтальних інтеграційних процесів в рамках галузі

формується горизонтально інтегровані об'єднання під якими «найчастіше розуміють сукупність підприємств (як з однієї галузі, так і різно галузевих), що функціонують як єдина система і мають спільну мету господарювання. Поряд з цим підприємства, що входять до складу інтегрованої структури, є цілісними фінансово-майновими комплексами, які можуть самостійно виконувати виробничо-комерційні операції, ефективно здійснювати господарсько-фінансову діяльність і бути конкурентоспроможними на ринку» [8]. Горизонтальна інтеграція передбачає, за визначенням Ортінова Г.В., інтеграцію підприємств, що знаходяться на однакових етапах виробництва, які працюють і конкурують в одному сегменті ринку, в одній галузі і спеціалізуються на виробництві однотипної або подібної продукції або надання однотипних або подібних послуг [8]. За таким типом об'єднуються підприємства, що працюють в межах однієї галузі.

Перевагами горизонтальної інтеграції є: розширення асортименту продукції; збільшення обсягів її збуту на ринку; підвищення ефективності використання виробничих потужностей; розширення масштабів виробництва; зниження собівартості продукції за рахунок економії на масштабах виробництва, підвищення її якості; зниження конкуренції в галузі. До головних недоліків слід віднести надмірну монополізацію галузі внаслідок створення інтегрованих структур, які поступово збільшуючись намагаються зайняти все більшу частку ринку і витіснити конкурентів.

1.2. Розвиток вертикальних інтеграційних процесів обумовлює формування вертикально-інтегрованих підприємницьких структур у формі: інтегрованих структур, на контрактній системі взаємовідносин виробників, постачальників і збутових організацій, праці фізичних і юридичних осіб; комбінатів повного технологічного циклу; міжгалузевих об'єднань; холдингів; інтегрованих корпорацій. Під вертикальною інтеграцією розуміють

послідовність ступенів єдиного технологічного процесу, визначена рівнем розвитку продуктивних сил, яка може поєднувати в реальний вертикальний ланцюг різні підприємства, незалежно від права і форми власності. Такий вертикальний ланцюг може включати державні і приватні підприємства, об'єднані безпосередньо громадськими виробничими відносинами, що утворюють єдиний економічний зміст різних форм власності [3].

До переваг вертикальної інтеграції відносяться: економія у витратах за рахунок відходу від ринкової вартості в інтегрованих виробництвах, зниження витрат на виробництво продукції, використання сторонніх посередників; зниження транзакційних витрат і зменшення непрямого оподаткування проміжних продуктів виробництва. В результаті собівартість кінцевої продукції буде на порядок нижче, ніж в самостійних підприємств-конкурентів [6]. До недоліків відносяться: обмеження підприємств в свободі вибору постачальників, особливо в умовах формальної інтеграції, коли підприємства-споживачі в плановому порядку прикріплюються до постачальників; наявність проблем балансування потужностей на кожному етапі ланцюжка створення вартості; зниження виробничої гнучкості компанії і збільшення часу, необхідного для розробки нових моделей і впровадження їх на ринок; збільшення капіталовкладень в міжгалузевому ланцюжку замість спрямування фінансових ресурсів в інші сфери, які можуть виявитися прибутковішими [6].

1.3. Світові геополітичні процеси ХХІ століття вимагають від кожної з держав синхронізуватися з сучасними умовами розвитку, приєднавшись до світових глобальних інтеграційних процесів, що поступово приводить до ослаблення значущості економік окремих країн. Одночасно потужний імпульс розвитку отримують інтеграційні процеси на рівні підприємств [10], зі «збільшенням кількості недержавних суб'єктів

міжнародного життя, які володіють не меншими фінансовими ресурсами і відповідними політичними інструментами, ніж уряди країн, проте вони здатні діяти на території десятка країн, не дотримуючись при цьому ніяких міжнародно-правових норм» [3]. Саме такими суб'єктами і є глобалізовані транснаціональні корпорації, на діяльності яких і заснований процес економічної глобалізації [1]. За даними американського ділового журналу Fortune [18], який щорічно публікує світовий рейтинг «Fortune Global 500», в світі налічується 500 великих ТНК. До аналізу беруться тільки ті світові корпорації, обсяг продажів яких становить не менше 1 млрд. дол. і вартість акцій яких становить не менше 5 дол. за одиницю [11].

1.4. Підприємницькі структури в даний час мають багаторівневий характер і структуруються не тільки по горизонталі, але і по вертикалі, що спричиняє так звану конгломератну інтеграцію. Причому по вертикалі можуть формуватися структури, минаючи зазначені етапи, корпоративні об'єднання і окремі підприємства можуть входити до складу міжкраїнових підприємницьких структур [2]. Наприклад, підприємницькі структури Азербайджану мають три рівневу ієрархію в економіці країни. На першому рівні сформовано великі бізнес-групи, що знаходяться в державній власності і працюють в галузях природних монополій (наприклад, «SOCAR», «АЗАЛ» та інші). Рівень 2 – це великі структури, що працюють в різних галузях, але взаємопов'язані банківським капіталом (наприклад, «ІМПОРТЕКС», «АТАХОЛДИНГ» та інші). Рівень 3 – це бізнес-групи, що працюють на мезо рівні і активно формують ринки у відповідних галузях (наприклад, «ТАЙМЕКС», «ІСР» та інші) [12].

Висновок. Вплив світових процесів глобалізації та інтеграції обумовлює переформатування, як структури світової спільноти, так і структури підприємств на міжнародному, національному, регіональному і мікрорівні з їх переходом до нових форм у вигляді підприємницьких структур. Одночасно відбувається

багаторівнева інтеграція підприємницьких структур в різних формах в просторі зі створенням горизонтально, вертикально, конгломератно і глобально інтегрованих підприємницьких структур. Кожна інтеграційна форма підприємницьких структур має свої переваги і недоліки. Однак, майбутнє за глобально інтегрованими підприємницькими структурами, якими на сьогоднішній день є транснаціональні корпорації.

Література:

1. Гасанов Г. С. Економічна природа великих підприємницьких структур. Економіка, управління та облік на підприємстві. *Євразійський міжнародний науково-аналітичний журнал*. 2008. №2 (26). URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2020>.
2. Гершанок Г. А., Шишкін Д. Г. Значення і класифікація підприємницьких структур. *Російське підприємництво*. 2012. Том 13. № 22. С. 63-69.
3. Бондаренко Г. І., Войтович Р. В., Солоха М. Т. Глобалізаційні процеси у сучасному світі: навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013, 52 с. URL : http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/ee5b5efc-88dd-4070-ae8b-e64b11b6ff2a.pdf.
4. Григор'єва С. В. Подвійний характер вертикальної інтеграції суспільного виробництва. *Механізм регулювання економіки*. 2012. № 2. с. 203-207. URL: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_10/S_V_Grygor_yevathe_dual_nature_of_the_vertical_integration_of_social_production.pdf.
5. Губанов С. С. Неоіндустріалізація плюс вертикальна інтеграція. *Економіст*. 2008. № 9. С. 3-27.
6. Кондрашов О. М. Промислова політика в Україні: теорія, методологія, практика управління : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 367 с.
7. Корсун Т. А. Розвиток підприємницьких структур в умовах мінливого конкурентного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та екон. наук. / 08.00.01. Улан-Уде, 2010. URL : <http://economy-lib.com/razvitie-predprinimatelskih-struktur-v-usloviyah-izmenyayuscheysya-konkurentnoy-sredy>.
8. Скопенко Н. С. Основні причини, переваги та недоліки формування інтегрованих структур в харчовій промисловості України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. №2 (6). URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek6-2-2010-PDF/083-87.pdf.
9. Шацька З. Я. Сутність дефініції «підприємницька структура» та підходи до її

трагування. *Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 6 (129). С.111-124.

10. Шацька З. Я. Глобальні підприємства: досвід функціонування та перспективи розвитку. *Науковий журнал «Virtus»*. 2016. №5. URL: <http://conference-ukraine.com.ua/index.php?id=virtus>.

11. Шацька З. Я., Мельник А. О., Ольшанська О. В. Підприємницькі структури Азербайджану: досвід функціонування і перспективи розвитку. *Известия Нана. Економічна серія*. 2018. № 6. (листопад-грудень). С. 73-81. URL : http://economics.com.az/images/fotos/xeberler_pdf/2018_6/7.AAMelnik.pdf.

12. Fortune global500. Fortune : веб-сайт. URL: <http://fortune.com/global500/>.

References:

1. Gasanov, G. S. (2008), –The economic nature of large business structures. Economics, management and accounting at the enterprise”, *Yevraziyski mizhnarodnyi naukovy-analitychnyi zhurnal*, vol. №2 (26), retrieved from : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2020>.

2. Hershanok, H. A., Shyshkin, D. H. (2012), –Value and classification of business structures”, *Rossiiske pidpriemnytstvo*, vol.13. № 22. pp. 63-69.

3. Bondarenko, H. I. Voitovych, R. V. and Solokha, M. T., (2013), *Hlobalizatsiini protsesy u suchasnomu sviti* [Globalization processes in the modern world], NADY, Kyiv, Ukraine, retrieved from :http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/ee5b5efc-88dd-4070-ae8b-e64b11b6ff2a.pdf.

4. Hryhorieva, S. V. (2012), –The dual nature of vertical integration of social production”, *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, vol.2, pp. 203-207, retrieved from : http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_10/S_V_Grygor_yevaThe_dual_nature_of_the_vertical_integration_of_social_production.pdf.

5. Hubanov, S. S. (2008), –Neo-industrialization plus vertical integration”, *Ekonomist*, vol. 9, pp. 3-27.

6. Kondrashov, O. M. (2008), *Promyslova polityka v Ukraini: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia* [Industrial policy in Ukraine: theory, methodology, management practice], TOV «Juho-Vostok, Ltd», Donetsk, Ukraine, 367 p.

7. Korsun, T. A. (2010), –Development of business structures in a changing competitive environment”, Thesis PhD in Economics, 08.00.01 Economics theory, Ulan-Ude, Russia, retrieved from : <http://economy-lib.com/razvitie-predprinimatelskih-struktur-v-usloviyah-izmenyayusheysya-konkurentnoy-sredy>.

8. Skopenko, N. S. (2010), –The main reasons, advantages and disadvantages of forming integrated structures in the food industry of Ukraine”, *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2(6), retrieved from : http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek6-2-2010-PDF/083-87.pdf.

9. Shatska, Z. Ya. (2018), –The essence of the definition of "business structure" and the approach to its interpretation”, *Visnyk KNUTD. Seriiia –Ekonomichni nauky*”, vol. 6(129), pp. 111-124.

10. Shatska, Z. Ya. (2016), –Global enterprises: Functioning Experience and Development Prospects”, *Naukovyi zhurnal “Virtus”*, vol. 5, retrieved from : <http://conference-ukraine.com.ua/index.php?id=virtus>.

11. Shatska, Z.Ya. Melnyk, A.O. and Olshanska, O. V. (2018), –Business structures of Azerbaijan: experience of functioning and prospects of development”, *Yzvestiya Nana. Ekonomichna seriia*, vol. 6, pp. 73-81, retrieved from : http://economics.com.az/images/fotos/xeberler_pdf/2018_6/7.AAMelnik.pdf.

12. Fortune global500 (2018). –Fortune”, retrieved from : <http://fortune.com/global500/>.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2019 р.

Розділ 8. Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

УДК 338.242

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-148-155

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Герасименко О.М.¹, Пасєка С.Р.²

¹ к.е.н., докторант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, 18000, Україна, тел.: (096)-772-10-20, e-mail: em_gerasimenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3144-0709

² д.е.н., професор, завідувач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, 18000, Україна, тел.: (047)-237-21-42, e-mail: apaseka@ukr.net, ORCID : 0000-0002-3017-0700

CONCEPTUAL BASIS OF RISK-ORIENTED APPROACH TO MANAGEMENT IN THE PROCESS OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES OF DIFFERENT BRANCHES OF THE NATIONAL ECONOMY

Herasymenko O.¹, Pasieka S.²

¹ PhD (Economics), doctoral student of management and economic security department, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, blvd. Shevchenko, 81, 18000, Ukraine, tel.: (096)-772-10-20, e-mail: em_gerasimenko@ukr.net, ORCID : 0000-0002-3144-0709

² Doctor of science (Economics), professor head of tourism, hotel and restaurant business department, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, blvd. Shevchenko, 81, 18000, Ukraine, tel.: (047)-237-21-42, e-mail: apaseka@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3017-0700

Анотація. У статті автором досліджено концептуальні основи забезпечення економічної безпеки підприємства на основі ризик-орієнтованого підходу до управління, що передбачає концентрацію обмежених ресурсів підприємства в зонах максимального ризику для попередження його реалізації та заподіяння збитків, через комплекс дій з ідентифікації, аналізу, оцінки та обробки ризиків. Пропонуються основні принципи ризик-орієнтованого управління, що забезпечать його максимально ефективну інтеграцію в усі бізнес-процеси підприємства. Для трансформації ризиків та підвищення ефективності бізнесу пропонується підприємству будувати менеджмент на підприємстві, спираючись на зазначені елементи ризик-орієнтованого підходу до управління, що ґрунтуються на розвитку стратегії управління ризиками, вбудовуванні ризик-орієнтованого підходу у бізнес-процеси, удосконаленні системи внутрішнього контролю та процесів, а також на оптимізації функцій управління ризиками. Проілюстровано контекст впровадження управління ризиками задля забезпечення економічної безпеки підприємства. Визначення зовнішнього контексту пропонується проводити використовуючи SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз п'яти сил Портера чи ін. Автором досліджено ряд вимог учасників ринку, законодавства та ін., що виставляється до управління ризиками в рамках ризик-орієнтованого підходу. Визначено послідовність процесу управління ризиками, що може застосовуватись до усього підприємства або до певних сфер діяльності, а також обмеження, що чинять вплив на сферу застосування ризик-орієнтованого підходу. Автором проілюстровано процес прийняття рішення в результаті оцінки ризику.

Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, забезпечення економічної безпеки підприємства, управління ризиками, стейкхолдери, «due diligence», прийняття ризику.

Формули: 0, рис.: 4, табл.: 0, бібл.: 6

Annotation. The author explores the conceptual bases of ensuring the economic security of the enterprise on the basis of risk-oriented approach to management, which provides concentration of limited resources of the enterprise in the zones of maximum risk to prevent its realization and causing losses, through a set of actions for identification, analysis, evaluation and processing of risks. The basic principles of risk-oriented management that will ensure its maximum effective integration into all business processes of the enterprise are offered. In order to transform risks and increase business efficiency, it is proposed that the enterprise build management at the enterprise based on the specified elements of risk-oriented approach to management, based on the development of risk management strategy, embedding risk-oriented approach in business processes, improvement of internal control system and processes, also on optimizing risk management functions. The context of implementing risk management to ensure the economic security of the enterprise is illustrated. External context determination is proposed using SWOT analysis, PEST analysis, Porter force analysis, and more. The author investigates a number of requirements of market participants, legislation, etc., which are exposed to risk management within the framework of risk-oriented approach. The sequence of the risk management process, which can be applied to the whole enterprise or to certain spheres of activity, as well as restrictions that affect the scope of the risk-oriented approach, are determined. The author illustrates the decision-making process of risk assessment.

Key words: risk-oriented approach, ensuring the economic security of the enterprise, risk management, stakeholders, due diligence, risk acceptance.

Formulas: 0, fig.: 4, tabl.: 0, bibl.: 6

Постановка проблеми. В системі економічної безпеки одним із центральних понять все частіше стає поняття ризику. Зарубіжні науковці для цього використовують поняття ризик-менеджменту. Для вітчизняних компаній все більш актуальним останніми роками стає проблема побудови ефективних механізмів забезпечення економічної безпеки на мікрорівні, особливо у зв'язку з розвитком та впровадженням принципів корпоративного управління. З метою вирішення даної проблеми є доцільним більш глибоке вивчення досвіду у сфері управління ризиками підприємства, що є невід'ємною частиною системи управління економічною безпекою в практиці провідних зарубіжних компаній.

Можна констатувати, що система управління економічною безпекою підприємства, особливо у фінансовій сфері, розвинена досить добре як у методології, так і на практиці та відповідно має розроблений інструментарій для вирішення певного кола задач. Однак, в той же час не існує певної цілісної методології управління ризиками, яку можна було б успішно використовувати в практиці підприємств не фінансового сектору економіки, де основні ризики пов'язані не з фінансовими потоками, а з матеріальними. На сьогодні не існує науково-концептуального підходу до управління системою економічною безпеки з точки зору ризиків, а відповідно відсутні й парадигми рішення

управлінських задач, пов'язаних з певними ризиками. Топ-менеджмент виробничих та транспортних підприємств завжди мав гостру потребу у побудові ефективності ризик-орієнтованої системи економічної безпеки. Це є вірним напрямком оскільки управляти потрібно не лише фінансовими ризиками, але і усім різноманіттям ризиків, що загрожують підприємству. До цього часу підприємства застосовували у боротьбі з ризиками два інструменти – це страхування та регулятивні норми (на рівні підприємства – норми безпеки, регламенти, інструкції). На сьогодні даних заходів недостатньо: постійно змінюються, ускладнюються умови ведення бізнесу, зростає репутаційний ризик, зростає корпоративна відповідальність керівництва за прийняття рішень. Все це є наслідками непродуманої політики управління ризиками, що загрожують компанії у цілому. Крім того, якщо компанія з інструментів захисту обирає страховий захист, витрати на який досить вагомі, тоді підприємство обмежується лише політикою трансферу ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства стає дедалі актуальнішою та вимагає як від практиків так і від теоретиків, що працюють в галузі забезпечення економічної безпеки напрацьовувати нові підходи, методи та засоби протидії деструктивним явищам і процесам. Дослідженню питань

управління економічної безпекою підприємства останніми роками приділялось багато уваги вітчизняних науковців, а саме Кобелєвої Т.О. [1], Коваленко В.В. [2], Копитко М.І. [3], Літвін Н.М. [3], Орлик О.В. [4], Олійник Т.І. [5], Пименова Н.А. [6].

Проблема формування концептуальних основ ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства є досить актуальною, особливо у складних геополітичних та економічних умовах. Задля успішного функціонування сучасним суб'єктам господарської діяльності різних видів економічної діяльності необхідно формувати ризик-орієнтований підхід та поступово інтегрувати в усі бізнес-процеси задля сталості рівня економічної безпеки та підприємства у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта ризик-орієнтований підхід до управління дедалі стає необхідністю. Даний підхід передбачає концентрацію обмежених ресурсів підприємства в зонах максимального ризику для попередження його реалізації та заподіяння збитків, через комплекс дій з ідентифікації, аналізу, оцінки та обробки ризиків. Основним стрижнем ризик-орієнтованого підходу є не відокремленість від бізнес-процесів підприємства як самостійного виду діяльності, а навпаки інтеграція у процеси від найнижчого щабля до найвищого, з максимальним залученням кожного співробітника задля досягнення спільної корпоративної мети.

Для трансформації ризиків та підвищення ефективності бізнесу відповідно до проведених нами досліджень підприємству необхідно працювати спираючись на нижчезазначені елементи ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення системи економічної безпеки (рис. 1).

Основним завданням ризик-орієнтованого підходу до управління задля забезпечення економічної безпеки

підприємства не залежно від сфери його застосування, виду діяльності чи розміру господарюючого суб'єкта полягає у досягненні поставлених цілей за рахунок зниження ризиків. Даний підхід у порівнянні з традиційним контролем або класичним ризик-менеджментом для сучасних умов господарювання є більш обґрунтованим через забезпечення зосередженості на зонах підвищеного ризику, інтеграції у всі бізнес-процеси, що дозволяє вчасно реагувати та приймати превентивні заходи, виявляти та усувати слабкі місця та уникати негативних наслідків реалізації ризиків.

Основою ризик-орієнтованого підходу є ідентифікація, аналіз та оцінка ризиків, покликані забезпечити розуміння кожним співробітником вразливості до ризику господарського об'єкту чи бізнес-процесу. Встановлення контексту управління ризиками на підприємстві з метою забезпечення його економічної безпеки передбачає визначення зовнішніх та внутрішніх параметрів, що повинні враховуватися при управлінні ризиками, а також визначення галузі застосування та критеріїв ризику при застосуванні політики управління ризиками.

До переліку дій відповідно контексту управління ризиками пропонуємо наступні, що відображено на рис. 2.

Основними принципами ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства є:

- інтегрованість – впровадження управління ризиками в усі бізнес-процеси підприємства із залученням усіх співробітників;
- розподіл ресурсів – ресурси підприємства розподіляються не рівномірно, а із врахуванням ймовірності та розміру ризику;
- співвимірність – заходи та кошти, що витрачатимуться на обробку ризику повинні бути співвимірними з можливими отриманими вигодами;
- гнучкість – регулярність проведення перегляду заходів моніторингу та

контролю, актуальності застосовуваних методів;

- відкритість – максимальна відкритість для стейкхолдерів;

- антиципацію – передбачення майбутнього розвитку подій за різних сценаріїв реалізації ризику.

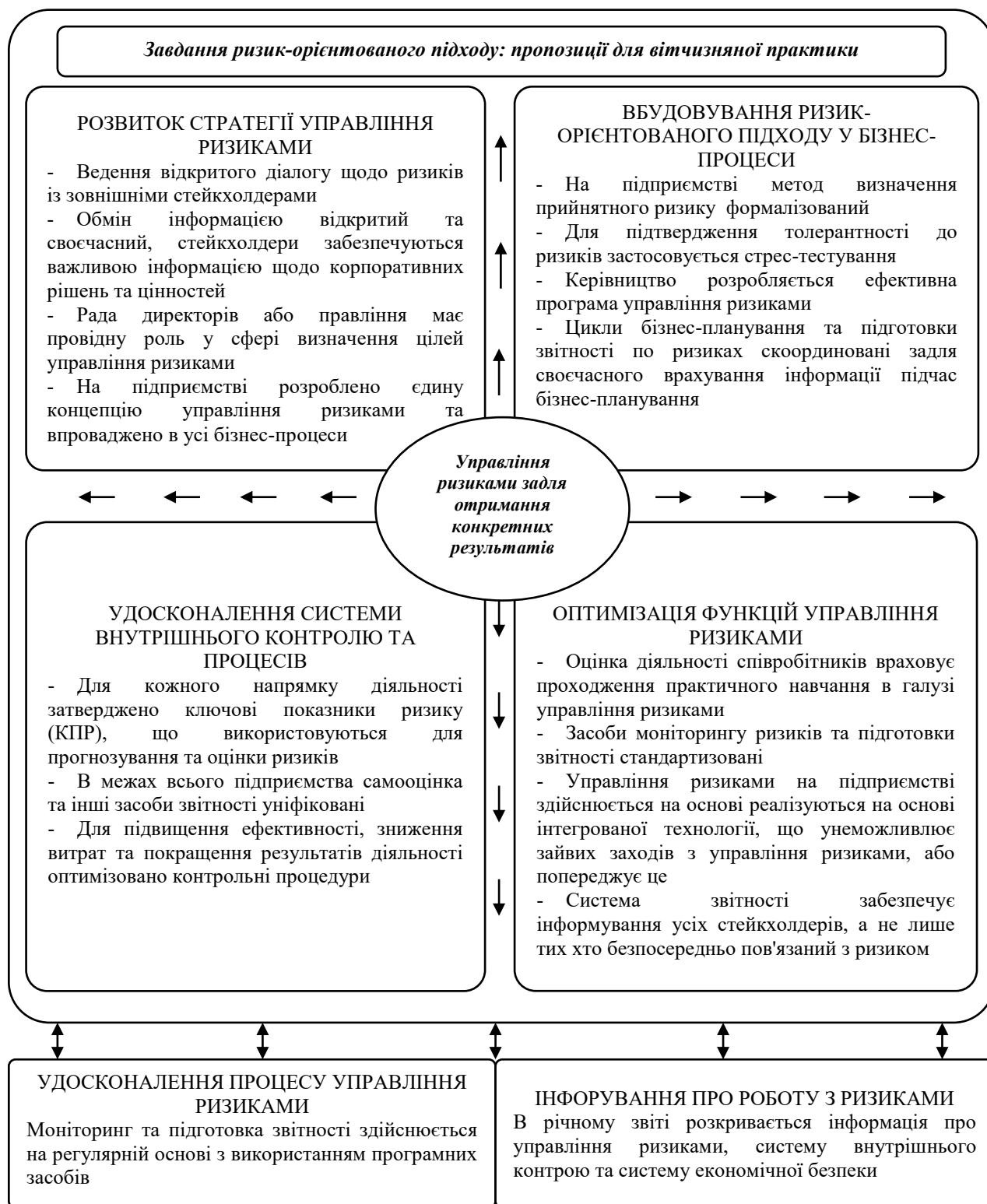

Рис. 1. Елементи ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення системи економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано автором

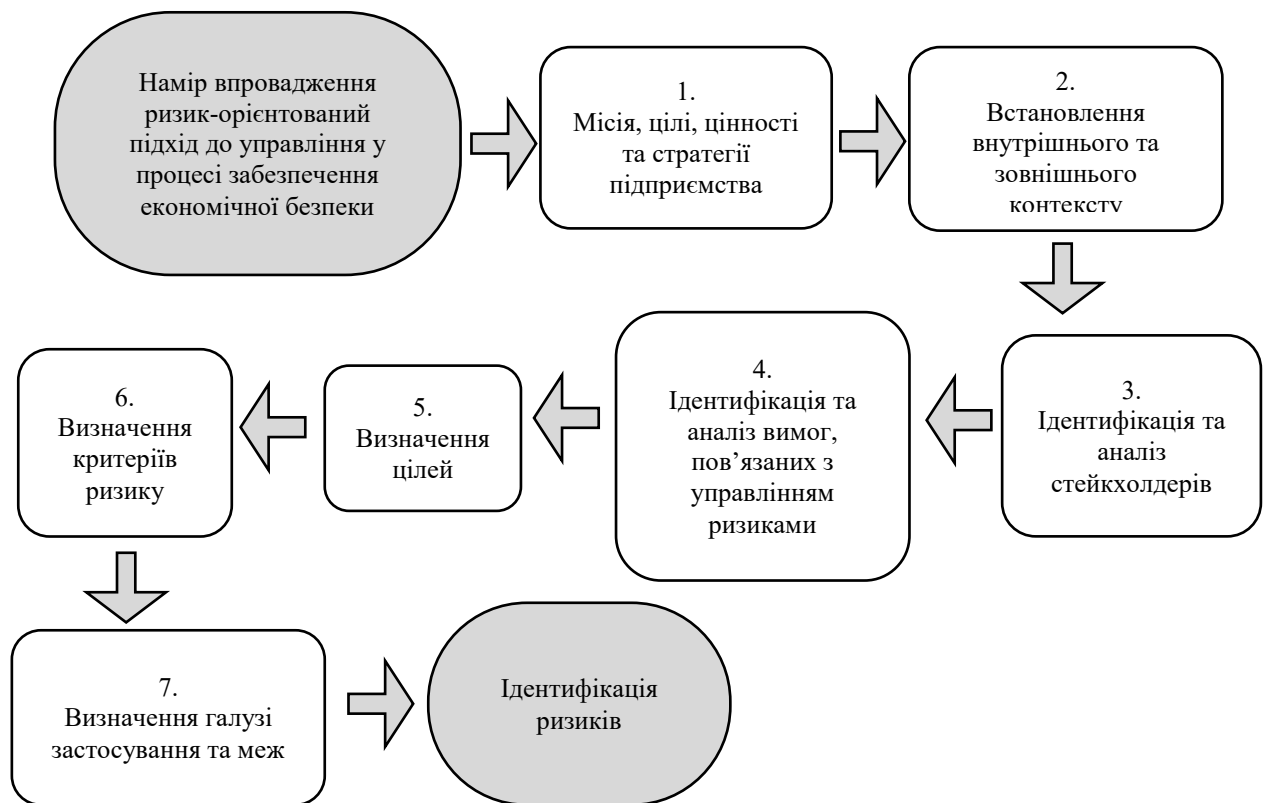

Рис. 2. Контекст впровадження управління ризиками задля забезпечення економічної безпеки підприємства

Джерело: сформовано автором

На початку впровадження ризик-орієнтованого підходу слід отримати загальну уяву про підприємство, для того, щоб зрозуміти складності та ризики, що властиві даному сегменту ринку. Потрібно зібрати загальну інформацію, що стосується підприємства, для ефективної оцінки його місії, стратегії, основних завдань, цінностей та ін. Дана інформація допоможе забезпечити узгодженість та відповідність між стратегічними цілями в галузі управління ризиками та місією підприємств, корпоративною політикою. Важливим є встановлення зовнішнього та внутрішнього контексту тому, що: управління ризиками реалізується в контексті цілей та діяльності підприємства; організаційні фактори можуть бути джерелом ризику; завдання та сфера застосування управління ризиками можуть бути пов'язані з цілями підприємства в цілому. Визначення зовнішнього контексту доцільно проводити використовуючи SWOT-аналіз,

PEST-аналіз, аналіз п'яти сил Портера чи ін. Визначення внутрішнього контексту передбачає аналіз структури та різноманітних її складових, взаємодію між ними; розподіл обов'язків, сфери відповідальності, повноважень та обміну інформацією на підприємстві.

Стейкхолдерами за ризик-орієнтованого підходу визначаємо як внутрішніх так і зовнішніх зацікавлених сторін/осіб: топ-менеджмент підприємства, співробітники, управлінський орган, професійні асоціації, фінансові інститути, законодавчі органи, постачальники, акціонери, клієнти, групи впливу. До управління ризиками в рамках ризик-орієнтованого підходу виставляється ряд вимог учасників ринку, законодавства та ін. (рис. 3).

Метою програми з управління ризиками є підтримка діяльності з управління ризиками, забезпечення відповідності підприємства законодавчим, нормативним та контрактним вимогам, демонстрація «due diligence».

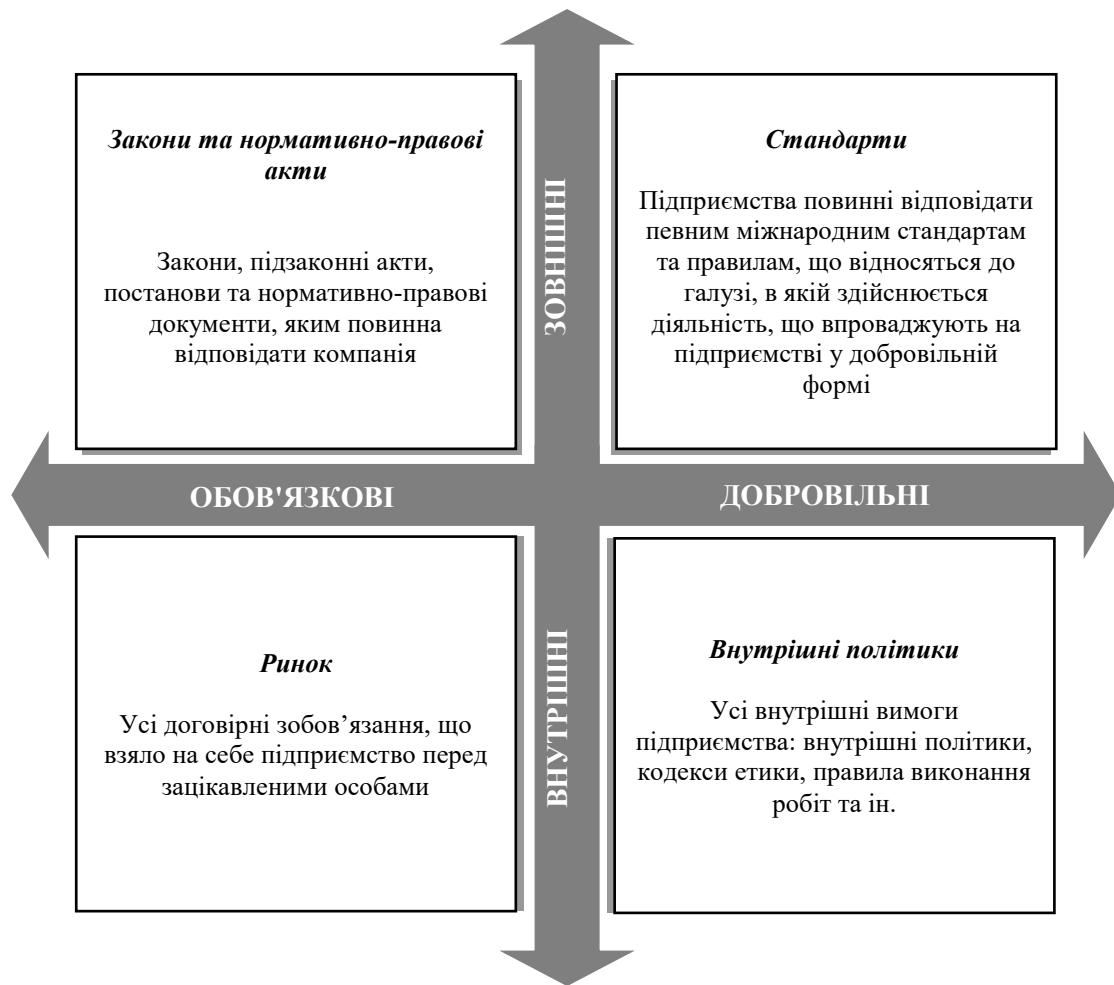

Рис. 3. Вимоги до процесів управління ризиками для підприємства

Джерело: сформовано автором

У залежності від визначення, метою може бути кінцева система, середовище її розвитку або її операційне середовище. У процесі роботи зазначені цілі можуть трансформуватись у функції безпеки та подальшим впровадженням у інформаційну систему.

Підприємство повинно встановити розмір та вид ризику, який він може або не може прийняти з врахуванням цілей. Також необхідно визначити критерії для оцінки вагомості ризиків та для підтримки процесів прийняття рішень. Критерії ризику необхідно обов'язково узгоджувати з моделлю управління ризиками та адаптовувати з врахуванням конкретних цілей та галузі діяльності.

За ризик-орієнтованого підходу до управління у процесі забезпечення економічної безпеки підприємство повинно визначити сферу застосування та межі, що відносяться до процесу

управління ризиками. Процес управління ризиками може застосовуватись до усього підприємства або до певних сфер діяльності таким чином:

- організаційні підрозділи: департамент, офіс, проект, філія та ін.;
- бізнес-процеси: управління продажами, постачання, процес найму персоналу та ін.;
- місцезнаходження: головний офіс, знаходження серверу, визначене місце географічно;
- активи: файли клієнтів, бази даних, штат співробітників, торгівельна марка, меблі, ін.;
- технології: сервер, прикладні програми, сітьові системи, 4-5G інтернет та ін.

Важливо визначити обмеження, що чинять вплив на сферу застосування ризик-орієнтованого підходу:

- обмеження, що пов'язані із вже існуючими процесами;
- технічні обмеження;
- фінансові обмеження;
- екологічні обмеження;
- часові обмеження;
- методичні обмеження;
- організаційні обмеження.

Оцінка ризиків за ризик-орієнтованого підходу передбачає ідентифікацію ризику, аналіз ризику та його оцінювання. Результатом цих трьох етапів є кількісна та якісна оцінка ризику після якої проводиться процедура обробки ризику та його прийняття. Аналіз ризиків включає розгляд причин та джерел ризику, його наслідку та ймовірності/можливості того, що ці наслідки будуть мати місце.

Фактори, які впливають на наслідки та ймовірності/можливості необхідно ідентифікувати. Подія може мати безліч наслідків та може впливати на безліч цілей. Існуючі заходи контролю та їх результативність необхідно враховувати. Отже, основною ідеєю аналізу ризиків є розрахунок величини ризику.

Пропонується при аналізі ризику враховувати такі фактори:

- ймовірність подій та наслідків;
- характер та масштаби наслідків;
- складність та пов'язаність;
- часові фактори та волатильність;
- результативність існуючих заходів контролю;
- рівень критичності ризику.

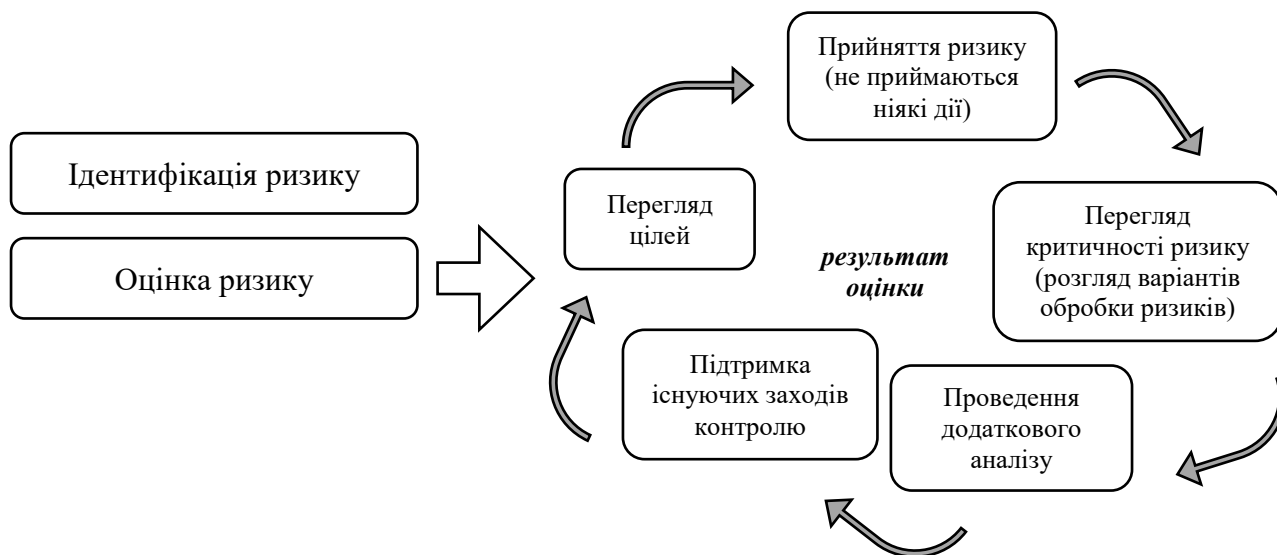

Рис. 4. Рішення в результаті оцінки ризику

Джерело: сформовано автором

Рішення, що необхідно буде прийняти та критерії за якими воно буде прийнято визначались під час встановлення контексту, однак на даному етапі їх необхідно більш детально розглянути. Основою для визначення критеріїв ризику є єдиний рівень, котрий поділяє ризики на ті, що потребують опрацювання та ті, що його не потребують. Слід зауважити, що це не відображає невизначеностей, що пов'язані з оцінкою ризиків, так і з визначенням меж між тими, що потребують обробки і тими що її не потребують. Рішення щодо необхідності та способу обробки ризику може залежати

від витрат та вигід від прийняття ризику, а також витрат та вигід від впровадження посиленних заходів контролю.

Висновки. В сучасних умовах високо ризикованого середовища вітчизняні підприємства повинні ставати на шлях впровадження нової концепції управління ризиками – ризик-орієнтованого підходу до управління. Інтеграція процесу управління ризиками у бізнес-процеси суб'єктів господарської діяльності дасть можливість зберегти економічну стабільність підприємства, убезпечити від неефективних управлінських рішень, підвищити рівень економічної безпеки.

Література:

1. Кобелєва Т. О. Розробка рекомендацій по формуванню інтегрального показника комплаєнс-безпеки промислового підприємства. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)*. 2018. № 48. С. 46-52.
2. Коваленко В. В. Ризики в системі економічної безпеки підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 3. С. 175-180. DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-175-180>.
3. Копитко М. І., Літвін Н. М. Деструктивні чинники середовища функціонування соціально-економічних систем. *Вчені записки Університету «КРОК». Серія Економіка*. 2017. №46. С. 4–15.
4. Орлик О. В. Теоретичні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2015. № 1. С. 84–92.
5. Олійник Т. І. Ризик-менеджмент – чинник забезпечення економічної безпеки підприємств і стабільного розвитку України. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 5. С. 115-118.
6. Пименов Н. А. Управление финансовыми рисками в системе экономической безопасности : учебник и практикум. под общ. ред. В. И. Авдийского. Москва : Изд. Юрайт, 2014. 413 с.

References:

1. Kobyelyeva, T. O. (2018), –Development of recommendations for the formation of an integral index of compliance of safety of an industrial enterprise”, *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu «KHPI» (ekonomichni nauky)*, 2018. №48 (1324), pp. 46-52
2. Kovalenko, V. V. (2019), –Risks in the economic security of the enterprise and the means of their neutralization”, *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, № 3. pp. 175-180. DOI : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-175-180>.
3. Kopytko, M. I. and Lytvyn N. M. (2017), –Destructive factors of the environment of socio - economic systems”, *Vcheni zapysky Universytetu “KROK”*, №46, pp. 4-15.
4. Orlyk, O. V. (2015), –Theoretical aspects of financial and economic enterprises security”, *Visnyk sotsialnoekonomichnykh doslidzhen*, iss. 1(56), pp. 84–92.
5. Oliynyk, T. I. (2018), –Risk management is a factor in ensuring the economic security of enterprises and sustainable development of Ukraine”, *Ekonomichniy visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, № 5. pp. 115-118.
6. Pimenov, N. A. (2014), *Upravlenie finansovymi riskami v sisteme ekonomicheskoy bezopasnosti* [Financial risk management in economic security system], Yurayt, Moscow, Russia, 413 p.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2019 р.

УДК 331.108.37

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-156-164

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Дмитренко В.І.

к.е.н., професор, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, м. Черкаси,
вул. Онопрієнка, 8, 18000, Україна, тел.: (047)-25-50-939, e-mail.: chipb@dsns.gov.ua,
ORCID: 0000-0003-1860-418X

ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF BUILDING INDUSTRY ENTERPRISES

Dmytrenko V.

PhD (Economics), professor, Cherkasy institute of fire Protection and nameless heroes of Chornobil,
Cherkasy, st. Onoprinka, 8, 18000, Ukraine, tel.: (047)-25-50-939, e-mail.: chipb@dsns.gov.ua,
ORCID: 0000-0003-1860-418X

Анотація. Автором у статті досліджено праці вітчизняних науковців та практиків, які присвячені вивченню питання особливостей трактування поняття «система економічної безпеки підприємств» та «система економічної безпеки підприємств будівельної галузі». З'ясовано специфіку побудови системи економічної безпеки підприємства в залежності від мети створення та функціонування відповідно до підходів щодо розуміння економічної безпеки підприємства. Вивчено основні підходи до трактування категорії «система економічної безпеки підприємства», що дозволило встановити мету та функції такої системи, виокремити об'єкти та суб'єкти вказаної системи. Систематизовано основні принципи функціонування системи економічної безпеки підприємства (принцип законності, принцип комплексності, своєчасності, принцип безперервності, принцип централізації (підконтрольності) управління, принцип взаємодії і координації, принцип спеціалізації і професіоналізму, принцип конспірації і гласності, принцип обов'язкової диференціації заходів, принцип активності, принцип економічної доцільності, принцип обґрунтованості), що дозволило встановити особливості функціонування даної системи. Встановлено основні чинники, які негативно впливають на систему економічної безпеки підприємств будівельної галузі, та встановлено місце загроз серед зазначених негативних чинників. Виокремлено внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці підприємств, в тому числі й будівельної галузі, з'ясовано джерела їх виникнення та наслідки їх впливу. Запропоновано авторське трактування поняття «система економічної безпеки підприємств будівельної галузі», яке відрізняється від уже існуючих понять встановленням взаємозалежності між функціонуванням системи економічної безпеки будівельної галузі в цілому та окремих будівельних підприємств.

Ключові слова: будівельне підприємство, будівельна галузь, система економічної безпеки, загрози, структура системи економічної безпеки.

Формули: 0, рис.: 0, табл.: 4, бібл.: 11

Annotation. The author investigates the works of domestic scientists and practitioners, who are devoted to the study of the peculiarities of interpretation of the concept of "system of economic security of enterprises" and "system of economic security of enterprises of the construction industry". The specifics of the construction of the economic security system of the enterprise, depending on the purpose of creation and functioning in accordance with the approaches to understanding the economic security of the enterprise. The basic approaches to interpretation of the category "economic security system of the enterprise" were studied, which allowed to establish the purpose and functions of such system, to separate the objects and subjects of the specified system. Basic principles of functioning of the system of economic security of the enterprise are systematized (principle of legality, principle of complexity, timeliness, principle of continuity, principle of centralization (controllability) of management, principle of specialization and professionalism, principle of conspiracy and publicity, principle of mandatory differentiation of measures, principle activity, the principle of economic feasibility, the principle of validity), which allowed to establish the peculiarities of the functioning of this system. The main factors that negatively affect the economic security of the construction industry enterprises have been identified and the place of threats among these negative factors has been identified. Separate internal and external threats to the economic security of enterprises, including the construction industry, identify the sources of their occurrence and the consequences of their impact. The author's interpretation of the concept of "economic security of construction industry enterprises" is offered, which differs from the existing concepts by establishing the interdependence between the functioning of the economic security system of the construction industry as a whole and of individual construction enterprises.

Key words: *construction enterprise, construction industry, economic security system, threats, structure of economic security system.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 4, bibl.: 11

Постановка проблеми. Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей національного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні. Регламентацію діяльності будівельних підприємств здійснюють державні органи різних рівнів шляхом контролю за виконанням вимог нормативно-правових актів, будівельних норм, правил, інструкцій тощо. Використання економічних та неекономічних важелів державного регулювання чинить на систему економічної безпеки особливий вплив, оскільки від рівня її забезпечення залежить ефективність роботи будівельних підприємств та добробут її працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань розвитку державної політики у сфері будівництва достатньо повно відображені в багатьох наукових роботах. Серед авторів цих праць слід виділити таких учених як Авер'янов В.Б., Амосов О.Ю., Ахламов А.Г., Білянський О.М., Бушуєв С.Д., Бубенко П.Т., Борщевський П.П., Геєць В.М., Дорофієнко В.В., Дубішев В.П., Єрмошенко М.М., Запатріна І.В., Іваницьку О.М., Кірнос В.М., Корецький М.Х., Кучеренко І.М., Момот Т.В., Нудельман В.І., Ніколаєв В.П., Огаренко В.М., Онищук Г.І., Онищенко В.О., Паливода К.В., Павлов І.Д., Писаревський І.М., Поважний О.С., Ушацький С.А., Чернюк Л.Г., Чернишов Л.Н. та ін.

Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств, в тому числі й будівельних, присвячені праці таких науковців як: Азоев Г.Л., Ареф'єва О.В., Алькема В.Г., Андрієнко В.М., Бланк І.О., Живко З.Б., Захаров О.І., Кавун С.В., Керницький І.С., Козаченко Г.В., Копитко М.І., Ляшенко О.М., Мігус І.П., Молодід О.О., Олейніков Е.А., Ортинський В.Л., Федосова О.В., Франчук В.І., Шемаєва Л.Г. та ін.

Віддаючи належне авторам наукових доробків, результати яких сприяли процесу становлення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності як науки, слід зазначити, що, на жаль, питання особливостей побудови системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі досліджено недостатнього глибоко.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в вивченні сутності та особливостей побудови системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами попередніх досліджень встановлено, що сучасні науковці трактують поняття «економічна безпека» як стан найефективнішого використання ресурсів підприємства, як міра гармонізації його інтересів у часі та просторі або як стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз. Все це є свідченням відсутності чіткої, домінуючої позиції щодо розуміння поняття «економічна безпека підприємства».

Залежно від трактування цього поняття авторами досліджуються різні фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства. З позиції захисту життєво важливих інтересів можна навести трактування системи економічної безпеки підприємства М.І. Камлика як «...комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних чи потенційних фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до істотних економічних втрат, та забезпечення економічного росту в майбутньому» [1].

Різні трактування терміну «система економічної безпеки підприємства», що наведено в табл. 1, підтверджує

різноманітність поглядів сучасних фахівців на сутність поняття. Питання сутності та складу системи економічної

безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

Таблиця 1

Визначення поняття «система економічної безпеки підприємства» та «система економічної безпеки будівельного підприємства»

Визначення	Автор
Комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.	Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України.
Комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві	Камлик М.І.
Структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.	Вовк В.В.
Комплекс організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів, спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз	Кириченко А.А.
Організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз	Шемаєва Л.Г.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, що складають єдине ціле. Вона містить такі складові елементи: суб'єкти безпеки, об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.	Прохорова В.В.
Сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділених відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки.	Захаров О.І.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють здійснювати управління діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення ним поставленої стратегічної мети.	Мігус І.П.
Сукупність елементів, а саме частин його фінансового, матеріального, трудового, інформаційного забезпечення, що у процесі своєї взаємодії у рамках досягнення підприємством мети діяльності, в умовах мінливості зовнішнього середовища функціонування та ймовірних проявів внутрішніх загроз системи, дозволяють йому зберегти та примножити або ефективно використати власні та залучені ресурси та реалізувати господарські інтереси	Андрієнко В.М.

Складено на основі [1-8]

Проаналізувавши запропоновані визначення системи економічної безпеки підприємства, можна відзначити, що в науковій літературі поки що бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття «система економічної безпеки підприємства». Проте простежується специфіка та виокремлюються певні підходи щодо розуміння базового поняття «економічна безпека підприємства», залежно від яких змінюються мета створення і функціонування системи

економічної безпеки підприємства (табл. 2).

Отже, за результатами проведеного аналізу підходів до розуміння сутності економічної безпеки, вивчення їх особливостей та за результатами узагальнення, у дослідженні під економічною безпекою підприємства пропонується розуміти комплексну характеристику результатів діяльності підприємства, одержаних завдяки ефективному використанню його ресурсів,

скерованих на досягнення цілей підприємства й убезпечення його діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ. Запропоноване

розуміння економічної безпеки підприємства передбачає тісний зв'язок системи економічної безпеки підприємства із його виробничою функцією.

Таблиця 2

Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства відповідно до підходів щодо розуміння економічної безпеки

Назва підходу	Сутність підходу	Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства
Ресурсно-функціональний підхід	Розвиток підприємства, що досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими	Забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Захисний підхід	Запобігання негативного зовнішнього (економічна розглядається впливу середовища) та захист від впливу середовища безпека з позиції зовнішнього	Захист підприємства від загроз зовнішнього середовища
Стійкісний підхід	Здатність підприємства як економічної системи до збалансованості та стійкості	Забезпечення стійкості, незалежності, здатності підприємства до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів
Конкурентний підхід	Наявність конкурентних переваг як головна умова забезпечення економічної безпеки підприємства	Наявність конкурентних переваг
Гармонізаційний підхід	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	Захист економічних інтересів підприємства у взаємодії із зовнішнім середовищем
Інформаційний підхід	Зберігання комерційних таємниць підприємства	Захист інформації
Фінансовий підхід	Здатність підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів	Підвищення фінансової стійкості підприємства, захист його комерційних інтересів від впливу негативних ринкових процесів

Складено на основі [1-10]

Таблиця 3

Підходи до трактування категорії «система економічної безпеки підприємства»

Підхід	Група
Діяльнісний	як комплекс взаємопов'язаних заходів різноманітного характеру, які мають здійснюватися з метою захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз; як діяльність структурного підрозділу підприємства, функціями якого є забезпечення економічної безпеки підприємства.
Структурний	як сукупність елементів (об'єкт та суб'єкт економічної безпеки, механізм забезпечення безпеки, наукова теорія безпеки, політика і стратегія безпеки, засоби, методи забезпечення безпеки, концепція безпеки підприємства тощо);
Функціональний	як сукупність функціональних складових системи.

Складено за даними [1-10]

Ілляшенко О.В. масив наявних визначень поняття «система економічної безпеки» згрупувала в чотири категорії [10].

Вважаємо, що наявні тлумачення відповідають трьом підходам: структурному, функціональному та діяльнісному (табл. 3).

Система економічної безпеки підприємства – концептуальна категорія, яка визначає стратегічні рамки в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством (організацією, установою) задля найповнішого гарантування захищеності.

Фундаментальною основою ефективної системи економічної безпеки підприємства є наукова теорія безпекології (узгодженість експленарного, теоретичного та методологічного базисів), визначена політика економічної безпеки підприємства (мета, цілі, завдання, функції, принципи і створення власної служби), стратегія (види стратегій, система цілей, тактика і оперативне реагування), концепція ЕБП (загальні положення діяльності із забезпечення ЕБП).

Тому найкращим схематичним зображенням зазначеної системи вважаємо міцну конструкцію, будівлю, здатну забезпечувати захищеність підприємства від негативних впливів середовища [1-10].

Головна мета створення системи економічної безпеки підприємства полягає в гарантуванні поточної ефективної діяльності та забезпеченні подальшого сталого розвитку підприємства шляхом своєчасного виявлення, мінімізації і запобігання внутрішнім і зовнішнім викликам, небезпекам, загрозам, ризикам. Досягнення зазначеної мети можливе за рахунок досягнення функціональних цілей системи економічної безпеки підприємства [2].

Функціями системи є:

- підготовча (підготовка даних для оброблення, сортування, оцінювання, прогнозування);

- аналітична (аналіз, порівняння даних, з'ясування динаміки, тенденцій та закономірностей, опис поведінки контрагентів та синтез елементів аналізу, розроблення пропозицій);

- конкурентна розвідка (легальний пошук повної достовірної інформації у відкритому доступі для здобуття конкурентних переваг – т.зв. «гра на випередження», недопущення непередбачуваних кризових подій шляхом своєчасного здобуття даних про зовнішнє середовище підприємства);

- контррозвідка, внутрішній моніторинг (протидія промислового шпигунству, захист комерційної таємниці, недопущення витоку конфіденційної інформації шляхом дотримання регламенту нерозголошення, усунення слабких ланок в управлінні підприємством з метою недопущення збитку чи втратиринку);

- протидія рейдерству (запобігання рейдерському захопленню підприємства, ворожим поглинанням);

- моніторинг (загалом зовнішнього і внутрішнього середовища, реальних і потенційних загроз, викликів, небезпек, ризиків).

При створенні системи економічної безпеки підприємства важливо дотримуватись певних принципів, перелік яких варіюється у різних працях. Інколи автори більшість принципів системи економічної безпеки підприємства запозичують із загальних принципів управління, що не зовсім коректно.

Також вважаємо, що система має бути побудована на всій сукупності принципів, а не лише одного з них (табл. 4).

Об'єктом системи економічної безпеки підприємства загалом є стійкий економічний стан підприємства нині та в майбутньому. Все, на що спрямовуються зусилля з гарантування економічної безпеки, фактично є об'єктом захисту, керованою підсистемою. Об'єкти конкретизуються за видами ресурсів (фінансові, організаційні, кадрові,

управлінські, інтелектуальні, комунікаційні, інформаційні, матеріальні (товари, майно, техніка) і технологічні), видами діяльності та показниками, які планується підвищити для убезпечення підприємства.

Суб'єкти системи економічної безпеки підприємства, керуюча підсистема відрізняються більшою складністю, оскільки до неї входять і представники зовнішнього середовища.

Таблиця 4

Принципи функціонування системи економічної безпеки підприємств будівельної галузі

Назва принципу	Сутність принципу
Принцип законності	Здійснення діяльності системи винятково у правовому полі на основі норм українського права із застосуванням тільки дозволених законодавством України методів і засобів забезпечення безпеки
Принцип комплексності	Здійснення діяльності системи із протидії загрозам і ризикам на основі розробленої на підприємстві стратегії безпеки, тактичних і оперативних планів із залученням усіх наявних в організації фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів
Принцип своєчасності	Негайна реакція системи безпеки на підприємстві на виникаючі небезпеки, загрози і ризики. Пріоритет віддається запобіжним діям з метою недопущення реалізації потенційно можливих загроз
Принцип безперервності	Діяльність системи безпеки підприємства повинна носити безперервний характер, що обумовлено перманентним характером небезпек, загроз і ризиків
Принцип удосконалювання	Постійне вдосконалення технологічного забезпечення безпеки, впровадження інновацій, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері безпеки
Принцип централізації (підконтрольності) управління	Централізоване управління системою безпеки. Перший керівник підприємства (власник) повинен безпосередньо управляти розробкою політики і стратегії безпеки, ухвалювати рішення щодо фінансування і всебічного забезпечення діяльності системи безпеки і бути оперативно поінформованим про її діяльність
Принцип взаємодії і координації	Передбачає тісну взаємодію і координацію діяльності штатного підрозділу безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства і зовнішніми організаціями (органами державного управління, МВС, СБУ тощо)
Принцип спеціалізації і професіоналізму	Передбачає високий професійний рівень, освіту і спеціальну підготовку в різних сферах забезпечення безпеки фахівців із системи безпеки підприємства
Принцип конспірації і гласності	Система безпеки має працювати гласно. Керівники організації й усіх її структурних підрозділів, а також персонал повинні постійно інформуватися фахівцями служби безпеки про загрози і ризики й одержувати рекомендації із протидії їм. В окремих випадках діяльність із забезпечення безпеки може носити конспіративний характер
Принцип обов'язкової диференціації заходів	Вибір заходів для подолання виниклих загроз відбувається залежно від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації
Принцип активності	Постійне й активне маневрування наявними силами засобами з метою концентрування їх для вирішення найважливіших завдань щодо забезпечення безпеки підприємства і створення сприятливих умов для його розвитку
Принцип економічної доцільності	Усі витрати на створення системи безпеки повинні окупатися прибутком, отриманим підприємством унаслідок здійснення заходів щодо протидії загрозам і ризикам. Витрати на створення системи безпеки не повинні приводити до погіршення економічних показників діяльності організації
Принцип обґрунтованості	Витрати на побудову, зміст і забезпечення роботи системи безпеки підприємства повинні бути адекватними рівню реальних і потенційних небезпек, загроз і ризиків, а також рівню її фінансово-економічних та інших можливостей. Пропоновані заходи і засоби захисту мають бути обґрунтованими з погляду заданого рівня безпеки, ступеня небезпеки і матеріальних витрат, тобто вони повинні приносити прибуток у вигляді запобігання

Складено на основі [1-10]

Відповідно виокремлюють дві групи суб'єктів системи економічної безпеки підприємства – внутрішні та зовнішні [1-8].

Однак, як і будь-яка інша сфера, економічна безпека має ряд проблем та ризиків. До основних проблем економічної безпеки вітчизняних підприємств відносять наступні. По-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції – це досить динамічна система, яка є ризиковою. По-друге, в Україні ще досі відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємств. По-третє, так як український ринок ще знаходиться на стадії становлення, існує багато механізмів, які ще цілком не опрацьовані.

До проблем, що постають перед підприємствами, в тому числі й будівельної галузі, на шляху до досягнення прийняттого рівня економічної безпеки, науковці відносять такі:

- переважність використання реактивного підходу (очікування негативного впливу загрози і вже подальші заходи щодо ліквідації наслідків замість передчасного аналізу можливих шляхів уникнення цього впливу);

- необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;

- недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку;

- нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами.

Негативний вплив на економічну безпеку може мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивний виникає не з волі конкретного підприємства або його персоналу, а суб'єктивний саме внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або ж його персоналу (передусім керівників і менеджерів) [9].

Джерелами негативного впливу на економічну безпеку підприємства можуть

бути: свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади або підприємств-конкурентів); збіг об'єктивних обставин (форс-мажорні обставини, інновації тощо).

Варто зазначити, що існує ряд причин від яких залежить економічна безпека підприємства. Зокрема, від кризових явищ в економіці, надзвичайних подій, стихійних лих, непередбачених змін кон'юнктури ринку, соціальної напруженості, управлінської некомпетентності, а також невиконання партнерами, постачальниками, замовниками та клієнтами своїх обов'язків по оплаті контрактів, постачанні продукції або зміни умов договору.

Існують три головних зовнішніх джерела загрози для підприємства. На думку З. С. Варналія, загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики [11].

Отож, перша загроза – несприятлива економічна політика держави. Так, держава може суперечити виробничій, комерційній або фінансовій стратегії підприємства за допомогою різних методів, серед яких найпоширенішими є: зміна ставок митного тарифу, податкових ставок, коливання валютного курсу тощо.

Іншу серйозну загрозу для підприємства із боку держави представляють певні дії по згортанні чи обмеженні економічних зв'язків. Економічні санкції, з боку держави, мають досить негативний вплив і призводять до взаємної недовіри, дестабілізують безпеку в області економіки на міждержавному рівні [9].

Другим джерелом зовнішньої загрози для підприємства є дії інших суб'єктів господарювання. Мова йде про несумлінну конкуренцію. Підприємства-конкуренти мають безліч методів, які здатні негативно вплинути на діяльність та безпеку підприємства, до них належать: порушення прав конкурентів на промислову власність (несанкціоноване відтворення продукції конкурента, розкриття секретів виробництва

конкурента, промислове шпигунство); дезорганізація виробництва конкурентів, яка здійснюється шляхом підкупу та заманювання їхніх робітників та службовців з метою заволодіння секретами виробництва та торгівлі; підбивання репутації конкурента (невідповідна реклама, поширення хибних та неправдивих зведень, що дискредитують підприємство) та інші, такі як демпінг, бойкот тощо.

Третім джерело становлять кризові явища в світовій економіці, оскільки вони надходять із країни в країну через канали зовнішніх економічних зв'язків. Такі явища як структурна перебудова, падіння попиту та цін на енергоносії породжує залежність вітчизняних підприємств від процесів, що відбуваються у світі.

До інших зовнішніх загроз можна віднести наступні: рівень інфляції, брак коштів для інвестування підприємства, законодавча нестабільність, корупція, несприятливі макроекономічні умови (криза, війна, загальноекономічна ситуація в країні).

Внутрішні загрози – це загрози, які залежать від діяльності власне підприємства. До них відносяться: дії чи бездіяльність працівників, які суперечать інтересам комерційної діяльності підприємства; низький рівень кваліфікації персоналу; слабе маркетингове опрацювання ринку; порушення правил використання технічних засобів; підрив ділового іміджу підприємства; неконкурентна цінова політика; невизначеність цілей та стратегій.

Зважаючи на специфіку роботи підприємств будівельної галузі, під системою економічної безпеки підприємств будівельної галузі пропонується розуміти сукупність елементів, взаємодія між якими, дозволяє спрямувати організаційні, технологічні, юридичні, кадрові, фінансові та інші заходи на забезпечення функціонування галузі в цілому та окремих будівельних підприємств шляхом мінімізації впливу на них загроз та максимізації прибутку.

Висновки. За результатами проведеного у статті дослідження доцільно зробити наступні висновки.

У статті досліджено праці вітчизняних науковців та практиків, які присвячені вивченню питання особливостей трактування поняття «система економічної безпеки підприємств» та «система економічної безпеки підприємств будівельної галузі».

З'ясовано специфіку побудови системи економічної безпеки підприємства в залежності від мети створення та функціонування відповідно до підходів щодо розуміння економічної безпеки підприємства.

Вивчено основні підходи до трактування категорії «система економічної безпеки підприємства», що дозволило встановити мету та функції такої системи, виокремити об'єкти та суб'єкти вказаної системи.

Систематизовано основні Принципи функціонування системи економічної безпеки підприємства (принцип законності, принцип комплексності, своєчасності, принцип безперервності, принцип централізації (підконтрольності) управління, принцип взаємодії і координації, принцип спеціалізації і професіоналізму, принцип конспірації і гласності, принцип обов'язкової диференціації заходів, принцип активності, принцип економічної доцільності, принцип обґрунтованості), що дозволило встановити особливості функціонування даної системи.

Встановлено основні чинники, які негативно впливають на систему економічної безпеки підприємств будівельної галузі, та встановлено місце загроз серед зазначених негативних чинників. Виокремлено внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці підприємств, в тому числі й будівельної галузі, з'ясовано джерела їх виникнення та наслідки їх впливу.

Запропоновано авторське трактування поняття «системою економічної безпеки підприємств будівельної галузі», яке відрізняється від уже існуючих

встановленням взаємозалежності між функціонуванням системи економічної безпеки будівельної галузі та окремих будівельних підприємств.

Література:

1. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібник. Київ : Атака, 2005. 432с.
2. Вовк В. В. Формування системи економічної безпеки підприємства. URL : http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm.
3. Кириченко А. А., Кім Ю. Г. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 12 (90). С. 53-65.
4. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21. 04. 02 / Київ, 2010. 39 с.
5. Прохорова В. В., Прохорова Ю. В., Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств: монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 282 с.
6. Захаров О. І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2012. № 32. С. 80 - 86.
7. Мігус І. П., Худолій Л. М., Денисенко М. П., Худолій Л. М. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України : монографія. Черкаси : ТОВ «Маклаут». 2012. 274 с.
8. Андрієнко В. М. Безпека праці як складова системи економічної безпеки будівельних підприємств : монографія. Черкаси : ТОВ «МАКЛАУТ», 2014. 284 с.
9. Дуб Б. С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*, 2016, №4(60). С.5-18.
10. Ілляшенко О. В. Механізм функціонування системи економічної безпеки підприємства: підхід до побудови. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. № 26(1). С. 160-168.
11. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.

References:

1. Kamlyk, M. I. (2005), *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspect* [Economic security of business activity. Economic and legal aspect], Ataka, Kyiv, Ukraine, 432 p.
2. Vovk, V. V. (2014), «Formation of the enterprise economic security system», retrieved from : http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm.
3. Kyrychenko, A. A. and Kim, Yu. H. (2008), «Methodological bases for economic security of economic entities in a transformational economy», *Aktualni problemy ekonomiky*, № 12 (90), pp. 53-65.
4. Shemaieva, L. H. (2010), «Economic security in strategic engagement with environmental actors», abstract of PhD dissertation, economics, 21. 04. 02, Kyiv, Ukraine, 39 p.
5. Prokhorova, V. V. Prokhorova, Yu. V. and Kucherenko, O. O. (2010), *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv* [Management of economic security of enterprises], UkrDAZT, Kharkiv, Ukraine, 282 p.
6. Zakharov, O. I. (2012), «Theoretical bases for ensuring the economic security of enterprises», *Vcheni zapysky universytetu «KROK»*, № 32, pp. 80 - 86.
7. Mihus, I. P. Khudolii, L. M. Denysenko, M. P. and Khudolii, L. M. (2012), *Korporatyvne upravlinnia v systemi ekonomichnoi bezpeky aktsionernykh tovarystv Ukrainy* [Corporate Governance in the System of Economic Security of Joint Stock Companies of Ukraine], MAKLAUT, Cherkasy, Ukraine, 274 p.
8. Andriienko, V. M. (2014), *Bezpeka pratsi yak skladova systemy ekonomichnoi bezpeky budivelnykh pidpriemstv* [Labor safety as a component of the economic security of construction enterprises], MAKLAUT, Cherkasy, Ukraine, 284 p.
9. Dub, B. S. (2016), «Enterprise economic security system: concept and structure», *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva*, №4(60), pp. 5-18.
10. Illiashenko, O. V. (2014), «The mechanism of functioning of the enterprise economic security system: an approach to construction», *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo*, № 26(1), pp. 160-168.
11. Varnalii, Z. S. Burkaltseva, D. D. and Saienko O. S. (2011), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia* [Ukraine's economic security: challenges and priorities for strengthening], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 299 p.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2019 р.

УДК 338.439:338.24.001

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-165-175

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ВПЛИВ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Єгорова-Гудкова Т.І.¹, Кригін А.С.², Кригін Д.С.³, Звірков О.Є.⁴

¹ к.е.н., доцент кафедри, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-751-97-14, e-mail.: Tatiana_yeg@rambler.ru, ORCID: 0000-0002-6542-9639

² аспірант, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-484-86-34, e-mail.: Atn2@meta.ua, ORCID: 0000-0002-7514-4899

³ аспірант, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (097)-098-71-94, e-mail.: danyla.krygin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4254-3639

⁴ аспірант, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-73-76-769, e-mail.: ozverkov@astarta.ua, ORCID: 0000-0002-7215-1110

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE: INFLUENCE OF FUNDAMENTAL FACTORS AND PRIORITIES OF DEVELOPMENT

Yegorova-Gudkova T.¹, Krygin A.², Krygin D.³, Zvrikov O.⁴

¹ PhD (Economics), associate professor, Odessa National Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-751-97-14, e-mail.: Tatiana_yeg@rambler.ru, ORCID: 0000-0002-6542-9639

² postgraduate student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-484-86-34, e-mail.: Atn2@meta.ua, ORCID: 0000-0002-7514-4899

³ postgraduate student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (097)-098-71-94, e-mail.: danyla.krygin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4254-3639

⁴ postgraduate student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-73-76-769, e-mail.: ozverkov@astarta.ua, ORCID: 0000-0002-7215-1110

Анотація. Рейтинг Глобальної конкурентоспроможності України та його субіндекси в 2017 -2018 р.р. свідчать про кризовий стан економіки і порушення умов економічної безпеки. Невирішеним є питання обґрунтування та аналізу системи фундаментальних факторів впливу на стан економічної безпеки. Дослідження проблем економічної безпеки здійснюється з порушенням принципу системності, ігноруванням наукової доктрини загальної числової Гармонії Світобуду і має наслідком неврахування загальних математичних констант, «самопланування» макроекономічних диспропорцій та погроз стану економічної безпеки. При розробці економічної політики та стратегії економічного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави слід диференціювати що має бути незмінним але може коректуватись (інваріанти), а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії (варіації). Актуальним є впровадження в практику системи індикаторів економічної безпеки, що створює методологічні та методичні основи для виміру, оцінки стану, ефективності забезпечення і розвитку умов економічної безпеки. Система індикаторів має бути доповнена наступними: рівень екологічної безпеки; рівень продовольчої безпеки; рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності; рівень мультиплікатору доданої вартості експортної продукції, енергетична рентабельність виробництва; вік та рівень зносу основних засобів; рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю); рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності по соціальних групах); рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД/ВІЛ та рівень захворювання на туберкульоз. Обидві складові обумовлені їх масштабом в Україні та негативно впливають на рівень демографічної безпеки, забезпечення трудовими ресурсами, витрати бюджету на охорону здоров'я населення). Обмеженість використання системного підходу при вивченні питань економічної безпеки і фундаментальних факторів вимагає впровадження трансдисциплінарного підходу в дослідженнях. Математичним орієнтиром має бути відповідність константам рекурентного ряду пропорційного розподілу. Доцільним є використання економічної фізики як науки, що формує нову теоретичну та методологічну базу сучасної економічної теорії.

Ключові слова: гармонізація системи, золотий перетин, фрактальність, економічна безпека, індикатори, погрози, антикризова політика, реальний сектор економіки.

Формул.: 0, рис.: 2, табл.: 3, бібл.: 12

Annotation. *Rating of Global Competitiveness of Ukraine and its Subindices in 2017 -2018 testify to the economic crisis and the breach of economic security. The issue of justification and analysis of the system of fundamental factors of influence on the state of economic security is unresolved. The study of problems of economic security is carried out in violation of the principle of systematic, ignoring the scientific doctrine of universal numerical Harmony of the Universe, and has the consequence of disregarding common mathematical constants, "self-planning" of macroeconomic imbalances and threats to the state of economic security. When developing economic policies and strategies for economic development, ensuring the economic security of the state should be differentiated, which should be unchanged but can be adjusted (invariants), and what should be changed to ensure compliance with the principle of harmony (variation). The implementation of the system of economic security indicators, which creates methodological and methodological bases for measuring, assessing the state, efficiency of providing and developing the conditions of economic security, is relevant. The indicator's system should be supplemented by the following: level of environmental safety; level of food security; level of the ratio of the volume of private property to the volume of state property in total volume of property; level of export value added multiplier, energy profitability of production; age and level of depreciation of fixed assets; level of budgetary security (in the context of two components: the level of efficiency of tax collection by tax authorities and the level of efficiency of collection of revenues by customs authorities); level of harmonization of interests of citizens (in the context of two components: the level of the ratio of real income of different social groups in society and the level of concentration of property in social groups); level of epidemiological safety (in the context of two components: the level of AIDS/HIV and level of tuberculosis. Both components are conditioned by their scale in Ukraine and adversely affect for level of demographic security, labor supply, budget expenditures on public health). Limited usage of a systematic approach to the study of economic security and fundamental factors requires the implementation of a transdisciplinary approach in research. Mathematical reference should be the correspondence to the constants of the recurrent series of proportional distribution. It is advisable to use economic physics as a science, which forms a new theoretical and methodological basis of modern economic theory.*

Key words: system harmonization, golden section, fractality, economic security, indicators, threats, anti-crisis policy, real economy.

Formulas: 0, fig.: 2, tabl.: 3, bibl.: 12

Постановка проблеми. Утримання конкурентоспроможності економіки країни та створення умов рівноцінної взаємодії в системі глобальної конкуренції вимагає розробки стратегії економічного росту та її дотримання. Інтегральним показником стану, в якому знаходиться вся економічна система України, є її рейтинг Глобальної конкурентоспроможності та його субіндекси. Якщо в 2003 році це було 79 місце серед 102 країн світу, то в 2017-2018 роках, серед 137 країн субіндекси находились у інтервалі 88 – 135 (табл.1), що свідчить як про поглиблення економічної нерівності держав, так і про кризовий стан економіки країни та порушення умов економічної безпеки.

Нестабільність економічного розвитку країн з трансформаційною економікою зумовлена не тільки низкою чинників внутрішнього походження, але й впливом зовнішніх факторів, що поглиблюються внаслідок розвитку інтеграційних тенденцій, особливо за умов розповсюдження явищ світової кризи.. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема забезпечення умов економічної безпеки держави та бізнесу, як основи динамічного економічного росту.

Поняття економічної безпеки має альтернативним поняття економічних погроз, до яких безпосередньо відноситься економічна злочинність, що виникає в умовах можливості конкурувати з легальною економікою при виробництві найбільш дохідних товарів і послуг та відображає недоліки стану легальної економіки.

В Україні за різними оцінками, рівень тіньової економіки складає від 35 до 55 відсотків, так за розрахунками Київського міжнародного інституту соціології в рамках проекту SHADOW, який фінансується Європейською Комісією за програмою HORIZON 2020 рівень тіньової економіки у 2018 році склав 47,2% від загального обсягу ВВП та 46,8% у 2017 році. За регіонами та по секторах рівень тіньової економіки розподілився таким чином: (табл. 2. та рис. 1.).

Фах західних держав та вітчизняний досвід боротьби з економічною злочинністю свідчить, що лише кримінально-правові заходи є в сучасних умовах недостатніми.

Таблиця 1

Субіндекси глобальної конкурентоспроможності України 2017-2018 р.

№	Сфери конкурентоспроможності та відповідні показники	Місце України у світі серед 137 країн
1	2	3
1.	Інститути	
	- гарантування прав власності	128
	- незалежність судів	129
	- захист прав міноритарних акціонерів	129
	- корупція	106
	- ефективність правової структури та виконання законів	122
	- ефективність державних витрат	122
	- організована злочинність	113
	- фаворитизм у рішеннях державних осіб	111
	- якість послуг поліції	101
	- ефективність наглядових рад в корпораціях	90
	- етична поведінка фірм	102
2.	Інфраструктура	
	- інфраструктура в цілому	88
	- якість доріг	130
	- якість портової інфраструктури	93
	- якість авіатранспортної інфраструктури	92
3.	Макроекономічні умови	
	- інфляція, річний індекс у %	129
	- кредитний рейтинг країни	123
	- управління державним боргом	112
4.	Ефективність ринків	
	- ефективність антимонопольної політики	129
	- вплив податкової системи на мотиви інвестування	127
	- нетарифні бар'єри входу на ринки	120
	- якість митних процедур	126
	- домінування іноземної власності	127
5.	Ефективність ринку праці	
	- державна політика збереження талантів	129
	- податкові стимули для мотивації у працевлаштуванні	124
	- професійний менеджмент	123
	- державна політика підвищення привабливості роботи для талановитих осіб	106
6.	Розвиток фінансового ринку	
	- наявність фінансових послуг	112
	- доступність фінансових послуг	120
	- фінансування через фондовий ринок	114
	- легкість отримання кредиту	103
	- наявність венчурного капіталу	118
	- стійкість банківської системи	135
	- якість регулювання фондового ринку	134

Джерело: [1]

Як свідчить фах останніх років розвитку України – порушення принципів економічної безпеки є головним чинником масштабної нестабільності по всіх сферах життя спільноти, макроекономічних колізій і ризиків та соціальних проблем. В період початку формування ринкових

відносин мали місце лише обмежені зусилля держави забезпечити умови економічної безпеки, обґрунтувати фундаментальні фактори, що впливають на її рівень та розробити стратегію економічної безпеки країни.

Таблиця 2

Рівень тіньової економіки в Україні в 2017 – 2018 р.р.(% від ВВП)

Регіон	2018 р.	2017 .р.
Південь	44,7%	43,5%
Захід	47,6%	43,5%
Схід	46,1%	44,3%
Північ/Центр	45,9%	50,2%
м. Київ	45,7%	44,9%

Джерело: [2]

Таким чином, актуальною науковою проблемою, що має глобальне макроекономічне значення для держави є розробка довгострокової стратегії економічної безпеки як складової національної безпеки та бази економічного росту на підставі теоретичного

дослідження внутрішніх та зовнішніх фундаментальних факторів, що впливають на рівень економічної безпеки, можливості конкурентоспроможності та динамічного зростання національної економіки, підвищення якості життя населення.

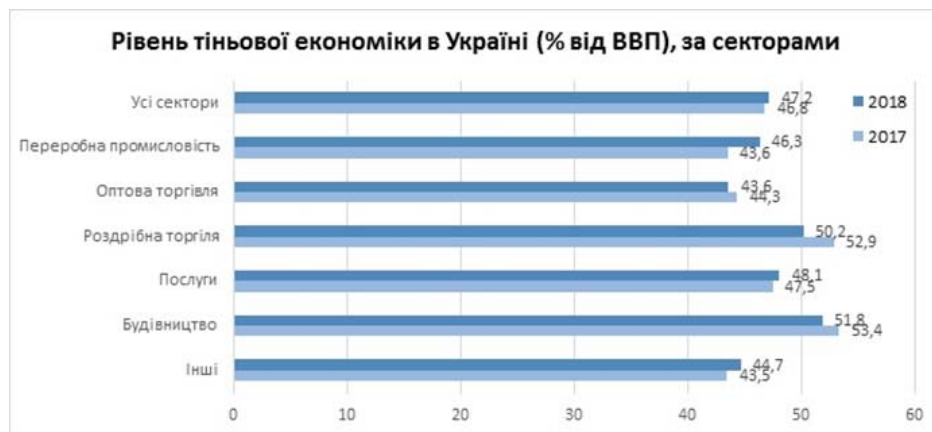

Рис. 2.Тіньова економіка по секторам

Джерело: [5]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість публікацій що присвячено тематиці економічної безпеки характеризує проблему взагалі та ігнорує її системний характер.

Значне місце дослідженню проблеми надається в монографіях, статтях та методичних розробках С.І. Пиріжкова, А.І. Сухорукова, С.Л. Воробйова, Т.П. Крупельницької, де вперше наведено системні дослідження проблеми.

В наукових працях О.І. Барановського, В.Т. Білоуса, А.І. Буреніна, Б.В. Губського, П.Г. Казначєєва, Ю.Г. Лисенко, Я.М. Міркина, В.І. Мунтіяна, Г.І. Пастернак-Тарнаушенко, В.М. Попович, А.І. Субетто, Е.В. Семенкової, В.К. Сенчагова, С.К. Харічкова, О.М. Яковлева та інших

науковців розглядаються окремі аспекти цього явища у країнах трансформаційної економіки. У наукових трудах В.І. Вернадського, В.І. Вейніка, М.М. Воробйова, М.О. Бердяєва, О.Я. Боднара, І.А. Ільїна, В.І. Коробко А.С. Лосєва, П.А. Сорокіна, Е.М. Сороко, А.П. Стахова та інших науковців наведено фундаментальні гносеологічні та філософські аспекти Гармонічного Світоіснування, що є системними щодо дослідження проблеми економічної безпеки.

Важливим є пошук теоретичних узагальнень в області формування стратегії забезпечення економічної безпеки, які би, на підставі використання категоріального апарату, що розроблено вітчизняною наукою щодо національної та

економічної безпеки, були би звернені до результатів, що накопичено зарубіжними науковими школами в цій області. Наукова спільнота у своїй більшості не приймає до уваги негативні тенденції розвитку в області забезпечення економічної безпеки в пост - соціалістичних країнах загалі, та окремо в Україні.

Відкритим є питання щодо обґрунтування та аналізу системи фундаментальних факторів, що впливають на можливі сценарії розвитку стану економічної безпеки та обумовлених з цим економічним та політичним вибором суспільства, розробкою моделі державної економіки, моделі економічного росту, гармонізацію традиційних цінностей населення, довгі економічні цикли і др.

Не дано відповіді і на питання щодо довгострокової стратегії, макроекономічної політики, антикризової політики, їх пріоритетів та механізму реалізації, що мають забезпечувати підвищення рівня економічної безпеки, зниження макроекономічних ризиків державі і як результат - економічне зростання, соціальну стабільність та реальну незалежність країни. Проблемною залишається і системне висвітлення ролі держави у вирішенні задач забезпечення економічної безпеки.

Теоретичні проблеми, необхідність зміни парадигми підходу ставлення до проблеми та практичних аспектів її системного вивчення є надактуальними і визначили мету, основні задачі та напрямки проведення наукового дослідження, а також структуру даної статті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення фундаментальних факторів та обумовлених ними чинникові-наслідкових зв'язків, що впливають на стан економічної безпеки у країні, обґрунтування системи критеріїв, індикаторів та моделі економічної безпеки, в контексті стратегії національної безпеки держави як гармонічної системи, що діє на принципах саморегулювання.

З метою досягнення мети поставлено наступні задачі:

- розвинути теоретичні погляди на суть явища економічної безпеки як складової Гармонічної системи існування;
- розвинути теоретичні погляди на суть явища економічної безпеки та форми її проявлення у взаємозв'язку з рухом вартості;
- обґрунтувати структуру та складові економічної безпеки;
- дослідити роль держави, що склалася при забезпеченні економічної безпеки і обґрунтувати необхідні щодо методів державного регулювання з метою більш активного впливу на формування умов безпечного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека – це здатність і можливість для економіки країни розвиватися в умовах конфліктів, невизначеності, ризиків стосовно умов існуючої дійсності. С точки зору класифікації на зовнішні та внутрішні фактори – необхідний рівень економічної безпеки України можуть забезпечити тільки внутрішні системні фактори, що формують її цілісність і адаптивність до змін.

Задачі створення умов внутрішньої та зовнішньої безпеки країни базуються на її національних інтересах. При цьому, до головних національних інтересів відносять «зовнішньополітичні інтереси держави, зв'язані з забезпеченням його безпеки і цілісності як визначеної соціально-економічної, політичної, національно-історичної і культурної спільності, із захистом економічної і політичної незалежності держави, т.ч. головними є поняття цілісності, незалежності і безпеки [3]. Задача забезпечення необхідного рівня економічної безпеки є багаторівневою. Можна виділити щонайменш три рівні – індивіда, держави і світової економічної системи. Відповідно до умов конкретної країни вона має рівні підприємства (фірми), галузі, регіону країни і таке інше. Поняття погрози економічної безпеки також мають бути структуровані відповідним чином, на:

- погрози економічної безпеки громадян;
- погрози безпеки підсистеми ринку;
- погрози безпеки підсистеми держави.

Таким чином, і економічна безпека країни має три складові, що і є суб'єктами економічної безпеки. Визначення характеру погроз, що зв'язуються з проблемою економічної безпеки, є ключовим моментом для визначення самого поняття економічної безпеки. Погрози можуть мати різні джерела походження, наприклад, взаємовідносини країн у сфері міжнародних економічних відносин, стихійний вплив світового господарства; внутрішні кризи та диспропорції. Національна економічна безпека перебуває під загрозою тоді, коли зміна зовнішніх економічних параметрів може зруйнувати економічну систему. На сучасному етапі розвитку, ключову проблему національної економічної безпеки України складає збереження національного господарського комплексу як єдиного цілого в умовах переходу до відкритої моделі економіки. Автори дотримуються точки зору, що найбільший пріоритет має забезпечення цілісності національної господарської системи, починаючи з мікрорівня, і фундаментальні фактори, що впливають на здатність протистояти зовнішнім негативним впливам, є наступними:

- природно - кліматичні;
- рівень екологічності виробництва;
- забезпеченість власними енергетичними ресурсами;
- забезпеченість продуктами харчування та продовольчою сировиною власного виробництва;
- рівень розвитку виробництва та технологій;
- наявність розвинутої транспортної інфраструктури;
- рівень розвинутості фондового ринку;
- рівень епідеміологічного стану;
- рівень доходів населення, золотовалютні резерви й інші параметри рівня якості життя та багатства;

- частка країни у обсязі світової торгівлі;
- рівень спеціалізації та концентрації торгівлі.

Винятковий стан України у світі по групі факторів природного характеру та географічного положення існує на фоні відставання у рівні технологій та обладнання, у рівні якості життя. А саме ці фактори надають можливість гнучкості та адаптивності до змін у зовнішніх умовах.

На низькому рівні є як обсяг торгового обігу, так і диверсифікованість зовнішньої торгівлі. Вітчизняний експорт має сировинну спрямованість, а зовнішньоторговельний оборот залежить від країн ближнього зарубіжжя.

Стосовно проблеми забезпечення національної безпеки, слід підкреслити наявність такого явища як «дилема безпеки». Дилему безпеки можна представити як протиріччя між коротко - і довгостроковими цілями забезпечення безпеки, а також між окремими задачами по її забезпеченню.

Дилема безпеки в Україні є в мінімізації протиріччя між двома задачами:

- інтегруванням у світове господарство;
- створенням свого власного внутрішньо цілісного господарчого комплексу, який засновано на ринкових принципах.

Іншими словами – це протиріччя між зовнішньою і внутрішньою інтеграцією, між зовнішньою і внутрішньою лібералізацією, що є органічно присутнім саме для країни, що переживає перехідний період [4]. Стан економічної безпеки укрупнено характеризується показником ВВП. Див. рис. 2.

Динаміка номінального ВВП відображає три глибокі кризи, які українська економіка пережила за період незалежності, безперечно свідчить про порушення умов економічної безпеки на всіх рівнях від держави до домогосподарства. Економічна безпека як властивість економічних процесів забезпечується двома механізмами: самоорганізації і управління.

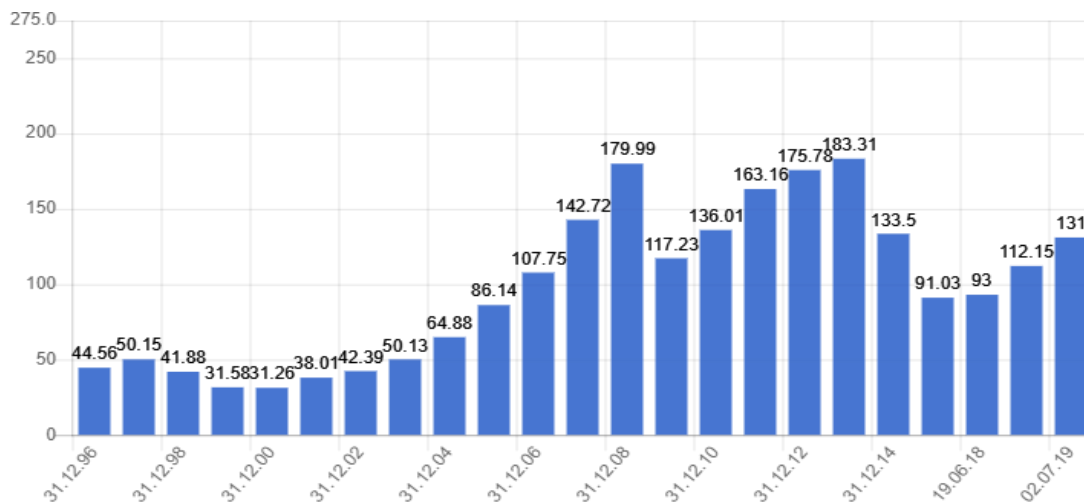

Рис. 2. ВВП України. 1995 – 2019 р.р. (дол. млрд.)

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Механізм управління економічною безпекою являє собою цілеспрямований вплив держави і суспільства на розвиток економіки в інтересах підтримки такої її властивості, як безпека. Але він має суб'єктивний характер. Механізм самоорганізації діє завжди і є об'єктивним, іманентно присутнім, але найбільш явним він стає коли в суспільстві існує єдина або близька система цінностей, цілей і інтересів. Сучасна політика створення умов економічної безпеки має забезпечити баланс або гармонізацію інтересів економічних груп і сил між собою, інститутами влади.

Слід відзначити, що у сучасний час дослідження проблем економічної безпеки здійснюється як з порушенням принципу системності, так і практично з ігноруванням принципів наукової доктрини загальної числової Гармонії Світобуду. Ігнорування принципів математики при дослідженні проблем та задач на макроекономічному рівні має наслідком неврахування загальних математичних констант і «самопланування» макроекономічних диспропорцій та погроз стану економічної безпеки на вищому рівні управління. З необхідності дотримання принципу Гармонії логічно слідкує і наступне: пріоритетність відповідності стратегії економічної безпеки принципам концепції ноосферизму, автором якої є академік В.І. Вернадський [5].

З даною концепцією перехреснується і концепція енерговартості, автором якої є професор О.І. Субетто, що передбачає необхідність врахування енергетичної складової як якості, що має будь-який товар чи послуга, разом з вартістю та користувальною вартістю [6].

Іншими словами, економічні відносини повинні бути підняті на якісно інший рівень як важливий елемент політики в сфері забезпечення економічної безпеки та підґрунтя впровадження стратегії економічного росту за умови дотримання принципу Гармонії.

Економічна безпека це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях; вона являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що є благоприємними щодо динамічного зростання національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоздатність на зовнішніх і внутрішніх ринках як необхідна складова гармонічного існування.

Економічна безпека має забезпечувати структурно-функціональну відповідність та направлений розвиток держави як системи що самоорганізується відповідно принципу гармонізації систем. Такою системою є система з найбільшою свободою усіх її складових.

Таким чином, при розробці економічної політики та стратегії економічного розвитку взагалі та стратегії забезпечення економічної безпеки держави як складової складної системи слід диференціювати: що має бути незмінним але може коректуватись (інваріанти), а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії (варіації) [7].

Із цього логічне слідує необхідність зміни парадигми ставлення до питань теоретичного обґрунтування та практичного впровадження заходів щодо забезпечення стану економічної безпеки як інваріанти існування держави як гармонічної системи.

Закономірності формування і розвитку умов економічної безпеки можуть бути розкриті через систему фундаментальних факторів та погроз економічної безпеки та через їх сполучення. Економічна безпека є комплексним явищем та має складну структуру та різноманітні прояви на етапі свого формування, відтворення та вдосконалення. Вивчення і дослідження цього явища та процесів, що мають місце при її формуванні визначають необхідність розробки принципів формування статистично достовірних систем показників, що характеризують складні економічні явища.

Створення умов економічної безпеки має різні наслідки щодо масштабу об'єктів [7;8;9]. З точки зору обсягів і темпів росту реального та фіктивного секторів економіки, а також рівня погроз економічної безпеки слід підкреслити складність погроз з боку порушень умов прозорості стосунків при здійсненні операцій на фондовому ринку, особливо на ринку цінних паперів та їх похідних.

Система індикаторів економічної безпеки має бути доповнена на підставі внесення наступних індикаторів таких як:

- рівень екологічної безпеки;
- рівень продовольчої безпеки;
- рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності у державі;

- рівень мультиплікатору доданої вартості експортної продукції,

- енергетична рентабельність виробництва у державі;

- вік та рівень зносу основних засобів у державі;

- рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю);

- рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності у різних соціальних груп);

- рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД та ВІЛ, рівень захворювання на туберкульоз – обидві складові є обумовленими специфікою стану даних захворювань на Україні та негативно впливають на рівень демографічної безпеки, рівень забезпечення трудовими ресурсами, та рівень витрат бюджету на охорону здоров'я населення).

Погіршення вище означеної ситуації створює погрозу виникнення кризи нового типу, що можлива в разі погіршення стану продовольчої безпеки з яким корелюють показники розповсюдження ВІЛ/СНІД, туберкульозу та соціальної безпеки.

Автори прийшли до висновку, що з точки зору теорії самоорганізації складних систем до якої віднесено систему економічної безпеки держави, задачі, які мають бути вирішено для забезпечення стану економічної безпеки як інваріанти прогресу гармонічної системи можна згрупувати на дві групи:

- довгострокові, що мусять змін у свідомості населення та вимагають розробки та впровадження відповідних програм на державному рівні;

- термінові, що можуть здійснюватись на підставі постійного моніторингу стану економічної безпеки у державі, корегуванні управлінських рішень (у разі необхідності) під час впровадження

державних програм та проектів та змін законодавчого оточення.

Для здійснення контролю виконання програми необхідно розробити показники і систему оцінки прогресу в досягненні мети. Для забезпечення вимірності мети слід встановити показники, що визначають рух до мети і вказати спосіб і засоби вимірювання цих показників. Індикатори, що існують та пропонуються, повинні відповідати певним критеріям.

Автори пропанують використовувати критерії якості, кількості і часу. Відбір показників проводиться в чотири етапи:

- призначення індикаторів;
- якісне вимірювання індикаторів;

- обґрунтування порігового значення індикатора;

- кількісне вимірювання індикаторів.

Розробляючи програму підвищення рівня економічної безпеки держави необхідно контролювати три складових:

- відповідність індикаторів, що запропоновано щодо конкретної мети;
- однозначне тлумачення всіма учасниками програми суттєвості цих індикаторів;
- прогрес в досягненні мети (або навпаки).

Процес відбору показників повинен свідчити про те, що розуміється під метою і її реальністю, конкретністю і вимірністю. Розглянемо таблицю 3.

Таблиця 3

Вибір індикаторів рівня економічної безпеки держави

Мета	Підвищити рівень стану економічної безпеки держави
Обговорення	Хто братиме участь у розробці? Які можуть бути передбачені заходи? Якого роду індикатори необхідні? Які можна припустити взаємостосунки між партнерами, що мають надавати дані для єдиної інформаційної системи?
Показники	А. Індикатори, що існують: - індикатори інвестиційної та інноваційної безпеки; - індикатори фінансової безпеки; - індикатори енергетичної безпеки; - індикатори зовнішньоторговельної безпеки; - індикатори соціальної безпеки; - індикатори демографічної безпеки. Б. Індикатори що запропоновано до впровадження: - рівень екологічної безпеки; - рівень продовольчої безпеки; - рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності у державі; - енергетична рентабельність виробництва у державі; - вік та рівень зносу основних засобів у державі; - рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю); - рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності у різних соціальних груп); - рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД та ВІЛ, рівень захворювання на туберкульоз)
Коректування мети	Підвищити рівень стану економічної безпеки держави на підставі змін зовнішніх та внутрішніх умов розвитку держави

Джерело: складено авторами

Після того, як були обґрунтовані показники, необхідно визначити джерела інформації і засоби збору даних для моніторингу, що дасть можливість встановити вимірність цих показників при дотриманні умови ефективності витрат на вимірювання. Також, стан економіки

вимагає розробки та обґрунтування моделі економічного росту на підставі врахування фактору економічної безпеки. Фактор економічної безпеки у моделі має розглядатися на рівні двох складових:

По-перше - зовнішні складові, що формуються в умовах відкритої

економіки, як наслідок впливу розвинутих країн ринкової економіки та інших країн, що можуть здійснювати процедури трансферу кризи по відношенню до України [8; 9; 10].

По-друге: внутрішні складові, що формуються під впливом:

- співвідношення частки приватної та державної власності у загальному обсязі власності держави;

- частка експортної продукції із високим мультиплікатором доданої вартості,

- співвідношення темпів зростання реального та фіктивного сектору економіки;

- обґрунтування порогових значень індикаторів економічної безпеки на підставі використання загальних математичних констант Світогляду та їх похідних [11; 12].

Висновки. Перехід до умов відкритої економіки та ринкових відносин відбувається в умовах відсутності єдиних науково-методологічних основ щодо характеристик такої складної системи, якою є система економічних відносин. Технології прийняття управлінських рішень, які раніше використовувалися вимагають як мінімум адаптації до ринкових умов, а як максимум – повного перегляду.

Економічна безпека має забезпечувати структурно-функціональну відповідність та направлений розвиток держави як системи що самоорганізується відповідно принципу самовипорядкування та гармонізації систем.

При розробці економічної політики та стратегії економічного розвитку взагалі та стратегії забезпечення економічної безпеки держави як складової складної відкритої нелінійної та емерджентної системи слід диференціювати: що має бути незмінним але може коректуватись - інваріанти, а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії - варіації.

Структурна гармонія економічних систем від рівня держави до рівня підприємства є логічними складовими структурної гармонії систем Природи і має

бути підпорядкована математичному закону, - принципу пропорційного розподілу або золотого перетину при дослідженні економічних явищ [11].

Одним з актуальних питань теорії економічної безпеки і практики її використання є діагностика стану економічної безпеки на підставі розробки та впровадження в практику системи індикаторів економічної безпеки, що має забезпечити створення методологічної і методичної основ для виміру, оцінки стану, ефективності забезпечення і розвитку умов економічної безпеки. Стан економічної безпеки та масштабність тінізації економіки в Україні свідчать про необхідність вживання радикальних заходів щодо підвищення рівня та мінімізації погроз економічної безпеки.

Обмеженість використання системного підходу до методичних прийомів вивчення питань економічної безпеки і фундаментальних факторів, що впливають на її стан по різних рівнях економічних стосунків, від домогосподарств та фірм і до рівня держави вимагає впровадження трансдисциплінарного підходу в дослідженнях.

Перспективи подальших досліджень.

Вимагає подальшого розвитку гіпотеза про фрактальність структури економічних систем та необхідність зміни парадигми ставлення до питань теоретичного обґрунтування та практичного впровадження заходів щодо управління економічною безпекою як структурним інваріантом економічної системи держави що самоорганізується.

Прогресивні зміни стану економічної безпеки та економіки держави взагалі можуть бути досягнуті шляхом дотримання інваріант та коректування варіацій. Математичним орієнтиром має бути відповідність математичним константам рекурентного ряду пропорційного розподілу. Доцільним з точки зору авторів є використання принципів економічної фізики як науки, що формує нову теоретичну та методологічну базу сучасної економічної теорії.

Література:

1. Рейтинг конкурентоспроможності економік країн світу - 2017/2018. URL : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018>.
2. Тіньова економіка в Україні. URL : https://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf.
3. Ernando del Soto.. The other way. Invisible Revolution in the Third World T. Translated by "Catallaxy" Publishing House, 1995 Artist R. Schwander Per.sc. Moscow : Catallaxy 1995, p. 320. URL : http://www.vixri.com/d/Ernando%20de%20Soto%20_I_NOJ%20PUT%20Nevidimaja%20revoljucija%20v%20t.pdf.
4. Сороко Е. М. Золоті перетини, процеси самоорганізації та еволюції систем: Введення в аалльн теорію гармонії систем. Вид. 6-е. 2018. стр. 20.
5. Субетто А. І. Ноосферизм. Введення в ноосферизм, 2011. Том 1. С. 37-39.
6. Субетто А. І. Енергетичний погляд на теоретичні основи економічної науки (теоретичний етюд). Москва : Академія Тринитаризма, Эл № 77-6567, публ.10936.
7. Сухоруков А. І. Попередження зовнішніх економічних загроз. Проблеми міжнародної безпеки: аналітичний огляд, 2003. С. 139-142.
8. Сухоруков А. І. Трансфер економічних криз як причина недосконалих циклів. Стратегічна панорама. №2. 2004. С. 68-84
9. Франчук В. І., Кіржецький Ю. І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіньової економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – 2009 №1. С. 70-80.
10. Мазур І. І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України Стратегічні пріоритети, 2008. №3. С. 76-83.
11. Yegorova-Gudkova T. I. Some proportions of the economic system of the state in the conditions of developing a strategy for solving the crisis. *Scientific proceedings of the Scientific Technical Union of Mechanical Engineering*, 2017, Vol. 26/212. С. 61–64
12. Ehlers T., Kong S., Zhu F. Mapping shadow banking in China: structure and dynamics. 2018. P. 27.
2. The shadow economy in Ukraine. Online resource. retrieved from : https://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf [Data zvernennya.
3. Ernando del Soto. The other way. Invisible Revolution in the Third World T. Translated by "Catallaxy" Publishing House, 1995 Artist R. Schwander Per.sc. M .: Catallaxy 1995, p. 320 retrieved from : http://www.vixri.com/d/Ernando%20de%20Soto%20_I_NOJ%20PUT%20Nevidimaja%20revoljucija%20v%20t.pdf.
4. Soroko, E. M. (2018), *Zoloti peretini, procesi samoorganizacii ta evolyucii sistem: Vvedennya v aall'n teoriiu garmonii sistem* [Golden sections. The processes of self-organization and evolution of systems], URSS, Moscow, Russia, 20 p.
5. Subetto, A. I. (2011), «Noosferizm», *Vvedennya v noosferizm*, pp. 37–39.
6. Subetto, A. I. (2004), *Enerhetichnyi pohliad na teoretychni osnovannia ekonomichnoi nauky (teoretychnyi etiud)* [Energy view of the theoretical foundations of economic science (theoretical sketch)], Akademiia Trynytaryzma, Moscow, Russia, El. № 77-6567, publ.10936.
7. Suhorukov, A. I. (2003), «Prevention of external economic threats», *Problemi mizhnarodnoi bezpeki: analitichnij oglyad*, pp. 139-142.
8. Suhorukov, A. I. (2004), «Transfer of economic crises as a cause of imperfect cycles», *Strategichna panorama*, №2, pp. 68-84.
9. Franchuk, V. I. and Kirzhec'kij, Yu. I. (2009), «Analysis of methods of assessment and identification of the shadow economy», *Naukovij visnik L'viv'skogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav*, №1, pp. 70-80.
10. Mazur, I. I. (2008), «Shadowing the economy as a priority for Ukraine's economic security», *Strategichni prioriteti*, №3, pp. 76 - 83.
11. Yegorova-Gudkova, T. I. (2016), Some proportions of the economic system of the state in the conditions of developing a strategy for solving the crisis. *Scientific proceedings of the Scientific Technical Union of Mechanical Engineering*, Vol. 26/212, pp. 61–64
12. Ehlers, T. Kong S. and Zhu, F. (2018), Mapping shadow banking in China: structure and dynamics, pp. 27.

References:

1. Rating of the competitiveness of the economies of the world - 2017/2018, retrieved from : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018>.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019 р.

УДК 330.5:338.45

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-176-184

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Лойко В.В.¹, Лойко Д.М.²

¹ д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та економіки, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, вул. Тимошенка, б. 13-Б, 04212, Україна, тел.: (044)-461-02-52, e-mail.: v.loyko@i.ua, ORCID: 0000-0003-3248-1585

² к.е.н., доцент, докторант кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, 14000, Україна, тел.: (066)-269-10-60, e-mail.: Loyko_d@i.ua ORCID: 0000-0002-2443-2719,

DYNAMICS OF UKRAINE INDUSTRY DEVELOPMENT AS AN INTEGRATED PROVISION OF ECONOMIC SECURITY OF NATIONAL ECONOMY

Loiko V.¹, Loiko D.²

¹ Doctor of science (Economics), professor, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, st. Timoshenko, h. 13-B, Kyiv, 04212, Ukraine, tel.: (044)-461-02-52, e-mail.: v.loyko@i.ua, ORCID: 0000-0003-3248-1585

² Ph.D. (Economics), associate professor, doctorate of theoretical and applied economics department, Chernihiv national Technological University, Chernihiv, st. Shevchenko, 95, 14000, Ukraine, tel.: (066)-269-10-60, e-mail.: Loyko_d@i.ua, ORCID: 0000-0002-2443-2719

Анотація. У статті досліджено динаміку розвитку промисловості України як чинника забезпечення економічної безпеки національної економіки. Валовий внутрішній продукт у вартісному виразі за період 2014-2018 рр. зріс у 2,24 рази. Проте рівень ВВП у 2018 р. склав тільки 91,3 % рівня 2013 р. За період 2014-2018 рр. в національній економіці України відбулось зростання індексів промислової продукції: в цілому по промисловості на 13,01 %, по добувній промисловості - на 13,66 %, по переробній промисловості - на 102,4 %. Темпи приросту реалізації промислової продукції добувної промисловості (у 2,53 рази) перевищували темпи приросту продукції переробної промисловості (у 2,09 рази) на 21,05 %. За досліджуваний період 2014-2018 рр. обсяг прямих іноземних інвестицій у національну економіку знизився на 39,88 %, що є негативною тенденцією. Обсяг освоєних капітальних інвестицій за період 2014-2018 рр. у національну економіку України в цілому зріс у 2,64 рази, у промисловість - у 2,31 рази. Питома вага капітальних інвестицій у промисловість у 2018 р. склала 34,54 % та зменшилась за досліджуваний період на 4,76 %. Обсяг капітальних інвестицій у переробну промисловість у 2018 р. перевищив обсяг капітальних інвестицій у добувну промисловість у 1,87 рази. Питома вага інноваційно активних підприємств не була високою і склала у 2018 р. тільки 14,1 % від загальної кількості підприємств. Зростання виробництва із використанням технологій високого рівня відбувалось наступними темпами: 2016 р. - 10,6 %, 2017 - 7,7 %, 2018 - 0,7 %; із використанням технологій середнього рівня: 2016 р. - 0,7 %, у 2017 р. - 11,4 % та у 2018 р. - 6,4 %. Динаміка рейтингу України за індексом глобальної конкурентоспроможності є позитивною: починаючи з 2014 р. Україна у 2018 р. піднялась на 7 пунктів у рейтингу конкурентоспроможності економік країн світу. Рівень інтегрального показника економічної безпеки національної економіки відповідає оцінці «задовільно» за шкалою Харрінгтона.

Ключові слова: Україна, національна економіка, валовий внутрішній продукт (ВВП), промисловість, розвиток, динаміка, обсяги виробництва, економічна безпека.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 7, бібл.: 14

Annotation. The article examines the dynamics of development of the Ukrainian industry as a factor in ensuring the economic security of the national economy. Gross domestic product in value terms increased 2.24 times in the period 2014-2018. However, the GDP level in 2018 amounted to only 91.3% of the level of 2013. For the period 2014-2018, in the national economy of Ukraine there was an increase of indices of industrial production: in general, by industry by 13.01%, by extractive industry - by 13.66%, in manufacturing - by 102.4%. The growth rate of industrial production of mining industry (2.53 times) exceeded the growth rate of production of processing industry (2.09 times) by 21.05%. During the 2014-2018 period, FDI decreased by 39.88%, which is a negative trend. The volume of capital investments mastered in the period 2014-2018 in the national economy of Ukraine as a whole increased 2.64 times, in industry - 2.31 times. The share of capital investment in industry in 2018 amounted to 34.54% and decreased by 4.76% over the

period under review. The volume of capital investments in processing industry in 2018 exceeded the volume of capital investments in mining industry by 1.87 times. The share of innovative enterprises was not high, accounting for only 14.1% of the total number of enterprises in 2018. Production growth with the use of high-level technologies was at the following rates: 2016 -10.6%, 2017 - 7.7%, 2018 - 0.7%; using mid-level technologies: 0.7% in 2016, 11.4% in 2017 and 6.4% in 2018. The dynamics of Ukraine's ranking on the Global Competitiveness Index is positive: since 2014, Ukraine has risen by 7 points in the competitiveness rating of the economies of the world. The level of the integral indicator of economic security of the national economy is in line with the "satisfactory" rating on the Harrington scale.

Key words: *Ukraine, national economy, gross domestic product (GDP), industry, development, dynamics, production volumes, economic security.*

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 7, bibl.: 14

Постановка проблеми. Сучасна модель національної економіки України характеризується недостатністю розвитку конкуренції між суб'єктами господарювання та надмірним адміністративним навантаженням. Однією із проблем розвитку національної економіки є переважання сировинних виробництв III та IV технологічних укладів, продукція яких експортується. В умовах поширення V-го та VI-го технологічних циклів у розвинутих країнах світу в національній економіці відчутно відставання. Збереження тенденції повільного розвитку V-го та VI-го технологічних укладів може перетворити Україну на країну, здатну лише переймати технології з виробництва продукції, що в свою чергу сприятиме розвитку економічній імпортзалежності та технологічній відсталості. Особливо актуальним є дослідження темпів розвитку промисловості України у контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку промисловості України досліджували відомі вітчизняні вчені: Андрющенко І.Є., Груник І.С., Легенький М.І., Легенький Ю.І., Остапук Б.Я., Солдак М.О., Якубовський М.М. та інші [1-5]. Дослідження системи економічної безпеки висвітлено у публікаціях Жаліла Я.А., Ляшенко О.М., Сухорукова А.І., Пастернак-Таранушенка Г.А. та інших вчених [6-8].

Зважаючи на проведені дослідження та різноманіття думок вчених, треба зауважити, що розвиток промисловості є важливою умовою для забезпечення

економічної безпеки національної економіки.

Зважаючи на значний доробок фахівців у дослідженні питань розвитку промисловості, актуальним є дослідження щодо динаміки розвитку промисловості України як чинника забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз темпів розвитку промисловості України у сучасних умовах господарювання як чинника забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції забезпечення економічної безпеки в системі національної безпеки держави є важливим питанням. Процеси реформування в економіці країни та їх вплив на макроекономічну стабільність держави потребують трансформування системи економічної безпеки. Промисловість складає значний сектор у національній економіці. Розвиток промисловості впливає на макроекономічні показники економічного розвитку країни і на забезпечення економічної безпеки та економічної незалежності країни. Аналіз динаміки економічних показників розвитку національної економіки України за період 2014-2018 рр. надав можливість зробити наступні висновки (табл. 1).

Валовий внутрішній продукт у вартісному виразі за період 2014-2018 рр. зріс у 2,24 рази. Проте рівень ВВП у 2018 р. склав тільки 91,3 % рівня 2013 р.

Таблиця 1

Динаміка економічних показників розвитку національної економіки України за період 2014-2018 рр.

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 від 2014, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Валовий внутрішній продукт (ВВП) – усього, млн. грн.	1586915	1988544	2385367	2983882	3558 06	Зростання у 2,24 рази
ВВП промисловість – разом, млн. грн.	273170	331833	423121	537037	623120	Зростання у 2,28 рази
Питома вага ВВП, створеного у промисловості у загальному обсягу ВВП, %	17,21	16,69	17,74	17,99	17,51	1,74

Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі даних [9]

За проведенням аналізом чинниками, які впливали на зростання ВВП, виступили внутрішні фактори: збільшення обсягів виробництва промислової продукції (табл. 2), зростання внутрішнього попиту, збільшення інвестування. Доцільно зауважити, що питома вага ВВП, створеного у промисловості склала у 2018 р. тільки 17,51 %, проте як питома вага ВВП, створеного у споживчому секторі склала у 2018 р. 45,31 % [10]. В умовах світової тенденції розвитку циркулярної економіки це є позитивним чинником. Проте така тенденція свідчить про споживчу модель національної економіки України, яка базується на коротких циклах розвитку, орієнтуючи бізнес на «швидкі невеликі вигоди».

За даними Євростату за період 2016-2018 рр. відбулось зростання економік

країн Євросоюзу на 6,4 %, зокрема зростання ВВП Польщі склало 13,6 %, Естонії - 12,8 %, Латвії – 11,9 %, Угорщині – 11,7 %, Словаччині – 10,8 %, Литві – 10,2 %, Австрії – 7,5 %, Швеції – 7,3 %, Данії – 6,2 %, Німеччини - 5,9 %, Великобританії – 5,1 %, Франції – 5 % [11].

Проведений аналіз динаміки індексів промислової продукції за видами діяльності надав можливість зробити наступні висновки (табл.2).

За період 2014-2018 рр. в національній економіці України відбулось зростання індексів промислової продукції: в цілому по промисловості на 13,01 %, по добувній промисловості - на 13,66 %, по переробній промисловості – на 102,4 %. Тенденція до зростання індексів промислової продукції є позитивною для розвитку національної економіки.

Таблиця 2

Індекси промислової продукції за видами діяльності, у % до попереднього року

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 від 2014, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Промисловість - всього	89,9	87,0	102,8	100,4	101,6	13,01
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	89,3	86,9	102,9	101,6	101,5	13,66
Переробна промисловість	86,3	85,8	99,8	94,3	102,4	18,66

Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі даних [9]

За проведеним аналізом період 2014-2018 рр. характеризувався зростанням і обсягів реалізованої промислової

продукції підприємствами України у 2,13 рази (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги реалізованої промислової продукції підприємствами за видами економічної діяльності за період 2014-2018 рр., млн. грн.

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 від 2014, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Промисловість - всього	1428839,1	1776603,7	2158030,0	2625862,7	3045201,9	Зростання у 2,13 рази
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	154700,8	191599,3	240150,3	323530,4	391471,1	Зростання у 2,53 рази
Переробна промисловість	903735,3	1139213,2	1312729,0	1627504,3	1885406,2	Зростання у 2,09 рази

Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі даних [9]

Темпи приросту реалізації промислової продукції добувної промисловості (2,53 рази) перевищували темпи приросту продукції переробної промисловості (2,09 рази) на 21,05 %. Зростання темпів приросту виробництва та реалізації промислової продукції промисловими підприємствами України відбувалось на тлі дії різних негативних чинників, що свідчить про переформатування виробничої діяльності підприємств.

За даними Євростату за кінець 2018 рр. приріст індустріальної продукції у 28 країнах ЄС знизився на 0,6 %, проте у січні 2019 р. цей показник зріс на 1,2 %. Протягом 2019 р. економічний індикатор виробництва промислової продукції у 28 країнах ЄС був нестабільним: найбільший приріст спостерігався у січні 2019 +1,2 %, найменший рівень – у червні – 1,4 %.

Окремі країни Європейського Союзу мали значний приріст промислової продукції на кінець 2018 р., наприклад: Данія – 10,2 %, Угорщина – 3,6 %, Латвія – 3,0 %, Фінляндія – 1,6 %, Швеція – 1,1 %, Німеччина – 0,8 % [11].

Розвиток підприємств та підприємництва віддзеркалює економічні та соціальні зміни, які відбуваються у суспільстві в цілому. Кількість суб'єктів господарювання на території України

зменшилась за період 2014-2018рр. на 4,79 %. Дана тенденція пояснюється тим, що ринок покидають неконкурентоздатні суб'єкти господарювання. Такі фактори, як підвищення цін на витратні матеріали, високі податки, зростання конкуренції та високі ставки за відсотковими кредитами в банках витісняють їх. Водночас з цим зростає кількість фізичних-осіб підприємців, їх частка в кількості суб'єктів господарювання складає майже 81 %.

Інвестування у розвиток окремих підприємств сприяє більш швидкому розвитку економіки, що є позитивною тенденцією. За проведеними дослідженнями В Україні тільки 4,6 % підприємств мають у статутному капіталі не менше, ніж 10 % прямих іноземних інвестицій. Ці підприємства працюють значно продуктивніше. На українські компанії, які працюють з іноземними інвестиціями припадає 20,4 % працездатного населення України та 24 % загального обсягу капіталу України. Такі цифри дають можливість стверджувати про важливість інвестиційної діяльності в економічному розвитку як окремих підприємств так і міст, регіонів та країни в цілому. Економічний спад виробництва в країні супроводжується спадом вкладення інвестицій як в промисловість, так і в інші сфери економіки (табл. 4).

Таблиця 4

**Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України за період 2014-2018 рр.,
млн. дол. США**

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 від 2014, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Прямі іноземні інвестиції в економіку України – усього, млн. дол. США	53 704,0	38 356,8	32 122,5	31 230,3	32 291,9	- 39,87

Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі даних [9]

За досліджуваний період 2014-2018 рр. обсяг прямих іноземних інвестицій знизився на 39,88 %, що є негативною тенденцією. Аналіз динаміки освоєних капітальних інвестицій у національну

економіку України і цілому та, у промисловість зокрема, за період 2014-2018 рр. дозволив зробити наступні висновки (табл. 5).

Таблиця 5

**Динаміка капітальних інвестицій у промисловість України
за період 2014-2018 рр., млн. грн.**

Показник	Роки					Відхилення даних 2018 від 2014, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Капітальні інвестиції - усього	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	Зростання у 2,64 рази
Капітальні інвестиції у промисловість - усього	86242,0	87656,0	117753,6	143300,0	199896,0	Зростання у 2,31 рази
Питома вага капітальних інвестицій у промисловість у загальному обсязі інвестицій, %	39,30	32,09	32,78	31,95	34,54	-4,76
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	20010,6	18466,3	22545,6	35552,2	53984,6	Зростання у 2,70 рази
Питома вага капітальних інвестицій у добувну промисловість у загальному обсязі інвестицій у промисловість, %	23,20	21,07	19,70	24,81	27,00	3,80
Переробна промисловість	42474,4	46219,1	62223,3	73883,8	100869,7	Зростання у 2,37 рази
Питома вага капітальних інвестицій у переробну промисловість у загальному обсязі інвестицій у промисловість, %	49,25	52,73	52,84	51,56	50,46	1,21

Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: складено автором на основі даних [9]

Обсяг освоєних капітальних інвестицій за період 2014-2018 рр. у національну економіку України в цілому зріс у 2,64 рази, у промисловість – у 2,31 рази. Питома вага капітальних інвестицій у

промисловість у 2018 р. склала 34,54 % та зменшилась за досліджуваний період на 4,76 %. Обсяг капітальних інвестицій у добувну промисловість за період 2014-2018 рр. зріс у 2,70 рази, у переробну

промисловість – у 2,37 рази. Питома вага капітальних інвестицій у добувну промисловість склала у 2018 р. 27,00 % від загального обсягу капітальних інвестицій у промисловість та зросла за 5 років на 3,8 %.

Питома вага капітальних інвестицій у переробну промисловість склав у 2018 р. 50,46% від загального обсягу капітальних інвестицій у промисловість та зросла за 5 років на 1,21 %. Потрібно зауважити, що обсяг капітальних інвестицій у переробну

промисловість у 2018 р. перевищив обсяг капітальних інвестицій у добувну промисловість у 1,87 рази.

Розвиток національної економіки за рахунок інноваційних чинників потребує зростання питомої ваги інноваційно активних підприємств. Треба зауважити, що питома вага інноваційно активних підприємств, які впроваджували інновації, не була високою і склала у 2018 р. тільки 14,1 % від загальної кількості підприємств (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка показників інноваційної активності промислових підприємств України за 2013-2018 рр.

Назва показника	Роки					Відхилення даних 2018р. від даних 2014 р., %
	2014	2015	2016	2017	2018	
Питома вага підприємств, що займались інноваціями, %	16,1	17,3	18,9	16,2	16,1	-
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	12,1	15,2	16,6	14,3	14,1	2,0
Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, млн. грн.	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5	- 4,65
Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, осіб	136123	122504	97912	94274	88128	- 35,26

*Примітка: Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.
Джерело: складено автором на основі даних [9]*

За досліджуваний період 2014-2018 рр. кількість підприємств, що займались інноваціями у 2018 р. залишилась на рівні 2014 р. і склала тільки 16,1 % від загальної кількості підприємств. Кількість підприємств, що впроваджували інновації, у 2018 р. у порівнянні із 2014 р. зросла на 2,0 % і склала 14,1 %. Загальний обсяг інноваційних витрат на підприємствах знизився за 5 останніх років на 4,65 %. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок знизилась за 2014-2018 рр. на 35,26 %. Невисокий рівень інноваційної активності підприємств та значне зменшення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень, свідчать

про уповільнення темпів інноваційного розвитку національної економіки.

Частка високотехнологічного експорту в загальному експорті продуктів промисловості в Україні у 2018 р. становила лише 6,9 %. Попередні спроби створення в Україні державної політики підтримки інновацій через вибіркову допомогу в розвитку окремих галузей, підгалузей і проектів мали обмежений позитивний вплив. За статистичними даними Міністерство розвитку торгівлі, економіки та сільського господарства України зростання виробництва із використанням технологій високого рівня відбувалось наступними темпами: 2016 р. - 10,6 %, 2017 р. - 7,7 %, 2018 р. - 0,7 %, із

використанням технологій середнього рівня: 2016 р. – 0,7 %, у 2017 р. – 11,4 % та у 2018 р. – 6,4% [12]. Досвід європейських країн підтверджує сучасний попит на інноваційну продукцію з високою доданою вартістю та необхідність зниження енерговитрат на виробництво одиниці промислової продукції. За даними Євростата енергоємність ВВП Німеччини становила 0,08 т н.е. / тис. міжнародних доларів, Франції – 0,09 т н.е. / тис. міжнародних доларів, Польщі – 0,10 т н.е. / тис. міжнародних доларів, в той час як в

Україні – 0,25 т н.е. / тис. міжнародних доларів [11]. Показники питомої ваги доданої вартості та енерговитрат при виробництві вітчизняної промислової продукції значно відстають від європейських аналогів.

Динаміка рейтингу України за індексом глобальної конкурентоспроможності є позитивною: починаючи з 2014 року Україна піднялась на 7 пунктів у рейтингу конкурентоспроможності економік країн світу (табл. 7).

Таблиця 7

Динаміка рейтингу України за індексом глобальної конкурентоспроможності та інтегрального показника рівня економічної безпеки національної економіки

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Рейтинг України	72	82	89	82	73	84	76	79	85	81	83
Темп зміни показника, у % до попереднього року	1,3	- 13	- 8,5	7,8	10,9	- 15	-9,5	- 3,9	7,6	- 4,7	2,5
Інтегральний показник рівня економічної безпеки національної економіки	65	65	61	60	60	51	46	49	53	51	54
Темп зміни показника, у % до попереднього року	3,2	0	- 6,2	- 1,6	0	-15	- 9,8	6,5	8,16	-3,8	5,9

Джерело: складено автором на основі даних [13,14]

Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки національної економіки за період 2014-2018 рр. також є позитивною. Проте треба зауважити, що розрахована арифметична величина інтегрального показника рівня економічної безпеки національної економіки не є достатньою та за шкалою Харрінгтона цей рівень відноситься до «задовільного рівня безпеки» (діапазон значення 0,37 – 0,62).

Висновки. За досліджуваний період 2014-2018 рр. потрібно відмітити наступні позитивні зміни, які відбулись у національній економіці країни: зростання ВВП у вартісному виразі у 2,24 рази, ВВП, створеного у промисловості – у 2,28 рази, зростання індексів промислової продукції в цілому по промисловості на 13,01 %, зростання індексу конкурентоспроможності національної економіки на 7 пунктів, збільшення арифметичного значення інтегрального показника рівня економічної безпеки

національної економіки на 8 пунктів. Питома вага ВВП, створеного у промисловості склала у 2018 р. тільки 17,51 %, що є позитивною тенденцією в умовах сучасного розвитку циркулярної економіки. Проте питома вага ВВП, створеного у споживчому секторі склала у 2018 р. 45,31 %, що свідчить про споживчу модель національної економіки.

До негативних змін, які відбулись у національній економіці за період 2014-2018 рр. можна віднести наступне: скорочення кількості підприємств на 4,79 %, зниження обсягів прямих іноземних інвестицій на 39,88 %, низький рівень кількості підприємств, що займались інноваціями у 2018 р. - 16,1 % (залишилась на рівні 2014 р.), значне зниження кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок на 35,26 %, збільшення обсягів капітальних інвестицій у національну економіку України у 2,64 рази, у

промисловість – у 2,31 рази, невисока частка високотехнологічного експорту, яка у 2018 р. становила всього 6,9 % від загального обсягу експорту продукції, низькі темпи зростання виробництва із використанням технологій високого рівня у 2018 р. – 0,7 %, високі енерговитрати на виробництво одиниці промислової продукції.

В національній економіці України наряду із позитивними змінами залишається ще значна кількість чинників тривалого характеру, які накопичились протягом минулих років із-за кризових явищ в економіці, які стримують розвиток національної промисловості на інноваційній основі із забезпеченням достатнього рівня економічної безпеки і залишають значну кількість невирішених проблем.

Література:

1. Остапчук Б. Я., Грунік І. С., Легенький М. І., Легенький Ю. І. Особливості розвитку промисловості України у сучасних умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 45-52.
2. Андрущенко І.Є. Аналіз соціально-економічних показників розвитку промисловості України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 86-90.
3. Якубовський М. М., Солдак М. О. Регіональні особливості розвитку промисловості України. *Економіка України*. 2017. № 3 (664). С. 35-48.
4. Юрчак О. Українська стратегія Індустрія 4.0 – 7 напрямів. URL: <https://industry4-0-ukraine.com.ua/2019/01/02/ukrainska-strategiya-industrii-4-0-7-napriankiv-rozvtutku/>.
5. Нова індустріалізація – реальний шанс для України. Антикризова рада громадських організацій України. Київ, 2018. 39 с.
6. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти : навчальний посібник. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
7. Система економічної безпеки держави / за заг. ред. д. е. н. проф. А. І. Сухорукова; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. Київ : Стило, 2010. С. 366–394.
8. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення : навчальний посібник / за ред. проф. Б. Кравченка. Київ : Кондор, 2002. 302 с.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. URL : www.ukrstat.gov.ua.

10. Лойко Д. М. Аналіз сучасного стану споживчого сектору економіки України в умовах розвитку циркулярної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 35. С. 30 - 34.

11. Офіційний веб-сайт Eurostat. Національні рахунки (включаючи ВВП та регіональні рахунки). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

12. Офіційний веб-сайт. Міністерство розвитку торгівлі, економіки та сільського господарства України. URL : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

13. Індекс глобальної конкурентоспроможності. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.

14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ від 29.10.2013 р. № 1277. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL : <http://document.ua/pro-zatverdzhennjametodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>.

References:

1. Ostapyuk, B. I., Grunyk, I. S., Legenkiy, M. I. and Legenkiy, Y. I. (2018), "Peculiarities of development of industry of Ukraine in modern conditions", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 62, p. 45-52.
2. Andryushchenko, I. E. (2016), "Analysis of socio-economic indicators of development of industry of Ukraine", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. p. 86-90.
3. Yakubovsky, M. M. and Soldak, M. O. (2017), "Regional features of industrial development of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 3 (664). p. 35-48.
4. Yurchak, O. (2019), *Ukrainian Strategy Industry 4.0 - 7 Directions*, retrieved from : <https://industry4-0-ukraine.com.ua/2019/01/02/ukrainska-strategiya-industrii-4-0-7-napriankiv-rozvtutku/>.
5. New industrialization is a real chance for Ukraine. Crisis Council of Public Organizations of Ukraine (2018), 39 p.
6. Zhalilo, Y. (2001), *Stratehiia zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Priorytety ta problemy implementatsii. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty* [Strategy for ensuring the economic security of Ukraine. Priorities and implementation issues. Ukraine's national security strategy in the context of the experience of the world community], Satsang, Kyiv, Ukraine, 224 p.
7. Sukhorukov, A. I. (2010), *Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy* [System of economic

security of the state], Stylos, Kyiv, Ukraine, pp. 366–394.

8. Pasternak-Taranushenko, G. A. (2002), *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyka protsesu zabezpechennia* [Economic security of the state. Statics of the security process], Condor, Kyiv, Ukraine, 302 p.

9. The official website of the State Statistics Service of Ukraine (2019), —Statistical information”, retrieved from : www.ukrstat.gov.ua.

10. Loiko, D. M. (2019), Analysis of the current state of the consumer sector of the Ukrainian economy in the conditions of development of the circular economy, *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 35, p. 30-34.

11. The official website of the Eurostat (2019), National accounts (including GDP and regional accounts)”, retrieved from : <https://ec.europa.eu/eurostat>.

12. The official website of the Ministry of Trade, Economy and Agriculture of Ukraine (2019), retrieved from : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

13. Global Competitiveness Index, retrieved from :

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.

14. The Official website of the Ministry of Trade, Economy and Agriculture of Ukraine (2019), —On approval of the Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: Order No. 2977 of 29.10.2013”, available at: <http://document.ua/pro-zatverdzhennjametodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

Розділ 9. Інноваційна діяльність

УДК 338.246.87 (477)

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-185-192

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ТЕХНОЛОГІЙ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Кириченко О.С.

к.е.н., доцент кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ,
вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (067)-872-54-12, e-mail.: OK872@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5244-8323

IMPROVEMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION PROVISION OF MODERNIZATION OF UKRAINIAN INDUSTRY UNDER TRANSITION TO TECHNOLOGY OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION

Kirichenko O.

PhD. (Economics), associate professor of management of technology department, «KROK» University, Kyiv,
st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (067)-872-54-12, e-mail.: OK872@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5244-8323

Анотація. У статті досліджено питання удосконалення інвестиційно-інноваційного забезпечення модернізації промисловості України в умовах переходу до технологій Четвертої промислової революції. Визначено, що метою оновленої науково-технічної, інноваційної політики є інвестиційно-інноваційне забезпечення промисловості, створення необхідних сприятливих умов для інноваційного технологічного розвитку, здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень створення та подальшого промислового впровадження інновацій з надання пріоритетів та особливої уваги інноваційним і технологіям Індустрії 4.0., сучасним технологіям Четвертої промислової революції, з метою високотехнологічного розвитку вітчизняної промисловості, зростання її конкурентоспроможності. Обґрунтовано необхідність формування комплексу інвестиційно-інноваційного забезпечення процесів модернізації промисловості із впровадженням нових революційних технологій Індустрії 4.0., що потребує удосконалення інвестиційної політики зі створенням спеціального цільового Фонду інноваційного розвитку, інвестування в інноваційну діяльність; розбудовою фондів венчурного капіталу та впровадженням механізмів венчурного фінансування; розширенням інформаційного організаційного забезпечення процесів залучення інвестицій; розвитком суспільно-приватного партнерства інвестування в інноваційні проекти; розвитком інститутів та механізмів суспільного інвестування, формуванням сприятливого інвестиційного клімату. Визначено, що удосконалення політики в сфері інвестицій, інвестиційно-інноваційного забезпечення спрямоване на створення дієвих механізмів інвестиційного стимулювання та активного залучення як внутрішніх так і зовнішніх інвесторів до фінансування процесів інноваційної діяльності та процесів створення та промислового впровадження інновацій, нових технологій в модернізації вітчизняної промисловості. Виявлено та узагальнено, що розбудова і реалізація оновленої науково-технічної та інноваційної політики потребує визначення та цільового забезпечення пріоритетних для країни напрямів наукових досліджень та інноваційних технологій Індустрії 4.0.; створення Банку інноваційних проектів; підтримки фундаментальних прикладних досліджень та НДДКР в сфері нових технологій; стимулювання розробки інноваційних продуктів, процесів, технологій та їх промислового впровадження; підтримки діяльності науково-дослідних організацій інноваційних структур; розвитку ІТ сектора, впровадження цифрових технологій, фінансової, організаційної інформаційної підтримки їх діяльності; розбудови інноваційної інфраструктури.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційне забезпечення, державна інноваційна політика, державна інноваційна політика, модернізація промисловості, Четверта промислова революція, Індустрія 4.0.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 13

Annotation. The issue of improvement of investment and innovation ensuring modernization of industry of Ukraine in the conditions of transition to the technologies of the fourth industrial revolution is investigated. It is determined that the purpose of a renewed scientific and technical, innovation policy is to create the necessary favourable conditions for

innovative technological development, implementation of fundamental and applied scientific researches of creation and further Industrial implementation of innovations in the provision of priorities and special attention to industry innovation and Technology 4.0. and modern technologies of the fourth industrial Revolution, with the aim of high-tech development of domestic industry of competitiveness growth. The need to form an investment-innovation complex of industry modernization processes with the introduction of the innovative Industrial Technologies 4.0, which requires improvement of the investment policy Creation of a special trust fund for Innovative Development, investment in innovation activity; Development of venture capital funds and implementation of venture financing mechanisms; Expansion of information organizational support of investment attraction processes; Development of public-private partnership of investing in innovative projects; Development of institutions and mechanisms of public investment, formation of favourable investment climate. The improvement of investment and innovation Investment policy is aimed at creating effective mechanisms of investment stimulation and active attraction of both internal and external investors to finance Processes of innovation activity and processes of creation and industrial introduction of innovations of new technologies in modernization of domestic industry. It is discovered and generalized that the development and realization of the updated scientific technical and innovation policy requires determination and targeted providing of the country priority areas of research and innovative technologies; Creation of a Bank of innovative projects; Support of fundamental applied research in the field of new technologies. It is discovered and generalized that the development and realization of the updated scientific technical and innovation policy requires determination and targeted providing of the country priority areas of research and innovative technologies; Creation of a Bank of innovative projects; Support of fundamental applied research in the field of new technologies.

Key words: investment and innovation support, state innovation policy, State innovation policy, industry modernization, fourth Industrial Revolution, Industry 4.0.

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *bibl.:* 13

Постановка проблеми. За сучасних умов інформаційного, технологічного розвитку у провідних технологічно розвинених країнах світу здійснюється процес стрімкого техніко-технологічного розвитку, розбудови цифрової економіки якісно нового рівня із розбудовою процесів виробництва продукції, функціонування інфраструктури, сфери послуг, соціальної сфери та державного управління із впровадженням технологій Четвертої промислової революції. Новизна, революційність технологій, якість та масштабність впровадження змін та швидкість з якою вони відбуваються, їх концентрація активують та пришвидшують перехід економічних систем цих країн на новий, більш високий рівень розвитку та ще більше поглиблюють відстань техніко-технологічного розвитку та технологічного відставання менш технологічно розвинених країн. Відтак, подолання технологічного розриву пов'язаного із різними рівнями інноваційно-технологічного розвитку вітчизняної та провідних світових економічних систем в сьогоdnішніх умовах стає питанням національної безпеки, економічної незалежності та розвитку, і є тим новим завданням, що актуалізує необхідність внесення відповідних змін до концепції

державної промислової політики із забезпеченням впровадження нових дієвих механізмів та інструментів державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування та реалізації інноваційної, інвестиційної політики інвестиційно-інноваційного забезпечення модернізації промисловості, проблематика інноваційного інвестиційного розвитку України досліджували у своїх працях провідні вітчизняні та зарубіжні науковці: Л. Дейнеко, П. Друкер, Л. Гітман, Ю. Капітанець, Н. Кравченко, М. Кисіль, М. Коденська, М. Крупка, М. Портер, Б. Санто, К. Макконелл, П. Массе, І. Луніна, А. Череп, У Шарп, Й. Шумпетер та інших. Науковцями ґрунтовно досліджено процеси інноваційного розвитку, аспекти інвестиційної діяльності, питання формування та впровадження державної промислової політики в управлінні та регулюванні інвестиційних інноваційних процесів в розбудові економічної системи країни.

Аналіз наукових досліджень та публікацій дав можливість дослідити існуючі концептуальні та методичні засади формування та впровадження державної промислової політики та її складових в процеси суспільно-економічних

трансформацій, окреслив теоретичні та емпіричні аспекти інвестиційних, інноваційних процесів в розбудові економіки держави. Разом з тим, фактично не дослідженим залишаються питання інвестиційного та інноваційного забезпечення процесів інвестиційно-інноваційного розвитку та техніко-технологічної модернізації промисловості країни в умовах переходу до «Індустрії 4.0.» та впровадження технологій Четвертої промислової революції, що набувають сьогодні нового змісту та актуальності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження питання удосконалення інвестиційно-інноваційного забезпечення модернізації промисловості України в умовах переходу до технологій «Індустрії 4.0», Четвертої промислової революції та умовах сучасних, динамічних соціально-економічних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою дослідження засад інвестиційного інноваційного забезпечення є розумінням сутності та концептів самого поняття інновацій та інвестицій. Наразі, серед науковців не сформовано загального бачення цього поняття а інновації розглядають з позицій різного наукового розуміння їх змісту та значення.

У сучасній науці сформовано декілька основних підходів, що застосовуються іноземними та вітчизняними науковцями, щодо сутності та змісту поняття інновацій. Так, за першим підходом інновація визначається як зміна виробничої функції. За цим підходом інновація визначається як зміна технологій виробництва, що має визначне значення (Й. Шумпетер, [1] та ін.). За другим підходом інновації визначаються як процес розробки впровадження та комерціалізації інновацій. Це найбільш поширений підхід якого повною мірою, чи в комбінуванні із іншими баченнями чи підходами дотримуються значна частина науковців (Б. Твісс, Б. Санто [2], Л. Федулова, Ю. Яковець). Третій підхід є підходом до розуміння інновацій як до інструменту чи

засобу досягнення значних конкурентних переваг за умов системного впровадження інноваційної діяльності, змін та удосконалення товарів і технологій (П. Друкер [3], М. Портер [4]).

Значно іншим є четвертий підхід до інновацій як до кінцевого продукту чи технологічного рішення, що визначає інновацію як кінцевий результат інноваційної діяльності в вигляді готового продукту, технології чи послуги (А. Череп [5]). Слід зазначити, що наведені підходи до визначення сутності інновацій та інноваційної діяльності не виключають а доповнюють один одного і дозволяють зрозуміти системну сутність інновацій як складного комплексного процесу створення, виробництва та комерціалізації, поширення інновацій та як системну діяльність щодо створення умов для здійснення інноваційного процесу та ефективного впровадження інновацій через формування інвестиційного забезпечення, розбудову інноваційної інфраструктури та формування необхідних відносин, в тому числі на рівні державного регулювання, що необхідні для ефективного впровадження процесів інноваційної діяльності.

Процес інноваційної діяльності та його реалізація невід'ємно пов'язані із поняттям інвестицій та інвестування в інноваційний розвиток, оскільки інвестиції і є тим основним забезпеченням яке необхідне для впровадження та реалізації інновацій.

Відповідно до визначення наведеного У Шарпом та Г. Дж. Бейлі термін інвестиції визначається як процес «позбавлення» коштів сьогодні із метою отримання їх збільшеного обсягу в майбутньому [6]. Такої ж думки дотримувалися Л.Дж. Гитман та М.Джонк визначаючи інвестування як спосіб розміщення капіталу, що повинен забезпечити його заощадження, зростання [7]. За дослідженням М. Крупка інвестиції є тими вкладеннями які забезпечують приріст капіталу та створюють новий капітал [8].

У класичному розумінні інвестицій наведеному науковцями К. Макконелом та С. Брю інвестиції розуміються як витрати

на виробництво та накопичення засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів [9]. Таким чином, розкривається складна багатоаспектна природа інвестиційних процесів та їх значення, не лише як процесу збереження та відтворення капіталу, але й як основного ресурсу, процесу техніко-технологічного забезпечення, оновлення засобів виробництва та відтворення процесів виробництва продукції.

Інше бачення щодо сутності інвестицій викладено у працях П. Массе, що визначає інвестиції передусім як вкладення у розвиток продуктивних сил підприємств та на макрорівні у розвиток продуктивних сил промисловості, суспільства [10]. Відтак, наведене визначення є найбільш повним розумінням важливості інвестицій в аспектах технологічної модернізації, матеріально-технічного оновлення виробництва та всього промислового комплексу, значення інвестування в освіту та розвиток кадрових ресурсів виробництва.

У дослідженнях Н. Кравченко інвестиційна діяльність визначається як комплекс заходів та дій юридичних та фізичних осіб із вкладання власних фінансових ресурсів спрямованих на отримання прибутку; або як діяльність державних чи приватних інституцій, що спрямована на реалізацію інвестиційного процесу із метою отримання економічного та соціального ефекту [11] такої ж думки дотримується М. Кисіль [12]. Таким чином, інноваційна діяльність визначається та окреслюється як певний процес акумулювання та спрямування фінансових ресурсів, а його кінцевою метою науковець визначає не лише економічний ефект, прибуток але й соціальний, суспільний ефект.

Так, на думку Ю. Капітанець інвестиційне забезпечення є сукупністю умов, необхідних ресурсів та заходів спрямованих на реалізацію інвестиційного процесу [13]. З таким визначенням важко погодитись, оскільки автор обмежує, замикає інвестиційну активність на забезпеченні самого інвестиційного

процесу, проте поняття інвестиційного забезпечення є значно ширшим та виступає частиною й інших економічних процесів.

Метою оновленої науково-технічної, інноваційної політики є створення необхідних сприятливих умов для інноваційного технологічного розвитку, здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень створення та подальшого промислового впровадження інновацій з надання пріоритетів та особливої уваги інноваційним та технологіям Індустрії 4.0. та сучасним технологіям Четвертої промислової революції, з метою високотехнологічного розвитку вітчизняної промисловості зростання її конкурентоспроможності.

Здійснення оновленої інноваційної політики спрямоване на: сприяння розвитку інновацій, проведенню фундаментальних прикладних досліджень та дослідно-конструкторських робіт та створення нових наукових знань в сфері нових технологій Четвертої промислової революції; підтримку й стимулювання розробки нових інноваційних продуктів та процесів, розробки нових революційних технологій та їх промислового впровадження; забезпечення всебічної організаційної, інвестиційної підтримки діяльності науково-дослідних організацій, що здійснюють розробку нових технологій та інновацій для промисловості. Ефективними інструментами стимулювання інноваційного розвитку за цим напрямом повинно стати пряме державне фінансування виконання фундаментальних, прикладних досліджень, науково-дослідних робіт за державним замовленням за стратегічними для країни визначеними пріоритетними напрямами, з подальшим державним супроводом та впровадженням розроблених інновацій та технологій в промислове виробництво.

В сьогоденні умовах значної уваги потребує розбудова інфраструктури необхідної для інноваційного розвитку: науково-дослідних організацій;

техноцентрів; технопарків; бізнес-інкубаторів; центрів інноваційної діяльності; організацій, що здійснюють тестування, адаптацію технологій та інновацій; центрів експертиз; центрів сприяння трансферу технологій; центрів сертифікацій; патентних бюро; центрів сприяння та розвитку інновацій; та інших організацій та структур діяльність яких спрямована на розвиток підтримку інновацій та просування технологій від їх створення до промислового впровадження.

Необхідним завданням державної інноваційної та техніко-технологічної політики є налагодження та розбудова тісної співпраці науки, освіти, компаній інтеграторів технології та промислових підприємств інтеграторів нових інноваційних технологій Індустрії 4.0. та Четвертої промислової революції. Важливим завданням як інноваційної так і інвестиційної політики промислового розвитку є створення нової системи інвестиційно-інноваційного забезпечення створення та впровадження інновацій, що забезпечувала б інвестиційну активність в ефективне динамічне впровадження інновацій, модернізацію промисловості із застосуванням нових революційних технологій. Створення та ефективне функціонування такої системи потребує впровадження, застосування фінансових стимулів інструментів податкового, митного регулювання та стимулювання, надання податкових знижок, податкових канікул.

Визначна увага в новій інноваційній політиці повинна приділятися розвитку ІТ сектора, розвитку цифрових технологій як фундаментальної основи створення та впровадження нових технологій Індустрії 4.0. та Четвертої промислової революції. Відтак, розвиток ІТ сектора, фінансова, організаційна, інформаційна, підтримка діяльності та здійснених розробок є одним із першочергових завдань оновленої державної інноваційної політики в промисловості.

Важливим завданням оновленої інноваційної політики що успішно реалізується в таких розвинених країнах

світу як США, ЄС, Японія є розвиток інноваційної активності малого та середнього бізнесу та стимулювання виконання ними прикладних, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, у частині як створення інновацій, так і забезпечення робіт компаній з інтеграції технічних розробок, технологій в промислове виробництво та стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу в ІТ секторі. Інструментарієм державної політики в цьому аспекті може виступати як пряме державне фінансування стимулювання, субсидіювання впроваджених розробок та робіт через надання пільгових кредитів для розвитку МСП, компенсаційних програм стимулювання та залучення фондів та грантів; інформаційна, консультаційна підтримка, сприяння інтеграції та залученню цих підприємств в вертикально та горизонтально інтегровані промислові комплекси кластери, з чітким визначенням функцій і зобов'язань та забезпеченням цільовими контрактами на виконання робіт.

Державного забезпечення та контролю потребують захист інтелектуальної власності і результатів техніко-технологічних розробок, створення й забезпечення повноцінного функціонування вітчизняного ринку інновацій і сприяння у подальшому освоєнні вітчизняними підприємствами ринків технологій, інтелектуальної власності із забезпечення безпечного, економічно ефективного трансферу інновацій. Важливим для подальшого інноваційного розвитку є створення умов функціонування позабюджетних джерел фінансування наукових науково-дослідних робіт, діяльності інноваційних компаній та промислового впровадження інновацій через механізми венчурного фінансування, діяльність фондів комерційних, фінансових, інвестиційних організацій та інших структур.

Важливим джерелом фінансування створення та впровадження інновацій є функціонування спеціальних фондів венчурного капіталу і завданням

державної інноваційної та інвестиційної політики є подальша розбудова цих структур для фінансування інноваційної діяльності із забезпеченням прозорості та державного контролю над їх фінансуванням, з метою ефективного та прозорого використання коштів інвесторів і забезпечення ефективності та повноти функціонування цього провідного інвестиційного механізму.

Удосконалення політики в сфері інвестицій інвестиційно-інноваційного забезпечення спрямоване на створення дієвих механізмів інвестиційного стимулювання та активного залучення як внутрішніх так і зовнішніх інвесторів до фінансування процесів інноваційної діяльності і процесів створення та промислового впровадження інновацій нових технологій в модернізації вітчизняної промисловості.

Завданнями державної інвестиційної політики є: інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку та модернізації промисловості країни із впровадженням нових технологій Четвертої промислової революції; створення якісно нових правових економічних, організаційних умов для діяльності інвесторів; впровадження механізмів державного гарантування безпеки інвестицій і їх страхування від ризиків за стратегічними для країни цільовими державними програмами та в їх межах цільовими проектами модернізації промисловості, розбудови нових високотехнологічних галузей промисловості; розвиток ринку страхування та механізмів страхування інвестицій, для зменшення інвестиційних ризиків; зростання частки інвестування в основний капітал промислових підприємств; удосконалення бази нормативно-правового забезпечення прав інвесторів, захисту прав приватної власності; розбудову інститутів спільного інвестування інвестиційних, пенсійних, страхових фондів та активізація їх залучення до програм фінансування модернізації промисловості; збільшення державного контролю в сфері якості та безпеки інвестиційних проектів та

прозорості інвестицій з метою зростання безпеки інвестиційної діяльності. Необхідним є впровадження комплексу інструментів удосконалення державної податкової, митної політики, амортизаційної політики щодо впровадження змін зменшення податкового навантаження та надання пільг і преференцій спрямованих на стимулювання здійснення як внутрішніх інвестицій в придбання нових технологій, нового обладнання, здійснення НДДКР так і здійснення зовнішніх інвестицій; впровадження дій щодо зниження ризиковості інвестицій в інновації та модернізацію промисловості через зростання вимог до якості проектної та технічної документації та впровадження механізмів експертизи та відбору проектів та провадження програм з цільовим проектним фінансуванням та інноваційно-інвестиційної діяльності; та іншими заходами державного регулювання та контролю.

Першочерговим завданнями державної промислової інвестиційної політики є покращення в країні інвестиційного клімату, що значною мірою залежить як від внутрішнього правового, інституційного, економічного, соціального, середовища в країні так і від позицій країни за міжнародними рейтингами конкурентоспроможності.

Покращення інвестиційного клімату в країні сприятиме розвитку іноземних зовнішніх інвестицій, сприятиме впровадженню цільових державних програм де держава виступатиме учасником процесу інноваційного оновлення модернізації промисловості розробки, впровадження нових технологій, що забезпечить зростання ваги та значення процесів модернізації промисловості та стане сигналом і додатковими гарантіями для інвесторів про настання в країні позитивних економічних змін та зростання економічної динаміки. Дієвого фактичного впровадження потребують механізми концесій, надання лізингу на нове обладнання, устаткування.

Актуалізації державної політики в сфері інвестицій потребує ринок цінних паперів, через який може здійснюватися залучення інвестиційних ресурсів. Важливим для інвестиційного забезпечення інноваційної активності є створення спеціального Цільового фонду інноваційного розвитку, що забезпечуватиме акумулювання та залучення інвестиційних ресурсів і їх спрямування на фінансування наукових інноваційних проектів розвитку та впровадження нових технологій Індустрії 4.0., технологій Четвертої промислової революції.

Необхідним в цьому контексті є організація масштабного інформаційного та організаційного забезпечення в сфері залучення інвестицій, ініціювання, інформаційно-організаційна підтримка проведення зустрічей, круглих столів, семінарів, презентацій та виставок, що забезпечуватимуть презентацію нових проектів їх потенційним інвесторам і сприятимуть налагодженню співпраці органів державної влади, наукових інноваційних організацій, бізнесу, промисловості та потенційних внутрішніх і зовнішніх інвесторів.

Визначним сучасним кроком в реалізації оновленої державної політики може стати створення Банку інноваційних проектів куди будуть надходити потенційні інноваційні проекти, що потребують інвестування. Активна участь держави у процесах створення та функціонування такого банку гарантуватиме інвесторам відбір та перевірку проектів кваліфікованими фахівцями, проведення державної експертизи поданих проектів, чітке позоре визначення за проектами терміну окупності, прибутковості, особливостей умов реалізації та необхідних ресурсів і відповідно, забезпечення прозорості та контролю в залученні інвестицій, що буде додатковим сигналом для інвесторів та свідчитиме про безпеку та ефективність зазначених інвестицій.

Оновлення державної інвестиційної політики модернізація промисловості потребує зміни структури інвестицій. Так,

сьогодні основна частина капітальних інвестицій надходять у низько технологічні та середньо технологічні галузі виробництва. Реалізація оновленої промислової політики із впровадженням модернізації промисловості з застосуванням технологій Індустрії 4.0 та технологій Четвертої промислової революції потребуватиме спрямування інвестицій в технології та обладнання модернізацію високо технологічних галузей промисловості та розвиток нових високотехнологічних революційних галузей.

Зміни структури інвестицій та їх спрямування в нові високо ризикові галузі можлива за умови покращення інвестиційного клімату в країні. Його основними чинниками, як вже зазначалося, є верховенство права та ефективність правової системи в країні, зростання якості регуляторного середовища, політична та економічна стабільність, зменшення податкового навантаження, розвиненість фінансового ринку та фінансових ресурсів, експортна та інноваційна активність, розвиненість ринку цінних паперів, дерегуляції та лібералізації підприємницької діяльності, лібералізації валютних процесів; спрощення процедур державної реєстрації та ведення бізнесу, спрощення дозвільної системи, лібералізація процесів державного регулювання; удосконалення процедур захисту інвестицій та інші.

Висновки. Формування необхідного комплексу інвестиційно-інноваційного забезпечення процесів модернізації промисловості із впровадженням нових революційних технологій Індустрії 4.0. потребує удосконалення інвестиційної політики зі створенням спеціального цільового Фонду інноваційного розвитку, інвестування в інноваційну діяльність; розбудовою фондів венчурного капіталу та впровадженням механізмів венчурного фінансування; розширенням інформаційного організаційного забезпечення процесів залучення інвестицій; розвитком суспільно-приватного партнерства інвестування в

інноваційні проекти; розвиток інститутів та механізмів суспільного інвестування, формування сприятливого інвестиційного клімату.

Розбудова та реалізації оновленої науково-технічної, інноваційної політики потребує визначення та цільового забезпечення пріоритетних для країни напрямів наукових досліджень та інноваційних технологій Індустрії 4.0.; створення Банку інноваційних проектів; підтримки фундаментальних прикладних досліджень та НДДКР в сфері нових технологій; стимулювання розробки інноваційних продуктів, процесів, технологій та їх промислового впровадження; підтримки діяльності науково-дослідних організацій інноваційних структур; розвитку ІТ сектора, впровадження цифрових технологій, фінансової, організаційної інформаційної підтримки їх діяльності; розбудови інноваційної інфраструктури.

Література:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития : научное пособие. Москва : Прогресс, 1982. 401 с.
2. Санто Б. Инновация как средство экономического развития : научное пособие. Москва : Прогресс, 1990. 296 с.
3. Drucker Peter. Innovation and Entrepreneurship: Practict and Principles. New York : Harper and Row Publishes, 1985. 445 p.
4. Портер М. Конкуренция : научное пособие. Москва : Вильямс, 2005. 608 с.
5. Череп А. Теоретичні аспекти формування інноваційно-інвестиційної діяльності. *Інноваційна економіка*. 2010. № 17. С. 154-158
6. Шарп У. Инвестиции : навчальный посібник. Москва : Инфра-М, 1997. 1000 с.
7. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования : навчальный посібник. Москва : Дело, 1999. 208 с.
8. Крупка М. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : навчальный посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 608 с.
9. Макконелл К. Экономикс: принципы, проблемы и политика : научное пособие. Москва : Инфра, 2003. 970 с.
10. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложений : научное пособие. Москва : Статистика, 1971. 415 с.
11. Кравченко Н. Інвестиційна складова інноваційного розвитку. *Теоретичні та практичні*

аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2011. № 12. С. 23-27.

12. Кисіль М. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва та сільських територій. *Менеджмент*. 2009. №11. С. 225-230.

13. Капітанець Ю. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств. *Інноваційна економіка*. 2010. №5. С. 141-144.

References:

1. Shumpeter, J. (1982), *Teoriya ekonomycheskoho razvytyia* [Theory of Economic Development], Prohress, Moscow, Russia, 401 p.
2. Santo, B. (1990), *Ynnovatsiya kak sredstvo ekonomycheskoho razvytyia* [Innovation as a tool for economic development], Prohress, Moscow, Russia, 296 p.
3. Drucker Peter. (1985) *Innovation and Entrepreneurship: Practict and Principles* [Innovation and Entrepreneurship: Practict and Principles], Harper and Row Publishes, New York, 445 p.
4. Porter, M. (2005), *Konkurentsya* [Competition], Vyl'iams, Moscow, Russian, 608 p.
5. Cherep, A. (2010), –Theoretical aspects of formation of innovative-investment activity”, *Innovatsijna ekonomika*, №17, pp. 154-158.
6. Sharp, U. (1997), *Ynvestytsyy* [Investment], Ynfra-M, Moscow, Russian, 1000 p.
7. Hytman, L. (1999), *Osnovy ynvestirovaniya* [Basics of investing], Delo, Moscow, Russian, 208 p.
8. Krupka, M. (2001), *Finansovo-kredytnyj mekhanizm innovatsijnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial-credit mechanism of innovation development of economy of Ukraine], LNU imeni Ivana Franka, L'viv, Ukraine, 608 p.
9. Makkonell, K. (2003), *Ekonomyks: pryntsypy, problemy y polityka* [Economics: principles, problems and politika], Ynfra, Moscow, Russian, 970 p.
10. Masse, P. (1971), *Krytery y metody optymal'noho opredeleniya kapitalovlozhenyj* [Criteria and methods for determining optimal investment], Statystyka, Moscow, Russian, 415 p.
11. Kravchenko, N. (2011), *Investytsijna skladova innovatsijnoho rozvytku*. [The investment component of the innovation development]. *Teoretychni ta praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti*. no 12, pp. 23-27.
12. Kisil, M. (2009), –Ensuring the development of agricultural production and of rural areas”, *Menedzhment*, №11, pp. 225-230.
13. Kapitanets', Y. (2010), –Ensure farms”, *Innovatsijna ekonomika*, №5, pp. 141-144.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

УДК 005.915:330.341.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-193-197

СКЛАДНОЩІ ВПРОВАДЖЕННІ ІННОВАЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ

Медведовський Д.Г.

аспірант кафедри фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Пр. Перемоги 54/1, 02300, Україна, тел.: (066)-285-49-77, e-mail: medvedovskyidenis@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5882-0269

DIFFICULTIES IN IMPLEMENTING INNOVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS AT THE MACROECONOMIC LEVEL

Medvedovskyi D.

postgraduate student of finance department, Kyiv National Economic University Named after Vadim Getman, Kyiv,
st. Victory 54/1, 02300, Ukraine, tel.: (066)-285-49-77, e-mail: medvedovskyidenis@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5882-0269

Анотація. У статті розглядаються складнощі впровадження інноваційних фінансових інструментів на українському фінансовому ринку. Наведені обґрунтовані заходи щодо покращення впровадження інноваційних фінансових інструментів на державному рівні. У результаті проведеного аналізу були отримані відповідні результати. Під час проведення аналізу дослідження до уваги була сприйнята думка іноземних фахівців, зокрема, спеціалістів з Університету міста Бремен (Німеччина), зокрема професора Андре Хайнемана. Встановлено, що при розробленні стратегії впровадження новітніх фінансових інструментів необхідно вивчити європейський досвід, всі умови і можливості необхідні для цього. Обґрунтована необхідність модернізації діючого механізму щодо імплементації інноваційних фінансових інструментів на державному рівні. Зараз у світі відбуваються цікаві і в водночас, парадоксальні процеси. З одного боку, створюються інноваційні фінансові інструменти, нові механізми регулювання. З іншого боку, людство не в змозі опанувати всю масу інформації щодо інноваційних фінансових інструментів. Всі фінансові процеси, які пов'язані з цим сьогодні, взаємопов'язані між собою, вони розширюються дуже швидко. Проведена нами робота показала, що інноваційні фінансові інструменти можуть по-різному впливати у майбутньому на економіку будь-якої країни. Це доводить факт того, що перед тим, як впроваджуючи інноваційні фінансові інструменти, необхідно провести глобальний аналіз всіх категорій економіки країни, у якій буде відбуватися це впровадження. Це дасть змогу підготуватися до можливих викликів і підготувати національну економіку заздалегідь. Необхідно зазначити, що вже сьогодні діють певні концепції у різних фінансових технологіях. Правильно підібрані фінансові технології для сильної економіки зможуть надати поштовх для подальшого розвитку, у той час, як для слабкої – урятувати її. Отримані висновки зможуть стимулювати майбутній розвиток щодо більш ефективного впровадження і використання інноваційних фінансових інструментів. Таким чином, наступним кроком має стати запропонування ефективних засобів моніторингу обігу інноваційних фінансових інструментів.

Ключові слова: інновації, фінансові інструменти, фінансові технології, смарт-контракти, ICO.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл: 10

Annotation. The article deals with the difficulties of introducing innovative financial instruments in the Ukrainian financial market. There are well-grounded measures to improve the implementation of innovative financial instruments at the state level. Raising this issue is very important as it involves analyzing the international community for the possible introduction of innovative financial instruments in their countries. The main purpose of this research is to analyze difficulties in implementing innovative financial instruments at the state level. Researchers should to study more and more carefully the complexity and entanglement mechanism of implementing innovative financial instruments at the state level. It is necessary to do for overcoming potential obstacles and risks. In future necessary to understand how new financial instruments, such as smart-contracts, ICO, mobile systems and other will be involved in the national economy. It is proved that the introduction of virtual financial instruments and virtual assets requires not only the improvement of financial institutions' financial resources, but also changes of financial instructions and regulations. It can be established that implementation of financial innovation instruments in Ukraine is impossible without developed financial infrastructure. These results may in the future be possible for the state level of interaction in their implementation. This article shows us, that it is necessary to carefully study the implementation of innovative financial instruments in the country. The current problems of economics and finance require a better study of new financial instruments. It is necessary to develop research bases that will be able to engage in a thorough study of issues related

to how to attract new financial instruments. That is the reason, why it is necessary to study all of the possible difficulties that may arise in the future. It is necessary to analyze all processes, which combined with innovative technologies and their application in Ukraine. The next step should be to offer effective means of monitoring the circulation of innovative financial instruments. All these actions will help in future.

Key words: *innovation, financial instruments, financial technologies, smart contracts, ICO.*

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.:0, bibl.: 10

Постановка проблеми. Останнім часом, інноваційні інформаційні інструменти почали активно застосовуватися у світі в галузі фінансів. Зараз таке впровадження є дещо хаотичним та науково недостатньо обґрунтованим. В зв'язку з цим, в статті наводяться докази необхідності науково-методичного обґрунтування інформації у цьому питанні.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблематика, яка розглядається в даній статті, вивчалась деякими вітчизняними вченими. Зокрема: І. Бурденко, Т. Кучер, В. Свірський. Дослідження також виконували деякі дослідники, серед яких необхідно виділити: А. Шульга, Л. Приходченко, І. Парубчак, та інші. Серед зарубіжних науковців слід назвати Ш. Вонга, Р. Клейна. Отже тема, що розглядається є дуже актуальною.

Формування цілей дослідження. Метою дослідження є аналіз впровадження інноваційних фінансових інструментів на макроекономічному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні десятиліття на світових фінансових ринках почали активно використовуватися нові інноваційно-інформаційні інструменти. Для залучення інвестицій застосовуються різні форми ICO. Фінансові установи активно починають використовувати смарт-контракти. Мобільні інформаційні системи впроваджують новітні фінансові послуги. За допомогою платіжних систем Грау, ApplePay дещо змінюється ринок фінансових транзакцій. Банківськими установами впроваджується також Grass і ApplePass. Емісія віртуальних електронних платіжних карток та ваучерів збільшує сукупність фінансових послуг.

Інформаційні технології, що використовуються для впровадження цих інструментів мають різну математично-економічну та технічну основу. Але, в

комплексі фінансова сфера значним чином реагує на наслідки використання фінансових інструментів, що з'явилися перш за все в результаті впровадження інноваційних інформаційних технологій. Також з'являються приклади активного державного регулювання використання новітніх фінансових інструментів у розвинених країнах. На міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні питання економіки та фінансів", яка відбулася 30 жовтня 2019 року в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (м. Київ), також відбулась дискусія щодо державного регулювання використання інноваційних фінансових інструментів на державному рівні.

Зокрема, фінансовий дослідник з університета міста Бремен (Німеччина), професор Андре Хайнеманн висловив застереження щодо необхідності державного регулювання фінансових активів, які впроваджуються разом соціальними мережами з фінансовими установами [1]. Дискутувалося запровадження найбільшою у світі соціальною мережею Facebook, разом з платіжними системами Visa, PayPal власної криптовалюти. Німецькі колеги вважають, що необхідне ретельне дослідження фінансової суті таких фінансових активів. Первинно, також, треба вивчити природу фінансових інструментів, що породжують такий вид фінансових активів. Саме такі дослідження мають бути підставою для подальшого державного регулювання цих процесів.

Найбільш привабливими у практиці фінансових ринків розвинених держав є віртуальні активи, що використовуються з метою покращення залучення інвестицій (ICO) [2]. Не менш важливим є вивчення місця, ролі і впливу віртуальних фінансових інструментів на фінансові послуги у сфері транзакцій та на договірні

відносини на ринках капіталу. Деякі дослідження з цих питань вже проводились [3]. Серед відомих вчених, які займались вивченням питання інноваційних фінансових інструментів, а також науковців, які проявили значний інтерес до цього питання [4], можна виділити: Р. Мічі, П. Робертсон. Частково вивчали інноваційні фінансові інструменти та блокчейн-технології вітчизняні науковці, зокрема: Н. Ющенко [5], Т. Кучер [6]. Але всі дослідники цих питань погоджуються з тим, що дослідницька робота, суспільне та державне регулювання цих інструментів значно відстають від їх впровадження. Аналогічні процеси відбуваються також і на Україні.

Наприклад, уряд України у відповідній Постанові наголошує на необхідності втілення цифрових інструментів у життя суспільства, зокрема у фінансову галузь [7]. Так, положенням про Міністерство цифрової трансформації України затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р.

№ 856 (пункт 14.2) передбачено участь держави у розвитку віртуальних активів.

Але, наукові основи щодо впровадження віртуальних активів, в українських нормативних документах чи медіа не наголошуються.

У наукових працях зазначених вище дослідників визначається, що втілення віртуальних активів може визвати дуже різну реакцію суб'єктів фінансового ринку. Результат впровадження віртуальних активів може коливатися. Можуть бути як позитивні, так і негативні наслідки. Це залежить, як від ступеню фінансового стану суспільного господарства, так і від фінансової культури суспільства.

Розвинені держави готуються до впровадження віртуальних фінансових активів в прагматику фіскальної діяльності.

На розробку програмного забезпечення державного регулювання віртуальних фінансових активів розвинені держави виділяють значні кошти. Розвивається міжнародна взаємодія у цих питаннях.

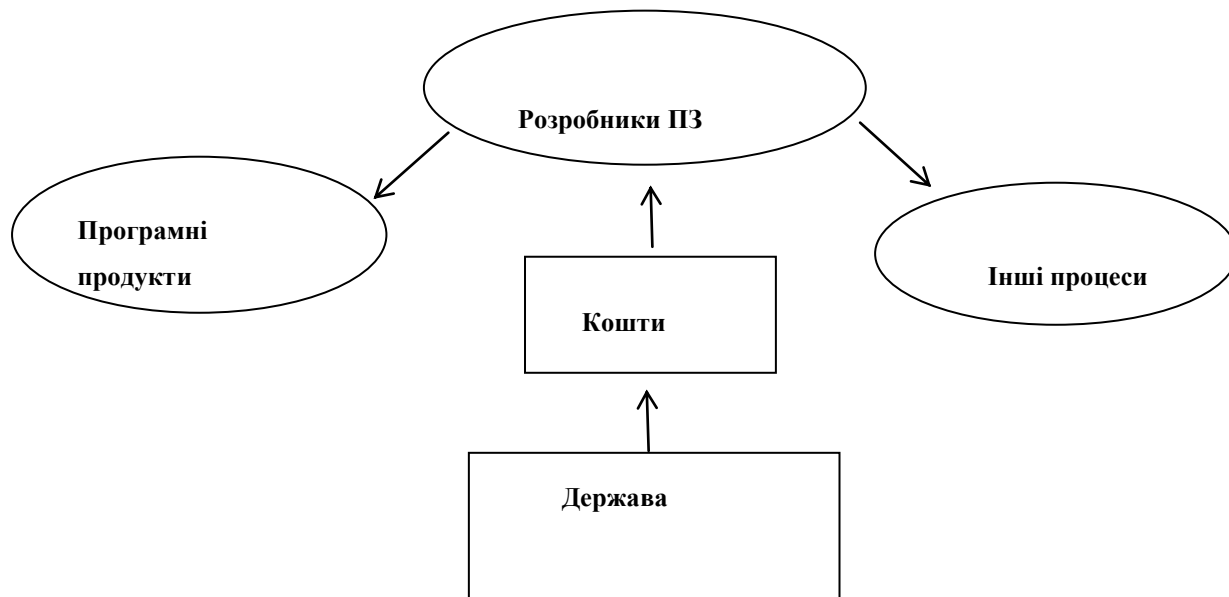

Рис. 1. Світовий досвід розробки ПЗ

Джерело: запропоновано автором

Яскравим прикладом цього може бути приклад співпраці між державами ЄС та Ізраїлем у галузі фінансового програмного забезпечення [8]. Такі ж тенденції відбуваються у взаємодії з ізраїльськими фінансовими стартапами з азійськими, упершу чергу, китайськими промисловими

гігантами та університетами [9]. Значна доля інвестицій залучається завдяки інституціональній підтримці державного рівня у розвиток засобів фінансової галузі.

Впровадження віртуальних фінансових інструментів та віртуальних активів потребує не тільки удосконалення

матеріально-технічних засобів фінансових установ, а й зміни фінансового забезпечення, інструкцій та регламентів. Питання оптимізації інноваційних фінансових інструментів активно піднімається [10]. Вчені таких держав, як США та КНР активно починають досліджувати можливість впровадження цифрових фінансових інструментів у різних фінансових установах, перш за все – державних. Ретельно проаналізоване впровадження інноваційних фінансових інструментів дасть змогу запобігти можливим фінансовим ризикам.

Для українських дослідників у галузі фінансів найбільш вагомим питанням є вивчення і аналіз, що саме відбувається в українській фінансовій сфері з появою в зоні відповідальності національних фінансових установ віртуальних активів. Потрібно доцільне вивчення засобів аналізу за обігом віртуальних активів, розробка або придбання певного програмного забезпечення, підготовка кваліфікаційних фінансових кадрів, які в змозі працювати у цьому напрямку.

Отже, характеризуючи стан впровадження інноваційних фінансових інструментів в Україні в цілому, його можна визначити як кризовий. Сучасні обсяги інвестицій, які залучаються в економіку України, не зможуть кардинально поліпшити економічну ситуацію.

На нашу думку, однією із головних діючих проблем в практиці вітчизняного ринку є недоцільне вивчення складнощів впровадження інноваційних фінансових інструментів на державному рівні. Необхідно створити спеціальні підрозділи на базі фінансового міністерства, які будуть займатися вивченням ризиків стосовно цього питання. Необхідно створити всі необхідні умови для підвищення кваліфікації фінансистів, які будуть займатися вивченням фінансових інструментів. У ході того, що на ринку активно обговорюються смарт-контракти і ІСО, розпочати можна саме з них. Крім цього, доцільним буде і проведення міжнародних конференцій, де свої позиції

можуть висловлювати іноземні підприємці, дослідники, а також фінансисти. Переваги і недоліки, з якими може зіткнутися українське фінансове суспільство можуть бути різними. Важливо сприяти збільшенню новаторських ідей, які пов'язані з фаховими дослідженнями.

Висновки. Українське фінансове суспільство повинно усвідомити, що неможливо пряме безпосереднє перенесення інноваційних фінансових інструментів, та обіг віртуальних активів, що використовується на західних фінансових та глобальних міжнародних ринках, довільно. У зв'язку з вже фактичною появою цих засобів на українських фінансових ринках, появою первинних нормативних документів терміново необхідно організувати відповідні дослідження, систематизацію та узагальнення перших фактичних результатів обігу віртуальних активів та запропонувати ефективні засоби моніторингу їх обігу. Перспективою подальших наукових досліджень, які пов'язані з цією тематикою є вивчення проблем застосування різних інноваційних фінансових інструментів у державних установах України. Якщо, все ж таки інноваційні фінансові інструменти будуть впроваджуватися на макроекономічному рівні, неможливо, щоб це оминувало Україну.

Література:

1. Медведовський Д. Г. Міжнародний досвід залучення смарт-контрактів на фінансових ринках. *Центр економічних досліджень та розвитку*. 2018. С. 129-130.
2. Зайнашева В. Р., Чернышова М. В. Структура и анализ рынка краудфандинг. *Международный научный журнал "Символ науки"*. 2017. №06. С. 66-67.
3. Мічі Р. Підвищення ефективності використання та ефективності фінансових інструментів. *Центр досліджень європейської політики*. 2017. С. 3-113.
4. Робертсон П. Фінансові інструменти на практиці. *Серія семінарів ЕС-OECD на тему «Покращення дизайну» економічна політика розвитку регіонів та міст*. 2017. С. 4-30.
5. Ющенко Н. Л. Розвиток блокчейн-технологій в Україні та світі. *Економіка і суспільство*. 2018. №19. С. 269-275.

6. Кучер Т. Л. Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку України на прямі іноземні інвестиції. *Економічний аналіз*. 2015. №2. С. 34-42.

7. Положення про Міністерство цифрової трансформації. URL : <https://data.gov.ua/blog/plozhennia-pro-ministerstvo-tsyfrovoi-transformatsii>.

8. Інформаційна платформа «Habr». URL : <https://habr.com/ru/company/selectel/blog/347848/>.

9. The Guardian URL : <https://www.theguardian.com/technology/2015/dec/09/who-is-craig-wright-and-how-likely-is-it-that-hes-behind-bitcoin>.

10. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України "Урядовий портал". URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829>.

References:

1. Medvedovsky, D. G. (2018), "International experience in attracting smart contracts in the financial markets", *Tsentr ekonomichnykh doslidzhen ta rozvytku*, p. 129-130.

2. Zajnasheva, V. R. and Chernyshova, M. V. (2017), "Structure and analysis of crowdfunding market. Struktura i analiz rynku kraudfanding", *Mezhdunarodnyj nauchnyj zhurnal "Simvol nauki"*, №6, pp. 66- 67.

3. Michi, R. (2017), "Improving the efficiency and effectiveness of financial instruments", *Tsentr doslidzhen yevropeiskoi polityky*, pp. 3-113.

4. Robertson, P. (2017), "Financial instruments in practice", *Seriya seminariv EC-OECD na temu «Pokrashhennya dizajnu» ekonomichna politika rozvitku regioniv ta mist*, pp. 4-30.

5. Yushhenko, N. L. (2018), "Development of blockchain technologies in Ukraine and the world", *Ekonomika i suspilstvo*. №19, pp. 269-275.

6. Kucher, T. L. (2015), "Impact of innovative financial market instruments of Ukraine on foreign direct investment", *Ekonomichnij analiz*. №2, pp. 34-42.

7. Regulation on the Ministry of Digital Transformation, retrieved from : <https://data.gov.ua/blog/plozhennia-pro-ministerstvo-tsyfrovoi-transformatsii>

8. «HARB» Information Platform, retrieved from : <https://habr.com/ru/company/selectel/blog/347848/>.

9. The Guardian, retrieved from : <https://www.theguardian.com/technology/2015/dec/09/who-is-craig-wright-and-how-likely-is-it-that-hes-behind-bitcoin>.

10. The only web portal of the executive bodies of Ukraine is the Government Portal, retrieved from : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829>.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2019 р.

УДК 332.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-198-203

СПЕЦИФІКА ОЦІНЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Моргачов І.В.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, просп. Центральний, 59-а, 93400, Україна, тел.: (066)-64-52-755, e-mail: morgachov.ilya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4347-3153

SPECIFICITY OF EVALUATION OF REGIONAL INNOVATION PROCESSES

Morghachov I.

PhD (Economics), associate professor of public management, administration and marketing department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, pr. Central 59-a, 93400, Ukraine, tel.: (066)-64-52-755, e-mail: morgachov.ilya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4347-3153

Анотація. В статті розглянуто специфіку та проблеми оцінювання регіональних інноваційних процесів. Об'єктивне оцінювання регіональних інноваційних процесів уточнено в якості підстави формування дієвих заходів державного регулювання як досліджуваних процесів, так і їх інфраструктурного забезпечення. Регіональні інноваційні процеси розглянуто в якості чинника отримання переваг господарства регіону в міжнародному розподілі праці. Такі переваги є ключовою основою економічного розвитку території в умовах глобалізації та посилення світової конкуренції. Удосконалено теоретико-методичний концепт оцінювання регіональних інноваційних процесів з урахуванням їх специфіки, зокрема відносності інновацій, диференціації джерел фінансування, та використання показників інтенсивності, що дозволяє більш якісно здійснювати управління регіональними інноваційними процесами. Відносний характер інноваційних процесів зумовлює необхідність відокремлення інноваційних від квазіінноваційних. Порівняння граничного продукту регіональних чинників виробництва визначено в якості основи відокремлення інноваційних процесів від квазіінноваційних. Обґрунтовано можливість використання методів оцінювання ефективності, що є аналогічними в аналізі інвестиційних проектів, однак з урахуванням специфіки регіональних інноваційних. Використання відповідних методів є можливим оскільки регіональні інноваційні процеси протікають у вигляді інвестиційних проектів. Це дозволяє оцінювати не тільки результативність але й ефективність відповідних процесів як співвідношення результатів і витрат. Уточнено специфіку останніх та проблеми їх оцінювання. Запропоновано показники інтенсивності впровадження та освоєння інновацій в якості додаткових критеріїв результативності регіональних інноваційних процесів та відповідного інфраструктурного забезпечення.

Ключові слова: регіональні інноваційні процеси, інфраструктурне забезпечення регіональних інноваційних процесів, оцінювання інноваційних процесів, проект, граничний продукт регіональних чинників виробництва, інтенсивність впровадження та освоєння інновацій.

Формул: 7, рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 8

Annotation. The article deals with the specifics and problems of evaluating regional innovation processes. The objective assessment of regional innovation processes is specified as the basis for the formation of effective measures of state regulation of both the investigated processes and their infrastructural support. Regional innovation processes are considered as a factor in gaining advantages of the region's economy in the international division of labor. Such benefits are a key basis for the economic development of the territory in the context of globalization and increased global competition. The theoretical and methodological concept of evaluation of regional innovation processes has been improved, taking into account their specificity, in particular the relativity of innovations, differentiation of sources of financing, and the consideration of intensity indicators, which allows to better manage regional innovation processes. The relative nature of innovation processes necessitates the separation of innovative from quasi-innovatives. Comparison of the marginal product of regional factors of production is defined as the basis for separating innovative processes from quasi-innovative ones. The possibility of using methods of performance evaluation, which are similar in the analysis of investment projects, but taking into account the specifics of regional innovations processes, are substantiated. The use of appropriate methods is possible because regional innovation processes take the form of investment projects. This allows us to evaluate not only the performance but also the efficiency of the processes involved as the ratio of results to costs. The specifics and the problems of their evaluation have been clarified. Indicators of intensity of introduction and development of innovations as additional criteria of efficiency of regional innovation processes and corresponding infrastructure are offered.

Key words: regional innovation processes, infrastructural support of regional innovation processes, evaluation of innovation processes, project, border product of regional factors of production, intensity of implementation and development of innovations.

Formulas: 7, *fig.:* 2, *tabl.:* 0, *bibl.:* 8

Постановка проблеми. Належне управління та регулювання певними об'єктами ґрунтується на результатах об'єктивного оцінювання. Останнє може бути якісним або кількісним. При чому кількісне вважається більш об'єктивним. До того ж, з економічної точки зору оцінювання може поділятися на оцінювання результативності та ефективності. В останньому випадку результати порівнюються з витратами чинників, що зумовлюють відповідний результат.

Не виключенням є регіональні інноваційні процеси, які також вимагають оцінювання як результативності, так і ефективності. При цьому розглядаючи питання актуальності наукових досліджень оцінки регіональних інноваційних процесів слід звертати увагу не тільки на важливість останніх з економічної точки зору для регіонів та національного господарства в частині отримання додаткових переваг в міжнародному розподілі праці. Безперечно, що ці процеси є важливим об'єктом державного регулювання на рівні регіонів та національного господарства. Однак регіональні інноваційні процеси також мають певну специфіку, що зумовлює відповідні методологічні питання здійснення відповідної оцінки. Просте порівняння додаткових результатів та витрат в даному випадку не завжди дозволяє отримати об'єктивні результати оцінювання. Тобто потрібні специфічні методичні підходи, що враховують особливості досліджуваного об'єкта управління.

З іншого боку успішне функціонування інфраструктурного забезпечення регіональних інноваційних процесів також вимагає наявності методологічної бази здійснення належної оцінки. Оскільки ефективне протікання регіональних інноваційних процесів є критерієм успішності та доцільності відповідного

інфраструктурного забезпечення. На базі об'єктивного оцінювання регіональних інноваційних процесів можна формувати дієві заходи державного регулювання як досліджуваних процесів, так і їх інфраструктурного забезпечення. З огляду на викладене, дослідження питань специфіки оцінювання регіональних інноваційних процесів залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За напрямом оцінювання регіональних інноваційних процесів та їх інфраструктурного забезпечення [1 - 8] дозволяє визначити наявність глибоких напрацювань тематики. Зокрема було запропоновано математичні моделі оцінювання, як у [5]. Незважаючи на вагому наукові здобутки за цим напрямом можна відмітити відсутність єдності в поглядах та наявності резервів уточнення існуючих наукових здобутків. Часто дослідники намагаються здійснювати оцінювання інфраструктурного забезпечення регіональних інноваційних проектів за багатьма якісними та кількісними параметрами, однак в той же час наголошують на практичну неможливість цього внаслідок «дефіциту інформаційних ресурсів». Отже пропонувані показники мають бути «пристосовані» під наявні інформаційні можливості.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є удосконалити теоретико-методичний концепт оцінювання регіональних інноваційних процесів з урахуванням специфіки досліджуваних процесів, зокрема відносності інновацій, диференціації джерел фінансування, та використання показників інтенсивності, що дозволяє більш якісно здійснювати управління регіональними інноваційними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. При оцінюванні регіональних інноваційних процесів слід

враховувати відповідну специфіку, яка полягає у такому. Регіональні інноваційні процеси реалізуються шляхом впровадження інвестиційних проектів, що зумовлює проблематичність відділення інноваційних від не інноваційних (квазіінноваційних).

Теза 1. Враховуючи відносний характер інновацій відокремлення регіональних інноваційних процесів від інших (квазіінноваційних) можливе шляхом порівняння граничного продукту регіональних чинників виробництва. За регіональними інноваційними процесами граничний регіональний продукт регіональних чинників виробництва перевищує аналогічний показник від реалізацій інших проектів:

$$MP^{in} > MP, \quad (1)$$

де MP^{in} — граничний регіональний продукт регіональних чинників виробництва від реалізації інноваційних процесів;

MP — граничний регіональний продукт регіональних чинників виробництва від реалізації процесів (що не характеризуються інноваційністю).

Останній визначається за формулою:

$$MP = \frac{\Delta TP}{\Delta F}, \quad (2)$$

де ΔTP — приріст сукупного регіонального продукту;

ΔF — зміна регіональних чинників виробництва.

Показник граничного регіонального продукту регіональних чинників виробництва показує додаткову зміну сукупного регіонального продукту на кожну додаткову одиницю регіонального чинника виробництва. Цей показник не є постійним, і показує кут нахилу кривої зменшення граничного регіонального продукту в певній її точці.

Регіональні інноваційні процеси можуть не тільки змінювати кут нахилу цієї кривої, але й зрушувати її вгору. Тоді критерієм відокремлення інноваційних процесів від квазіінноваційних може бути:

$$Pr_F^i > Pr_F, \quad (3)$$

де Pr_F^i — продуктивність регіональних чинників виробництва при реалізації інноваційних процесів;

Pr_F — продуктивність регіональних чинників виробництва. Останній визначається за формулою:

$$Pr_F = \frac{TP}{F}, \quad (4)$$

де TP — сукупний регіональний продукт від використання регіональних чинників виробництва;

F — витрати регіональних чинників виробництва.

Роль регіональних інноваційних процесів для економіки регіону полягає також у такому: зниження витрат суспільного виробництва; підвищення його якості (кінцевих продуктів, робіт, послуг); створення нових видів продуктів і послуг; зростання рівня продуктивності праці відповідного виробництва. В такому разі зростає значення ВРП при використанні тих же самих ресурсів:

$$BPP^{in} > BPP, \quad (5)$$

де BPP^{in} — валовий регіональний продукт за умов реалізації регіональних інноваційних процесів;

BPP — валовий регіональний продукт за умов відсутності регіональних інноваційних процесів.

При цьому всі інші чинники розвитку регіону розглядаються в якості незмінних.

Теза 2. Оскільки регіональні інноваційні процеси реалізуються у формі інвестиційних проектів оцінювання їх ефективності з урахуванням зміни цінності грошей у часі можливе завдяки поширеним показникам оцінки ефективності інвестицій: чистий дисконтований (приведений) дохід, індекс дохідності, внутрішня норма дохідності (окупності), дисконтований (приведений) термін окупності. Однак такі показники слід використовувати з урахуванням специфіки регіональних інноваційних процесів.

Оскільки розрахунок цих показників здійснюється шляхом використання дисконтування (приведення до цінності грошей початкового етапу), то сама процедура визначення значень ґрунтується на обранні за основу реальних грошових потоків. Наприклад, амортизація обладнання входить до складу витрат, однак не є реальним грошовим відтоком, тому і в розрахунок вона не береться, оскільки реальний грошовий відтік збігається з моментом придбання відповідного обладнання. В свою чергу реальні грошові потоки визначаються як сума таких потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

В навчальній літературі методи визначення наведених показників забезпечені формулами та послідовністю

дій, а також спрощеними прикладами. Однак по відношенню до регіональних інноваційних процесів універсальне їх використання зумовлює ряд проблем, що зумовлює враховувати відповідну специфіку.

При ґрунтуванні розрахунків на реальних грошових потоках ключовим питанням є досягнення нульового значення накопиченого чистого дисконтованого (приведеного) доходу. Дисконтований (приведений) термін окупності саме і досягається в тому році реалізації проекту, де значення накопиченого чистого дисконтованого (приведеного) доходу досягає нульового значення. До моменту досягнення цієї точки значення показника негативне, а після – позитивне (рис. 1.).

Рис. 1. Умовний приклад динаміки накопиченого чистого дисконтованого (приведеного) доходу з негативними та позитивними значеннями

Джерело: сформовано автором

Накопичений чистий дисконтований (приведений) дохід визначається поступовим сумуванням значень відповідного показника за роками реалізації проекту.

На умовному прикладі приведений термін окупності досягається на 4-му році реалізації проекту. До цього значення досліджуваного показника є негативними, після – позитивними.

Внутрішня норма дохідності (окупності) також визначається на базі розрахунку накопиченого чистого дисконтованого (приведеного) доходу і показує ставку процента, за якої відповідний показник дорівнює нульового значення за весь строк реалізації проекту. Отже в попередніх (чорнових) розрахунках може бути як від'ємне так і позитивне значення.

На перший погляд наведена методика визначення ефективності інвестиційних проектів є досить доброю і вона дійсно використовується довгий час як безальтернативна. Але як тільки умови ускладнюються, наприклад, коли проекти мають декілька джерел фінансування і

від'ємні результати за інвестиційною діяльністю компенсуються позитивними грошовими потоками від фінансової – відповідна методика дає збій. В останньому випадку всі значення підсумкового реального грошового потоку в кожному році є позитивними (рис. 2).

Рис. 2. Умовний приклад динаміки накопиченого чистого дисконтованого (приведеного) доходу з позитивними значеннями в кожному році

Джерело: сформовано автором

В такому випадку об'єктивне використання наведених показників неможливе. Наприклад, є капіталовкладення, однак немає терміну їх окупності. Аналогічно немає внутрішньої норми дохідності (окупності).

В цілому розрахунок показників є можливим і за другим прикладом, але з припущеннями:

не враховувати грошові потоки від фінансової діяльності;

приймати інвестиції з різних джерел фінансування як з одного джерела.

Таких припущень може бути декілька, однак значення показників ефективності проектів буде в кожному випадку різним.

Теза 3. Оцінювання регіональних інноваційних процесів та відповідного інфраструктурного забезпечення можливе завдяки показникам інтенсивності:

- інтенсивність створення інновацій ($\lambda_{\text{ств}}$), що визначається за формулою:

$$\lambda_{\text{ств}} = \frac{N_{\text{ств}}}{T}, \quad (6)$$

де $N_{\text{ств}}$ — кількість створених інновацій (інноваційних товарів або технологій) в регіоні;

T — період часу.

- інтенсивність освоєння інновацій ($\lambda_{\text{осв}}$), що визначається за формулою:

$$\lambda_{\text{осв}} = \frac{N_{\text{осв}}}{T}, \quad (7)$$

де $N_{\text{осв}}$ — кількість освоєних інновацій (інноваційних товарів або технологій) в регіоні;

T — період часу.

Вищенаведені показники можна розглядати в якості опосередкованих критеріїв результативності інфраструктурного забезпечення регіональних інноваційних процесів. Ці показники мають функцію на максимум.

Висновки. Удосконалено теоретико-методичний концепт оцінювання регіональних інноваційних процесів з урахуванням специфіки досліджуваних процесів, зокрема відносності інновацій, диференціації джерел фінансування, та використання показників інтенсивності, що дозволяє більш якісно здійснювати управління регіональними інноваційними процесами.

Обґрунтовано тези:

1) враховуючи відносний характер інновацій відокремлення регіональних інноваційних процесів від інших (квазіінноваційних) можливе шляхом порівняння граничного продукту регіональних чинників виробництва;

2) оскільки регіональні інноваційні процеси реалізуються у формі інвестиційних проектів оцінювання їх ефективності з урахуванням зміни цінності грошей у часі можливе завдяки поширеним показникам оцінки ефективності інвестицій. Однак такі показники слід використовувати з урахуванням специфіки регіональних інноваційних процесів;

3) оцінювання регіональних інноваційних процесів та відповідного інфраструктурного забезпечення можливе завдяки показникам інтенсивності впровадження та освоєння інновацій. Уточнено методичні підходи, особливості та специфіка реалізації цих тез.

Література:

1. Бузько І. Р., Галгаш Р. А. Інституціональна модель стратегічної координації взаємодії підприємств в регіональних кластерах. *Вісник СНУ ім. В.Далі*, 2017. № 6. С. 45-51.
2. Васильєва Т. А., Касьяненко В. О. Інтегральне оцінювання інноваційного потенціалу національної економіки України: науково-методичний підхід і практичні розрахунки, *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6. С. 50-59.
3. Галгаш Р. А. Регіональні кластери підприємств: розвиток та стратегічна координація : монографія. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Далі, 2017. 344 с.
4. Гончаров В. М., Моргачов І. В. Державна інноваційна політика розвитку науково-технічних систем: монографія. Луганськ : Ноулідж, 2013. 372 с.
5. Григорук П. М. Інтегральне оцінювання рівня та динаміки інноваційного потенціалу регіону. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2016, № 3. С. 109-129.
6. Рудь Н. Т. Інноваційна інфраструктура регіону: методичні підходи до оцінювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3(129). С. 224-230.
7. Семененко І.М. Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами: монографія. Сєвєродонецьк: СНУ ім. В.Далі, 2017. 370 с.

8. Шотік Т.М. Теоретичні основи оцінювання інноваційної інфраструктури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент і міжнародне підприємництво*. 2010. С. 95-99.

References:

1. Buzko, I. R. and Halhash, R. A. (2017), –Institutional model of strategic coordination of enterprise interaction in regional clusters”, *Visnyk SNU im. V.Dalya*, № 6, pp. 45-51.
2. Vasylyeva, T. A. and Kasyanenko, V. O. (2013), –Integral estimation of innovative potential of national economy of Ukraine: scientific-methodical approach and practical calculations”, *Aktualni problemy ekonomiky*, № 6, pp. 50-59.
3. Halhash, R. A. (2017), *Rehionalni klasteri pidpryyemstv: rozvytok ta stratehichna koordynatsiya* [Regional enterprise clusters: development and strategic coordination], SNU im. V. Dalya, Syevyeronodetsk, Ukraine, 344 p.
4. Honcharov, V. M. and Morhachov, I. V. (2013), *Derzhavna innovatsiyina polityka rozvytku naukovo-tekhnychnykh system* [State innovation policy of scientific and technological systems development], Noulidzh, Luhansk, Ukraine, 372 p.
5. Hryhoruk, P. M. (2016), –Intehralne otsinyuvannya rivnya ta dynamiky innovatsiynoho potentsialu rehionu”, *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, № 3. pp. 109-129.
6. Rud, N. T. (2012), –Innovatsiyina infrastruktura rehionu: metodychni pidkhody do otsinyuvannya”, *Aktualni problemy ekonomiky*, № 3(129), pp. 224-230.
7. Semenenko, I. M. (2017), *Zabezpechennya staloho rozvytku rehionu: instytutsiyni zasady ta transformatsiya tsil'ovoho upravlinnya pidpryyemstvamy* [Ensuring sustainable development of the region: institutional frameworks and transformation of targeted enterprise management], SNU im. V.Dalya, Syevyeronodetsk, Ukraine, 370 p.
8. Shotik, T. M. (2010), –Theoretical bases of evaluation of innovative infrastructure”, *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politehnika»*. Seriya: *Menedzhment i mizhnarodne pidpryyemnytstvo*. pp. 95-99.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2019 р.

УДК 338.43

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-204-212

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Орджі Л. Ч.

аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,
тел.: (063) – 890-41-44, e-mail: metroxcode@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6144-724X

INNOVATION-INVESTMENT COMPONENTS OF ENSURING THE ATTRACTIVENESS AND COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Ordzhi L.

postgraduate student, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (063)-890-41-44,
e-mail: metroxcode@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6144-724X

Анотація. Зазначено, що у сучасних умовах досить низка сприйнятливість сільгоспвиробників до наукових досягнень. Визначено основні етапи інноваційно-інвестиційного процесу: фундаментальні (академічні) дослідження; прикладні дослідження; дослідно-конструкторські роботи; комерціалізація інновацій. Визначено завдання інноваційного менеджменту. Розглянуто показники інвестиційної привабливості, які запропоновано умовно розділити на дві групи: соціальні індикатори та економічні фактори. Зазначено, що інвестиційний клімат суб'єктів підприємництва оцінюється на основі показників інвестиційного потенціалу й інвестиційного ризику. У свою чергу, інвестиційний потенціал враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва, споживчий попит населення та інші показники та складається з восьми груп показників). Зазначено, що величина інвестиційного ризику показує ймовірність втрати інвестицій і прибутку від них. Проаналізовано основні види ризику. Визначено, що для підвищення інвестиційної привабливості сільського регіону необхідно нарощувати потенціал сільськогосподарського виробництва, оновлювати технологічні процеси сільськогосподарського виробництва, розвивати інші галузі економіки й підвищувати рівень добробуту жителів. Зазначено, що на інвестиційну привабливість агросистем істотно впливає рівень розвитку сільськогосподарського виробництва, технічна оснащеність виробництва й частка продукції, вироблена в приватних господарствах. Проаналізовано причини низької інвестиційної привабливості сільськогосподарської галузі, та зазначено, що інвестиційна діяльність у сільському господарстві визначається регіональною політикою. Визначено, що прогнозований ефект у сільськогосподарському виробництві може бути досягнутий лише при високій конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції. Запропоновано визначення конкурентоспроможності трактувати як його здатність здійснювати прибуткову сільськогосподарську діяльність в умовах конкурентного ринку, що забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, економічних, виробничих, маркетингових і інших заходів ведення ефективної сільськогосподарської діяльності. Визначено показники та їхню комбінацію для оцінювання конкурентоспроможності регіональних сільськогосподарських підприємств. Визначено складові конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі. Запропоновано регіональні сільськогосподарські підприємства за ступенем конкурентоспроможності розділити на чотири категорії. Визначено, що свою остаточну, завершальну форму конкурентоспроможність здобуває на мікрорівні. Визначено, що конкурентоспроможність можна виявити тільки порівнянням між собою сільськогосподарських підприємств, як у масштабі країни, так і в масштабі світового ринку. Зазначено, що успішний розвиток сільського господарства багато в чому залежить від вирішення складних багатофакторних проблем підвищення та забезпечення рівнів конкурентоспроможності регіональних сільськогосподарських підприємств та інвестиційної привабливості.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційні складові, привабливість, конкурентоздатність, сільськогосподарське виробництво.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 13

Annotation. It is noted that in modern conditions the farmers' susceptibility to scientific achievements is rather low. The basic stages of the innovation-investment process are determined: basic (academic) research; applied research; research and development work; commercialization of innovation. The tasks of innovative management are defined. The indicators of investment attractiveness, which are proposed to be conditionally divided into two groups, are

considered: social indicators and economic factors. It is noted that the investment climate of business entities is estimated on the basis of indicators of investment potential and investment risk. In turn, investment potential takes into account the main macroeconomic characteristics, the saturation of the territory by factors of production, consumer demand and other indicators and consists of eight groups of indicators). It is noted that the magnitude of investment risk indicates the probability of loss of investment and profit from them. The main types of risk are analyzed. It is determined that in order to increase the investment attractiveness of the rural region it is necessary to increase the potential of agricultural production, to update technological processes of agricultural production, to develop other sectors of the economy and to increase the level of well-being of residents. It is noted that the investment attractiveness of agro-systems is significantly influenced by the level of development of agricultural production, technical equipment of production and share of products produced in private farms. The reasons for the low investment attractiveness of the agricultural sector are analyzed, and it is stated that investment activity in agriculture is determined by regional policy. It is determined that the predicted effect in agricultural production can be achieved only with high competitiveness of domestic agricultural products. The definition of competitive ability is interpreted as its ability to carry out profitable agricultural activities in a competitive market, which is ensured by the skillful use of organizational, managerial, scientific, technical, economic, production, marketing and other measures of efficient agricultural activity. Indicators and their combination for assessing the competitiveness of regional agricultural enterprises are identified. The components of the competitiveness of the agricultural sector have been determined. It is proposed to divide regional agricultural enterprises into four categories according to their degree of competitiveness. It is determined that its final, final form of competitiveness is gaining at the micro level. It is determined that competitiveness can be shown only by comparison of agricultural enterprises, both on a country scale and on a global market scale. It is noted that successful development of agriculture largely depends on solving complex multifactorial problems of raising and ensuring the levels of competitiveness of regional agricultural enterprises and investment attractiveness.

Key words: innovation and investment components, attractiveness, competitiveness, agricultural production.

Formulas: 0, *fig.:* 1, *tabl.:* 0, *bibl.:* 13

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства багато в чому залежить від успішного вирішення складних багатофакторних проблем підвищення та забезпечення рівнів конкурентоспроможності регіонального сільськогосподарського виробництва, а також методів їх ефективного системного управління. Основою інноваційних процесів у сільському господарстві, як і в інших галузях господарської діяльності, є інноваційна діяльність, яка представляє собою сукупність заходів щодо освоєння інновацій безпосередньо у виробництві, що дозволяє вести безперервне техніко-технологічне й організаційно-економічне його відновлення й підвищення ефективності.

В сучасних умовах на перший план виступає необхідність прискорення освоєння наукових досягнень у сільськогосподарському виробництві як важливий фактор економічного механізму функціонування сільського господарства, тому що реалізована виробниками наукова й наукомістка продукція сприяє підвищенню результативності виробництва, росту продуктивності праці й підвищенню ефективності функціонування аграрних,

агропромислових і обслуговуючих підприємств. Однак, у сформованій практиці є певне розходження у формах освоєння наукових досягнень у виробництві за типом і рівнем інтенсивності. На жаль, досить розповсюдженою є пасивна (екстенсивна) форма їхнього освоєння, що граничить найчастіше з повною відсутністю такої, що часом буває пов'язано, насамперед, з економічним становищем підприємств, а нерідко й з інертністю і безініціативністю, і навіть злочинною недбалістю топ-менеджерів підприємств. І навпаки, максимально ефективною формою освоєння наукових досягнень є активна форма освоєння інновацій при високій інноваційній активності, насамперед, самих товаровиробників, при якій даний процес приймає інтенсивний характер з максимально швидким і найбільш повним обсягом освоєння наукових досягнень у виробництві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інноваційно-інвестиційної складової забезпечення привабливості та конкурентоздатності сільськогосподарського виробництва розглядаються в працях різної тематичної спрямованості. Серед учених, які

досліджують інноваційно-інвестиційну складову сільськогосподарського виробництва варто виділити такі праці вчених, як Н.В. Бредун [1], М.Д. Гилка, Л.В. Прокопець [2], Т.С. Демченко [3], В.Г. Ткаченко, В.И. Богачев, В.Н. Гончаров [4], Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк [5], Н.В. Кінах [6], О.О. Красноручський [7] та ін. Однак, наукові дискусії точаться переважно окремо навколо впливу інновацій на конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва та окремо розглядаються інвестиційні складові у цій галузі. Вважаємо, що ці два поняття є обумовленими та повинні розглядатися у взаємозв'язку.

Формулювання цілей статті.

Визначити інноваційно-інвестиційні складові забезпечення привабливості та конкурентоздатності сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах досить низка сприйнятливність сільгоспвиробників до наукових досягнень, а часом навіть і до діяльності наукових організацій, що пов'язано, насамперед, з низькими економічними можливостями підприємств переходу більшості підприємств від розширеного відтворення до простого. У цьому плані буде потрібна більша й наполегливіша робота з відбудови платоспроможного попиту товаровиробників на наукову й наукомістку продукцію, створення економічних стимулів інвестування капіталу в інновації, пільгування оподатковування нематеріальних активів.

Залучення капіталу приватних інвесторів для розвитку сільськогосподарського виробництва можливо лише на умовах його ефективного використання. Результатом ефективного використання є не тільки можливість обслуговування інвестиційних ресурсів, що залучаються, але й ріст ринкової вартості підприємства, що їх використовує. У результаті, реалізуються інтереси всіх інвесторів: інституціональних засновників;

пассіонарних – фінансові ресурси, що інвестують, у статутний капітал організації й кредитних – боргових прав, що є покупцями, організації.

Саме від «... прискореного інноваційного розвитку його апіоритетних галузей залежить зростання конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції, збереження і відтворення використовуваних земельних ресурсів, стійкість сільських територій та рівень зайнятості й життя сільського населення» [1].

При організації планування інноваційно-інвестиційної діяльності й контролю за його результатами необхідно враховувати етапність інвестиційно-інноваційного процесу та його тривалість.

Отже, процес інвестування інноваційної діяльності має довгострокову природу й підрозділяється на фази, що ілюструється рис. 1.

Основними фазами інноваційного процесу є:

- фундаментальні (академічні) дослідження (Ф.Д.) – метою яких є формування нових гіпотез і теорій;
- прикладні дослідження (П.Д.) – метою яких є розвиток прикладних аспектів концепцій для рішення практичних завдань;
- дослідно-конструкторські роботи (ДКР) – метою яких служить створення нових технічних засобів для реалізації нових технологій;
- комерціалізація інновації – продаж прав на використання комплексу технічних і технологічних форм нематеріальних активів для одержання необхідного виторгу для відшкодування інвестиційних витрат і одержання підприємницького прибутку.

Тому що інновація на балансах організацій представлена як нематеріальний, або сукупність нематеріальних і матеріальних активів, то вона піддана насамперед моральному зносу.

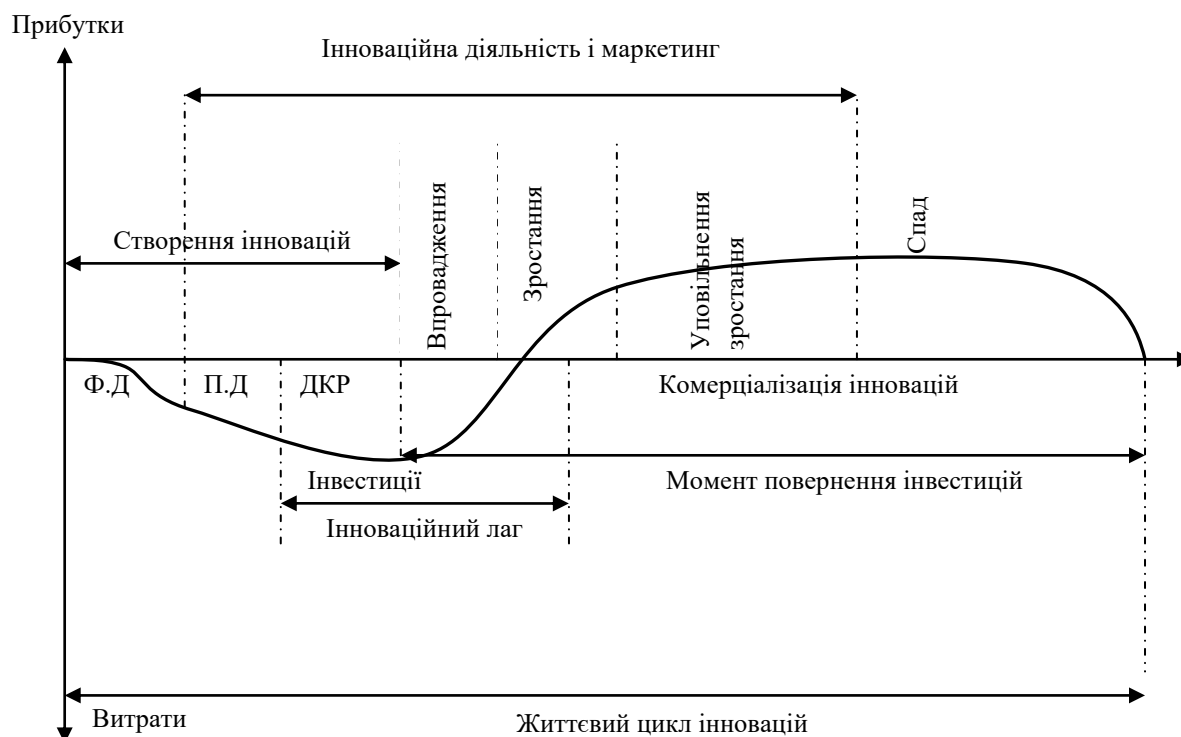

Рис. 1. Основні етапи інноваційно-інвестиційного процесу

Джерело: сформовано автором

В умовах посилення конкурентної боротьби між виробниками інновацій, період повного морального зносу істотно скорочується. Організаціям необхідна більш активна амортизаційна політика стосовно інновацій, що гнучко регламентувала б основні облікові моменти, пов'язані з витратами в інноваційній області.

Однак, принцип визнання витрат і прийняття їх до обліку, що припускає обов'язкову юридичну ідентифікацію прав на об'єкт обліку суперечить Міжнародним стандартам фінансового обліку. Це протиріччя перешкоджає більш активній інноваційній політиці у сільському господарстві, обмежуючи можливості включення витрат на інновації в статті витрат, що підлягають списанню.

Завдання інноваційного менеджменту, що припускає комплексну систему контролінгу інноваційного процесу полягають в скороченні періоду створення інновацій і подовження періоду комерціалізації на основі скорочення тривалості інноваційного лага, тобто

періоду від початку перших інвестицій у фундаментальні дослідження й закінчуючи періодом повної окупності вкладених на всіх етапах створення інновацій інвестицій. Саме від цього залежить комерційна ефективність інноваційної діяльності в цілому й інноваційних проектах зокрема.

Показники інвестиційної привабливості досить різноманітні й різняться залежно від місця суб'єкта у відповідній територіальній, галузевій, управлінській ієрархії. Стосовно до адміністративних утворень і галузей інвестиційна привабливість визначається інвестиційним кліматом, тобто економічними, політичними, фінансовими умовами, що впливають на приплив внутрішніх і зовнішніх інвестицій в економіку [8, 9].

Всі показники оцінки інвестиційної привабливості економічного суб'єкта можна умовно розділити на дві групи. До першої групи відносяться соціальні індикатори, що характеризують політичний клімат регіону, екологічну ситуацію, демографічну ситуацію, етнічні

взаємини та ін. Ці фактори не піддаються точній кількісній оцінці, прив'язці до конкретної галузі або організації. Вони характеризують регіон у цілому.

Різні дослідники застосовують до них суб'єктивні експертні методи при визначенні їхнього впливу на загальний потенціал господарюючого суб'єкта [10, 11]. Другу групу формують економічні фактори, що містяться в офіційній статистичній і бухгалтерській звітності. З їх допомогою можна оцінити виробничий потенціал, фінансові результати, інвестиційну активність, трудовий потенціал господарюючого суб'єкта.

Інвестиційний клімат суб'єктів підприємництва оцінюється на основі показників інвестиційного потенціалу й інвестиційного ризику. Інвестиційний потенціал враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва, споживчий попит населення та інші показники. Він також вимагає збільшення обсягу інвестицій [3]. Інвестиційний потенціал регіону складається з восьми груп показників):

- ресурсно-сировинного (середньозважена забезпеченість балансовими запасами основних видів природних ресурсів);
- трудового (трудова ресурси і їхній освітній рівень);
- виробничого (сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні);
- інноваційного (рівень розвитку науки й впровадження досягнень науково-технічного прогресу в регіоні);
- інституціонального (ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки);
- інфраструктурного (економіко-географічне положення регіону і його інфраструктурна забезпеченість);
- фінансового (обсяг податкової бази й прибутковість підприємств регіону);
- споживчого (сукупна купівельна спроможність населення регіону).

Ю.В. Самойлик у своїх дослідженнях виділяє також стратегічний потенціал

конкурентоспроможності підприємства, який визначає як «...інтегрований відкритий комплекс системних елементів, що характеризується сукупністю виробничих ресурсів і резервів, методів, способів, напрямів їх використання та джерел поповнення, системою цілеутворення, організаційно-економічним механізмом підприємства, а також можливістю адаптації економічної системи до умов зовнішнього середовища, і забезпечує досягнення синергічного ефекту від реалізації поточних, стратегічних цілей, місії підприємства та формування стратегічної конкурентоспроможності» [12].

Величина інвестиційного ризику показує ймовірність втрати інвестицій і прибутку від них. В економічній практиці ризик має різноманітні прояви, оскільки рішення, пов'язане з ризиком, мотивується наявністю цілого ряду наперед непередбачених чинників невизначенності [3]. Враховуються наступні види ризику:

- економічний (тенденції в економічному розвитку регіону);
- фінансовий (ступінь збалансованості регіонального бюджету й фінансів підприємств);
- політичний (розподіл політичних симпатій населення за результатами останніх парламентських виборів, авторитетність місцевої влади);
- соціальний (рівень соціальної напруженості);
- екологічний (рівень забруднення навколишнього середовища, включаючи радіаційне);
- кримінальний (рівень злочинності в регіоні з урахуванням тягаря злочинів);
- законодавчий (юридичні умови інвестування в ті або інші сфери або галузі, порядок використання окремих факторів виробництва).

При розрахунку останнього ризику враховуються як державні, так і регіональні закони й нормативні акти, а також документи, що безпосередньо регулюють інвестиційну діяльність або торкаються її побічно. Інтегральний рейтинг кожного регіону з інвестиційного

потенціалу розраховується як середньозважене експертними вагами значення питомої ваги регіону в Україні за показниками, що відноситься до всіх перерахованих вище видів потенціалу. Аналогічно, інтегральний рейтинг кожного регіону за рівнем інвестиційного ризику розраховується на основі середньозважених відхилень значень обраних показників ризику від середньоукраїнських.

Підсумкові рейтинги задаються номерами регіонів, визначеними таким чином, що чим менше номер у ранжировці, тим вище потенціал і, відповідно нижче ризик (перший номер відповідає найбільш високому потенціалу й найбільш низькому ризику). У випадках, коли фактичні значення статистичних показників декількох регіонів збігаються, всій групі привласнюється середньогрупове значення рейтингу.

Для підвищення інвестиційної привабливості сільського регіону необхідно нарощувати потенціал сільськогосподарського виробництва, оновлювати технологічні процеси сільськогосподарського виробництва, розвивати інші галузі економіки й підвищувати рівень добробуту жителів [2].

Крім інвестиційного клімату в регіоні, на інвестиційну привабливість агросистем істотно впливає рівень розвитку сільськогосподарського виробництва, технічна оснащеність виробництва й частка продукції, вироблена в приватних господарствах.

Низька інвестиційна привабливість сільськогосподарської галузі викликана низькою рентабельністю, постійним недоліком власних оборотних коштів, відсутністю ліквідного заставного майна в сукупності з обмеженістю асортиментів натуральної сільськогосподарської продукції, труднощами її доставки до місць реалізації й пов'язаними із цими втратами. У подібній ситуації інвестиційна діяльність у сільському господарстві визначається регіональною політикою.

Існує пропозиція деяких авторів щодо доцільності переважного інвестування

переробних виробництв [12, 13]. На їх думку, підприємства що переробляють за рахунок оперативного реагування на ринковий попит і більш глибокої переробки сировини зможуть стати гарантами майбутнього росту й здатні залучати додаткові кошти для розвитку виробництва, у тому числі сільськогосподарського. Однак, на нашу думку, прогнозований ефект може бути досягнутий лише при високій конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, інакше розвиток переробних галузей буде заснований, як це зараз практикується, на використанні імпоротної сировини, що поставляється в країну найчастіше за демпінговими цінами.

Подібні процеси приведуть до подальшої деградації вітчизняного сільського господарства та не повинні допускатися державною й регіональною владою. У наш час поставлене завдання: чітко визначити предмет для інвестування й впритул зайнятися просуванням не тільки окремих проєктів, а конкретних інноваційних програм, виробництв споконвічно спрямованих на випуск конкурентоспроможної продукції. У цій зв'язці повинні об'єднатися наука, виробництво, інвестори і споживачі продукції.

Теми для подібних програм у сільському господарстві є. Є й команди, що сформувалися, і наукові заділи. Розвиток інноваційних програм повинен докорінно змінити ситуацію з залучення інвестицій і послужити імпульсом для подальшого інноваційного розвитку економіки сільського господарства.

Стабільність розвитку сільськогосподарських підприємств багато в чому залежить від успішного рішення складних багатофакторних проблем підвищення й забезпечення рівнів конкурентоспроможності регіональних сільських територіальних утворень, а також методів їх ефективного системного управління.

Для того щоб визначити поняття «конкурентоспроможність», як економічну

категорію, варто розглянути наступні питання:

- яким компонентам економічної системи властива конкурентоспроможність;
- яким чином ця властивість пов'язана з іншими властивостями економічних суб'єктів;
- які методи й способи рішення завдань, пов'язаних з аналізом конкурентоспроможності економічних об'єктів.

У самому широкому сенсі конкурентоспроможність означає можливість виграшу в змаганні. Щодо економічної сфери конкурентоспроможність у самому загальному виді – володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного змагання.

В Україні проблеми конкурентоспроможності регіональних сільськогосподарських підприємств досить гострі й, безумовно, мають потребу в докладному аналізі для вироблення конструктивної позиції держави й прийняття на її основі продуктивних конкретних рішень суб'єктами внутрішньої й зовнішньої економічної політики. Саме «... інноваційна спрямованість нині відіграє домінуючу, а можливо і вирішальну, роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, адже саме інновації дають змогу створити стратегічні переваги в найбільш конкурентних галузях» [8].

Якщо врахувати, що в значній мірі дезорганізованому українському економічному простору протистоїть потужна, добре організована, взаємодоповнююча економіка країн Об'єднаної Європи й значною мірою інтегрована економіка розвинених країн, то економічні масштаби й конкурентні позиції системи сільського господарства України ще більше пригнічують.

Конкурентоспроможність на рівні регіональних сільськогосподарських підприємств можна оцінювати, застосовуючи наступні показники і їхню комбінацію:

- продуктивність праці;
- питома оплата праці;
- капіталоемність;
- наукоємність і технічний рівень продукції;
- сукупність знань і наукових заділів, необхідних для самостійного освоєння продукції і її відтворення;
- обсяг технологічних заділів для реалізації наукових і проектно-конструкторських розробок;
- ступінь експортної орієнтації або імпортої залежності галузі;
- ступінь відповідності рівня розвитку галузі загальному рівню розвитку національного господарства;
- експансія галузі, тобто ступінь використання її продукції в різних галузях господарства.

Цей набір показників може бути змінений і доповнений з урахуванням специфіки галузевих об'єднань, фінансово-промислових груп або окремих сфер господарювання.

Конкурентоспроможність галузі припускає наявність у ній:

- раціональної галузевої структури;
- групи високо конкурентних підприємств – фірм – лідерів, службовців орієнтиром для підприємств інших рівнів;
- налагодженої дослідно-конструкторської й прогресивної виробничо-технічної бази;
- гнучкої галузевої інфраструктури;
- відпрацьованої системи науково-технічного, виробничого, матеріально-технічного й комерційного співробітництва як усередині галузі, так і з іншими галузями в країні й за її межами.

Серед окремих галузей економіки України найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку є галузі, які базуються на основі передових технологій і високопрофесійних кадрів. Тому такого важливого значення набуває розвиток інноваційних процесів у системі сільськогосподарських підприємств, як основи формування їхньої конкурентоспроможності.

П.Т. Саблук зазначає, що «...аграрна реформа досягне своєї мети лише тоді,

коли на її основі сформується багатоукладна ринкова економіка, здатна не тільки забезпечити продовольчу безпеку країни ..., а й створювати конкурентні переваги при виробництві та збуті продукції і сільськогосподарської сировини за кордон» [10].

Регіональні сільськогосподарські підприємства за ступенем конкурентоспроможності можна розділити на чотири категорії: дуже сильна конкурентна позиція; сильна конкурентна позиція; посередня конкурентна позиція; слабка конкурентна позиція.

На наш погляд, свою остаточну, завершальну форму конкурентоспроможність здобуває на мікрорівні.

Традиційним напрямом аналізу мікроконкурентоспроможності є розрахунки й дослідження конкурентоспроможності товарів і послуг, вироблених сільськогосподарськими виробниками, що визначають як співвідношення ціни і якості конкретних товарів, вироблених окремими підприємствами й фірмами або пропонованих ними послуг. Це співвідношення залежить від умов, що сформувалися на попередніх двох рівнях, від персоналу підприємства, його здатності використовувати як свої ресурси, так і загальногосподарські й галузеві переваги. За допомогою відповідної оцінки можна встановити, який з видів продукції або послуг переважніше для споживачів.

Оцінка конкурентоспроможності у сільському господарстві на мікрорівні може проводитися й за деякими іншими параметрами, пов'язаними з особливостями виробництва й споживання конкретного виду продукції. Тут беруться до уваги, крім відношення ціни і якості порівнюваних видів продукції, зокрема, умови поставки (час, форма платежу, вид транспортування й т.д.), а також наявність і ефективність обслуговування під час продажу товару й наступному його використанні.

З огляду на складність сучасного сільськогосподарського виробництва й

динамізм науково-технічного прогресу, можна з упевненістю сказати, що ця частина аналітичної роботи є однією з найбільш трудомістких. Інша проблема – виявлення стійких взаємозв'язків між витратами (ціною) різних товарів і їхньою якістю. Під час її вирішення найчастіше використовуються параметричні методи дослідження, що дозволяють не тільки встановити ці зв'язки, але й кількісно їх визначити.

За визначенням Ю.В. Сусіденко «...конкурентоспроможність підприємств АПК – це рівень ефективності господарювання агропромислових підприємств, який за допомогою обраної стратегії розвитку має переваги над іншими однотипними підприємствами» [13].

Таким чином, конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємства пропонується трактувати як його здатність здійснювати прибуткову сільськогосподарську діяльність в умовах конкурентного ринку, що забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, економічних, виробничих, маркетингових і інших заходів ведення ефективної господарської діяльності.

Висновки. Слід зазначити важливу обставину: конкурентоспроможність не є іманентною якістю сільськогосподарського підприємства. Це означає, що його конкурентоспроможність може бути виявлена або оцінена тільки в рамках групи підприємств регіонального сільськогосподарського виробництва, що відносяться до однієї галузі, або підприємств, що випускають товари – субститути. Конкурентоспроможність можна виявити тільки порівнянням між собою цих фірм, як у масштабі країни, так і в масштабі світового ринку.

Зазначено, що «конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства на рівні регіону» – поняття відносне: те саме підприємство в рамках, наприклад, регіональної галузевої групи може бути визнане конкурентоспроможним, а в

рамках галузей світового ринку або його сегмента – ні.

Таким чином, успішний розвиток сільського господарства багато в чому залежить від вирішення складних багатофакторних проблем підвищення та забезпечення рівнів конкурентоспроможності регіональних сільськогосподарських підприємств та інвестиційної привабливості.

Література:

1. Бредун Н. В. Стратегічне планування інноваційного розвитку агропромислового виробництва на районному рівні. *Економіка АПК*. 2011. № 8. С. 118-122.
2. Гилка М. Д., Прокопеч Л. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та їх державна підтримка. *Економіка АПК*. 2012. № 3. С. 78-83.
3. Демченко Т. С. Управління інвестиційними ризиками інноваційних проєктів в агроформуваннях. *Економіка АПК*. 2011. № 10. С. 138-145.
4. Ткаченко В. Г., Богачев В. И., Гончаров В. Н., Бабак В. Н. и др. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы : монография. Луганск : Книжковий світ, 2010. 272 с.
5. Лупенко Ю. О., Малік М. Й, Шпикуняк О. Г. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України : проблеми і перспективи: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 514 с.
6. Кінах Н. В. Основні напрями інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2012. № 2. С. 90-94.
7. Красноручий О.О. Методичні протиріччя в оцінці конкурентоспроможності сільського господарських підприємств. *Економіка АПК*. 2011. № 12. С. 103-108.
8. Кулаєць М. М., Бабієнко М. Ф., Витвицька О. Д., Просянік В. М. Інноваційне сприяння у забезпеченні продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2011. № 6. С. 111-117.
9. Мазнаєв Г. Є. Економічна ефективність інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві. *Економіка АПК*. 2011. № 6. С. 118-123.
10. Саблук П. Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері. *Економіка АПК*. 2011. № 10. С. 3-6.
11. Самойлик Ю. В. Методичні підходи до оцінки стратегічного потенціалу конкурентоспроможності підприємства. *Економіка АПК*. 2012. № 3. С. 72-78.
12. Самойлюк Ю. В. Механізми структуризації стратегічного потенціалу конкурентоспроможності підприємства. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2011. № 2. С. 73.
13. Сусіденко Ю. В. Теоретичні аспекти сутності категорії конкурентоспроможності підприємств АПК. *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 157-160.

References:

1. Bredun, N. V. (2011), –Strategic planning of innovative development of agro-industrial production at the district level”, *Ekonomika APK*. № 8, pp. 118-122.
2. Gilka, M. D. and Prokopec L. V. (2012), –Competitiveness of agricultural enterprises and their state support”, *Ekonomika APK*, № 3, pp. 78-83.
3. Demchenko, T. S. (2011), –Investment Risk Management of Innovative Projects in Agroforming”, *Ekonomika APK*, № 10, pp. 138-145.
4. Tkachenko, V. G. Bogachev, V. I. Goncharov, V. N. and Babak, V. N. i dr. (2010), *Investicionnye i innovacionnye processy v APK Ukrainy v usloviyah agrarnoj reform* [Investment and innovation processes in the agro-industrial complex of Ukraine in the conditions of agrarian reform], Knizhkovij svit, Lugansk, Ukraine, 272 p.
5. Lupenko, Yu. O. Malik, M. J. Shpikulyak, O. G. (2014) *Innovacijne zabezpechennya rozvitku silskogo gospodarstva Ukrayini : problemi i perspektivi* [Innovative provision of agricultural development of Ukraine: problems and prospects], NNC «IAE», Kyiv, Ukraine, 514 p.
6. Kinah, N. V. (2012), –Main directions of innovation activity of agricultural enterprises”, *Ekonomika APK*. № 2, p. 90-94.
7. Krasnoruckij, O. O. (2011) –Methodological contradictions in assessing the competitiveness of rural agricultural enterprises”, *Ekonomika APK*. № 12. S. 103-108.
8. Kulayec, M. M. Babiienko, M. F. Vitvicka, O. D. and Prosyaniuk, V. M. (2011), –Innovative assistance in food security”, *Ekonomika APK*. № 6, pp. 111-117.
9. Maznaye, G. Ye. (2011), –Economic efficiency of innovative technical and technological solutions in agrarian production”, *Ekonomika APK*, № 6, pp. 118-123.
10. Sabluk, P. T. (2011), –Implementation of the mechanism of reforms in the agricultural sector”, *Ekonomika APK*, № 10, pp. 3-6.
11. Samojlik, Yu. V. (2012), –Methodical approaches to assessing the strategic potential of the enterprise's competitiveness”, *Ekonomika APK*, № 3, pp. 72-78.
12. Samojlyuk, Yu. V. (2011), –Mechanisms for structuring the strategic potential of enterprise competitiveness”, *Tekhnolohichniy audit ta rezervy vyrobnytstva*, № 2, pp. 73.
13. Susidenko, Yu. V. (2012), –Teoretychni aspekty sutnosti katehorii konkurentospromozhnosti pidpriemstv APK”, *Ekonomika APK*, № 1, pp. 157-160.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

УДК. 330.341

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-213-218

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Тіпанов В.В.¹, Ткаленко С.І.²

¹ к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, 03057, тел.: (044)-371-62-04, e-mail: tipanov_vlad@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9334-3752

² к.е.н., доцент кафедри європейської економіки і бізнесу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, 03057, тел.: (044)-371-61-45, e-mail: sv.tkalenko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0385-846X

KEY FACTORS FOR THE FORMATION OF NATIONAL INNOVATION SYSTEMS

Tipanov V.¹, Tkalenko S.²

¹ PhD (Economics), associate professor of international trade and marketing department, Kyiv national economic university named after Vadym Hetman, pr. Peremohy, 54/1, 03057, Ukraine, tel.: (044)-371-62-04, e-mail: tipanov_vlad@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9334-3752

² PhD (Economics), associate professor department of european economy and business, Kyiv national economic university named after Vadym Hetman, Kyiv, prospekt Peremohy, 54/1, 03057, Ukraine, tel.: (044)-371-61-45, e-mail: sv.tkalenko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0385-846X

Анотація. У дослідженні увага авторів приділяється проблемам формування національних інноваційних систем, що обумовлено сучасними тенденціями розвитку світової економіки, використання новітніх технологій, впровадження новачій. У статті охарактеризовано інноваційна сфера та інноваційний розвиток країн світу. Доводиться, що інновації та впровадження новітніх технологій сприяє економічному зростанню держав. Національні інноваційні системи є необхідними для ефективного функціонування та економічного розвитку держав. Виявлені та розкриті чинники, які впливають на функціонування національних інноваційних систем. У статті розглянуто особливості інноваційного розвитку передових країн світу в умовах розвитку інформаційної економіки. Висвітлено актуальні питання формування національних інноваційних систем країн ЄС, США Японії та Китаю. У даному дослідженні проаналізовано слабкі та сильні сторони національних інноваційних систем країн-лідерів, а також Китаю, та можливості їх подальшого розвитку і ймовірні загрози. Показано переваги функціонування американської інноваційної системи над європейською, а також виявлені особливості функціонування національних інвестиційних систем країн Європейського Союзу та США. Розкриті фактори забезпечення стійкого інноваційного розвитку ЄС. Акцентована увага на проблемах забезпечення стійкого інноваційного розвитку країн Європейського Союзу і шляхів забезпечення успіху європейського бізнесу у майбутньому, та підвищення його конкурентоспроможності у порівнянні з американськими компаніями. Виявлені особливості і доведена необхідність залучення «хмарних технологій», онлайн-технологій, що є актуальним для економічного розвитку передових країн світу. Визначені та проаналізовані ряд проблем в інноваційному середовищі, що було обумовлено наслідками глобальної фінансово-економічної кризи. Доведено, що в умовах викликів сьогодення саме інновації сприяють стійкому зростанню національних економік та підвищенню їх конкурентоспроможності.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, інновації, інноваційна активність, національна інноваційна система.

Формул: 0; рис.:0, табл.: 2, бібл.: 10

Annotation. The authors in his the research attention is paid to the problems of formation of national innovation systems, which is caused by the modern tendencies of development of the world economy and use of the latest technologies, introduction of innovations. In the article are describes the innovation sphere and innovative development of the countries of the world. It is proved that innovations and introduction of new technologies contribute to the economic growth of states. National innovation systems are necessary for the effective functioning and economic development of states. Factors identified and disclosed which affect the functioning of national innovation systems. The article describes the innovation sphere and innovative development of the countries of the world. The authors considered the features of innovative development of advanced countries in the conditions of development of information economy. Topical issues of formation of national innovation systems of EU countries, USA of Japan and

China. In this study the authors analyzed weaknesses and strengths of the national innovation systems of the leading countries and China, and opportunities for their further development and possible threats. The authors shown are the advantages of functioning of the American innovation system over the European, and revealed the peculiarities of functioning of the national investment systems of the countries of the European Union and the USA. In the article are revealed factors for sustainable innovation development of the EU. The authors emphasis is placed on the problems of ensuring the sustainable innovation development of the European Union countries and ways of ensuring the success of European business in the future, and improving its competitiveness in comparison with American companies. The article shows the peculiarities are revealed and the necessity of attraction of «cloud technologies», online technologies, which is relevant for the economic development of the advanced countries of the world, is proved. The article describes of problems in the innovation environment have been identified and analyzed due to the effects of the global financial and economic crisis. It is proved that in the face of the challenges of today, it is innovations that contributes to the sustainable growth of national economies and increase their competitiveness.

Key words: scientific and technological progress, innovation, innovation activity, national innovation system.

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 2, **bibl.:** 10

Постановка проблеми. Становлення і розвиток будь-якої економіки, яка ґрунтується на знаннях, припускає створення умов для перетворення науково-технічного потенціалу країни на один з основних ресурсів стійкого економічного зростання. Саме тому в останні 20 років і дослідники, і державні діячі багатьох країн світу приділяють все більшу увагу проблемам формування національних інноваційних систем. Сучасний етап розвитку економіки продовжує зростати з неймовірною швидкістю, що зумовлено новітніми технологіями та більш швидким впровадженням новацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку науково-технічної та інноваційної сфери, присвячені праці відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників-економістів, зокрема, Глазьева С., Етзковітц Г., Іванової Н., Лундвалл Б.-А., Никифорової А., Розенберга Н., Сіденко В., Шумпетера Й., Фрімана К., Фрессіне Ж.-М. тощо.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз різноманітних підходів формування та виявлення особливостей функціонування національних інноваційних систем країн ЄС, США, Японії та Китаю, виокремлення їх слабких та сильних сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Беззаперечним залишається той факт, що інновації сприяють економічному зростанню за рахунок створення нових ринків і підвищення показників ефективності. Разом з тим, інновації – це досить складний аспект

державної політики, який має, з одного боку, всеосяжний, а з іншого недостатньо конкретний характер. Вони охоплюють, як державні, так і приватні інвестиції, до того ж інноваційна сфера включає усі напрями державної політики: від оподаткування до трудового законодавства, від охорони здоров'я до енергетики, від регулювання конкуренції до промислової політики, від освіти до забезпечення прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо. У зв'язку з цим, єдине універсальне рішення, що змогло б забезпечити розкриття інноваційного потенціалу будь-якої країни відсутнє [1].

Отже, очевидно, що національна інноваційна система (НІС), як і будь-яка інша інституціональна система не може бути створена лише шляхом формальної імітації законодавств розвинутих країн. На нашу думку, має існувати певний набір практичних рішень, які базуються на основі досвіду країн інноваційних лідерів (США, Японії, ЄС) та країн «азіатського дива» і можуть бути в більшій / меншій мірі адаптовані, забезпечуючи при цьому усі необхідні передумови загального функціонування НІС. До того ж слід враховувати, те що різні території нашої планети мають виключно свої внутрішні та зовнішні умови розвитку, які визначаються результатами історичної спадщини, соціально-культурними і політичними факторами, економічними можливостями, наявним науково-технічним потенціалом тощо. В табл. 1 наведено основні чинники, які характеризують особливості функціонування національних інноваційних систем окремих країн світу.

Таблиця 1

Сильні та слабкі сторони НІС країн ЄС, Японії та Китаю

Країна	Сильні сторони НІС		Слабкі сторони НІС	
	Франція	Децентралізація інноваційної системи; наявність університетів світового рівня та кваліфікованих кадрів; розвинена система податкових пільг для інноваційних підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ); стрімкий розвиток структури «кластери конкурентоспроможності» - трикутник інновацій (R&D, освіта, промисловість).	Не достатній рівень фінансування R&D; не значні обсяги ліцензійних платежів за винаходи.	
	Швеція, Фінляндія	Значні державні витрати на R&D; наявність висококваліфікованих спеціалістів та центри їх підготовки; розвинена інституціонально-правова база; формування системної колаборації (complex collaboration).	Жорстка централізація і авторитарний стиль управління; обмеження в антимонопольному, податковому, патентно-ліцензійному законодавстві; недостатньо вигідні умови отримання кредиту.	
	Великобританія	Наявність університетів світового рівня; розвинене венчурне фінансування; значна частка населення з вищою освітою; розвинені зв'язки «університет-промисловість»; активна політика залучення кваліфікованих кадрів; сприятливі умови ведення бізнесу.	Незначні державні і приватні витрати на R&D; недостатня координація між всіма ланцюгами інноваційної системи.	
	Німеччина	Розвинена система податкових стимулів та пільг; значна частка державних і приватних витрат на R&D; державна підтримка інноваційної діяльності компаній (гранти, цільові програми тощо); наявність системи державної підтримки реалізації запатентованих винаходів.	Не достатній рівень фінансування малого та середнього бізнесу.	
	Японія	Значна частка населення з вищою освітою; високий рівень патентування новітніх технологій; швидке впровадження результатів досліджень у виробництво, тобто (ефективна фаза комерціалізації).	Не значна частка державного фінансування R&D.	
	Китай	Значна частка приватних витрат на R&D; активне використання кластерного підходу; розвинена система податкових пільг та підтримка інноваційних підприємств МСБ; наявність інформаційної підтримки учасникам інноваційної діяльності.	Низький рівень захисту інтелектуальної власності; не достатньо активні зв'язки «університети - підприємства»; низький загальний попит на нові знання; дефіцит висококваліфікованих кадрів.	

Складено за даними [2; 3; 4; 5]

Як видно з табл. 1, SWOT – аналіз інноваційних систем таких країн як ЄС, Японії та Китаю показує, що в будь-якій інноваційній системі, будь-якої держави, є і сильні й слабкі сторони, свої можливості та загрози. Водночас, слід додати, що зазначені вище країни у порівнянні з більшістю інших країн світу, досягли значних успіхів у формуванні власних НІС. Так, країни Скандинавії вже сьогодні

вибудовують НІС на принципах системної колаборації – ще складнішого інституціонального механізму, аніж потрібна спіраль. Перебуває в стадії активного розвитку й китайська інноваційна система. Запорукою інноваційного успіху Китаю є не бездумне копіювання НІС інших країн або їх крупних блоків, а вибіркова адаптація елементів НІС розвинених країн

(насамперед, США), активно використовуючи при цьому їх освітні ресурси і можливості співпраці у сфері виробництва й постачань інноваційної продукції та послуг. Але, однією з найбільш ефективних національних інноваційних систем в світі, все ж таки, залишається американська, що нижче наглядно демонструє табл. 2, в якій

порівнюються особливості інноваційного розвитку країн ЄС (28) та США.

Варто відзначити, що не дивлячись на науково-технологічний фундамент інновацій, загальний рівень інноваційного розвитку у сукупності в країнах ЄС залишається нижчим у порівнянні з США та навіть Японією (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості функціонування НІС країн ЄС та США

ЄС	США
– Основним механізмом управління інноваціями є політика стимулювання пропозиції; – не достатній рівень стимулювання досліджень малих підприємств; – відсутність реального внутрішнього ринку інновацій у рамках ЄС, у т.ч. єдиного патенту ЄС; – низькі середні показники кількості виданих патентів, а також доходів від продажу ліцензій і патентів; – не достатньо активні зв'язки між «університетами - промисловістю» в галузі передачі технологій і знань; – не значний рівень комерціалізації інновацій та підтримки венчурного капіталу; – наявність університетів світового рівня та кваліфікованих кадрів; – незначні сукупні витрати на вищу та середню спеціальну освіту; – не значна частка приватних витрат на R&D; – значні державні витрати на R&D.	– Основним механізмом управління інноваціями є політика стимулювання попиту; – високий рівень комерціалізації результатів досліджень і підтримки малих інноваційних компаній; – високий рівень патентування передових технологій; – існування чіткої потрійної спіралі; – ефективний ринок венчурного капіталу; – наявність університетів світового рівня; – значна частка населення з вищою освітою; – значні приватні витрати на R&D; – достатньо інтенсивне використання інноваційних платформ та хабів; – існування дефіциту фінансування фундаментальної науки і міждисциплінарних досліджень; – зниження доходів від ліцензування та патентування за кордоном.

Складено за даними [1; 6]

Так, потребує реформування система університетської освіти і патентування, адже відомо, що серед 500 найкращих університетів світу (Shanghai ranking) частка європейських університетів хоча і наближується до 40%, проте у першій двадцятці домінують університети з США (17 з 20) [1], в свою чергу, приблизно 36% оформлених в ЄС патентів є «сплячими» [7], тобто не привели до виводу на ринок нового продукту, а уся система в цілому характеризується, як «не прозора» і малоефективна.

Особливої уваги, також вимагає вдосконалення процесу регулювання венчурного капіталу і іноземних інвестицій в рамках ЄС, зміна структури взаємодії державного і приватного секторів через створення Інноваційних партнерств, усунення «bottleneck» –

(критичного параметру, вузького місця, що обмежує підвищення продуктивності системи) та труднощів з банківським фінансуванням, які визначають від 400 до 700 тис. малих та середніх підприємств (МСП) тощо.

Таким чином, для забезпечення стійкого інноваційного розвитку ЄС і успіху європейського бізнесу в майбутньому, логічним було б: по-перше, підвищити ефективність процесу передачі технологій за рахунок створення інноваційних платформ, хабів і формування відкритого середовища, сприятливого для взаємодії МСП; по-друге, здійснювати державні закупівлі до початку комерційної реалізації або на початковому етапі (розвивати політику, що заснована на попиті); по-третє, механізми співробітництва і НДДКР поступово

переводити на онлайн-технології. В цьому сенсі, обсяг ринку щодо залучення «хмарних технологій» зростає й надалі. Так, наприклад, на США та Китай припадає біля 75% усіх патентів, пов'язаних з технологіями блокчейн, 50% світових витрат на Інтернет, більше 75% світового ринку «хмарних технологій» [8]. Питома вага Європи становить 4%.

Отже, залучення «хмарних технологій», використання краудсорсінгу (crowdsourcing), який передбачає виділення ряду виробничих функцій і передачу їх виконання невизначеному колу осіб та краудфандінгу (crowdfunding) – залучення грошових коштів на розвиток бізнесу, у тому числі, інноваційного, від фізичних і юридичних осіб через мережу Інтернет – вважаємо вкрай актуальним.

Між тим, не дивлячись на те, що США вдалося створити дійову НІС, останнім часом в її інноваційному середовищі, також намітився цілий ряд проблем, а саме: незадовільною в порівнянні з іншими розвиненими країнами є якість знань американських школярів; вкрай незначним (навіть у порівнянні з Китаєм) є інтерес випускників американських шкіл до технічних наук; знизилися з 2009 р. показники за кількістю докторських ступенів та міжнародних публікацій (у т.ч. найбільш цитованих); дослідницька діяльність зосереджена в обмеженому колі вузів, що негативно впливає на загальне конкурентне середовище (провідні 100 академічних установ отримували 82,6% всього федерального фінансування в 2007 р., при цьому, склад цього списку практично не змінився з 1997 р.) [9] імміграційна політика не дозволяє залучати необхідну кількість висококваліфікованих фахівців.

Все це, обумовлюється, наслідками глобальної фінансово-економічної кризи 2008 – 2010 рр. та значним бюджетним дефіцитом, що негативно впливає на можливості фінансування науки і інновацій, а також крадіжками технологій і даних американських компаній і агентств іншими країнами (насамперед, Китаєм, Індією) тощо.

Висновки. Сьогодні у світі в сучасних умовах господарювання все більшого значення для підвищення конкурентоспроможності і стійкого зростання національних економік набувають інновації. Країни, які здійснюють свою політику у напрямі розвитку економіки знань демонструють високі темпи економічного зростання.

Таким чином, формування державної політики країни, яка здатна забезпечити інноваційний розвиток національної економіки, є одним з найбільш складних, але важливих викликів сьогодення. В багатьох країнах пострадянського простору, науково-технічна політика орієнтується на створення нового знання, і в значно меншому ступені на його практичному використанні. В свою чергу, сучасна інноваційна політика розвинених країн світу, передбачає більш цілісний підхід і фокусується, як на створенні, так і практичному використанні знань [10].

Отже, сучасна інноваційна політика потребує не лише якісних змін в суспільній свідомості, але і має базуватися на принципах системної колаборації (complex collaboration), яка включає розвиток системних інновацій шляхом синтезу безперервної координації інтересів представників всіх інституційних секторів і соціальних груп – бізнесу, науки, освіти, регіональних властей, ЗМІ, профспілок, громадських об'єднань тощо. Водночас досвід країн-лідерів інноваційного розвитку свідчить і про те, що завдання вироблення зваженої і ефективної інноваційної політики не може бути вирішене без ясного розуміння цілей, завдань, слабких і сильних сторін національної інноваційної системи.

Література:

1. Инновационная политика будущего: политика ЕС в области инновационного развития должна поддерживать экономический рост. URL : <http://futureview.info/documents/52776027664ed2000000003.pdf>.
2. Калятин В. О., Наумов В. Б., Никифорова Т. С. Опыт Европы, США и Индии в сфере государственной поддержки инноваций. URL : <http://www.russianlaw.net/files/law/doc/a59.pdf>.

3. Шаров В. Ф. Опыт стран Европейского союза по созданию руслоний, повышающих конкурентоспособность и эффективность национальных инновационных систем. URL : http://ecsn.ru/files/pdf/201210/201210_205.pdf.

4. Жан-Мари Фрессине. Кластеры конкурентоспособности вокруг «треугольника» инноваций. URL : http://www.inop.ru/files/innovacionnie_trendi_ru_11.pdf.

5. Никифорова А. Э. Сравнительный политический анализ институтов инновационного развития на примере Сингапура, Швеции и Финляндии. URL : http://www.mgimo.ru/files2/y01_2014/246233/nikiforova_diss.pdf.

6. Стратегия инновационного развития Европейского Союза. URL : http://ick.ru/materials/ick.ru_2014.pdf.

7. Towards enhanced patent valorisation for growth and jobs. URL : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/swd-2012-458_en.pdf.

8. Доклад об цифровой экономике, 2019. URL : https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_ru.pdf.

9. Matthews C. Federal Support for Academic Research, Congressional Research Service, 2012, 23 p. URL : <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41895.pdf>.

10. Иванов В. В., Иванова Н. И., Розебум Й., Хайсберс Х. Национальные инновационные системы в России и ЕС. URL : http://pnu.edu.ru/media/filer_public/2013/02/13/nis_rf.pdf.

6. The European Union's Innovative Development Strategy, retrieved from : http://ick.ru/materials/ick.ru_2014.pdf.

7. Towards enhanced patent valorisation for growth and jobs, retrieved from : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/swd-2012-458_en.pdf.

8. Digital Economy Report (2019), retrieved from : <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41895.pdf>.

9. Matthews C. Federal Support for Academic Research, Congressional Research Service (2012), retrieved from : <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41895.pdf>.

10. Ivanov, V. V. Ivanova, N. I. Rozebum, J. and Heisbers, H. (2013), "National innovation systems in Russia and the EU", retrieved from : http://pnu.edu.ru/media/filer_public/2013/02/13/nis_rf.pdf.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2019 р.

References:

1. Innovation policy of the future: EU innovation policy should support economic growth, retrieved from : <http://futureview.info/documents/52776027664ed2000000003.pdf>.

2. Kaliatyn, V. O. Naumov, V. B. and Nykyforova, T. S. "Experience from Europe, USA and India in the field of state support for innovation", retrieved from : <http://www.russianlaw.net/files/law/doc/a59.pdf>.

3. Sharov, V. F. "Experience of European Union countries in creating channels that enhance the competitiveness and efficiency of national innovation systems", retrieved from : http://ecsn.ru/files/pdf/201210/201210_205.pdf.

4. Zhan-Mary F. "Clusters of competitiveness around the "triangle" of innovation", retrieved from : http://www.inop.ru/files/innovacionnie_trendi_ru_11.pdf.

5. Nykyforova, A. Э. (2014), "Comparative political analysis of innovative development institutions based on Singapore, Sweden and Finland", retrieved from : http://www.mgimo.ru/files2/y01_2014/246233/nikiforova_diss.pdf.

Збірник наукових праць

Вчені записки Університету «КРОК»

Фахове видання

Випуск №4 (56)

Підписано до друку 18.12.2019 р. Формат 60х84/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 18,75. Наклад 200 прим.

Зам. 218

Університет економіки та права «КРОК»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.

Надруковано департаментом поліграфії

Університет економіки та права «КРОК»

місто Київ, вулиця Табірна, 30-32

тел.: (044) 455-69-80

e-mail: polygrafi a.krok@gmail.com